

IV.
MEDNARODNI KONGRES
SLOVENSКИH MUZEALCEV

Muzeji, trajnostni razvoj in družbena dobrobit

KOPER, 20.–22. 9. 2023

ZBORNİK PRISPEVKOV

SMD
SLOVENSKO
MUZEJSKO
DRUŠTVO

ICOM International Council
of Museums
mednarodni
muzijski svet
Slovenia / Slovenija

M SKUPNOST
MUZEJEV
SLOVENIJE

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

069.01(082)

MEDNARODNI kongres slovenskih muzealcev (4 ; 2023 ; Koper)
Muzeji, trajnostni razvoj in družbena dobrobit [Elektronski
vir] : zbornik prispevkov : IV. mednarodni kongres slovenskih
muzealcev : [20. - 22. 9. 2023, Koper] / [uredniški odbor Jana
Babšek, Alenka Černelič Krošelj, Maja Hakl Saje]. - Ljubljana :
SMD, Slovensko muzejsko društvo, 2023

Način dostopa (URL): <http://www.smd-drustvo.si/11-objave.htm>
COBISS.SI-ID 178828291

IV.
MEDNARODNI
KONGRES
SLOVENSKIH
MUZEALCEV

Muzeji,
trajnostni razvoj
in družbena
dobrobit

Od 20. do 22. septembra 2023 je v prostorih Pokrajinskega muzeja Koper potekal IV. Mednarodni kongres slovenskih muzealcev, ki so ga v sodelovanju organizirali Slovensko muzejsko društvo (SMD), Skupnost muzejev Slovenije (SMS) in ICOM Slovenija. Kongres je potekal pod naslovom Muzeji, trajnostni razvoj in družbena dobrobit, s čimer se je naslonil na ICOM-ovo izbrano temo za leto 2023.

Muzeji so bogati hrami dediščine, zakladnice znanja in izkušenj, prostori srečevanja, povezovanja, vseživljenjskega izobraževanja, ozaveščanja in hkrati tudi prostori kritičnega razmišljanja. Delujejo v korist družbe, se odzivajo na aktualne okoliščine, z uvajanjem pozitivnih sprememb pa spodbujajo razvoj in družbeno dobrobit, pripomorejo k varovanju okolja ter se v času nenehnih sprememb in novosti vključujejo v digitalno prihodnost ter iščejo nove načine povezovanja s skupnostmi. Vse omenjeno smo poskušali zajeti znotraj 4 tematskih sklopov kongresa, ki so se tako osredotočali na okoljski, družbeni, trajnostni in ekonomski vidik, e-dediščino in digitalizacijo. Preko 200 udeležencev je imelo priložnost poslušati več kot 50 zanimivih in aktualnih prispevkov. V okviru kongresa sta potekali tudi dve okrogli mizi, od katerih se je ena osredotočala na strategijo muzejske politike, druga pa na varovanje dediščine ogrožene v izrednih razmerah s poudarkom na posledicah okoljske krize in naravnih ujm.

V pričujočem zborniku je predstavljenih skupaj 29 prispevkov. Želimo vam prijetno branje in veliko navdiha za vaše muzejsko delo.

Uredniški odbor

- 9 JANA BABŠEK**
Muzeji, varuhi dediščine in nosilci pozitivnih družbenih sprememb
Museums, guardians of heritage and agents of positive social change
- 21 MAŠA BRAČIČ**
A Litija 'ma muzej?
Does Litija have a museum?
- 31 NATAŠA BRAUNSBERGER, ŽIVA ROGELJ**
Narodna galerija, demenci prijazna točka
National Gallery of Slovenia, Dementia-Friendly Spot
- 43 NATAŠA BRAUNSBERGER, ŽIVA ROGELJ**
Mularijo v galerijo, manga in drugi programi za najstnike
Teens to Museums: Manga and other youth programmes at the National Gallery of Slovenia
- 55 NIVES CVIKL**
Digitalizirana gastronomija v muzejski in turistični ponudbi
Digitalized gastronomy in museum and tourist offer
- 65 MAG. ONA ČEPAITYTĖ GAMS**
Muzej Velenje kot prostor povezovanja skupnosti
Velenje Museum as a Space to Bring Community Together
- 79 TEA ČERNE**
Program za starejše in za ranljive skupine v Narodnem muzeju Slovenije
Programme for Elderly and Vulnerable Groups at the National Museum of Slovenia
- 91 ALENKA ČERNELIČ KROŠELJ**
Vodenje in upravljanje muzejev v času nenehnih sprememb
Museum Leadership and Governance in Times of Ever-Present Change
- 105 NIKA DAMJANOVIČ**
Igrajmo se v Plečnikovem mestu: Plečnikov dan
Let's play in Plečnik's town: Plečnik's Day
- 119 UROŠ DOKL**
Mir je zelen
Peace is green
- 131 TINA FORTIČ JAKOPIČ**
Pomen medinstitucionalnega sodelovanja pri dolgoročni skrbi za likovno zbirko in njeni valorizaciji na primeru razstave Kruha in iger, slikarstvo Toneta Kralja 1941–1945
The importance of inter-institutional cooperation in long-term care and valorization of the art collection. Example of the exhibition Bread and Games, Painting by Tone Kralj 1941-1945
- 145 MAG. DAMJANA FORTUNAT ČERNOLOGAR**
Tolminski muzej v koraku s trajnostnim pristopom, ozaveščanjem in izpostavljanjem pomembnih vrednot za dobrobit okolja in ljudi
The Tolmin Museum in lockstep with a sustainable approach, raising awareness and highlighting principal values for the well-being of the environment and the people
- 157 LIDIJA GARDINA, DR. MAŠA SACCARA**
Spremljanje mikroklimatskih razmer v prostorih Pokrajinskega muzeja Koper
Monitoring microclimatic conditions in the premises of the Koper Regional Museum
- 171 MAG. MARINA GRADIŠNIK**
Pametno kupujem in pravilno ločujem – Vloga muzejev pri ozaveščanju javnosti o aktualnih problematikah
'I Buy Smart and Keep Individual Rubbish Kinds Apart' – The Role of Museums in Raising Public Awareness about Topical Issues
- 185 JERNEJA JELOVČAN KOSELJ, KATJA KREUTZ PRAPROTNIK**
100 let, polnih vsega dobrega
100 Years Full of Goodness

- 197 ANDŽELINA JUKIČ**
Vloga in pomen Muzeja Velenje v turističnem razvoju Šaleške doline
The Role and Significance of the Velenje Museum in the Tourist Development of the Šaleška Valley
- 211 PETRA KARALIČ, ANJA ZAGODE, ANJA MEDVED**
Neločljivi kulturna in naravna dediščina: projekti Posavskega muzeja Brežice za sonaravni razvoj regije, trajnosti in dostopnost
The Inseparable Link Between Cultural and Natural Heritage: Posavje Museum Brežice's Projects Aimed at Sustainable Development of the Region, Sustainability and Accessibility
- 225 DOMEN KAUČIČ, NATAŠA ROBEŽNIK**
Applikacija Improvisa – življenje v gibanju
Improvisa app – Life in motion
- 237 MAG. DARKO KNEZ, MAG. GORAZD KNIFIC, MAG. TITA PORENTA, NINA SOTELŠEK, MIHA ŠPIČEK**
Sekcija za muzejsko dokumentacijo pri Skupnosti muzejev Slovenije in premična kulturna dediščina v digitalni obliki
Section for Museum documentation within the Slovenian museum Association and movable cultural heritage in digital form
- 253 BOŠTJAN KOLAR, ANDREJA MATIJEVC**
Harmonija štirih elementov
Harmony of the Four Elements
- 267 ANA KOŠČAK**
Digitalni mediji kot orodje za predstavitev in popularizacijo likovne zbirke Galerije Miklova hiša
Digital Media as a Tool for Presenting and Popularising the Art Collection of the Miklova Hiša Gallery
- 279 MARKO LJUBIČ**
V iskanju celostnega poslovnega modela za muzejske ustanove v dobi digitalne transformacije
The quest for an holistic business model for museum institutions in the age of digital transformation
- 291 JAN MALEC: TRAFIKA OB MOSTU**
Stičišče (ne)strpnosti, mitov in zgodovine
Kiosk by the bridge: A meeting point of (in)tolerance, myths and history
- 301 URŠKA PURG**
Moje finance, moja prihodnost Ali: Kaj ima muzej skupnega s finančno pismenostjo?
My finances, my future: What does a museum have to do with financial literacy?
- 315 ŠPELA REGULJ**
Kavčnikova domačija, stičišče znanj, izkušenj in zgodb
Kavčnik Homestead, a meeting point of knowledge, experience and stories
- 329 URŠKA REPAR**
Evropski muzeju razmišljajo o odpadkih: Trajnostne prakse muzejev, vključenih v projekt Throwaway
European museums think about waste: Sustainable practices of museums involved in the Throwaway project
- 343 POLONA RIGLER GRM**
Avdiovizualno dokumentiranje v Muzeju Ribnica
Audiovisual documentation at the Museum of Ribnica
- 359 DR. KAJA ŠIROK**
Izzivi ali preizkušnje? Trajnostna vloga muzejev v družbi in njihov pomen v novi muzejski definiciji
Challenges or new actions? The sustainable role of museums in society and their importance in the new museum definition
- 371 VASJA ZIDAR**
Vključevanje lokalne javnosti in soustvarjanje skozi t. i. množično zunanje izvajanje oz. »crowdsourcing«
Public Participation and Co-Creation through Crowdsourcing

Jana Babšek, kustosinja, Tržiški muzej,
jana.babsek@guest.arnes.si

**Muzeji, varuhi dediščine
in nosilci pozitivnih
družbenih sprememb**

***Museums, guardians of
heritage and agents of
positive social change***

Izvleček

Muzeji imajo dvojno vlogo, primarno so strokovne institucije, ki se ukvarjajo z dediščino, po drugi strani pa imajo, kot za javnost odprti prostori učenja in srečevanja, velik potencial za spodbujanje pozitivnih družbenih sprememb.

Za svojo primarno dejavnost, povezano z dediščino, je v slovenskih muzejih načeloma zaposlenega dovolj kakovostnega kadra, ki ima opredeljene naloge in standarde, da lahko svoje delo opravlja na visoki strokovni ravni. Pomembno je, da še naprej ohranjamo to raven kakovosti, stalnost in trajnost strokovnega delovanja.

Na področjih družbenega delovanja – izobraževanja, vključevanja ranljivih skupin, medgeneracijskega povezovanja in dela s skupnostmi – so muzeji zelo angažirani, vendar pa so te dejavnosti manj regulirane, večinoma primanjkuje specializiranih kadrov, pa tudi usmeritev in poznavanja dobrih praks. Primanjkuje tudi primernih prostorov za delo z obiskovalci in skupnostno delovanje.

Na »Muzejski trajnostni kavarni«, ki je potekala ob mednarodnem muzejskem dnevu maja 2023, so udeleženci med izzivi izpostavili, da je treba poiskati načine za povečanje družbene moči muzejev, zagotoviti, da so muzeji odprti prostori, kjer se zaposleni in obiskovalci dobro počutijo, iskati realno izvedljive ideje za trajnostno delovanje, nove poti do sodelovanja s skupnostmi, spodbujati medgeneracijske projekte, vključevati mlade, prostovoljce ter prepoznati in udejanjati pomen medmuzejskega in interdisciplinarnega sodelovanja.

Z usmerjenim načrtovanjem svojih programov, kadrovske strukture in ureditvijo muzejskih prostorov z mislijo na družbeno delovanje muzejev lahko muzeji postopno z manjšimi in tudi sistemskimi spremembami naredijo pomembne spremembe v svojem delovanju in v družbi.

Ključne besede

MUZEJI, TRAJNOSTNI RAZVOJ, DRUŽBENI VIDIK TRAJNOSTNEGA RAZVOJA, SKUPNOSTI, POVEZOVANJE, VKLJUČEVANJE

Abstract

Museums have a dual role – they are primarily professional institutions dealing with heritage, but also spaces of learning and encounter that are open to the public and have great potential to promote positive social change.

For their primary heritage-related activity, Slovenian museums generally employ a sufficient number of highly trained staff who have clearly defined tasks and standards for carrying out their work at a high professional level. It is important that we continue to maintain this level of quality, continuity and sustainability of professional activity.

Museums are highly engaged in the social domains of education, inclusion of vulnerable groups, intergenerational networking and community work, but these activities are less regulated and there is a lack of specialised staff, as well as a lack of guidance and awareness of good practice. There is also a lack of appropriate premises for working with visitors and the community.

At the ‘Museum Sustainability Café’ held on International Museum Day in May 2023, participants highlighted the following challenges: the need to find ways to increase the social power of museums to ensure they are open spaces where staff and visitors feel comfortable, to look for realistic and feasible ideas for sustainability, to find new ways of engaging with communities, to promote intergenerational projects, to involve young people and volunteers, and to recognise and implement the importance of inter-museum and inter-disciplinary cooperation.

By planning their programmes, staff structure and museum spaces with their social impact in mind, museums can gradually make significant changes in their operations and in society, both through small and systemic changes.

Keywords

MUSEUMS, SUSTAINABLE DEVELOPMENT, SOCIAL ASPECT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT, COMMUNITIES, COOPERATION, INCLUSION

Uvod

Muzeji s svojimi bogatimi zbirkami in vsebinami od svojih začetkov vplivajo na razumevanje sveta in pomagajo k interpretaciji dogajanja v družbi, v katero so umeščeni. V globalnem smislu so muzeji prepoznani kot obstoječa, idealno pozicionirana, širom sveta razvejana mreža, ki lahko pomembno prispeva k pozitivnim spremembam v svetu. V novejšem obdobju vedno bolj postajajo prostori družbenega delovanja in pozitivnih družbenih sprememb, kar se odraža v raznolikih in pogosto inovativnih muzejskih praksah.

Muzeji so aktivni del družbenega tkiva in vpeti v globalne socialne, okoljske in gospodarske izzive; njihovo pozicioniranje na rob aktualnega družbenega dogajanja, zavzemanje nevtralne oziroma pasivne drže do aktualnih izzivov ni sprejemljivo. Naloga muzejev je, da prepoznajo svojo družbeno moč, ki temelji na preučevanju in razumevanju delovanja družbe od začetkov obstoja, in jo v kontekstu mednarodnih usmeritev tudi realizirajo ter s tem pripomorejo k vzpostavljanju demokratičnega sveta.

Razširjeno poslanstvo muzejev so kot najbolj ustrezen način delovanja muzejev priporočili že na ICOM-ovi generalni skupščini v Milanu 2016: »Muzeji naj svoje poslanstvo razširijo, ob pravnem in operativnem upravljanju stavb in prostorov kulturnih krajin naj se kot ‚muzeji s širšim poslanstvom‘ bolj posvečajo varovanju in dostopnosti dediščine ob tesnem sodelovanju s skupnostmi.« (31. generalna skupščina ICPM – Milano, Italija, 2016, Resolucija št. 1: Odgovornost muzejev do krajin).

Pridružitve mednarodnega muzejskega sveta ICOM pobudi Združenih narodov k spodbujanju trajnostnega razvoja tudi v Sloveniji prinaša nove priložnosti za sistemski razvoj muzejev k povečevanju njihove družbene vloge. Priložnosti za delovanje muzejev v prihodnosti je treba prepoznati in uskladiti s sedemnajstimi cilji trajnostnega razvoja, ki so jih sprejeli Združeni narodi leta 2015 in v katere se umeščajo aktualne globalne in evropske politike vseh segmentov delovanja družbe. Moč muzejev za uresničevanje politik trajnostnega razvoja ima velik potencial, samo mednarodni muzejski svet ICOM povezuje več kot 45.000 muzejev v 138 državah sveta. »Vizija ICOM-a kot predstavnika svetovne muzejske skupnosti je soustvarjati svet, v katerem je pomen naravne in kulturne dediščine vsesplošno cenjen.« (Spletni vir 3).

ICOM od leta 2020 svoje letno delovanje umešča v kontekst enega izmed ciljev trajnostnega razvoja. Leta 2023 je bila ICOMova izbrana tema »Muzeji, trajnostni razvoj in dobro počutje oziroma družbena dobrobit« s ciljem, da muzeji kot prostori kulturne izmenjave razvijajo medsebojno razumevanje, spodbujajo sodelovanje, aktivno participacijo in družbeno odgovornost ter mir med ljudmi. Slovenski muzeji so se odzvali na pobudo v velikem številu in pripravili plakate ob mednarodnem muzejskem dnevu 18. maja ter se na 3. kongresu muzealcev v Kopru predstavili s številnimi odličnimi praksami družbenega delovanja, ki so v pisni obliki objavljene tudi v tem zborniku.

Muzeji in družbeni vidik trajnostnega razvoja

Kaj je družbena trajnost in zakaj je pomembna?

Družbeni vidik trajnostnega razvoja, ki je eden izmed treh stebrov trajnostnega razvoja: okoljskega, družbenega in ekonomskega (Svetovna komisija za okolje in razvoj (WCED), ki deluje pod okriljem Združenih narodov) (Spletni vir 1), v središče svojega delovanja postavlja ljudi in njihovo dobrobit, s ciljem ustvariti povezane in odporne skupnosti ter zagotoviti dostopnost za vse ter odgovorno vlogo institucij. V kontekstu družbenega vidika trajnostnega razvoja lahko muzeji naslavljajo sodobne družbene izzive, kot so globalizacija, migracije, nasprotja, neenakost, populizem, enakost spolov, starajoče družbe, dekolonizacija in podnebne spremembe, ter so platforme za odpravljanje preteklih krivic, medkulturni in medgeneracijski dialog, ki poteka po načelih kulturne diplomacije (Culture and Local Development 2019, str. 12).

S pridružitvijo agendi 2030 lahko muzeji svoje dosedanje delovanje ponovno premislijo in svojo paradigmo delovanja spremenijo v še bolj odprto, vključujočo in podporno.

Uvajanje družbenega vidika trajnostnega razvoja v slovenskih muzejih Nacionalna strategija za muzeje in galerije 2024–2028

Družbeni vidik delovanja muzejev je pomemben del osnutka Nacionalne strategije za muzeje in galerije (2023), kjer so poleg strokovnih, političnih, regulatornih in tehnoloških trendov opredeljeni tudi družbeni trendi delovanja muzejev, in sicer kot »odziv na okoljsko in podnebno krizo, vključenost obiskovalcev in skupnosti v oblikovanje programov in aktivnosti v muzejih«. Kot eno izmed usmeritev delovanja muzejev v bodoče, nacionalna strategija poudarja: »Muzeji naj bodo bolj dinamična prizorišča participativnega soustvarjanja kulturnih in skupnostnih programov« (Nacionalna strategija za muzeje in galerije 2024–2028, str. 5).

Družbeni vidik trajnostnega razvoja je zajet tudi v poslanstvu slovenskih muzejev: »[S]lovenski muzeji in galerije so odprte, verodostojne in odgovorne ustanove. So prostori srečevanja, dialoga in povezovanja skupnosti, ki jih spodbujajo k aktivnemu vključevanju.« (Nacionalna strategija za muzeje in galerije 2024–2028, str. 6)

Strateške usmeritve nacionalnih politik lahko glede na svoje specifične muzeji integrirajo v svoje strateške dokumente in akcijske načrte ter postopoma prilagajajo vsebine muzejev ter prostorsko in kadrovske strukturo želenim ciljem.

Iz slovenske muzejske stroke – izkušnje in predlogi

Ob mednarodnem muzejskem dnevu maja 2023 je ICOM Slovenija organiziral participativno delavnico za slovensko muzejsko skupnost v formatu svetovne kavarne, kjer so udeleženci v dialogu na učinkovit način skupaj razmišljali o svojih izkušnjah, možnostih in izzivih uvajanja trajnostnih ciljev v slovenskih muzejih. Ob skupnem razmisleku 35 muzealcev se je oblikovalo več skupnih prepoznanj in predlogov.

Oblikovana je bila vizija za trajnostno delovanje muzejev: »Slovenski muzeji pomembno vplivamo na družbo in njen razvoj z razvijanjem medsebojnega razumevanja, vključevanjem ranljivih skupin, spodbujanjem sodelovanja, aktivne participacije in družbene odgovornosti.«

V kontekstu zelenega stanja in ciljnih usmeritev na področju družbenega delovanja muzejev je bilo izpostavljeno:

Muzeji ohranjajo jedrno poslanstvo: vzdržujejo strokovnost in nivo kvalitete, ohranjajo, kar dobro deluje, delujejo trajnostno in dolgoročno.	Kader, ki je zaposlen v muzejih, je profesionalen in specializiran za svoja področja dela.	Prvi pogoj za kakovostno delo je dobro vodenje muzejev, dobri in podporni odnosi med zaposlenimi, atmosfera.
Muzeji so javni prostori soustvarjanja, fluidni in odprti.	Muzeji in skupnosti med seboj sodelujejo in se vzajemno spoštujejo.	Muzeji so prepoznani kot zaupanja vredni, strokovni, priljubljeni prostori znanja in druženja.

Ob premisleku muzealcev o **ključnih ovirah in izzivih pri uresničenju družbenega vidika trajnosti** ter pri uvajanju boljših praks so se izluščila nekatera področja, ki bi jih bilo treba bolje urediti bodisi sistemsko ali pa s spremembo načina delovanja muzejev.

Vprašanje kadrov	Kadri v muzejih so izobraženi v strokah, povezanih z muzejskimi zbirkami: zgodovinarji, etnologi, umetnostni zgodovinarji, biologi in drugi, ki imajo kompetence s svojih strokovnih področij, ne pa tudi dovolj znanja in afinitete za delo z obiskovalci, delo s skupnostmi, za prizadevanje k uvajanju družbenih sprememb. Največkrat se s skupnostnim delovanjem in družbeno angažiranostjo ukvarjajo kustosi ob svojem primarnem delu, obseg dela je preširok, kar zmanjšuje kakovost dela na primarnih področjih in tudi motivacijo. V Sloveniji ni univerzitetnega študija muzeologije, kjer bi dobili bodoči muzealci širši vpogled v vse segmente sodobnega muzejskega dela. Šele v zadnjih letih vidimo več zaposlovanja v službah za delo z obiskovalci, za komunikacijo in promocijo muzejev.
Vodenje muzejev	Vodje muzejev prihajajo večinoma iz humanistično-družboslovnih ved in pogosto nimajo formalne izobrazbe in potrebnega znanja za vodenje.
Različna izhodišča	Ni sistemsko vzpostavljenih standardov in normativov, zato nimajo vsi muzeji podobnih izhodišč pri izvajanju muzejske službe, njenem posodabljanju in vnašanju dinamike v sistem dela.
Prostori za obiskovalce	Mnogi muzeji imajo prostorsko stisko, prostori so večinoma namenjeni razstavnim dejavnostim. Ob načrtovanju prenov in novogradenj je zato smiselno razmišljati o prostorih, ki jih muzeji lahko namenijo skupnostnemu delu.
Finance	Za večji obseg in kvaliteto programov za delo z obiskovalci je treba nameniti finančna sredstva za tovrstne projekte in zagotoviti zaposlene za področja trajnosti in dostopnosti.

Izmenjava mnenj o **možnih konkretnih načinih družbenega delovanja muzejev** je prinesla številne zanimive predloge za spremembe muzejskega dela:

Prostori znanja	Muzeji smo prepoznani kot centri znanja, imamo družbeno moč. Muzeji nismo diznalandirani prenašalci znanja. Družine prepoznajo muzeje kot prostor za preživljanje časa in neformalno učenje. Muzeji smo prostor za druženje odraslih in neformalno učenje.
Inkluzivnost	Muzeji smo socio-vozlišča in prostori spoštovanja različnih kultur. Spodbujamo dejavnosti različnih skupnosti v muzeju.
Participativnost	S skupnostmi soustvarjamo vsebine in programe, upoštevamo njihove predloge, ki jih pridobimo s pomočjo raziskav javnega mnenja. Muzeje različne skupnosti povabijo k sodelovanju, prepoznajo, da so potrebni za organizacijo družbenih dogodkov. Muzeji smo relevantni in potrebni, ker smo prostori zaupanja, varnosti ter komunikacije. Imamo čas pri pripravi razstav, tako da lahko aktivno vključimo javnost s podajanjem mnenj, tem in vsebin, ki so relevantne pri oblikovanju razstave.
Dostopnost	Omogočamo brezplačen dostop do muzeja. Razstave so dostopne na vse možne načine, vsem ranljivim skupinam.
Odnos do obiskovalcev	Skrbimo za dobro počutje obiskovalcev v muzejih, vzpostavljamo zaupanje in podporo.
Muzej izven muzeja	Vstopanje med ljudi z zunanjimi razstavami.

Muzej za vse	Vključujemo mlade preko sodelovanja z njimi (»nič o njih, brez njih«). Medgeneracijsko delovanje.
Sodelovanje	Sodelovanje s turizmom: zavodi za turizem prepoznajo ekonomsko vlogo muzejev. Sodelovanje z ustanovitelji: občine prepoznajo vlogo muzeja v skupnosti (tudi ekonomsko). Sodelovanje med institucijami, izmenjava dobrih praks.
Prostori za delo s skupnostmi	Načrtovati in ustvariti znotraj muzejev posebne prostore za skupnostno delovanje.
Prostovoljci	Muzeji imamo med zaposlenimi pristojnega za kontinuirano delo s prostovoljci. Imamo dovolj prostovoljcev, kolektiv z njimi dela v sožitju.

Povzetek

Slovenski muzeji na področju svoje jedrne dejavnosti uživajo veliko zaupanje javnosti, razvili so številne dobre prakse, vse naštetu mora muzejska stroka ohranjati tudi v prihodnje. Na drugi strani imajo naši muzeji že obstoječo bogato in dolgoletno prakso z delovanjem na področju družbenega vidika trajnostnega razvoja, tj. s praksami vključevanja in sodelovanja z različnimi deležniki, delom z ranljivimi skupinami, medgeneracijskim povezovanjem ter promocijo demokratičnih družbenih vrednot sprejemanja, strpnosti, spoštovanja, enakopravnosti in miru. Potreba po spodbujanju demokratične kulture bo v prihodnosti zaradi izjemnih družbenih izzivov, ki jih prinaša prevladujoča kapitalistična ideologija razvitega sveta, naraščajočih družbenih razlik in globalnih političnih napetosti ter okoljskih globalnih izzivov, še močnejša. K spodbujanju trajnostnega razvoja v muzejih širom sveta z namenom sistematičnega uvajanja pozitivnih družbenih sprememb se je kot krovna muzejska organizacija zavezal tudi ICOM. Zato je prav v tem času smiselno ponovno premisliti ustaljene prakse slovenskih muzealcev in začeti udejanjati novo paradigmo poslanstva in vloge slovenskih muzejev pri vzpostavljanju demokratične, vključujoče in enakovredne družbe ter jo vnesti v strateške politike upravljanja slovenskih muzejev v oblikovanje letnih programov in jo upoštevati v kadrovskem načrtovanju. Ob načrtovanju prenov ali novogradenj notranjih in zunanjih muzejskih prostorov lahko ob prostorih za razstave načrtujemo tudi skupnostne prostore, s čimer bomo podpirali vključevanje, druženje in informiranje ter ozaveščanje skupnosti o globalnih družbenih izzivih ter skupaj z deležniki na lokalni in nacionalni ravni oblikovali ter predstavljali aktualne družbene vsebine, ki nagovarjajo današnjega posameznika. Prizadevanja za povezovanje muzejev s skupnostjo in udejanjanje priložnosti muzejev, da aktivno soustvarjajo skupnostno življenje aktivnih posameznikov, ki se združujejo v razmislekih o aktualnih družbenih izzivih ter skupaj snujejo prakse in dogodke pozitivnih zgledov, že spontano potekajo. Muzejski strokovnjaki so na nedavnem kongresu v Kopru predstavili številne odlične inovativne projekte družbenega delovanja muzejev, vendar imamo še veliko priložnosti in odprtega prostora, da slovenski muzealci še bolj aktivno zavzamemo vlogo nosilcev pozitivnih družbenih sprememb in transformativne moči spreminjanja družbe.

Literatura in viri

Resolution No. 1: The Responsibility of Museums Towards Landscape. V: *31st General Assembly of ICOM - Milan, Italy*, 2016; https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOMs-Resolutions_2016_Eng.pdf, 30. 12. 2023.

Culture and Local Development: Maximising the Impact. OECD/ICOM, 2019; https://icom.museum/wp-content/uploads/2019/08/ICOM-OECD-GUIDE_EN_FINAL.pdf, 30.12.2023.

Spletni vir 1: Report of the World Commission on Environment and Development - Our Common Future; <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wced>, 30. 12. 2023.

Spletni vir 2: Nacionalna strategija za muzeje in galerije 2024–2028, 19. 9. 2023; <https://www.gov.si/novice/2023-09-19-nacionalna-strategija-za-muzeje-in-galerije-20242028>, 30. 12. 2023.

Spletni vir 3: ICOM establishes the working group on sustainability, 6. 9. 2018; https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/09/GB-WGS_Press-Release_final.pdf, 30. 12. 2023.

Summary

Slovenian museums enjoy a high level of public trust in their core activities and have developed many good practices, all of which the museum profession must maintain in the future. On the other hand, our museums have rich and long-standing experience in the social aspects of sustainable development, i.e. practices of inclusion and cooperation with various stakeholders, working with vulnerable groups, intergenerational integration and promoting the democratic social values of acceptance, tolerance, respect, equality and peace. The need to promote democratic culture will be even stronger in the future given the enormous societal challenges posed by the dominant capitalist ideology of the developed world, growing social divisions, global political tensions and environmental challenges. ICOM, the umbrella organisation for museums, is committed to promoting sustainable development in museums around the world with the aim of systematically bringing about positive social change. This is therefore an opportune time to rethink the established practices of Slovenian museum professionals and to begin implementing a new paradigm for the mission and role of Slovenian museums in establishing a democratic, inclusive and equal society. It should be incorporated into the strategic policies of Slovenian museum management, annual programmes and staff planning. When planning renovations or new buildings for both indoor and outdoor museum spaces, community spaces can be planned alongside exhibition spaces to support inclusion, socialising, informing and making the community aware of global social challenges. Together with stakeholders at the local and national level, we will design and present topical social content that addresses the contemporary individual. Spontaneous efforts are already being made to connect museums with the community and for them to actively co-create the community life of active individuals who come together to reflect on current social challenges and together create practices and events that will serve as positive examples. At the recent congress in Koper, museum professionals presented a number of excellent and innovative projects for social action by museums. However, there are still many opportunities for Slovenian museum professionals to take a more active role as agents of positive social change and to enact the transformative power to change society.

Maša Bračič, kustosinja, Mestni muzej Litija,
kustodiat@muzejlitija.si

A Litija 'ma muzej?

***Does Litija have
a museum?***

Izvleček

Mestni muzej Litija deluje v osrčju skupnosti in ji nudi platformo za medgeneracijsko, interdisciplinarno izobraževanje o naravni in kulturni dediščini, ter njenemu pomenu in vrednotah. Ravno v diskontinuiteti identitetnih kategorij, kot je na primer zaprtje rudnika Sitarjevec, ki je dobrih 50 let tonila v pozabo, se je pokazala velika potreba po ustanovi, ki bo poleg popularizacije in interpretacije naravne in kulturne dediščine skrbela za ohranitev kolektivnega spomina lokalnega prebivalstva.

Ključne besede

MESTNI MUZEJ LITIJ, POVEZOVANJE, INKLUZIVNOST, LOKALNA SKUPNOST, POMEN KULTURNE DEDIŠČINE

Abstract

The City museum of Litija provides a platform for intergenerational and interdisciplinary education about natural and cultural heritage, as well as its meaning and values for the local community. Due to the discontinuity of identity categories, such as for instance the shutdown of Sitarjevec mine, which sank into oblivion for more than 50 years, there was a great need for an institution that will preserve the collective memory of the local population. The City museum of Litija also strives to the popularization and interpretation of natural and cultural heritage.

Keywords

CITY MUSEUM LITJA, INTEGRATION, INCLUSIVITY, LOCAL COMMUNITY, IMPORTANCE OF CULTURAL HERITAGE

A Litija 'ma muzej?

Ko govorimo o muzejih se nam v misli prikradejo podobe velikih starinskih zgradb z bogato zgodovino, ki v sebi skrivajo skrivnosti starih časov, ljudi in običajev. Te impozantne ustanove z dolgoletno tradicijo hranijo v sebi odgovore na mnoga vprašanja, ki se obiskovalcu odstrejo, ko vstopi vanje. Muzeje neobhodno povezujemo z dolgo tradicijo, ki sega več desetletij, če že ne stoletij nazaj v preteklost. Kaj pa, če je muzej nov? Je sploh možno, da ga okolje v katerem nastane taka ustanova, ki nima »dediščinske tradicije« (H. Hauptman 2018, str. 62) prepozna kot institucijo, ki služi varovanju, ohranjanju in reprezentaciji dediščine prav tega okolja v katerem je zrasel? Je v dobi multikulturalizma in poplave raznovrstnih identitet, ki niso več omejene na lokalno in državno identiteto sploh potreben?

Občina Litija do leta 2005 ni imela lastnega muzeja. Nastal je na pobudo in neutrudna prizadevanja posameznikov, ki so na širšem področju občine prepoznali dediščinske elemente, ki bi si zaslužili posebno mesto v lokalni zavesti oziroma so določeni že skoraj izginili. Ravno tega pa naj bi se zavedalo tudi lokalno prebivalstvo, ki naj bi že dolga leta izražalo željo po ustanovi, ki bi bila posvečena kulturni dediščini.

Kakor navaja Hauptman, je v času svojega obstoja Mestni muzej Litija v sodelovanju z najrazličnejšimi subjekti (zavodi, civilna družba, izobraževalne ustanove...) sledil potrebam lokalne skupnosti in jo aktivno vključil v dediščinske procese po načelih delovanja ekomuzeja (H. Hauptman 2015, str. 29–31).

Hauptman prav tam tudi izpostavlja 6 glavnih področij delovanja Mestnega muzeja Litija:

- Vzgoja in izobraževanje
- Vseživljenjsko učenje
- Povezovanje skupnosti
- Sodelovanje
- Vrednost
- Oblikovanje identitete

Prav vprašanje oblikovanja identitete lokalne skupnosti je v svojem delu izpostavil tudi Hudales, ki pravi: »V ekomuzeju celotna lokalna skupnost postane ponosna na svojo dediščino...« (J. Hudales 2011, str. 50). Kaj je potemtako dediščina neke lokalne skupnosti in kako sta recipročno povezani z njeno identiteto? Dediščina je nekaj, kar dobimo in čemur se ne moremo odpovedati. Ker jo delimo z drugimi, postanemo pripadniki neke skupnosti, s tem pa dediščina določa del naše identitete (B. Jezernik 2011, str. 9). Hkrati pa poudarja, da je za skupnost značilen določen kolektivni spomin, katerega ohranjanje je glavna naloga muzejev in galerij, (B. Jezernik 2021, str. 51–52) saj mu brez le-tega neizogibno sledi tudi kolektivno pozabljanje (B. Jezernik 2004, str. 9). S tega stališča je zelo zanimiv primer

oblikovanja drobca lokalne identitete tudi v našem primeru. Skoraj vzporedno z izoblikovanjem Mestnega muzeja Litija, se je začelo raziskovanje takrat že skoraj 50 let zaprtega in zapuščenega rudnika Sitarjevec. Ko se je rudnik v 60-ih letih prejšnjega stoletja zaprl, je sčasoma pričel izginjati iz kolektivnega spomina in faktorja identitete lokalne skupnosti. Vse se je pričelo spreminjati leta 2002, ko je bil prvič dostopen do tedaj zrušen vhod izvoznega rova. V okviru projekta Mine Tour Labin- Litija: Aktivno ohranjanje in vrednotenje naravne in kulturne dediščine rudnikov in rudarstva za razvoj trajnostnega turizma, ki je trajal od leta 2018 do 2021 so se vrstile različne raziskave in obnove, ki so izboljšale dostopnost in prepoznavnost samega rudnika.¹ Počasi pa se je začelo ponovno odkrivati že skoraj pozabljeno identiteto Litijana - rudarja, ki je do tedaj živela zgolj kot oblika ustnega izročila. Zanimanje lokalne skupnosti za rudnik se je še povečalo ob odprtju Sitarjevca za turistične namene leta 2017.² Istočasno je bila v prostorih muzeja obiskovalcem dostopna muzejska zbirka rudnika. Ob njegovem ponovnem odprtju, so se v prostorih muzeja odvijale okrogle mize s še živečimi rudarji in njihovimi potomci. Lahko bi rekli, da je v tistem času mesto zajela »rudarska mrzlica«, saj je večina obiskovalcev v muzej prišla na ogled dela stalne razstave posvečene Sitarjercu. Od njih smo lahko slišali, da so potomci rudarjev, njihovi sorodniki ali pa da so bili v svojem otroštvu njihovi sosedi. Litija je imela rudnik, v njem pa so delali ponosni Litijani - rudarji, ki so kopali svinec, živo srebro in barit, ob koncu 19.stoletja pa so naleteli celo na srebro. Zanimanje za rudnik, rudarstvo in rudarsko dediščino smo še okrepili leta 2020 s prenovo prostora stalne razstave, ki je posvečena Sitarjercu in jo dopolnili z mnogimi novimi zgodovinskimi odkritji. S tem nam je uspelo pri lokalnem prebivalstvu ponovno obuditi zavedanje o samem obstoju rudnika in o njegovem pomenu z vidika naravne in kulturne dediščine Litije s širšo okolico.

Blato ali zlato?

V nekaterih predelih rudnika Sitarjevec so po zaprtju zrasli limonitni kapniki. Kakor navajajo Jeršek idr., se je to najpogosteje zgodilo tam, kjer nad rovi leži sulfidna ruda. V kombinaciji z jamsko vodo pa se je na teh predelih odlagalo limonitno blato. Limonit tvori najhitreje rastoče kapniške strukture, saj lahko kapniki zrastejo tudi do 5 cm na leto (M. Jeršek idr. 2018, str. 22). V okviru projekta Mine Tour Labin- Litija, se je razvilo tudi mnogo novih in trajnostnih turističnih produktov (D. Rant 2020, b. n. s.). Za ta namen so v okviru projekta raziskali lastnosti limonitnega blata in iz njega pridobili pigment, ki so ga poimenovali sitarjevec (A. Jerčič Jakob, M. Golež in R. Potočnik 2023, str. 5).

Vzporedno s tem smo v Mestnem muzeju Litija želeli razširiti zavedanje o pomenu naravne in kulturne dediščine, njunem tesnem prepletanju in simbiozi, ki se tako

1 Podrobneje o projektu Mine Tour Labin - Litija (Spletni vir 1).

2 Podrobneje o rudniku Sitarjevec (Spletni vir 2).

dobro zrcali ravno na primeru rudnika Sitarjevec. Za ta namen smo pridobili nekaj limonitnega blata in pigmenta sitarjevec. Pod vodstvom dr. Tine Šuštaršič je tako nastala delavnica Barvanje tekstila z limonitnim blatom, ki smo jo izvedli v kletnih prostorih muzeja, za učence druge in tretje triade osnovne šole. Z delavnico smo želeli predstaviti rudniško naravno in kulturno dediščino na povsem drugačen, participativen in inovativen način, hkrati pa opozoriti na možnost barvanja tekstila tudi z drugimi naravnimi barvili, kot so na primer rdeče zelje, kurkuma, rdeča pesa ipd. S tem je ozaveščanje mladih o pomenu naravne in kulturne dediščine dobilo tudi ekološki in trajnosti vidik.

Božični kruh – poprtnik

Primer popularizacije nesnovne dediščine izvajamo na vsakoletni (lahko bi rekli že skoraj tradicionalni) delavnici božičnega kruha – poprtnika. Vse se je začelo leta 2017, ko smo prvič organizirali razstavo poprtnikov v sodelovanju s Kmetijsko gozdarskim zavodom Ljubljana – Izpostava Litija in Društvom kmetič Litija in Šmartno. Vsi udeleženci so spekli doma poprtnik in ga prinesli na razstavo v muzej, kjer so bili na ogled od konca decembra do Svetih treh kraljev. Kar je bilo sprva zasnovano kot enkratna začasna razstava je zaradi velikega odziva lokalnega prebivalstva postalo vsakoletna tradicija muzeja. Že naslednje leto so svoje poprtnike prispevale tudi lokalne šole in vrtci. V času pandemije Covid-19 smo v muzeju posneli delavnico izdelave poprtnikov in jo posredovali preko socialnih omrežij. Leta 2021 smo pričeli izvajati delavnice na temo peke poprtnikov. Za starejše občane smo organizirali delavnico v kletnih prostorih muzeja. Delavnico smo pripravili tudi za učence druge in tretje triade osnovnih šol, ki smo jih obiskali na matičnih ustanovah. Sama izvedba delavnice je bila poleg praktičnega dela peke kruha obogatena tudi s strokovnimi vsebinami, preko katerih smo razširili znanje in zavedanje o pomenu nesnovne kulturne dediščine in poskušali pri mladih obuditi zanimanje za šege in običaje povezane s praznovanjem božiča in novega leta, ki presegajo simbole globalizacije in potrošniške družbe.

Zaključek

Muzeji in galerije tvorijo tretji prostor učenja, oziroma skupno točko med formalnim in izkustvenim učenjem, kjer lahko obiskovalci spoznavajo kulturno dediščino na inovativen, participativen in inkluziven način (N. Ličen, N. Planinc Strunjas in M. Tomšič 2012, str. 74). Ja, Litija ima muzej. Deluje v osrčju skupnosti in ji nudi platformo za medgeneracijsko, interdisciplinarno izobraževanje o naravni in kulturni dediščini, njenemu pomenu in vrednotah, ki jih je potrebno ohraniti in prenesti na mlajše rodove. Ravno v diskontinuiteti identitetnih kategorij, kot je na primer zaprtje rudnika Sitarjevec, ki je dobrih 50 let tonila v pozabo, se je pokazala velika potreba po ustanovi, ki bo poleg popularizacije in interpretacije naravne in kulturne dediščine skrbela za ohranitev kolektivnega spomina lokalnega prebivalstva in s tem skrbela, da Litija ne postane samo še eno izmed mnogih spalnih naselij.

Literatura in viri

GOLEŽ, Mateja in Darja Rant: Podobe rudnika Sitarjevec v tekstilnih vzorcih, V: Zala Orel (ur.), *Katalog Bien: 26. 5.-14. 8.: bienale tekstilne umetnosti*. Kranj: Layerjeva založba, 2021, 130.

HAUPTMAN, Helena: Muzej v vsako slovensko vas. Varstvo kulturne dediščine na lokalni ravni. *Argo* 58/2, 2015, 20–35.

HAUPTMAN, Helena: Muzej raste iz nič – slaba šala ali sodobno dejstvo?, V: Flavio Bonin Verena Perko, Nadja Terčon, Igor Presl (ur.), *Stalna muzejska razstava: Zborovanje SMD – SUZD*. Radovljica: 2018, 62–75.

HUDALES, Jože: Ekomuzej in druge oblike sodobnih lokalnih muzejev, Ekomuzej hmeljarstva in pivovarstva Slovenije: idejna zasnova za stalno muzejsko postavitve v Žalcu. *Zbirka Kulturna dediščina* 6, 2011, 48–52.

JERČIČ JAKOB, Anja, Mateja Golež in Robert Potočnik: *Pigment sitarjevec v slikarski tehnologiji in praksi*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, 2023.

JERŠEK, Miha, Uroš Herlec, Mateja Golež, Minka Kovač, Nataša Toplak, Mateja Kokalj, Anja Klančnik in Barbara Jeršek: Vpliv bakterij na rast limonitnih kapnikov v rudniku Sitarjevec pri Litiji. V: Blaž Zarnik, Kati Zidar, Liljana Lovše, Meta Ponebšek, Saša Pirnavar (ur.), *Rudnik Sitarjevec - odkriti zaklad, I. strokovni simpozij o rudniku Sitarjevec*. Litija: Občina Litija, 2018, 22–25.

28

JEZERNIK, Božidar: Moč spomina, premoč pozabe. *Zgodovina za vse* 11/1, 2004, 5–18.

JEZERNIK, Božidar: Varovanje dediščine – muzeji, muzeji na prostem in ekomuzeji, Ekomuzej hmeljarstva in pivovarstva Slovenije: idejna zasnova za stalno muzejsko postavitve v Žalcu. *Zbirka Kulturna dediščina* 6, 2011, 6–19.

JEZERNIK, Božidar: Čemu služijo muzeji in galerije danes - javnosti ali samovolji ministra za kulturo? *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 61/2, 2021, 51–52.

LIČEN, Nives, Natalija Planinc Strunjas in Maja Tomšič: Ohranjanje kulturne dediščine na presečišču med andragogiko in kulturno antropologijo - Študija primera: društvo Anbot. *Andragoška Spoznanja* 18/4, 2012, 74–87.

RANT, Darja: Rudniške barve na tekstilu. Razvoj novih turističnih produktov rudnika Sitarjevec, predavanje v okviru projekta Mine Tour Labin- Litija, 2. 6. 2020; <https://www.mine-tour.eu/wp-content/uploads/2020/06/Rudniske-barve-na-tekstilu-Darja-Rant.pdf>, 20. 8. 2023.

Spletni vir 1: Mine Tour Labin – Litija, <https://www.mine-tour.eu/sl/o-projektu/>, 20. 8. 2023.

Spletni vir 2: Rudnik Sitarjevec Litija, <https://rudniksitarjevec.si/>, 20. 8. 2023.

Summary

Does Litija have a museum? What are you doing anyway? Such and similar questions are almost a constant in our everyday life. The City museum of Litija is really not the biggest and it is also not the oldest. However, as a local museum, it has many advantages in terms of preserving collective memory and connecting with the local population. In its short period of operation, it has managed to go beyond the strict framework of a museum institution and, through close cooperation with the local community, has become a hub of ideas, workshops, meetings and exhibitions, which cover a wide range of elements, where cultural heritage is intertwined with everyday life and through intergenerational connection is traditionally preserved knowledge and many almost forgotten skills. We transfer knowledge to the younger generations with the close cooperation with the Third Age University Litija and Šmartno, thereby strengthening awareness of the importance of intangible heritage on the one hand, and ensuring social inclusion on the other.

At numerous workshops, we make visitors aware of the importance of natural and cultural heritage, their close intertwining and coexistence. One of these was, for example, the dyeing of textiles with limonite mud, which was obtained from the Sitarjevec mine not far from the location of the museum. Yes, Litija has a museum that is much more than a building with collections and exhibitions. It is a platform where, according to the principle of inclusivity, knowledge and ideas are intertwined, which greatly strengthens awareness of the importance of cultural heritage.

Nataša Braunsberger, višja kustosinja,
Narodna galerija, natasa_braunsberger@ng-slo.si

Živa Rogelj, kustosinja, Narodna galerija,
ziva_rogelj@ng-slo.si

Narodna galerija, demenci prijazna točka

***National Gallery of Slovenia,
Dementia-Friendly Spot***

Izvleček

Na eno izmed največjih zdravstvenih, socialnih in finančnih težav sodobne družbe – demenco – se številni muzeji po svetu v zadnjih letih odzivajo z različnimi programi. Narodna galerija je septembra 2020 postala prva muzejska ustanova v Sloveniji, ki je pridobila naziv demenci prijazna točka, in tako s prilagojenimi dejavnostmi in ozaveščanjem različnih starostnih in ciljnih skupin pripomore k zmanjšanju stigme, povezane z demenco. Likovno ustvarjanje, ki ga v Narodni galeriji povezujemo s pogovori ob umetninah, dokazano ugodno vpliva na osebe z demenco in zmanjšano kognitivno sposobnostjo, saj aktivira drug del možganov od tistega, ki ga uporabljamo za govor, pomaga pri priklicu spominov, omogoča pomiritev, blaži negativna čustva, spodbudi samozavedanje, ponuja druge oblike izražanja in komuniciranja ter ima še vrsto pozitivnih učinkov, ki posredno vplivajo tudi na oskrbovalce obolelih in okolico, predvsem na družino. Prilagojen program smo zato razdelili v tri sklope, ki nagovarjajo splošno javnost, osebe z demenco in poudarjeno tudi njihove svojce, saj ti nosijo prikrito breme bolezni. V okviru programa smo se povezali tudi z domovi za starejše občane in pripravili delavnice za zaključene skupine tako v njihovem okolju kakor tudi v galeriji. Tako smo starostnikom omogočili edinstven ogled in doživljanje izvirnih umetniških del.

Ključne besede

DEMENCA, STAROSTNIKI, LIKOVNO USTVARJANJE, RANLJIVE SKUPINE

Abstract

One of the most significant health, social, and financial challenges of modern society – dementia – has prompted numerous museums worldwide to address it by organising various programmes in recent years. In September 2020, the National Gallery became the first museum institution in Slovenia to be awarded the title of a Dementia Friendly Spot, contributing to the lessening of stigma associated with dementia through adapted activities and raising awareness among various age and target groups. Visual arts have been proven to have a beneficial effect on people with dementia and reduced cognitive abilities, as they activate a different part of the brain than the one used for speech. They help in memory recall, induce a sense of calm, alleviate negative emotions, encourage self-awareness and provide alternative forms of expression and communication. Visual arts have various other positive effects that indirectly extend to caregivers and the broader environment, particularly impacting the family. Here at the National Gallery, we encourage the participants to join discussions around the works of art that are selected for viewing. Our adapted programme is thus divided into three categories, addressing the general public, individuals with dementia, and with a special emphasis also their family members, as they carry the hidden burden of this disease. As part of the programme, we have also collaborated with homes for the elderly and organised workshops for closed groups both in their environment and in the Gallery. Thus, we provided senior citizens with an opportunity to view and experience original works of art in a unique way.

33

Keywords

DEMENTIA, THE ELDERLY, CREATIVITY, VULNERABLE GROUPS

Uvod

V Narodni galeriji vse od pridobitve naziva Demenci prijazna točka pripravljamo različne prilagojene dejavnosti za osebe z demenco, ki jih izvajamo v galerijskih prostorih in zunaj njih, predvsem v domovih za starostnike in dnevnih centrih. Dejavnosti temeljijo na načelih vseslovenske mreže Demenci prijaznih točk, ki jo vodi združenje Spominčica – Alzheimer Slovenija, uresničujemo pa tudi trajnostne cilje Združenih narodov, še posebej cilj, ki poziva, da muzeji poskrbimo za zdravo življenje in spodbujamo splošno dobro počutje v vseh življenjskih obdobjih z zagotavljanjem zdravega življenja in dobrobiti za vse, s posebnim ozirom na duševno zdravje in družbeno vključenost. Prilagojen program smo razdelili v tri sklope, ki nagovarjajo splošno javnost (Alzheimer cafe), osebe z demenco (prilagojeni ogledi in ustvarjalne delavnice) in svojce, saj ti nosijo prikrito breme bolezni (Alzheimer cafe, predlogi za skupno ustvarjanje v domačem okolju). Naš trud je prepoznala tudi Zavarovalnica Triglav, d. d., in je v letu 2022 podprla program za ranljive skupine. Z njeno denarno podporo smo organizirali 55 dogodkov, med njimi prilagojene ogleda v galeriji, obiskali pa smo tudi deset domov za starejše občane po vsej Sloveniji, kjer smo na delavnicah predstavili eno umetnino iz stalne zbirke Narodne galerije ter nato še ustvarjali v različnih likovnih tehnikah.

34

Koncept programa za osebe z demenco in zmanjšano kognitivno sposobnostjo, ki smo ga poimenovali Galerija spominov, želimo čim bolj razširiti med slovenske muzeje, saj osebe z demenco težje odidejo iz znanega okolja, to jim vzbuja dodaten napor in poveča stisko. Zato je pomembno, da muzeji v bližnjem, domačem okolju pripravljajo prilagojene programe, prav tako pa razstavljeni eksponati izvirajo iz njihovega vsakdanjega življenja ali polpretekle zgodovine, na katere jih vežejo zgodnji spomini, ki se pri osebah z demenco navadno najdlje ohranijo. Muzeji so hrami spominov, zato lahko osebam z demenco ob muzejskih predmetih, ki so odraz kolektivnega spomina, pomagamo, da se povežejo z osebnimi spomini in lastnimi izkušnjami. Tako muzeji z uvajanjem tovrstnih programov spodbujamo družbeno dobrobit in skupaj pripomoremo k družbi, odprti do oseb z demenco.

Zakaj je pomembno delati z osebami z demenco v muzejskem okolju?

Za zadovoljevanje psihosocialnih potreb oseb z demenco je pomembna vrsta dejavnosti, med njimi pa se v zadnjih letih vse bolj poudarja tudi stik z umetnostjo oziroma umetniško udejstvovanje. Dejavnosti so lahko – odvisno od ciljev, ki si jih zastavimo – usmerjene zgolj v veselje in zabavo oziroma je njihov namen, da udeleženca zamotijo, lahko pa jih zasnujemo tudi z namenom tolažbe, spodbujanja,

pomiritve ali pa za urjenje spomina in utrjevanje identitete oseb z demenco. Učinek dejavnosti je lahko hkrati tudi indirektni in daje smisel ljudem, ki skrbijo za obolele, ali pa ozavešča širšo skupnost in bližnje okolje uči sočutnosti in prilagodljivosti ter tako izboljšuje kakovost življenja obolelih posameznikov in njihovih oskrbovalcev.

Osebe z demenco so lahko tudi žrtve nenehnega oštevanja, popravljanja in zanikanja njihove stvarnosti, kar pogosto čisto nehote počnejo tako svojci kot družba. V muzeju pa so ob primernem vodenju spodbujeni, da gledajo, opazujejo, čutijo, se spominjajo in izražajo brez težkega bremena, da je njihovo videnje napačno; spoštovanje in potrditev sta za vsakega posameznika ključnega pomena in sprožata zadovoljstvo.

Vodilni slovenski nevrolog, prof. dr. Zvezdan Pirtošek, je novembra 2023 na dobrodelnem večeru Vpliv glasbe na možgane v hotelu Union izvrstno ubesedil, kako lahko pri osebah z demenco prikličemo zastrt spomin ali jasno misel: »Ko bolnik počasi drsi v neznano, se njegov začetni strah, obup in depresija pretapljajo v oglušujočo praznino; takrat še posebej iščemo tiste niti, tiste poslednje mostove, ki bodo, četudi za drobne trenutke, povezali njegovo resničnost z našo, ko se bo morda njegov pogled ali dotik ujel z našim. Več je takih mostov – empatija, telesni dotik, objem, ohranjanje rutine, smeh in humor, posebna močna vez je vrnitev v čas in prostor njegove mladosti bodisi s predmeti, filmi, fotografijami, plesom bodisi s spomini iz mladosti, ti se namreč bolje ohranijo in so utrjeni globlje v možganih. Predvsem pa ima izjemno moč glasba, ki smo jo poslušali v obdobju nekako med 17. in 25. letom.«

V muzejskem okolju tako lahko prilagojene ogledne in prilagojene ustvarjalne delavnice pripravimo z veččutnimi pripomočki ter tako poskušamo ustvariti mostove do spominov, do obiskovalcev, do oseb z demenco.

Priprava dejavnosti v muzejskem okolju: vodeni ogledi in likovno ustvarjanje

Vodeni pogovor ob umetninah

Med posameznim obiskom praviloma ne predstavljamo več kot od tri do pet umetnin in izbiramo takšne motive, ki pritegnejo našo ciljno skupino. Ob vsakem izbranem delu si praviloma vzamemo od pet do deset minut časa za razlago in udeležence vključujemo v pogovor.¹ S stimuliranjem čutnih zaznav spodbujamo priklic spominov, zato je pomembna uporaba multisenzornega pristopa, da je razumevanje posameznega dela bolj doživeto in povedno. Od opisovanja umetnine preidemo na spomine udeležencev, ki jih povežemo z upodobljenim motivom ali predmetom. Muzealija v tem primeru deluje kot spodbujevalnik za vzpostavljanje možganskih povezav. Za vsako izbrano delo pripravimo največ tri vprašanja, da udeleženci v procesu ne izgubijo zanimanja in pozornosti.

1 Za več splošnih napotkov, kako pripraviti dejavnosti, berite (Y. M. Vodopivec 2019) in (A. Tivold, D. Džamastagić in J. Plavec 2009).

Ogled razdelimo na pet korakov²:

- opazovanje, pri katerem si vsak posameznik najprej sam ogleduje izbrano delo;
- opisovanje, pri čemer spodbujamo k naštevanju opaženega, ob tem si lahko pomagamo z namigi o detajlih, barvah, smeri gibanja, naslikanih osebah in predmetih;
- interpretiranje, pri katerem ima večjo vlogo mentor, ki razloži vsebino in okoliščine nastanka dela, družbeni in zgodovinski okvir, tehniko in materiale, ki so bili uporabljeni;
- povezovanje; pri čemer umetnino povežemo z življenjem in izkušnjami udeležencev ter jih spodbujamo k medsebojnemu deljenju spominov;
- povzemanje; na koncu obnovimo glavne teme pogovora in opozorimo na najpomembnejše poudarke. Pohvalimo udeležence in se jim zahvalimo za sodelovanje.

Kako bomo vodili pogovor, je odvisno od zastavljenih ciljev in skupinske dinamike, vsekakor pa skupaj ugotavljamo, kaj je upodobljeno, kakšni so odnosi med osebami na sliki in razpoloženje, kakšna je barvna shema, s katerimi materiali je ustvarjeno delo. Za lažje razumevanje in bolj doživeto izkušnjo je zaželeno, da slikarske pripomočke in z motivom povezane rekvizite tudi pokažemo, udeleženci jih lahko preizkusijo. Izogibajmo se vprašanjem odprtega tipa, ki zahtevajo priključitev dejstev. Takšna vprašanja so na primer: »Kaj vidiš na sliki?«, »Kaj počnejo osebe na sliki?«, »Kakšna se vam zdi slika?« ... Naš cilj naj bo, da se oseba pri dejavnosti počuti dobro in uspešno – če je namreč v zadregi, se lahko zapre vase in naš trud bo zaman. Pomagamo ji tako, da ji ponudimo izbiro med dvema odgovoroma: »Je na sliki deklica ali deček?«, »So prevladujoče barve na sliki modre ali zelene?«, »So upodobljenci veseli ali žalostni?« ...

Optimalen skupni čas trajanja dejavnosti naj bi bil približno 45 minut, število udeležencev pa do deset oseb s spremljevalci. V praksi se števila udeležencev ne da vedno natančno načrtovati, zato temu primerno prilagodimo število izvajalcev in pomočnikov. Prav tako je od skupine in njene dinamike odvisno, kako dolgo naj traja posamezna dejavnost. Po naših izkušnjah so bili udeleženci pri ogledu umetnin zbrani okrog 15 minut, likovno delavnico pa smo z lahkoto podaljšali na 60 minut.

Likovno ustvarjanje in zakaj ga vključiti v program

Ustvarjalnost je del nas in se kaže na različnih področjih vsakdanjega življenja. Izhaja iz naših trenutnih zmožnosti in razpoloženja in ne temelji na spominskih vzorcih iz preteklosti. Ustvarjalni procesi nasprotno od rutinskih vsakodnevnih opravil potekajo neodvisno od spomina – še več kot to, spomin celo spodbujajo in pogosto priključijo minule doživljaje. Prav zato je ustvarjanje za osebe z demenco dostopno

² Povzeto po priročniku MOMA: Guide for Museums (Spletni vir 2).

in zelo koristno. Omogoča jim, da spregovorijo o svoji izkušnji, s čimer tkejo močne vezi z družinskimi člani oziroma vsemi vpletenimi, tudi s strokovnimi delavci, negovalci in osebjem, ki izvaja določeno dejavnost. Ustvarjalnost lahko razumemo kot drugačen način komuniciranja, ki introvertiranim in tistim obolelim, ki že izgubljajo dar govora, omogoča sporočanje in izražanje ter razvijanje socialnih spretnosti, hkrati pa spodbudi samozavedanje in omili čustvene konflikte, pomaga obvladovati nezaželeno vedenje in zasvojenosti, razviti socialne spretnosti, izboljšati dožemanje realnosti, zmanjšati tesnobo in povečati samozavest (J. Schneider 2018, str. 3–5). Tudi tisti, ki v preteklosti niso kazali nobene nagnjenosti do vizualnega ustvarjanja, lahko v spremenjenih okoliščinah odkrijejo veselje ali celo izjemne izrazne veščine. Tisti, ki so se umetniško izražali že v preteklosti, pa v vračanju k tej dejavnosti pogosto najdejo uteho (L. Safar 2014, str. 627–628). S postopnim nevrološkim propadanjem ustvarjalnost usiha – če bo oseba z demenco na začetku še izbirala pestro paleto barv in zapolnila celoten format, bo podlaga z napredovanjem bolezni vse bolj prazna, barve omejene tudi le na en odtenek, linije ne bodo zaključene, risba bo postala fragmentarna.

V ameriški raziskavi, ki je na začetku 21. stoletja preučevala povezavo med ustvarjalnostjo in procesom staranja, pa so bili pri starostnikih poleg izboljššanega splošnega zdravja, počutja in kognitivnih sposobnosti ter večje pozitivne naravnosti zaznani tudi številni merljivi pozitivni učinki na zdravstveno stanje, kot so izboljšanje simptomov depresije, izboljššan odziv na zdravljenje in s tem zmanjšana uporaba zdravil na recept in brez recepta, manj obiskov zdravnikov in manj bolnišničnega zdravljenja (D. Cohen 2006, str. 4–5).

37

Kako pripraviti ustvarjalno delavnico in na kaj moramo biti pozorni?

Za vsako spremljajočo likovno delavnico določimo tri kategorije: material, postopek in vsebino ustvarjanja, vedno pa moramo biti pripravljeni na sprotno prilagajanje posamezni skupini.

Za dobro počutje vseh udeležencev je pomembno, da izberemo primerno dejavnost oziroma prilagodimo težavnost. Pri tem pa se je tudi glede morebitnih posebnih želja skupine, ki nas obišče, vedno dobro posvetovati z delovnimi terapevti in drugimi strokovnimi delavci, ki spremljajo skupino. Najboljše je, če lahko pri zasnovi in izvedbi dejavnosti v muzeju sodeluje več različnih poklicnih profilov, od kustosa do likovnega in specialnega pedagoga.

Vsako umetniško izrazno sredstvo ni nujno primerno za vsakega posameznika.

Uporabljajmo različne likovne tehnike, ne samo risanja in slikanja, temveč denimo tudi kolaž ali pa pobarvanke, pri katerih ustvarjalcu ni treba skrbeti za reprezentativnost in realističnost končnega izdelka.

Če želimo doživljanje trenutka še bolj osmisliti, povežimo dejavnost s preteklostjo. Pogovarjajmo se in obujajmo spomine, ki jih prikličo izdelek ali sam ustvarjalni proces.

Osebo z demenco prijazno in strpno spodbujajmo k vključevanju in ustvarjanju. Česar noče ali ne zmore storiti, naredimo skupaj. Posameznika lahko delno vključimo tudi v skupinski ustvarjalni proces; lahko denimo kaj nareže, prilepi, sestavi in tako prispeva svoj delček k celoti.

Pri pripravljanju izbrane ustvarjalne dejavnosti za osebe z demenco se držimo nekaterih preprostih pravil, ki bodo udeležencem zagotovila prijetno počutje in občutek varnosti in zbranosti (Š. Zlobec 2023, str. 44–47): primerno pripravimo prostor, ki naj bo urejen in pospravljen; navodila naj bodo jasna in nazorna, postopek razdelimo na več korakov in ga kolikor mogoče poenostavimo; ponudimo izbiro med ustvarjalnimi pripomočki in nalogami; spodbujajmo veččutne zaznave; ne izvajajmo pritiska in udeleženca ne popravljajmo ... Ne pozabite: ni pomemben končni videz, temveč druženje, sodelovanje in veselje pri ustvarjanju.

Zasnova celostnega programa – v muzeju, na obisku ali doma

38

Ker je demenca bolezen, ki posredno prizadene tudi svojce obolelega in vpliva na celotno družino in širšo skupnost, smo v Narodni galeriji program zasnovali celostno in pripravili tudi dogodke za svojce oziroma oskrbovalce oseb z demenco. Poleg strokovnih predavanj, namenjenih splošni zainteresirani javnosti, skupaj z združenjem Spominčica – Alzheimer Slovenija pripravljamo srečanja Alzheimer Cafe. Na njih po predavanju še posebej spodbujamo pogovor in izmenjavo izkušenj, ki svojcem lajšata psihična bremena, kakršna občutijo ob skrbi za obolele. Nabor tem za predavanja je kar se da širok, od prepoznavanja prvih znakov demence, urejanja pravnih vprašanj in skrbništva do spremljajočih zdravstvenih težav in primernih pritožb in dejavnosti. Za svojce in zainteresirano javnost je nekaj preteklih predavanj objavljenih tudi na spletu.

Za individualne obiskovalce in zaključene skupine v galeriji ponujamo vodene ogleda z ustvarjalnimi delavnicami po naročilu, pogovore o umetninah z ustvarjanjem pa izvajamo tudi na obiskih v domovih za starostnike ali drugod.

V današnjem času je izjemno pomembno, da so dejavnosti za vse, ki nas ne (z)morejo obiskati, dostopne tudi na spletu. Zato smo za domačo uporabo pripravili kratke videoposnetke z namigi za likovno ustvarjanje in pobarvanke, povzete in prilagojene po galerijskih umetninah.

Med primerne naloge spadajo še besedne igre, iskanje razlik in podobnosti, razvrščanje podob v pravo časovno zaporedje ali glede na barvo oziroma obliko ipd. V galeriji smo poskusili tudi z igro spomin, za katero smo uporabili motive naših prepoznavnih slik. Zakrite ploščice so bile za udeležence prevelik izziv, uspešno pa so iskali pare med odkritimi podobami.

Po vzoru muzeja Benaki iz Aten, ki smo ga leta 2022 obiskali v okviru evropskega projekta Erasmus+ *ART vs DEMENTIA*, Umetniška terapija kot empatično orodje za krepitev in ohranjanje kognitivnih, telesnih in odnosnih sposobnosti ljudi z demenco (*Art therapy as an empathic tool to strengthen and maintain the cognitive, physical and relational skills of people with dementia*), smo tudi v Narodni galeriji oblikovali spominske kartice v velikosti A5, ki jih osebe z demenco in njihovi skrbniki dobijo ob odhodu iz galerije. Izbrali smo tri podobe iz naše stalne zbirke, s katerimi si lahko ob ogledovanju kartice prikličejo spomin na obisk. Na spominske kartice smo pripisali tudi iztočnice za pogovor, ki so lahko v pomoč svojcem v domačem okolju.

Zaključek

Glede na izsledke raziskav, ki dokazujejo pozitivne učinke stika z umetnostjo in likovnega izražanja na osebe z demenco, in z mislijo na naše dosedanje izkušnje, ki smo jih pridobili v okviru projekta Demenci prijazna točka v partnerstvu z združenjem Spominčica – Alzheimer Slovenija, lahko sklenemo, da so prilagojeni program in dejavnosti za osebe z demenco več kot dobrodošli in v javnosti dobro sprejeti. Če želimo osebam z demenco in njihovim svojcem ponuditi prilagojene dejavnosti in tako izboljšati njihovo življenje ter vsem potencialnim obiskovalcem omogočiti enake možnosti dostopa do vsebin, je nadaljnji razvoj programov še kako potreben. V Narodni galeriji zato pozivamo in spodbujamo muzejske ustanove, da se pridružijo mreži Demenci prijaznih točk in prispevajo svoje vsebine, znanje in izkušnje za demenci prijaznejšo družbo.

Literatura in viri

COHEN, D. Gene: The Creativity and Aging Study: The Impact of Professionally Conducted Cultural Programs on Older Adults. V: *National collaborative on aging faculty publications*, 30. 4. 2006; https://hsrc.himmelfarb.gwu.edu/son_ncafacpubs/2, 14. 12. 2021.

ROVŠNIK, Borut: *Dostopnost dediščine starejšim občanom*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2020.

SAFAR, T. Laura: State of the art and science. Use of Art Making in Treating Older Patients with Dementia. *AMA Journal of Ethics* 8/16, 2014, 626–630.

SCHNEIDER, Justine: The Arts as a Medium for Care and Self-Care in Dementia: Arguments and Evidence. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15/6, 2018, 1–11.

TIVOLD, Ana, Dijana Džamastagić in Jure Plavec: *Pomočnik za delo z Alzheimerjem: Priročnik za delo z osebami z Alzheimerjevo demenco*. Ljubljana: Spominčica – Alzheimer Slovenija, 2020.

VODOPIVEC, Yasmín Martín: Izhodišča in osnovne smernice za vzpostavitev muzejskega programa za osebe z demenco in njihove svojce v Sloveniji. *Argo* 62/1, 2019, 46–57.

ZLOBEC, Štefaniya L., David Krivec in Vida Drame Orožim: *Živeti z demenco doma: Vodnik o demenci za svojce*. Ljubljana: Spominčica – Alzheimer Slovenija, 2023.

Spletni vir 1: Museum of modern arts: Foundations for Engagement with Art; https://www.moma.org/momaorg/shared/pdfs/docs/meetme/Guides_Foundations.pdf, 16. 12. 2021.

Spletni vir 2: Museum of modern arts: Guide for Museums; https://www.moma.org/visit/accessibility/meetme/_assets/momaorg/shared/pdfs/docs/meetme/Guides_Museums.pdf, 16. 12. 2021.

Summary

In September 2020, the National Gallery of Slovenia became the first museum institution in the country to become a Dementia-Friendly Spot. We have joined forces with Spominčica - Alzheimer Slovenia, which provides professional and effective help to people with dementia, their relatives and caregivers. Together, we are preparing a programme of professional lectures and a cycle of Alzheimer Cafe gatherings, where relatives of people with dementia can obtain the useful information and the support they need. We have also designed customized guided tours and art workshops for the elderly and people with dementia, where we nurture creativity, stimulate imagination and train memory. Fine art helps people with dementia to express their feelings and emotions more easily, because art engages a different area of the brain than the one we use for speech and language. Guided tours are adjusted in their time-frame and content. In half an hour, we focus on the most famous works of art of the Permanent Collection, encouraging mutual communication, and using various tools to enable a multi-sensory experience of the exhibited works of art. At the workshop, which is thematically related to leadership, we encourage creativity and use different materials and techniques. Making art is soothing and releases accumulated negative emotions, and contributes to the reduction of anxious mood, evokes a feeling of satisfaction and strengthens self-confidence. Art and creativity help people with dementia to express their feelings more easily. We have also prepared customized creative activities for users, which they can undertake in the relaxed atmosphere of home environment - scrapbooking, drawing, printing, colouring books ... National Gallery of Slovenia is also encouraging other museum institutions in Slovenia to become Dementia-friendly spots; museums connect society and build communities with their collections and programmes after all.

Nataša Braunsberger, višja kustosinja,
Narodna galerija, natasa_braunsberger@ng-slo.si

Živa Rogelj, kustosinja, Narodna galerija,
ziva_rogelj@ng-slo.si

Mularijo v galerijo: manga in drugi programi za najstnike v Narodni galeriji

43

***Teens to Museums:
Manga and other youth
programmes at the
National Gallery of
Slovenia***

Izvleček

V Narodni galeriji smo v želji, da bi v naše prostore v prostem času zahajalo več mladih obiskovalcev, dela iz naše stalne zbirke povezali s trendom, ki že vrsto let izstopa po priljubljenosti med mladimi – z risanjem japonskega stripa oziroma mango. Le-te mladi ne spoznavajo le v stripih, ampak tudi v animiranih filmih in videoigrah. Japonska umetnost mange se je do zdaj izkazala za izvrstni povezovalni člen oziroma most med starimi mojstri in sodobnimi umetniškimi smermi. Udeleženci naših različnih dejavnosti in delavnic tako spoznavajo osnove risanja mange in nadgrajujejo oziroma razvijajo svoje risarske veščine in ustvarjalnost, hkrati pa na srečanjih spoznavajo tudi dela galerijske stalne zbirke, ki jih nato po svoje interpretirajo v slogu mange. Z mango in vsebinami, ki so blizu najstnikom, galerija stopa v stik s sočasnimi potrebami in zahtevami mladih – njihovimi konjički, zanimanji in željo po druženju z vrstniki – in tako gradi vezi z mlajšim občinstvom.

Ključne besede

NAJSTNIKI, MLADI, MANGA, USTVARJALNOST, SAMOIZRAŽANJE, DRUŽENJE

Abstract

At the National Gallery, aiming to attract more young people to visit us in their free time, we have endeavoured to connect the works from our permanent collection with a trend that has been a favourite among the youth for years – the art of drawing Japanese manga. Young people come in contact with manga not only through comics but also through animated films and video games. The Japanese art of manga has proven to be an excellent connecting link or bridge between the old masters and contemporary artistic trends. In our various activities and workshops, participants learn the fundamentals of manga drawing and refine and develop their drawing skills and creativity. At the same time, they acquaint themselves with works from the Gallery's permanent collection, which they then interpret in their own way in the style of manga. Incorporating manga and content that resonates with teenagers, the Gallery engages with the current needs and demands of the youth – their hobbies, interests, and desire for socialising with peers – thereby building connections with a younger audience.

Keywords

TEENAGERS, THE YOUTH, MANGA, CREATIVITY, SELF-EXPRESSION, SOCIALIZING

Uvod

Eden od treh izbranih ciljev trajnostnega razvoja, ki se jim v letu 2023 posveča ICOM, je globalno zdravje in dobro počutje. Natančneje, cilj je zagotoviti zdravo življenje in spodbujati dobro počutje za vse v vseh starostnih obdobjih, zlasti v zvezi z duševnim zdravjem in vključenostjo v družbo. S tem se muzeji spoprijemamo vsakodnevno in ena od starostnih skupin, ki so v muzejih in galerijah tako pri nas kakor po svetu premalo zastopane, so mladi obiskovalci. Prav najstnikom oziroma mladim nad dvanajstim letom starosti smo se v Narodni galeriji pred leti začeli zavzeto posvečati.

Od začetkov k zasnovi mladinskega programa

Mladih je bilo glede na statistiko v galeriji manj kot šest odstotkov galerijskih obiskovalcev, še posebej malo pa je bilo tistih, ki so vrata ustanove prestopili samoiniciativno in ne s starši ali šolo. Zato je bil eden od glavnih ciljev, ki smo si jih zastavili pri svojem delu, privabljanje mladih obiskovalcev, predvsem najstnikov, v naše galerijske prostore, jim ponuditi prostor za druženje, samoizražanje in kakovostno preživljanje prostega časa ter jih ob tem nevsiljivo seznanjati s kulturno dediščino v naši hrambi – vključujoča družba, konstruktiven dialog, duševno zdravje in dobro počutje, kakovostno učenje, enakost spolov ter prostor in participacija za vse so tudi nekateri od ciljev strategije Evropske unije za mlade 2019–2027, ki jih upoštevamo in jim sledimo tudi v Narodni galeriji. Prvi odločni korak v načrtano smer smo naredili leta 2016 s pripravo in vodenjem evropskega projekta HearMe; ta se je osredotočal na srednješolce, ki so v galerijo prišli v okviru šolskih skupin. Pred pripravo programa vodstev in delavnic smo izvedli anketo, s katero smo pridobili njihova mnenja o galeriji. Rezultati glede na statistiko obiska niso bili nepričakovani – odgovori večine so bili, da smo stroga dolgočasna ustanova, ki je sami v svojem prostem času ne bi obiskali. Da bi to videnje mladih spremenili in postali kraj, kjer se dobro počutijo, smo pripravili delavnice PrisluhniMi, ki so šolarjem z metodologijami BrickMe (odprta različica LEGO® Serious Play®), igrifikacije, odprtega pogovora o umetnosti in oblikovalskega razmišljanja približale dela stalne zbirke slovenske umetnosti, predvsem slike Ivane Kobilca, Jožefa Petkovška in Zorana Mušiča (N. Braunsberger idr. 2017, str. 18–27). Ta dela smo vsebinsko povezali s sodobnimi družbenimi vprašanji in temami, ki so blizu mladim. Po obisku delavnic so mladi večinoma izrazito spremenili svoje mnenje o Narodni galeriji, vendar po koncu projekta to ni spodbudilo večjega obiska te ciljne skupine, zato smo se znova ukvarjali z vprašanjem, kako nadaljevati.

Z namenom, da bi Narodna galerija postala bolj prepoznavna, hkrati pa prijazno okolje za umetniško izražanje in ustvarjalnost, smo začeli pripravljati brezplačne

risarske večere pod naslovom Začni risati. Obiskovalci so imeli na voljo ustvarjalne pripomočke, s katerimi so lahko risali kar pred umetninami. Zaradi odlične obiskanosti in samega odziva obiskovalcev, ki so v galerijskih prostorih sproščeno posedli po tleh, opazovali najrazličnejše umetnine, ki so jih pritegnile, in jih bodisi v samoti bodisi med kramljanjem s prijatelji s svinčnikom v rokah prerisovali, smo zasnovano programov začeli usmerjati v povezovanje vodenih ogledov z ustvarjalnimi dejavnostmi.

Ustvarjalna druženja v galeriji

Nenehen razvoj in širitev digitalnega sveta na vsa življenjska področja, tudi v šolsko izobraževanje, pri otrocih in mladih povzročata postopno izgubljanje družbenih spretnosti, finomotoričnih sposobnosti in upad umetniškega izražanja in domišljije. Kot odgovor na to problematiko oživljamo tradicionalne analogne metode, katerih ure se v šolskem kurikulumu krčijo – ena od njih je likovna umetnost z umetniškim (samo)izražanjem. Kulturna zavest in izražanje, sporazumevanje v maternem jeziku, socialne kompetence in samoiniciativnost so del ključnih evropskih kompetenc za uspešno življenje v družbi znanja in za vseživljenjsko učenje, ki jih lahko spodbujamo oziroma razvijamo tudi v galeriji. Referenčni okvir, ki opisuje znanje, spretnosti in odnose, je temelj za usklajen pristop k razvoju kompetenc tudi v šolah. Za mlade smo tako z namenom promoviranja druženja in ustvarjalnosti v galeriji pripravili pet tematskih programov, poimenovanih BFF, Moja supermoč, #Filter, Stilska preobrazba in Galerijska romanca. V njih se posvečamo vsebinam, ki so pomembne za mlade v sodobnem času, in jih s preteklostjo povezujemo ob kulturnozgodovinskem ozadju naših umetnin: kako so se nekdaj sklepala prijateljstva in kako so prijatelji skupaj preživljali prosti čas nekoč in kako danes, kakšne supermoči imajo antični bogovi in junaki in kaj supermoč pomeni v današnjem času, kakšna so bila nekdaj lepotna merila in kaj za lepotni ideal velja v sodobni modni industriji in zatem v našem vsakdanjem življenju, kako je oblačilna kultura krojila svet mode nekoč in kako danes ter katere ljubezenske zgodbe in dramo lahko najdemo na galerijskih umetninah. Programi se na način, kakor so bili prvotno zamišljeni in naj bi torej v galerijo privabili manjše zaključene skupine najstnikov, ne izvajajo, ampak so postali priljubljena izbira vodenih ogledov družin z najstniki.

47

Manga v galeriji

Naša želja je predstavljati in spodbujati ustvarjalnost na vseh družbenih področjih. Izjemno pomembno pa je, da je galerija v stiku s sočasnimi potrebami in zahtevami mladih – z njihovimi konjički, zanimanji in željo po druženju z vrstniki, da tako

lahko vzbudi njihovo zanimanje, kajti le tako bodo mladi nekoč postali galerijski obiskovalci. Z omogočanjem priložnosti za druženje in sodelovanje v pomenljivih in ustvarjalnih dejavnostih odgovarjamo na potrebe mladih in jih hkrati sveže, moderno in interaktivno seznanjamo s kulturno dediščino. Za vzbuditev zanimanja smo tako dela naše stalne zbirke povezali s slogom, ki že vrsto let izstopa po priljubljenosti med mladimi – z risanjem japonskega stripa oziroma z mango, ki je mladi ne spoznavajo le v stripih, ampak tudi v animiranih filmih in videoigrah. Program smo najprej začeli izvajati s krajšimi delavnicami mange. Risarske delavnice so pritegnile mnoge, zato smo jih nadgradili z mesečnimi tečaji risanja mange, ki smo jih tematsko navezovali na želje in zanimanje mladih; od osnov risanja obrazov in figur do umeščanja posameznega prizora v prostor, risanja vilinskih bitij, magov in čarovnic, superjunakov, zlikovcev, zmajev. V tečaje smo zlagoma vključevali tudi dela iz naše stalne zbirke: od 500 let starega zmaja, tako naslikanega kakor izrezljanega, preko bidermajerskih damskih portretov pa vse do impresionističnih umetnin, ki so mladim postale navdih za ustvarjanje.

Ker je veliko najstnikov (zlasti po dolgotrajni epidemiji covida 19) na galerijskih delavnicah staklo prijateljske vezi, smo začeli organizirati tudi daljše poletne počitniške delavnice, ki smo jih pred tem izvajali le za mlajše otroke. Delavnice za mladino trajajo pet ur na dan, udeležencem priskrbimo tudi kosilo in jim omogočimo nekaj prostega časa v bližnjem parku Tivoli – tako tudi staršem odvezamemo del bremena, ki ga občutijo, če so najstniki v času, ko so oni v službi, prepuščeni samim sebi. Delavnice smo zaradi dobrega odziva začeli uvajati v času vseh šolskih počitnic.

Nabor dejavnosti smo postopoma širili, saj mladi kažejo izjemno močno potrebo po druženju in so nam zato tudi sami predlagali še več dejavnosti: ob koncih tedna smo organizirali risarsko-filmske dogodke, na katerih so udeleženci ob gledanju animiranih japonskih filmov risali svoje najljubše like ali filmske prizore. Delavnice smo pripravili tudi na temo karikature. Ker gre pri karikaturi za risbo z zelo poudarjenimi značilnimi potezami oziroma lastnostmi upodobljene osebe ali določenega dogodka, se z mango, ki pogosto pretirava v upodabljanju čustvovanja in absurdnosti dogodkov, lepo povezuje in dopolnjuje. Na podlagi del, razstavljenih na občasni razstavi Hinka Smrekarja, so se mladi po ogledu razstave naučili oblikovati in narisati lastno karikaturu, s čimer smo jih hkrati spodbudili, da so pri sebi iskali dobre značajske lastnosti, znanja in veščine ter sami nase pogledali v pozitivni luči, kar je nenazadnje koristno tudi za grajenje pozitivne samopodobe v najstniških letih. Da bi odgovorili na družabne potrebe mladih in hkrati povečali obisk, smo jih povabili, da na dogodke brezplačno pripeljejo svoje prijatelje, a jih je kljub temu presenetljivo veliko prišlo samih. Nekateri so nam zaupali, da so šele v galeriji spoznali vrstnike z enakimi interesi. To je bila za nas potrditev, da smo na pravi

poti in da jim v njihovih najbolj občutljivih in ranljivih letih dajemo priložnost za vzpostavljanje stikov s somišljeniki v varnem in spoštljivem okolju. Ob tem smo se tudi dodatno izobraževali; organizirali smo predavanje in izkustveno delavnico na temo spolnih identitet, ki ju je za nas pripravila nevladna organizacija Legebitra, saj smo se pri svojem delu srečali z izzivi naslavljanja mladih z raznovrstnimi osebnimi zanimki in samopoškodovalnim vedenjem nekaterih udeležencev.

Vključili smo se tudi v mestni KUL abonma, pri katerem vsakokrat sodelujemo s posebnim dogodkom. Letos zbiramo predloge mladih za znano oziroma vplivno osebo, ki bo postala kustos za en dan in udeležence vodenega ogleda popeljala po zbirki ter jim predstavila svoj pogled na zbirko, umetnost in izbrane umetnine. V nabor dejavnosti smo lani vključili tudi nagradni likovni natečaj, na katerem so sodelovali mladi iz vse Slovenije in prispevali več kot sto likovnih rešitev. Letos natečaj ponovno organiziramo. K natečaju pozivamo tudi bralce revije PIL, osrednje slovenske revije za mlade, ki jo izdaja založba Mladinska knjiga. Sodelovanje smo začeli že junija 2022 in od tlej v vsaki številki pripravljamo redno rubriko na dveh straneh: predstavljamo nasvete za risanje, zanimivosti o mangi in galerijskih umetninah ter likovna dela naših tečajnikov. Rubrika ima zelo dober odziv med mladimi bralci.

Občasno pripravimo dogodke tudi izven galerije; tako se je za strokovno pomoč pri organiziranju dogodka za mlade na nas obrnila Knjižnica Prežihov Voranc Ljubljana. V okviru projekta Multi-kul-praktik, namenjenega mladim, so letos predstavljali japonsko kulturo. Konec leta 2023 so bila v knjižnici razstavljena dela naših tečajnikov, organizirali pa smo tudi delavnico risanja mang, ki je bila odlično obiskana.

49

Teme, ki jih obravnavamo na naših dejavnostih za mlade

Naš prvi cilj je bil privabiti mlade v galerijo z obravnavo vsebin, ki se jim zdijo zanimive, in japonska umetnost mange se je izkazala za najboljši povezovalni člen oziroma most med starimi mojstri in sodobnimi umetniškimi gibanji. Z našimi likovnimi pedagogi so se mladi naučili novih risarskih tehnik, izboljšali svoje risarsko znanje in poglobili svoje poznavanje mange. Za delavnice in tečaje smo izbirali teme, ki so se nam zdele pomembne za mlajše občinstvo, pozneje pa smo začeli vključevati vsebino, ki so jo tudi sami predlagali. Da bi na videz drugačno in oddaljeno japonsko umetnost povezali s starimi evropskimi mojstrovini, smo v naši stalni zbirki na umetninah iskali vsebinsko podobnost s stripovskimi liki. Zmaji, ki so na vzhodu simbol sreče in blaginje, pri nas predstavljajo zlo, hudiča in pekel; vendar pa so v krščanski simboliki pogosto postavljeni v okvir boja dobrega proti zlu in tako pomenijo stremljenje k lepši in boljši prihodnosti, kar je privlačno tudi za mlade. Vitez Jurij se bori z zlobcem in ga tudi premaga; tako kot krščanska vera premaga pogansko, dobro vedno premaga zlo in pomlad nasledi zimo.

Antični bogovi in mitološka bitja premorejo nadnaravne moči in sposobnosti, zaradi katerih so privlačni, hkrati pa imajo vrsto značajskih pomanjkljivosti, ki jih delajo človeške – tako kot stripovski superjunaki. Hibridna bitja na slikah z mitološko vsebino najdejo svoje vzporednice v sodobnih pošastih, zlobnežih in magih, ki grozijo uničenju sveta, krilati angeli se lahko na likovnih izdelkih prelevijo v vile in druga čudežna bitja.

Delavnice smo tematsko povezali tudi z našim etnološkim kulturnim izročilom in tako na primer tradicijo pustovanja prilagodili z izdelovanjem mask ali kostumov v slogu mange, jesenske počitniške delavnice pa popestrili z izrezovanjem buč.

Pri vseh dejavnostih upoštevamo posebne želje naših mladih udeležencev, jih povprašamo, katerih dejavnosti bi se radi udeležili, in program nato v skladu z našimi vsebinskimi cilji prilagajamo njihovim interesom. Tisti, ki jim risanje ni preveč ljubo, so se lahko preizkusili tudi v različnih ročnih spretnostih: izdelovali smo poslikave na majice in torbe, v prazničnem času smo ustvarjali voščilnice v japonskem slogu in izdelovali raznovrsten nakit in talismane za srečo. Mlade smo spodbudili, da so se preizkusili tudi v kiparjenju – iz modelirne mase in gline smo izdelovali njihove priljubljene stripovske junake.

Za najstnike je vsekakor najpomembnejše, da se čutijo slišane in sprejete. Tako se veliko mladostnikov na dejavnostih ne poglobi posebej v risanje in druge ročne spretnosti, temveč pridejo na pogovor in druženje z vrstniki, poslušajo glasbo, ki spremlja naša srečanja, obenem pa spoznavajo našo kulturno dediščino in sprejmejo muzej za primeren prostor za preživljanje prostega časa.

Naša prizadevanja sta prepoznali tudi Evropska muzejska akademija in Mednarodno združenje otrok v muzejih Hands On!. Za izvirnost in odličnost približevanja kulturne dediščine otrokom smo bili leta 2022 uvrščeni v ožji izbor za nagrado otrokom prijaznemu muzeju Otroci v muzejih 2022.

Družbeni vpliv: trajnost z mladimi

Zaradi razširjene uporabe virtualne resničnosti, videoiger in družbenih medijev, skratka dejavnikov, ki jih nezadržno krepi svetovni tehnološki napredek, se dandanes mladi po vsem svetu spoprijemajo s samoto in osamljenostjo. Ob tem izgubljajo stik z resničnostjo, namesto tega pa iščejo povezave na spletu in v kibernetnem svetu. Posledice so, da zato pogosteje občutijo socialno anksioznost ter imajo težave z vzpostavljanjem prijateljstev in vzdrževanjem pomenljivih stikov, z depresijo in vedenjskimi težavami. Pandemija covid 19 je položaj poslabšala, saj je prekinila tudi družbene stike v šoli, kar je številnim povzročilo velike stiske. Kot javni zavod se tega zelo dobro zavedamo, zato smo si za prednostno nalogo postavili spodbujanje osebnih povezav in stikov med mladimi. Ko obiskovalcev ni bilo

dovoljeno povabiti v galerijo, smo izvajanje tečajev prenesli na digitalne platforme, a smo se takoj, ko je bilo to spet mogoče, odločili vse dejavnosti vrniti v galerijske prostore ter najstnikom omogočiti osebno doživetje umetniških del in druženje s sošolci. Da nam je uspelo ustvariti odprt odnos in ustvariti sproščeno razpoloženje, potrjuje dejstvo, da se mladi v galeriji počutijo zelo domače in da veliko mladih prihaja na naša srečanja in dogodke, ker se želijo družiti s svojimi vrstniki in se pri tem prijetno počutiti v našem okolju, in ne zaradi posebne želje po likovnem ustvarjanju in tovrstnem napredovanju. Naši galerijski animatorji in mentorji se trudijo motivirati in spodbujati udeležence ter se prilagajati vsakemu posamezniku posebej ne glede na njegov specifični učni profil in napredek. Z individualnim pristopom smo v nekaterih primerih uspešno sodelovali tudi z mladimi s posebnimi učnimi potrebami, vedenjskimi motnjami in s slabovidnimi najstniki.

Za našo ustanovo in naše programe za mladino je ključnega pomena, da tečajeve ne obiskujejo le otroci iz bližnjega okolja, temveč tudi mladi iz bolj oddaljenih regij, ki so kljub daljšim potem navdušeni udeleženci naših programov. Postajajo odlični poznavalci naših umetnin, ki si jih ogledujejo včasih sami, včasih pod našim vodstvom in jih interpretirajo v različnih likovnih tehnikah. Umetnine in svoje izdelke fotografirajo ali pa v galeriji delajo sebkke, ki jih potem objavljajo na družbenih omrežjih. Tako svoje prijatelje in okolico privlačno in nevsiljivo seznanjajo z narodno kulturno dediščino ter postajajo naši najboljši galerijski ambasadorji.

Literatura in viri

BRAUNSBERGER, Nataša, Barbara Herbst, Stanislava Jovanović, Michel Mohor, Bojana Obradović, Jelena Ognjanović, Ksenija Plečšaš, Daniel Weissm, Andreas Zimmermann in Miroslav Žarkov. *HearMe – zblížujemo mlade in muzeje: muzejski priročnik*. Ljubljana: Narodna galerija, 2017.

AGENDA za evropsko sodelovanje v šolstvu: Krepitev kompetenc za 21. stoletje, COM(2008) 425 konč., 3. julij 2008.

PRIPOROČILO evropskega parlamenta in sveta z dne 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje, *Uradni list Evropske unije* L 394/10, 30. december 2006.

STRATEGIJA Evropske unije za mlade 2019–2027, *Uradni list Evropske unije* C 456/1, 18. december 2018.

Summary

Youth 12 and older are largely underrepresented in museums. Furthermore, due to the constantly evolving and spreading digital world, young people have been losing their fine motor skills and artistic imagination. In response to this, the National gallery of Slovenia is reviving traditional analogue methods, which are disappearing from school curricula. In this way, we above all encourage creativity and self-expression and socialization with other peers. We needed a bridge between contemporary trends and old masterpieces from our permanent collection, so we decided to approach young people via Japanese manga art, which is currently a big hit among the young, who experience it in comic books, animated films and video games. To connect the seemingly dissimilar and distant Japanese art with old European masterpieces, we searched for similar characters depicted in our permanent collection: dragons, monsters, superheroes, magical creatures, villains, wizards, etc. Superheroes from comic books have superpowers like the ancient Greek gods, fairies and magical creatures can be seen as angels and mythical hybrids, a dragon was a constant adversary in the legend of St George - the dragon slayer, etc.; these themes are also the basis for our other youth programmes. We also linked the workshops to our ethnological cultural heritage, for example the kind of “Mardi Gras” carnival, adapting our traditional folk customs to the manga style, the youth making their own manga masks and costumes, or Halloween, when they carved-out their own manga pumpkins. We took into account their specific wishes, asking them what activities they would like to participate in, tailoring the programme to their interests. For youth, it is definitely most important to feel heard and accepted. Thus, many of the teenagers do not particularly delve into drawing sessions, yet they come for a conversation and to hang out with their peers, to listen to music, which accompanies all our lessons, and in the meanwhile embrace a fine-art museum as a place of leisure.

53

To conclude, the youth feel very “at home” in the gallery, they are becoming excellent connoisseurs of our works of art, sometimes experiencing them on their own or at times with our help, they take pictures and selfies in front of them, and afterwards post them on social media, thus becoming the best of the gallery’s ambassadors.

Nives Cvikl, muzejska svetovalka,
Pokrajinski muzej Maribor, nives.cvikl@museum-mb.si

Digitalizirana gastronomija v muzejski in turistični ponudbi

***Digitalized gastronomy in
museum and tourist offer***

Izvleček

Pokrajinski muzej Maribor je v letu 2021 pridobil interaktivno digitalno mizo – dotikalni zaslon, na katerem so predstavljene zgodovinske pojedine od 15.-20. stoletja. Vsebina interaktivne mize je zastavljena interdisciplinarno, na njej so predstavljeni predmeti različnih muzejskih zbirk. Zasnova omogoča dopolnitve in nadgradnje z drugimi vsebinami. Interaktivna digitalna miza s predstavitvami zgodovinskih jedilnikov je vključena v petzvezdično doživetje, turistični produkt za najzahtevnejše goste. Digitalizirane vsebine predstavljajo podlago za razvoj novih programov in turističnih produktov. Digitalno orodje Pokrajinskega muzeja Maribor služi tudi kot učni pripomoček dijakom in študentom gostinske in turistične stroke.

Ključne besede

DEDIŠČINA, TURIZEM, PETZVEZDIČNO DOŽIVETJE, DEDIŠČINSKI TURIZEM

Abstract

In 2021, the Maribor Regional Museum acquired an interactive digital table - a touch screen displaying historical feasts from the 15th-20th centuries. The content of the interactive table is interdisciplinary, featuring objects from various museum collections. The design allows additions and upgrades with other content. An interactive digital table with presentations of historical menus is included in the five-star experience, a tourism product for the most demanding guests. The digitised content forms the basis for the development of new programmes and tourism products. The digital tool of the Maribor Regional Museum also serves as a teaching tool for pupils and students of the hospitality and tourism profession.

Keywords

HERITAGE, TOURISM, FIVE STAR EXPERIENCE, HERITAGE TOURISM

Razmislek o digitalnih orodjih

Splošni muzeji, med katere sodi tudi Pokrajinski muzej Maribor, morajo upoštevati in izpolnjevati pričakovanja vseh starostnih in interesnih skupin obiskovalcev. Uporaba digitalnih pripomočkov v muzejskih postavitvah je danes že samoumevna, pomemben razmislek pa gre v smeri, katero od številnih digitalnih izraznih sredstev uporabiti, da bo zanimivo tako tistim, ki so s sodobno tehnologijo zelo domači, kot tudi tistim, ki so do nje zadržani. Poleg tega mora digitalno orodje razstavo dopolniti in obogatiti muzejsko izkušnjo in ne preusmeriti vse pozornosti na uporabo naprave. Razvoj digitalnih orodij je izjemno hiter, ponudba pestra in raznolika, zato je temeljit razmislek pred uvedbo digitalne dopolnitve zelo pomemben. Muzeji se poleg tega soočamo še s finančnimi omejitvami, saj so atraktivna in najmodernejša digitalna orodja praviloma cenovno nedosegljiva. V takih primerih je povezava z gospodarstvom zelo dobrodošla.

Digitalizirana gastronomija v Pokrajinskem muzeju Maribor

Pokrajinski muzej Maribor je bil leta 2019 zaradi predhodnih aktivnosti na področju proučevanja kulinarike in na prehrano vezanih vsebin povabljen k sodelovanju k nacionalnemu projektu Slovenija – Gastronomska regija Evrope 2021,¹ pri kateri smo sodelovali z občasno razstavo Vino naše vsakdanje² in mednarodnim simpozijem Museoeurope 2021 – Živeti v Evropi.³

Skoraj istočasno je Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo objavilo javni razpis za dvig kompetenc vodilnih turističnih destinacij v letih 2020 in 2021. Cilji razpisa so med drugim bili spodbujanje digitalnega inoviranja slovenske kulturne dediščine. Slovenija bo postala vodilna država v Evropi, ki bo s sistematičnim digitalnim inoviranjem kulturne dediščine ustvarila unikatna turistična doživetja. Razpis je predvidel razvoj novih turističnih produktov in dvig kakovosti turistične ponudbe. Nanj se je odzval Zavod za turizem Maribor, ki je k sodelovanju povabil Pokrajinski muzej Maribor. Na podlagi izhodišč razpisa smo se v muzeju odločili, da bomo pri projektu sodelovali z digitalnim prikazom slavnostnih poedin različnih zgodovinskih obdobj. Na ta način smo vsebinsko dopolnili projekt Slovenija – Gastronomska regija Evrope 2021 in občasno razstavo Vino naše vsakdanje.

V začetni fazi je bilo veliko razmisleka posvečenega temu, kakšno obliko digitalizacije uporabiti, da bomo zadovoljili čim več različnih ciljnih skupin (interesnih, starostnih in drugih), da bo orodje privlačno, a enostavno za uporabo in da bomo vsebine čim bolj ustrezno predstavili. Ker smo bili sredi pandemije covid-19, smo razmišljali tudi o tem, katero od digitalnih orodij bodo obiskovalci sploh želeli uporabljati. Hitro smo izključili vsa, ki zahtevajo preveč fizičnega

1 Več o projektu (Spletni vir 1).

2 Občasna razstava Vino naše vsakdanje o vinogradništvu in vlogi vina ob obredih prehoda v severovzhodni Sloveniji je bila odprta 17. junija 2021 v razstavišču Kina Partizan.

3 Več o simpoziju (Spletni vir 2).

kontakta (npr. virtualna očala), iskali smo orodje, ki bo enostavno za vzdrževanje in razkuževanje. Po razmisleku smo se odločili, da bomo kot digitalno orodje uporabili dotikalni zaslon, ki v ležeči postavitvi deluje kot velika miza. Rešitev se nam je zdela ustrezna tako zaradi vsebine (predstavitev kulinarike) kot z vidika uporabniške izkušnje, saj je dotikanje ekranov danes nekaj vsakdanjega.

Na interaktivni digitalni mizi predstavljamo slavnostne pojedine različnih zgodovinskih obdobj. Ker bo njena stalna postavitev v Viteški dvorani mariborskega gradu, smo kot vstopne točke za posamezno obdobje uporabili freske alegorij letnih časov s stropa dvorane. Tako smo takoj na začetku povezali grajsko arhitekturo – eminentno Viteško dvorano, v kateri so se v preteklosti res odvijale grajske pojedine – s kulinariko. Poleg tega alegorije letnih časov, ki niso neposredno povezane s kulinariko, omogočajo interdisciplinarno nadgradnjo vsebin.

Primer predstavitve slavnostne pojedine v 15. stoletju (foto: arhiv Pokrajinskega muzeja Maribor, junij 2021).

Na začetnem zaslonu so razporejene fotografije posamezne alegorije. Pri tem alegorija pomladi predstavlja pojedino plemiča v 15. stoletju, alegorija poletja prikazuje baročno slavlje barona v 18. stoletju, alegorija jeseni razkriva svečano mizo meščana v 19. stoletju, alegorija zime pa pojedino ob največjem kmečkem posvetnem prazniku – kolinah, postavljena je v 20. stoletje. Optimalna uporabniška izkušnja je zasnovana za dva aktivna in do deset pasivnih uporabnikov. Uporabnik se najprej odloči, katero izmed štirih obdobj bo raziskal. Vhod v posamezno obdobje poteka preko kratkega video posnetka, v katerem s pomočjo animacije posamezna alegorija »oživi«. V tem delu se uporabnik preko kratkega besedila seznani z opisom družbenih značilnosti, ki so vplivala na prehrano in prehranjevalne navade izbranega obdobja. S potegom levo – desno se uporabnik premika po jedeh, predstavljenih na mizi. Po izbiri se ob posameznih ustavlja, s pritiskom na jed, pogrinjek, jedilni pribor ali posodje se odpre informativni kartonček z dodatnimi fotografijami in krajšimi besedili. Preko informativnih kartončkov uporabniki dobijo

informacije o uvajanju in uporabi jedilnega pribora, razvoju jedilnega posodja, seznanijo se z zgodovinskimi okoliščinami uvajanja oz. uporabe posameznih jedi (npr. meso, sladkor, krompir), razkrijejo se vrednostni sistemi v odnosu do hrane, socialni statusi za jedilno mizo, sledijo lahko razvoju pravil obnašanja oz. bontonu. Preko gastronomije tako predstavljamo muzejske zbirke steklarstva, porcelana, etnologije, orožja in tekstila in jih tako v kontekstu nosilne vsebine predstavimo v njihovi uporabni funkciji.

Vključitev v turistično ponudbo in izobraževalni proces

Glede na cilje razpisa je interaktivna digitalna miza s predstavitvami zgodovinskih jedilnikov vključena v petzvezdično doživetje Rock ,n' roll okusov, to je turistični produkt za najzahtevnejše goste. Trži in izvaja ga Zavod za turizem Maribor. Gre za sedemurni program za manjše skupine (do 8 oseb), v katerem se prepletajo elementi, po katerih Maribor je oz. želi biti prepoznaven na turističnih trgih. Vključena je kulinarika (Maribor je letos pridobil naziv najboljše kulinarčne destinacije), vino, vinogradniška kultura in glasba, saj se želi mesto uveljaviti kot prestolnica slovenskega rock ,n' rolla. V programu si obiskovalci ogledajo Hišo stare trte in tam spišejo kozarec penine, se ustavijo na kozarcu vina v lokalni LeVino, kjer imajo največji izbor lokalnih vin, obišejo GT22, kreativno središče alternativne umetnosti, grejo na najboljšo kavo v HI KO FI, raziščejo vsebine digitalne mize v Pokrajinskem muzeju Maribor in zaključijo v Restavraciji Mak pri chefu Davidu Vračku, znanem po odbiti kuhinji in ljubezni do glasbe.

Poleg gastronomije so na digitalni mizi predstavljene različne muzejske zbirke (foto: arhiv Pokrajinskega muzeja Maribor, junij 2021).

Zaradi interdisciplinarnega pristopa, ki uporabnikom omogoča širši pogled in razumevanje kulinarike, je postala interaktivna digitalna miza učni pripomoček za dijake in študente gostinstva in turizma. Dijaki Srednje šole za gostinstvo in turizem iz Maribora in iz Celja, študenti Višje strokovne šole za gostinstvo in turizem Maribor in Fakultete za turizem Brežice so naši najbolj zvesti in zelo številčni obiskovalci. Z vodenim ogledom po vsebinah interaktivne digitalne mize dobijo vpogled v razvoj kulinarike, v spremembe, ki so se na mizi dogajale skozi zgodovino, razloge za pretirano uporabo določenih živil (npr. mesa) ali za zavračanje drugih (dolga pot uveljavitve krompirja na naših jedilnikih), posledice uvajanja novih živil (npr. koruze), predstavljena so živila, ki so v določenem obdobju izkazovala premoženje (npr. sladkor) itd. Hkrati je predstavljeno prehranjevanje od uživanja živil s prsti do razvoja jedilnega pribora. Vzporedno so prikazane spremembe v materialih in količinah jedilnega posodja (od lesenih do porcelanskih krožnikov), vrčev za pijačo in kozarcev.

Prav zaradi vsebin, ki jih predstavljamo na interaktivni digitalni mizi, nas je Zavod za turizem Maribor povabil k projektu Žametna večerja, ki predstavlja enega največjih kulinarčnih dogodkov v Sloveniji. Gre za večerjo med vinogradi, t. i. »long table«, na kateri je postrežen pethodni meni, ki ga s pomočjo priznanih kuharskih chefov pripravi 80 dijakov in študentov Srednje šole za gostinstvo in turizem Maribor, Višje strokovne šole za gostinstvo in turizem Maribor in Biotehniške šole Maribor.

61

Zaradi enostavne uporabe, zanimivih vsebin in atraktivnega prikaza je interaktivna digitalna miza privlačna za domače in tuje obiskovalce vseh starostnih skupin (foto: Nives Cvikl, december 2023).

Interaktivna digitalna miza s predstavitvami zgodovinskih jedilnikov je bila kot primer dobre prakse povezovanja turizma in kulturne dediščine predstavljena na mednarodnem sejmu za turizem in prosti čas Alpe Adria v Ljubljani (februar 2023), januarja 2023 na Mariborskem turističnem forumu in na dogodku IT Tour v Laškem novembra 2022 v organizaciji Slovenske turistične organizacije.

Nadgradnja digitalizacije v muzeju

Poleg sodelovanja s turizmom in izobraževalnimi ustanovami predstavljajo digitalizirane vsebine za muzej podlago za razvoj novih programov. V tem letu smo poskusno izvedli program Pozdrav pomladi, ki je vsebinsko vezan na digitalno mizo. Ob tem smo povezali zgodovinske jedilnike, umetnostno zgodovino, arhitekturo baročnega grajskega stopnišča s predstavitev življenja plemičev v 15. stoletju. Dogodek smo popestrili s svetlobnimi učinki, glasbo in kulinariko. Povezali smo znanja naših strokovnih sodelavcev (igranje klavirja), vsebino grajskih prostorov, v katerih deluje Pokrajinski muzej Maribor, možnost strežbe pijač, ki jo omogoča muzejska Grajska kavarna, in priprave toplih jedi v naši muzejski kuhinji. Dogodek je bil razprodan v trenutku, zato smo dodali nov termin, ki se je zapolnil v dveh dneh. Odzivi po obeh izvedbah so bili izjemni. Program ima vse elemente, da postane uspešen tržni produkt. Največja težava je kadrovska podhranjenost, saj je v izvedbo vpeta velika skupina ljudi, ki mora pokriti vse segmente dogodka, od promocijskega, organizacijskega, tehničnega, strežnega do izvedbenega.

Izkušnje in odzivi uporabnikov so v času, ko je digitalna interaktivna miza v uporabi, pokazali, da je bila odločitev za tovrstno digitalno orodje pravilna, kar lahko utemeljimo z več dejstvi. Miza oz. dotikalni zaslon je privlačna na pogled in nemoteča v prostoru oz. razstavi. Je enostavna za uporabo in vzdrževanje. Uporabnikom omogoča enostavno in kvalitetno individualno raziskovanje, od njih je odvisno, koliko časa bo posvetil kateri od vsebin. Zasnova omogoča ciljno raziskovanje vsebin (npr. samo jedi, samo posodje, samo pijača itd.) v različnih nivojih in ustreza tako nezahtevni kot tudi strokovni javnosti. Čeprav je orodje digitalno in v svoji osnovi namenjeno individualni uporabi, je učinkovito tudi kot pripomoček za strokovno vodstvo oz. razlago manjših skupin. Fleksibilna zasnova omogoča dopolnitve in nadgradnje z vsebinami, ki se neposredno ne nanašajo na samo kulinariko (na primer glasba, oblačilna kultura, bivalna kultura, orožje) in tako omogoča predstavitev drugih muzejskih zbirk.

Nezanemarljiva možnost obstoječe digitalne mize je tudi povezovanje v digitalno mrežo z različnimi ponudniki turističnih, kulturnih, športno-rekreativnih, kulinarčnih, wellness, prenočitvenih in drugih storitev. Povezovanje s ponudniki različnih storitev v regiji lahko dopolni že obstoječo in razvije novo petzvezdično doživetje ter s tem ustvari celostno ponudbo informacij za različne tipe turistov in obiskovalcev.

Literatura in viri

Spletni vir 1: Slovenija – Evropska regija gastronomije 2021; <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/slovenija-evropska-regija-gastronomije-2021/>, 23. 1. 2024.

Spletni vir 2: Museoeurope 2021 – Živeti v Evropi; <https://museum-mb.si/museo-europe/>, 23. 1. 2024.

Summary

In 2019, the Maribor Regional Museum was invited to participate in the national project Slovenia - European Region of Gastronomy 2021 due to its previous activities in studying gastronomy and food-related content. This initiative was the reason for responding to the offer of the Maribor Tourism Board, which proposed to participate in the public call for the development of competencies and the tourist offer of the destination Maribor-Pohorje. Within this call for proposals, we acquired an interactive digital table - a touch screen - to present historical feasts from the 15th - 20th centuries.

The content of the interactive table is interdisciplinary, featuring not only dishes from each historical period, but also objects from the museum's collection of glass, porcelain, weapons, textiles, and ethnology, and a connection is made between the individual menus and the castle's architecture. The design allows additions and upgrades with other content (music, clothing, living culture, etc.).

An interactive digital table with presentations of historical menus is included in the five-star experience, a tourism product for the most demanding guests. As an example of good practice in linking tourism and cultural heritage, it was presented at the Alpe Adria International Fair for Tourism and Leisure in Ljubljana, at the Maribor Tourist Forum, and at the IT Tour event in Laško organised by the Slovenian Tourist Board. With the contents presented on the digital table, we participate in the learning process in the preparation of a velvet dinner, which represents one of the largest culinary events in Slovenia. For the Museum, this digitised content forms the basis for the development of new programs, which we started in 2023 when we first implemented the well-received and extremely popular Greetings to Spring program.

Mag. Ona Čepaitytė Gams, kustosinja
pedagoginja, Muzej Velenje, ona.gams@muzej-velenje.si

Muzej Velenje kot prostor povezovanja skupnosti

***Velenje Museum
as a Space to Bring
Community Together***

Izvleček

Muzeji lahko danes dejavno prispevajo k boljšemu počutju in večji vključenosti v družbo. Zlasti lokalni muzeji lahko na različne načine učinkovito prispevajo k povezovanju lokalne skupnosti. Aktivno vključevanje skupnosti v skrb za lastno dediščino tudi v Muzeju Velenje smatramo kot eno glavnih nalog muzejske dejavnosti in enega od ključnih elementov uspeha. V Muzeju Velenje za tovrstne naloge že vrsto let uspešno skrbimo na različne načine: v svoje dejavnosti in programe vključujemo lokalna društva, socialno ali fizično šibkejši posamezniki pomagajo kot prostovoljci ali so vključeni preko socialnih zaposlitvenih programov, pri izvajanju pedagoških programov pa sodelujemo s starejšimi ter njihovo znanje in izkušnje posredujemo javnosti s pomočjo številnih dobro sprejetih andragoških programov, skrbimo tudi za integracijo in vključevanje kulturne dediščine v Velenju živečih narodov. V prispevku bo predstavljen pregled delovanja muzeja na tem področju in nekateri primeri dobre prakse.

Ključne besede

LOKALNI MUZEJ, LOKALNA SKUPNOST, VKLJUČENOST, RANLJIVE SKUPINE, POVEZOVANJE, DEDIŠČINA

Abstract

Today, museums can make an active contribution to well-being and social inclusion. Local museums, in particular, can make an effective contribution to bringing local communities together in a variety of ways. We consider the active involvement of the community in the care of its own heritage as one of the main tasks of museum activity and one of the key elements of success. For many years, the Velenje Museum has been successfully taking care of such tasks in various ways: we involve local associations in our activities and programmes, socially or physically weaker individuals help as volunteers or are involved through social employment programmes, we cooperate with the elderly in the implementation of pedagogical programmes, and we pass on their knowledge and experience to the public through a number of well-accepted andragogical programmes, and we also take care of the integration of the cultural heritage of various ethnic groups living in Velenje. This paper will give an overview of the museum's work in this field and present some examples of good practice.

Keywords

LOCAL MUSEUM, LOCAL COMMUNITY, INCLUSION, VULNERABLE GROUPS, INTEGRATION, HERITAGE

Muzeji lahko danes dejavno prispevajo k boljšemu počutju in večji vključenosti družbe. Zlasti lokalni muzeji lahko na različne načine učinkovito pripomorejo k povezovanju lokalne skupnosti. K vključujočemu delovanju muzeja in pomembnosti njegovega delovanja v sodelovanju s skupnostjo nagovarja tudi nova ICOM definicija muzeja.¹ V Muzeju Velenje za tovrstne naloge že vrsto let uspešno skrbimo na različne načine: v svoje dejavnosti in programe vključujemo lokalna društva ter druge organizacije in združenja; socialno ali fizično šibkejši posamezniki nam pomagajo kot prostovoljci ali so vključeni preko socialnih zaposlitvenih programov; šolajočo se mladino vključujemo s programi usposabljanja na delu; z mladimi se povezujemo preko ponudbe pedagoških programov in programov za družine; s starejšimi sodelujemo pri izvajanju pedagoških programov in muzejskih dogodkov; skrbimo za prezentacijo kulturne dediščine v Velenju živečih narodov ter se trudimo, da bi muzej postal tudi prostor sproščenega preživljanja prostega časa, druženja in rekreacije. Pri vsem tem si prizadevamo, da bi bila lokalna skupnost karseda aktivno vpeta v raziskovanje in ohranjanje kulturne dediščine – aktivno vključevanje skupnosti v skrb za lastno dediščino smatramo kot eno glavnih nalog muzejske dejavnosti in enega od ključnih elementov uspeha. V prispevku bo orisan pregled dejavnosti na tem področju, predstavljeni pa bodo tudi nekateri primeri dobre prakse, ki odslikavajo delovanje Muzeja Velenje kot povezovalnega člana lokalne skupnosti. Danes Muzej Velenje s svojim delovanjem pokriva območje treh občin Šaleške doline (Velenja, Šoštanja in Šmartnega ob Paki) – od skupaj devetih enot jih je sedem lociranih v Mestni občini Velenje, tri pa v Občini Šoštanj. Tudi dejavnosti muzeja so sofinancirane s strani dveh občin, na območju katerih ima muzej svoje enote. Kljub temu da je Velenje trenutno šesto največje mesto v Sloveniji in Šaleška dolina nosi pomembno slovensko industrijsko noto, govorimo vendarle o relativno majhnem in povezanem okolju, kar delovanju muzeja prinaša določene prednosti, hkrati pa tudi izzive.

Za povezovanje lokalne skupnosti lahko odlično služijo **muzejski dogodki**. Poleg raznovrstnih prireditev, s pomočjo katerih muzej postaja prostor druženja in tudi zabave (koncerti, filmski večeri, srednjeveški dnevi, potopisna predavanja itd.), imajo lahko nekateri od njih tudi močnejši povezovalni pomen. Na tem področju ima Muzej Velenje dolgoletno tradicijo **pogovornih večerov** z znanimi in zanimivimi domačini.² Tako na Klepetih pod arkadami (od leta 2000) poslušalci spoznavajo predvsem znane Velenjčane, na Klepetih pod Pustim gradom (od leta 2010) pa znane Šoštanjčane (O. Čepaitytė Gams 2022, str. 38). Osebne zgodbe starejših občanov, ki skupaj s poslušalci na pogovorih delijo spomine in raziskujejo preteklost domačega kraja, povezujejo in delujejo kot pomemben integracijski element. Pogovore muzealci tudi snemamo in tako ohranjamo dragocen zapis preteklosti.

1 »Muzej je stalna neprofitna ustanova, ki deluje v korist družbe, raziskuje, zbira, konservira, interpretira ter razstavlja snovno in nesnovno dediščino. Muzeji so odprti za javnost, dostopni in vključujoči ter spodbujajo raznovrstnost in trajnostni razvoj. Delujejo in komunicirajo etično, profesionalno in v sodelovanju s skupnostmi, pri čemer omogočajo raznovrstne izkušnje za izobraževanje, uživanje, premišljevanje in širjenje znanja.« (Spletni vir 1).

2 Pogovorni večeri potekajo mesečno, z izjemo poletnih mesecev.

Klepet pod arkadami, z gostjo Nevo Trampuš, se pogovarja Damijan Kljajič (foto: Tanja Verboten, 2021).

Kot primer **medgeneracijskega povezovanja** skupnosti služijo tradicionalni **dogodki** na dveh **etnoloških muzejskih enotah** – Pomlad, Poletje, Jesen in Zima na Grilovi domačiji v Lipju pri Velenju ter Kresni večeri in Žar stoletij na Kavčnikovi domačiji v Zavodnjah nad Šoštanjem. Pri njihovi pripravi in izvajanju je vpetih ogromno članov lokalnih društev, tudi programi so zasnovani tako, da lahko služijo kot priložnost za aktiven in vključujoč način spoznavanja lokalne preteklosti ter za prenos znanja in pomembnih veščin. Zanimivo pa je, da sta obe domačiji razvili različni zgodbi – v dejavnosti Kavčnikove domačije so zelo močno vpeti domačini in krajevna društva, na Grilovi domačiji pa se povezujejo številna društva iz širše okolice. Muzej Velenje je znan po srečanjih **Mladih muzealcev** – mesečnih družinskih delavnicah za otroke in njihove starše, na katerih skupaj z muzealci obdelujejo tako tradicionalne tematike (pust, decembrske delavnice) kot tudi raziskujejo teme z občasnih razstav, se odpravljajo na muzejske pohode in izlete. Otroci postanejo nekakšni muzejski prijatelji, ki skupaj z muzejem rastejo in na kreativen način spoznavajo preteklost svojega domačega kraja in širše. Za šolarje v muzeju ponujamo tudi dnevne počitniške tabore, za družine tudi nadstandardne programe kot npr. Prespimo na gradu, v okviru katerega ponujamo animirano tematsko doživetje.

Srečanje Mladih muzealcev na Kavčnikovi domačiji (foto: Tanja Verboten, 2019).

Okolica muzeja je lahko tudi **prostor rekreacije in sproščenega druženja**. Z rekonstrukcijo grajskega parka v letu 2020 je okolica Velenjskega gradu postala pravo srečališče prebivalcev mesta in stičišče neformalnega druženja skupnosti; v poletnih mesecih tudi s pomočjo muzejskih ležalnikov in druge ponudbe (pijača, ki jo lahko dobijo v muzeju). Sicer je vedno prostor za nadgradnjo, o čemer razmišljamo tudi v muzeju (npr. izposojevalnica knjig). Park in stopnice, ki vodijo do gradu, radi izkoristijo profesorji športne vzgoje velenjskih osnovnih in srednjih šol, kot tudi trenerji lokalnih športnih klubov, in tako v bližini gradu s svojimi varovanci opravijo trening na prostem. Po kratkem sprehodu po muzeju kot srečališču lokalne skupnosti vseh ciljnih skupin bo v nadaljevanju predstavljeno nekaj konkretnih primerov vključevanja predstavnikov skupnosti v muzejske programe in dejavnosti (društva, organizacije, zasebni zbiratelji, ljubitelji zgodovine) ter v skrb za vključenost ranljivih in etničnih skupin.

Projekt Velenčan sem!

Naš muzej je za vse, naša dediščina je od vseh³ – poslanstvo muzeja v večkulturni skupnosti je lahko izziv ali pa tudi priložnost. Velenje je mlado, industrijsko mesto v Sloveniji. Potreba po delovni sili v premogovništvu in proizvodni industriji po drugi svetovni vojni je bila glavni razlog za etnično pestrost današnjega mestnega prebivalstva in obsežne procese priseljevanja v preteklosti, deloma pa še danes – predvsem iz držav, ki se danes nanašajo na nekdanjo Jugoslavijo. Danes je glavno velenjsko večkulturno ozadje druge ali tretje generacije, kar pomeni, da je bila dediščina različnih etničnih skupin vseskozi prisotna v življenju skupnosti. Ker v muzeju verjamemo, da je glavno poslanstvo muzeja povezovanje lokalne skupnosti

³ Slogan, ki smo ga v muzeju uporabili za pripravo plakata za Mednarodni muzejski dan 2020 na temo Muzeji in enakost: raznolikost in inkluzivnost.

in njene dediščine, je ob 60. obletnici mesta Velenje v letu 2017 nastala razstava Velenjčan sem!, ki je predstavila Velenjčane drugih narodnosti, njihovo izvirno okolje, jezik in kulturo ter njihovo vlogo pri razvoju mesta. Ob zgodbah različnih generacij priseljencev smo ugotavljali, kaj pomeni biti priseljenec v Velenju. »Najprej velenjska in šele nato srbska, hrvaška, bosanska, albanska ...« Razstava, ki ji je sledilo več kulturnih dogodkov, na katerih so se predstavila narodnostna društva, je doživela velik uspeh in se razširila v kontinuiran projekt.⁴ Kasneje smo izdali brošuro *Recepti velenjskih kuharic*, ki predstavlja kulinarično dediščino mesta, ki ga zaznamuje etnična pestrost. Projekt Velenjčan sem! je tako postal nadaljevalni in kontinuirano ponuja predvsem dogodke, na katerih imajo člani etničnih društev možnost predstaviti svojo kulturo, muzej pa postaja prostor za ohranjanje njihove dediščine, boljše etnične integracije in možnosti, da se njihovi predstavniki počutijo del tega prostora. K nadaljnjemu delovanju na tem področju zavezuje tudi *Lokalni program kulture Mestne občine Velenje 2022 - 2028*, ki navaja okrepljeno predstavljanje kulturne dediščine v Velenju živčih narodov s pomočjo nadaljevanja začetih aktivnosti, z večjim sodelovanjem s predstavniki posameznih narodnostnih skupnosti ter s pripravo strokovne raziskovalne študije o posameznih narodnostnih skupnostih in njihovi vlogi v Šaleški dolini (Lokalni program kulture Mestne občine Velenje 2022–2028, str. 84).

Spominski center 1991 in Park državnosti

71

Stalna razstava Spominskega centra 1991, enote Muzeja Velenje, predstavlja Šaleško in Zgornjo Savinjsko dolino v procesih osamosvajanja Slovenije. Center je nastajal več let in je rezultat tesnega sodelovanja Muzeja Velenje s skoraj vsemi veteranskimi in domoljubnimi organizacijami iz Šaleške in Zgornje Savinjske doline, z Mestno občino Velenje, Vojaškim muzejem Slovenske vojske, Muzejem slovenske policije ter drugimi institucijami, organizacijami in številnimi posamezniki, ki so se dejavno vključili v zbiranje in pripravo gradiva ter pomembno prispevali k njegovi končni podobi. Ob odprtju leta 2018 je bil centru zastavljen cilj postati osrednje srečališče članov veteranskih organizacij in vseh drugih domoljubov vseh generacij ter prizorišče različnih dogodkov. Spominski center 1991 deluje tudi kot osrednja institucija za zbiranje, hranjenje, proučevanje in predstavitev zgodovinskega gradiva, povezanega z osamosvajanjem Republike Slovenije v lokalnem okolju. Spominski center 1991 naj bi – predvsem mladim – ob informacijah približeval tudi domoljubne vrednote ter spodbujal spoštovanje in ljubezen do slovenskega naroda, jezika, kulture in države. Želja in vodilo avtorjev razstave sta, da naj bo Spominski center 1991 spominski in domoljubni center v pravem in najširšem pomenu teh besed. V letu 2022 je center z ureditvijo Parka državnosti v neposredni bližini dobil še svoj zunanji del in na ta način skupaj z muzejem, posvečenim prehojenju poti slovenskega naroda do lastne države, tvori zaokroženo celoto (V. Mihelak 2022, str. 138–139).

⁴ Ob razstavi je izšel tudi katalog z naslovom Velenjčan sem! Predstavitev pisanega velenjskega kulturnega mozaika.

Mladi muzealci na Spominskem centru 1991 (foto: Tanja Verboten, 2019).

Ključno vlogo dejavnosti Spominskega centra 1991 zavzemajo pedagoški programi za šolsko mladino, pri izvedbi katerih aktivno sodelujejo povezani pripadniki lokalne skupnosti. Tako lahko mladi zgodbo osamosvajanja Slovenije spoznajo iz prve roke – pri programih sodelujejo veterani vojne za Slovenijo, člani Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Velenje in Policijskega veteranskega društva SEVER – odbor Velenje, Strelsko društvo Mrož Velenje, Policijska postaja Celje ter uslužbenci Civilne zaščite MO Velenje. Tako lahko člani veteranskih organizacij in drugih povezanih institucij aktivno in pomembno prispevajo k ohranjanju spomina in znanja o preteklosti tega zgodovinskega obdobja, hkrati pa je Spominski center 1991 s Parkom državnosti postal tudi prostor druženja članov veteranskih organizacij.

Šaleško muzejsko in zgodovinsko društvo

Šaleško muzejsko in zgodovinsko društvo deluje od leta 1994 in velja za pomemben podporni element delovanja muzeja. Je samostojno, strokovno, prostovoljno in nepridobitno združenje fizičnih oseb, ki združuje zgodovinarje, ljubitelje zgodovine in kulturne dediščine. Deluje na območju Šaleške doline in Šmartnega ob Paki. Dejavnost društva predstavlja priložnost za povezovanje in druženje, raziskovanje preteklosti, domoznanstvo ter dejavno in aktivno sodelovanje pri ohranjanju kulturne dediščine lokalnega okolja. Muzej Velenje igra vse od začetka delovanja društva ključno vlogo pri načrtovanju in izvajanju njegovih dejavnosti – priprava dogodkov,

kot so npr. strokovna predavanja, predstavitve knjig, strokovne ekskurzije, tudi pobude občinskim organom glede varovanja nepremične in premične kulturne dediščine Šaleške doline.⁵ Društvo predstavlja prostor povezovanja tako strokovne kot tudi laične javnosti v skupno dobro spoznavanja, ohranjanja ter večje prepoznavnosti lokalne kulturne dediščine, ki spodbuja k izmenjavi idej, znanja, praks in izkušenj ter podpira strokovno udejstvovanje zainteresirane laične javnosti.⁶ Delovanje društva kot eno izmed prioritetenih na področju kulturne dediščine izpostavlja tudi aktualni *Lokalni program kulture Mestne občine Velenje 2022–2028*.

Izlet članov ŠMZD v NUK, ogled razstave o Karlu Destovniku-Kajuhi (foto: Tanja Verboten, 2023).

⁵ Leta 2023 je ŠMZD podal predlog Mestni občini Velenje o nujnosti večjega varovanja nepremične in premične kulturne dediščine Šaleške doline.

⁶ Kot primer lahko služijo tudi razstave člana društva, zasebnega zbiratelja Janeza Osetiča, ki jih je v zadnjih letih omogočil muzej. Med zadnje spada npr. Pogledi na Velenjski grad: iz zbirke zbiratelja Janeza Osetiča, ki je bila leta 2021 na ogled v Podhodu Pošta.

Prostovoljstvo, praktično usposabljanje in zaposlitveni programi za ranljive skupine

V Muzeju Velenje z vključujočo zaposlitveno politiko in programom prostovoljstva skrbimo za karseda večjo vključenost socialno ali fizično šibkejših posameznikov in tudi mladih v naše delo. Tako smo imeli od leta 2015 30 prostovoljcev,⁷ ki so v različnih časovnih obdobjih sodelovali v naših dejavnostih – od težje zaposljivih socialno oz. fizično šibkejših oseb do mladih (dijakov in študentov), ki s sodelovanjem pri našem delu nabirajo dragocene delovne izkušnje. Za dijake in študente prav tako ponujamo možnost opravljanja prakse oz. praktičnega usposabljanja in jim tako pomagamo spoznavati zaposlitvene možnosti na širšem področju kulturne dediščine. Tukaj predvsem sodelujemo s Šolskim centrom Velenje, Šolskim centrom Celje, Srednjo šolo za hortikulturo in vizualne umetnosti Celje ter Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani.

Drugo zelo pomembno področje predstavljajo programi socialne vključenosti in zaposlitvene – poklicne rehabilitacije, na katerem sodelujemo oz. smo sodelovali z zavodi, kot so Integra Inštitut, Zavod za razvoj človekovih potencialov, Racio, družba za razvoj človeškega kapitala d. o. o., Zavod RUJ ter Center za izobraževanje, usposabljanje in rehabilitacijo. Od leta 2019 smo v okviru tovrstnih programov v svoje delo vključili štiri osebe, ki so s pomočjo programov spoznale delo v muzeju in našle svoj prostor v muzejski skupnosti.

74

Grilova domačija

Grilova domačija⁸ je enota Muzeja Velenje, ki nosi ime po svoji zadnji lastnici, Marici Gril. Leta 2009 je bila domačija rekonstruirana; dodana ji je bila določena funkcionalnost za muzejsko uporabo. S trenutno muzejsko ureditvijo, ki obiskovalcem predstavlja življenje manjšega kmeta nekoč, in aktivnostmi izpolnjuje pogoje koncepta ekomuzeja. V različne pedagoške in andragoške aktivnosti, ki potekajo na domačiji, je vključenih veliko lokalnih društev, pa tudi prebivalcev Lipja, kar omogoča, da Grilova domačija ni le enota Muzeja Velenje, ampak dejansko živ prostor najrazličnejših aktivnosti za promocijo in spoznavanje lokalne kulturne dediščine ter povezovanje lokalne skupnosti. Za zeliščni vrt domačije skrbi Društvo zeliščarjev Velenje, za zelenjavni vrt Univerza za tretje življenjsko obdobje, za čebelnjak Čebelarstvo društvo Fran Mlinšek Velenje, za vinograd pa Društvo vinogradnikov Šmartno ob Paki. Na domačiji muzealci pripravljamo programe v obliki etnoloških dogodkov za vse generacije ali pedagoških programov za šolarje. Z dogodki na Grilovi domačiji smo pričeli leta 2010, v prvem letu njenega odprtja. Pripravljamo tako večje dogodke, kot so npr. Poletje, Pomlad, Jesen in Zima na Grilovi domačiji, kot tudi družinske delavnice za Mlade muzealce, pedagoške programe za osnovnošolce in srednješolce⁹ ter z različnimi aktivnostmi¹⁰ obogatene vodene ogleda. Dogodke na Grilovi domačiji poleg sezonske naravnosti tudi

⁷ Kot podatek se tukaj štejejo pogodbe o prostovoljstvu.

⁸ Grilova domačija je enota Muzeja Velenje – v ekomuzej preurejena stara viničarija na nekdanjem vinorodnem pobočju Lipja pri Velenju. Domačija je danes eden redkih relativno dobro ohranjenih primerov dediščine viničarjev na območju Vinske Gore. Obsega hišo s črno kuhinjo, zelenjavni in zeliščni vrt, čebelnjak, vinograd in sadovnjak. Hiša je bila predvidoma postavljena sredi 19. stoletja kot majhna viničarska hiša, kasneje pa preurejena v kmetijo manjšega kmeta.

⁹ Pri pedagoških programih na Grilovi domačiji sodelujejo člani Društva zeliščarjev Velenje.

¹⁰ Člani Društva zeliščarjev Velenje npr. obiskovalcem pripravijo zeliščni čaj in zeliščne namaze.

tematsko oblikujemo. Tako se vsako leto poleg sezonskih opravil posvečamo tudi posebnim vsebinam, kot so npr. trenje lanu, kulinarika nekoč, priprava domačije za praznovanje, osebna higiena nekoč itd. Pri izvedbi dogodkov sodelujemo z domačini in številnimi lokalnimi društvi: Društvo zeliščarjev Velenje, Univerza za tretje življenjsko obdobje, Društvo vinogradnikov Šmartno ob Paki, Čebelarstvo društvo Fran Mlinšek Velenje, Turistično društvo Šentilj, Turistično društvo Velenje, Turistično društvo Šmartno ob Paki, Kulturno prosvetno društvo Vinska Gora, Kulturno prosvetno društvo Šentilj, Gobarsko društvo Marauh Velenje, Društvo za biodinamično gospodarjenje AJDA, Turistično društvo Vinska Gora, Zavod za turizem Šaleške doline (Spletni vir 2). Na dogodkih se predstavljajo tudi ekološke kmetije iz bližnje okolice, različne glasbene skupine. Prireditve so danes dobro obiskane. Z nekaterimi društvi poglobljamo sodelovanje tudi na drugih področjih, kot je npr. snemanje etnografskih video zapisov za prikaz različnih običajev.¹¹ Lahko trdimo, da dejavnost članov društev pri urejanju okolice domačije, skrb za zdravo vegetacijo in udejstvovanje pri javnih dogodkih skozi vse letne čase so pomembno gonilo pri ohranjanju celostne vizije ekomuzeja in tudi lokalne nesnovne kulturne dediščine (Š. Regulj 2022, str. 124). Po skoraj 15 letih odprtja za javnost je Grilova domačija postala prostor aktivnega in vključujočega spoznavanja in ohranjanja običajev ter prostor druženja, medgeneracijskega povezovanja in učenja, kjer se vsak počuti del njene zgodbe.

Dogodek Jesen na Grilovi domačiji (foto: Tanja Verboten, 2018).

Primer sodelovanja z lokalnimi društvi na Grilovi domačiji lahko služi kot zgodba o uspehu, ki je sicer terjala svoj čas in vztrajnost, da so dandanes vpleteni domačijo vzeli za svojo, a trenutno domačija z njihovo pomočjo resnično živi. Postavlja se pa tudi vprašanje kontinuiranosti tovrstnega sodelovanja v bolj oddaljeni prihodnosti, saj je večina članov društev starejših, zato bi si v muzeju želeli večje udeležbe mladih, ki bi lahko zgodbo prevzeli in peljali v prihodnosti.

11 Tako smo v sodelovanju s člani Turističnega društva Šentilj in Društva zeliščarjev Velenje posneli prikaz peke potice, žganjekuhe, kolin itd.

Literatura in viri

ČEPAITYTĖ GAMS, Ona: Muzejska pedagoško – andragoška služba. V: Andželina Jukić, Mateja Medved in Vinko Mihelak (ur.), *Muzej Velenje: 65 let varovanja kulturne dediščine Šaleške doline*. Velenje: Muzej Velenje, 2022, 38–39.

GROZNIK, Peter in Ana Godec (ur.): Lokalni program kulture Mestne občine Velenje 2022–2028. Velenje: Mestna občina Velenje, 2022.

JUKIĆ, Andželina, Mateja Medved in Vinko Mihelak (ur.): *Muzej Velenje: 65 let varovanja kulturne dediščine Šaleške doline*. Velenje: Muzej Velenje, 2022.

MIHELAK, Vinko: Spominski center 1991. V: Andželina Jukić, Mateja Medved in Vinko Mihelak (ur.), *Muzej Velenje: 65 let varovanja kulturne dediščine Šaleške doline*. Velenje: Muzej Velenje, 2022, 138–139.

REGULJ, Špela: Grilova domačija. V: Andželina Jukić, Mateja Medved in Vinko Mihelak (ur.), *Muzej Velenje: 65 let varovanja kulturne dediščine Šaleške doline*. Velenje: Muzej Velenje, 2022, 124–125.

Velenjčan sem! Predstavitev pisanega velenjskega kulturnega mozaika: katalog razstave. Velenje: Muzej Velenje, 2017.

Spletni vir 1: Nova muzejska definicija, 28. 8. 2022; http://www.icom-slovenia.si/novice/novica/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=209&cHash=dfce56c4c5d4f0d582210b698cd73800, 10. 11. 2023.

Spletni vir 2: FURLAN, Barbara: Grilova domačija pri Velenju: »Poučno, sproščeno, zabavno«, 26. 7. 2022; <https://novitednik.svet24.si/druzba/27939-grilova-domacija-pri-velenju-poucno-sprosceno-zabavno>, 14. 11. 2023.

Poročilo o delu javnega zavoda Muzej Velenje v letih 2017–2022.

Summary

Over the years, the Velenje Museum has become a true meeting point and a link between the local community. With its planned activities for the benefit of the community and its awareness of the importance of involving the local community itself in its activities and care for its heritage, it can serve as an example of good practice in this field. In this way, it is also keeping in touch with the contemporary definition of a museum, which calls for the museum to work in partnership with the community. The Velenje Museum is a local museum that operates in a smaller, more integrated environment, which is also a unique advantage in the field of inclusive operation. This includes a wide variety of target groups as well as different social segments, conditioned by age, activity and status. For many years, the Museum has been successfully taking care of this task in various ways: involving local associations in our activities and programmes, socially or physically weaker individuals helping as volunteers or involving them through social employment programmes; working with the elderly in the implementation of educational programmes and sharing their knowledge and experience with the public through a number of well-received andragogical programmes. The paper outlined an overview of activities in this field and presented in more detail some examples of good practice, such as the Grill Homestead ecomuseum, which is being successfully revived with the help of local associations, and the 1991 Memorial Centre, which has a strong involvement of members of the local community in its programmes. The activities of the Šalek Museum and Historical Society, the integration of vulnerable individuals through employment programmes and the integration of the cultural heritage of the ethnic groups living in Velenje were also presented. We consider the active involvement of the community in the care of their own heritage as one of the main tasks of the museum and one of the key elements of its success.

Tea Černe, kustosinja, Narodni muzej Slovenije,
tea.cerne@nms.si

Program za starejše in za ranljive skupine v Narodnem muzeju Slovenije

Programme for Elderly and Vulnerable Groups at the National Museum of Slovenia

Izvleček

V prispevku bom predstavila dva programa Narodnega muzeja Slovenije (NMS), ki sta namenjena ranljivim skupinam.

Program *Muzej za starejše: mi k vam, vi k nam* je bil prvotno namenjen starejšim, ki ne morejo obiskati muzeja, potem pa se je razširil tudi na druge generacije starejših.

Program, namenjen različnim drugim ranljivim skupinam, se imenuje *Muzejski obiski*. Njegovi začetki segajo v jesen 2022. Udeležile so se ga osebe z Downovim sindromom (Društvo Downov sindrom Slovenije in Center Janeza Levca v Ljubljani), gibalno ovirane osebe, ki so člani Društva distrofikov Slovenije ter osebe s težavami v duševnem zdravju (člani Društva Altra, ŠENT Ljubljana, varovanci Doma na Krasu v Dutovljah ter enote Marof v Idriji).

Ključne besede

NARODNI MUZEJ SLOVENIJE, RANLJIVE SKUPINE, STAREJŠI, DISTROFIKI, LJUDJE S TEŽAVAMI V DUŠEVNEM ZDRAVJU

Abstract

In this article, we will present two programmes offered by the National Museum of Slovenia (NMS) specifically designed for vulnerable groups. The program *Museum for the Elderly: We Come to You, You Come to Us*, was originally created for the elderly who are unable to visit the museum, but it has expanded to include other generations of seniors.

The programme designed for various other vulnerable groups is called *Museum Visits*. It started in the fall of 2022 and has been attended by individuals with Down syndrome (Down Syndrome Society of Slovenia and the Janez Levec Center in Ljubljana), physically disabled individuals who are members of the Muscular Dystrophy Society of Slovenia, and individuals with mental health issues (members of the Altra Society, ŠENT Ljubljana, and residents of the Home in Kras in Dutovlje and the Marof unit in Idrija).

Keywords

NATIONAL MUSEUM OF SLOVENIA, VULNERABLE GROUPS, ELDERLY, INDIVIDUALS WITH MUSCULAR DYSTROPHY, PEOPLE WITH MENTAL HEALTH ISSUES.

Uvod

V članku predstavljam dva programa, *Muzej za starejše: mi k vam, vi k nam* ter program *Muzejski obiski*. Izhajam iz predpostavke, da so »Slovenski muzejski delavci so etično in zakonsko zavezani k zagotavljanju dostopnosti kulture in njene dediščine.« (V. Vodeb, 2011, str. 6) K temu nas zavezujejo ICOM-ov kodeks muzejske etike, Zakon o izenačevanju možnosti invalidov ter Konvencija o pravicah invalidov. Predstavila bom tudi tri ranljive skupine, ki se udeležujejo programa:

- skupino starejših (pri tem poudarjam, da ne sodijo vsi starejši v ranljivo skupino),
- skupino distrofikov, ki sodijo v skupino gibalno oviranih,
- ljudi s težavami v duševnem zdravju.

V članku sem želela podati izkušnje iz svojega dela, v katerem sem poizkusila združiti teoretična spoznanja s praktičnim delom.

Program Muzej za starejše: mi k vam, vi k nam

»Starejši so raznolika skupina različnih generacij. Med njimi je možnih tudi več kot petdeset let razlike. Kronološko gledano se srečujem s stoletniki, ki so bili rojeni kmalu po prvi svetovni vojni, tistimi rojenih pred in med drugo svetovno vojno, ter generacijo »baby boom« (to je generacija rojena po letu 1945 do leta 1960, ki so jo zaznamovali gospodarski in družbeni razcvet po drugi svetovni vojni, seksualna revolucija in hipijevsko gibanje). Med starejšimi so izjemno vitalni ljudje, a tudi invalidi in ljudje z različnimi akutnimi ter kroničnimi boleznimi.« (T. Černe 2022, str. 64)

Starejši sodijo v tretje in četrto življenjsko obdobje (to je sorazmerno nov pojem, uporabljan v gerontologiji in andragogiki).

Tretje življenjsko obdobje je najpogostejše povezano z upokojitvijo, zato si morajo osebe v tem obdobju na novo strukturirati čas, si postaviti nove cilje in poiskati nove oblike dela, ki dajo njihovem življenju nov smisel, ustvariti morajo tudi nove medosebne odnose, ki so bistveni za duševno ravnotežje. Za marsikoga so to najlepša leta življenja, saj so običajno še vedno zdravi, so pri močeh in so aktivni, predvsem pa svobodno razpolagajo s svojim časom. Prav zato ta populacija starejših ne sodi med ranljive skupine.

Četrto življenjsko obdobje je obdobje izgube samostojnosti in sposobnosti skrbeti zase. Traja lahko različno dolgo. Pri nekaterih je zelo kratko ali pa sploh ne nastopi. Obeležuje ga iztek časa, ki nam je namenjen. Ti starejši sodijo med ranljive skupine.

Kdaj se posameznik uvršča v kategorijo starejših? »V andragogiki pojem »starejši odrasli« najpogostejše opredeljuje ciljno skupino, ki jo sestavljajo ljudje, stari 65 in več (v nekaterih opredelitvah so to osebe, starejše od 60 let, v primeru, ko so v tej ciljni skupini obravnavani tudi starejši, ki so še zaposleni, se običajno upošteva starost od 50 do 64 let).« (S. Kump in S. Jelenc Krašovec 2010, str. 11)

Že Vid Pečjak je v delu *Psihologija tretjega življenjskega obdobja* opozoril na ločnice med kronološko starostjo, biološko starostjo in psihološko starostjo. »Trije vidiki staranja: kronološki, biološki in psihološki so sicer povezani, lahko pa se oddaljijo drug od drugega, tako da staranje po enem vidiku ne ustreza drugemu.« (V. Pečjak 1998, str. 12) Le redkokdaj naletimo na osebo, katere kronološka starost ustreza biološki (telesni). Vsi imamo izkušnje z ljudmi, ki so kronološko enako stari, a izgledajo, delujejo različno staro: nekateri mlajše, drugi starejše. Zakaj? Biološko (telesno) so različno stari. Tudi psihološka starost je različna pri vrstnikih iste generacije. Pri nekaterih se rigidnost (togost) mišljenja pokaže že zgodaj, drugi prožnost mišljenja ohranijo do pozne starosti. Ljudi zaznamuje tudi sociološka starost, ki je odvisna od sposobnosti posameznika, kako dolgo ohrani svojo socialno mrežo, jo širi, navezuje nove stike in ohranja stare. Kot je tudi opozorila Ana Kranjc, se starejši pogosto enačijo z upokojenci. Ta delitev ni točna, ugotavlja. »Starejši in upokojenci nista povsem identični kategoriji prebivalstva. Med upokojenci so tudi mladi ljudje in med starejšimi niso vsi upokojeni. Približno pa se ti dve kategoriji ujemata.« (A. Kranjc 1999, str.14)

Programa *Muzej za starejše: mi k vam, vi k nam* poteka od junija 2018. Program je bil prvotno namenjen starejšim, ki ne morejo obiskati muzeja. Zato pa je prišel »muzej k njim«.

Ciljne skupine programa *Muzej za starejše: mi k vam, vi k nam*:

- varovanci domov za starejše občane (DSO),
- udeleženci dnevnih centrov aktivnosti za starejše (DCA) v Ljubljani,
- društva upokojencev,
- udeleženci različnih krožkov, katerih člani so predvsem starejši,
- slušatelji Univerze za tretje življenjsko obdobje izven Ljubljane,
- medgeneracijski centri.

Program *Muzej za starejše: mi k vam*, Dom starejših občanov Tržič (foto: Karmen Klančnik, 6. 4. 2023).

Potek programa *Muzej za starejše: mi k vam, vi k nam*

- 1.) V prvem delu, ki smo ga poimenovali *Mi k vam*, gostujem v domovih za starejše ali v sorodnih ustanovah na dogovorjeni lokaciji s predstavitvijo zgodb o treh muzejskih predmetih in srednjeveški pripovedi.
- 2.) *Vi k nam* je ime drugega dela programa, ki vsebuje vodstvo po zbirki znamenitih predmetov iz Narodnega muzeja Slovenije.

Program *Muzej za starejše: vi k nam*, predstavnika krožka *Osebnostna rast* (foto: Tea Černe, 13. 6. 2019).

Oba programska sklopa se dopolnjujeta, pri tem pa je mogoče izbrati samo en sklop. Do zdaj se je programa udeležilo že več kot 2000 oseb, ta številka pa bi bila še večja, če ne bi bilo pandemije covida-19. Ustanove, namenjene starejšim, tako domovi za starejše in dnevni centri aktivnosti za starejše, so se zaprli med prvimi in odprli med zadnjimi.

Program Muzejski obiski

Muzejski obiski je ime programa, namenjenega različnim drugim ranljivim skupinam. V skupino gibalno oviranih sodijo tudi distrofiki. V skupino oseb s čustvenimi in vedenjskimi motnjami se uvrščajo tudi ljudje s težavami v duševnem zdravju.

Začetki programa *Muzejski obiski* segajo v jesen 2022. Najprej so se ga udeležile osebe z Downovim sindromom (Društvo Downov sindrom Slovenije, nato še Center Janeza Levca). Skupaj s člani Društva Downov sindrom Slovenije smo praznovali tudi Svetovni dan Downovega sindroma, ki ga obeležujemo 21. marca 2023. Letošnjo pomlad smo začeli sodelovanje z Društvom distrofikov Slovenije, prav tako spomladi pa smo začeli v sklopu programa *Muzejski obiski* predstavljati projekt Keramika danes, namenjen osebam s težavami v duševnem zdravju. V nadaljevanju predstavljam dve ranljivi skupini, ki sta udeleženi v programu *Muzejski obiski*.

Osebe s težavami v duševnem zdravju

Duševne motnje so v naši družbi še vedno stigmatizirane, povezane z nerazumevanjem in sramom. Dejstvo je, da število ljudi s težavami v duševnem zdravju v Evropi in tudi v Sloveniji raste, vzroki za to pa so različni. Med njimi so:

- nestabilnost trga dela in s tem povezane negotove družbene razmere,
- nezmožnost usklajevanja službenih in družinskih obveznosti,
- odtujenost,
- revščina,
- socialna izključenost.

V program so tako vključeni ljudje z depresijo, bipolarno motnjo, paranooidno shizofrenijo in drugim duševnimi boleznimi. Psihologinja Tanja Lamovec ugotavlja: *»Največji problem ni kriza, največji problem je enakovredno mesto v družbi.«* (T. Lamovec 1999, str. 24)

85

Dnevni center ŠENT, Ljubljana (foto: Sara Schwarzmanna, 2. 9. 2023).

Sodelovali smo tako z dnevnimi centri Društvom Altra in ŠENT Ljubljana, katerih namen je preprečevanje in reševanje težav ter izvajanje psihosocialne rehabilitacije oseb s težavami v duševnem zdravju. Programa so se udeležili tudi stanovalci ustanove Dom na Krasu iz Dutovelj, prve stanovanjske skupnosti v Sloveniji za deinstitucionalizacijo ljudi s težavami v duševnem zdravju. Sodelovali smo tudi z enoto Marof v Idriji, kjer izvajajo institucionalno varstvo odraslih z dolgotrajnimi težavami v duševnem zdravju in motnjami v duševnem razvoju. Uporabniki so se udeležili programa *Muzejski obiski*, kjer sem predstavila mednarodni projekt petih razstav *Keramika danes*, katerega namen je bil, da udeleženci spoznajo različne umetnine iz keramike, tako iz slovenskega kot mednarodnega prostora. Seznanili so se tudi z različnimi vrstami keramike in z njihovo preteklostjo.

Distrofiki

Definicij bolezni distrofije je več, saj se tudi mišična distrofija nanaša na skupino več kot 30 dednih (genetskih) bolezni. Tukaj predstavljam eno izmed definicij: *»Mišična distrofija je bolezen mišic kjerkoli na telesu. Lahko se pojavi v vseh starostnih obdobjih, od dojenčka naprej. To je dedna bolezen in zanjo še ni vzročnega zdravila. Bolnikom pri vključevanju v življenje zelo pomagajo različna društva s svojimi številnimi programi.«* (Spletni vir 1)

Zelo uspešno smo sodelovali z Društvom distrofikov Slovenije. Eno izmed društvenih poslanstev je inkluzija distrofikov v družbo. *»Mlade podpiramo pri pridobitvi poklica, ki si ga želijo. To je bilo starejšim generacijam pogosto onemogočeno, zato je toliko bolj pomembno, da se posamezniki zavedajo koristi, ki jih prinašajo različne oblike neformalnega izobraževanja. V ta namen pri društvu organiziramo različna predavanja, tečaje, srečanja, delavnice in različne oblike druženja, kar omogoča lažje vključevanje invalidov v družbo, izboljšuje njihovo informiranost, spodbuja kreativnost in inovativnost ter tako vpliva na kvaliteto življenja, na učinkovitost na delovnem mestu, na možnosti za zaposlitev in delovanje v širšem družbenem okolju.«* (Poročilo 2023, str.16)

Društvo distrofikov Slovenije v Narodnem muzeju Slovenije (foto: Saša Strnad, 4. 4. 2023).

Distrofiki, ki so vključeni v program *Muzejski obiski*, so večinoma odrasle osebe, le v redkih primerih otroci. Večina oseb, ki so prišle na vodstvo v muzej, ima visoko izobrazbo. Izšolali so se za različne poklice, so npr. pravniki, ekonomisti, umetniki, parašportniki ... Programa se udeležijo samo tisti, ki jih kulturna dediščina zanima, zato so praviloma tudi motivirani. Delo s to skupino terja tudi nekaj tehničnih prilagoditev v organizaciji in izvedbi dogodka. Ozvočenje na vodstvu ni potrebno. Z distrofiki pridejo tudi njihovi spremljevalci in drugi gibalno ovirani, zato potrebujejo stole in klopi. Potreben je organiziran prevoz z dvigalom, pri čemer je zelo zaželen in tudi nujna pomoč muzejskih informatorjev. Dogovorila sem se za osem gostovanj v Domu dva topola v Izoli, kjer se od zgodnjega poletja do konca jeseni zbirajo distrofiki iz vse Slovenije. Zavest o kulturni dediščini se tako širi na različne konce Slovenije tudi med distrofiki. Nekateri med njimi so se po prvem delu programa odločili tudi za individualen ogled razstav v muzeju.

Programi se razlikujejo, a imajo tudi nekaj skupnih točk. Pri pripravi programa je potrebno:

- sodelovati z različnimi strokovnjaki, na primer sodelovanje s kustosi arheologi, umetnostnimi zgodovinarji, pedagogi in drugimi v muzeju, prav tako z delovnimi terapevti v DSO, s profesorji defektologije, socialnimi delavci in psihologi,
- izkoristiti vsako priložnost za izobraževanje,
- prebirati in slediti novim spoznanjem iz strokovne literature,
- spoštovati osebno integriteto vsakega udeleženca,
- navezati stike z udeleženci, reagirati na njihove pripombe, odgovoriti na njihova vprašanja
- imeti empatijo do udeležencev programa.

Načrti: program bomo razširili tudi na senzorno ovirane.

Cilji programov

Cilji programov so večplastni:

- udeleženci obnovijo znanje in ga nadgradijo z novimi vsebinami,
- udeleženci širijo zavest o bogati in raznoliki kulturni dediščini,
- udeleženci spoznajo predmete iz različnih obdobj preteklosti (na primer iz kamene dobe, bakrene dobe, bronaste dobe, železne dobe, iz antike, iz srednjega veka),
- udeleženci spoznajo, da Narodni muzej Slovenije hrani kulturno dediščino nacionalnega, evropskega in svetovnega pomena,
- kakovostno preživljanje časa,
- poučna in tudi prijetna izkušnja,
- ponoven obisk udeležencev.

Oba programa zasledujeta specifične cilje, med katerimi so pomembni naslednji:

- udeleženci se izognejo socialni izključenosti in osamljenosti,
- so dejavni,
- izboljšajo lastno samopodobo,
- kakovostno preživijo čas,
- inkluzija: aktivno so vključeni v okolje.

Poznavanje kulturne dediščine je za ranljive skupine še posebej pomembno, saj vpliva na njihovo samopodobo in splošno razgledanost. S temi programi neposredno naslavljamo 3. cilj trajnostnega razvoja OZN, ki se glasi *»Poskrbeti za zdravo življenje in spodbujati splošno dobro počutje v vseh življenjskih obdobjih z zagotavljanjem zdravega življenja in dobrobit za vse, s posebnim ozirom na duševno zdravje in socialno izolacijo.«* (Spletni vir 2)

Literatura in viri

ČERNE, Tea: Program Muzej za starejše: mi k vam, vi k nam. *Argo* 65/2, 2022, 64–71.

KRANJC, Ana: Paradoks tretjega življenjskega obdobja: starejši imajo več osebne svobode, možnosti za uresničevanja ciljev pa manj. *Andragoška spoznanja* 5/3, 1999, 5–18.

KUMP Sonja in Sabina Jelenc Krašovec: *Prestari za učenje?: vzorci izobraževanja in učenja*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010.

LAMOVEC, Tanja: *Kako misliti drugačnost*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo, 1999.

PEČJAK, Vid: *Psihologija tretjega življenjskega obdobja* Bled: samozaložba; Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1998.

Spletni vir 1: Dedna bolezen, ki ne izbira; <https://www.abczdravja.si/gibala-kosti-misice-sklepi/dedna-bolezen-ki-ne-izbira/>, 15. 9. 2023.

Spletni vir 2: Cilji trajnostnega razvoja; https://unis.unvienna.org/unis/sl/topics/sustainable_development_goals.html, 15. 9. 2023.

Poročilo o delovanju in stanju Društva distrofikov Slovenije 2021–2022. Ljubljana: Društvo distrofikov Slovenije, 2023.

Summary

This article will present two programmes offered by the National Museum of Slovenia (NMS) specifically designed for vulnerable groups.

Museum for the Elderly: 'We Come to You, You Come to Us' was created for the elderly who cannot visit the museum, but it has expanded to include other generations of seniors. The target audience includes residents of nursing homes for the elderly, members of daily activity centres for seniors, retirees' associations, the University for the Third Age outside of Ljubljana, and clubs whose members are primarily seniors. The first part, 'We Come to You', involves visits to nursing homes or similar institutions at agreed locations, featuring stories about three museum objects and medieval narratives. 'You Come to Us' is the second part of the programme, which includes guided tours of the collection of famous items from the National Museum of Slovenia. Both programme components complement each other, and participants can choose only one component. The programme has been running since the summer of 2018, but its implementation was impacted during the COVID-19 pandemic. The programme has been conducted in nursing homes and similar institutions throughout Slovenia.

The programme designed for various other vulnerable groups is called 'Museum Visits'. It started in the fall of 2022 and has been attended by individuals with Down syndrome (the Down Syndrome Society of Slovenia and the Janez Levec Center in Ljubljana), physically disabled individuals who are members of the Muscular Dystrophy Society of Slovenia, and individuals with mental health issues (members of the Altra Society, ŠENT Ljubljana, and residents of the Home in Kras in Dutovlje and Marof in Idrija).

Plans include expanding the programme to include individuals with sensory impairments. These programs directly address the United Nations' third sustainable development goal: "Ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages by ensuring healthy lives and promoting well-being for all, with a focus on mental health and social isolation."

Alenka Černelič Krošelj, muzejska svetovalka,
Posavski muzej Brežice, alenka.cernelic.kroselj@pmb.si

Vodenje in upravljanje muzejev v časih nenehnih sprememb

Museum Leadership and Governance in Times of Ever-Present Change

Izvleček

Muzeji smo vpeti v družbo, smo sestavni del sodobnosti in iz preteklosti črpamo ideje za prihodnost. Trajnostna pozicija oziroma dobro sidranje v družbo je odvisno od številnih dejavnikov. Še posebej v zadnjih letih, ko iz ene krize – pandemija takoj nastanejo druge – energetika, podnebne razmere ter splošno ekonomsko stanje. V tovrstnih situacijah je ključna oseba vodja, ki mora imeti veliko znanja, energije in podpore. V času pandemije se je pokazalo, kako pomembne so dobre informacije, kako ključni sta sodelovanje in pomoč. Pri iskanju rešitev in mreženju so bili pomembni najprej tedenski, potem pa mesečni sestanki Skupnosti muzejev Slovenije, kjer so zbrani odpirali aktualna vprašanja ter mrežili rešitve.

V prispevku bo predstavljen projekt, ki ga je v letih 2021 in 2022 vodil INTERCOM, med partnerji pa je bila tudi RA ICOM SEE (ICOM JV Evrope).

Rezultati projekta so objavljeni v publikaciji Museum Leadership - Taking the Pulse 2021 (A. Gillis idr. 2021, b. n. s.).

Uspešno vodenje je ključno tudi za finančno stabilnost muzejev ter pridobivanje sredstev iz različnih virov. Med najpomembnejšimi je zagotovo dobro sodelovanje z gospodarstvom, še posebej s turizmom in različnimi turističnimi panogami – kulturnim, kreativnim in trajnostnim turizmom. Pogledi na ta sodelovanja so različni, z različnimi projekti pa se razmerja preoblikujejo.

Ključne besede

VODENJE IN UPRAVLJANJE MUZEJEV, KRIZE, MOČ MUZEJEV, TRAJNOSTNI RAZVOJ

Abstract

Museums are deeply embedded in society. They are an integral part of this day and age, while also drawing ideas from the past to be used in the future. A sustainable position and being anchored in society depends on a number of factors, even more so in recent years when each crisis, for instance the pandemic, is immediately followed by another related to the energy services, climate or the general economic situation. In such situations, leaders, who need to have a wealth of knowledge, energy and support, are of key importance. The pandemic revealed how important and crucial relevant information, cooperation and assistance are. The one thing that made seeking solutions and networking easier were initially weekly and then monthly meetings of the Slovenian Museum Association, during which the attendees addressed burning topical issues and worked towards solutions.

The paper presents the project and the accompanying publication *Museum Leadership – Taking the Pulse*, which was led by INTERCOM in 2021 and 2022 with RA ICOM SEE (ICOM SE Europe) as one of the project partners.

Effective leadership is also crucial when it comes to museums' financial stability and securing funding from various sources. One of the most important ones is certainly good cooperation with the economic sector, especially the tourism industry and the individual form of tourism – cultural, creative and sustainable tourism. The views on these collaborations differ and relationships are transformed through different project.

93

Keywords

MUSEUM LEADERSHIP AND GOVERNANCE, CRISES, POWER OF MUSEUMS, SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Uvod: muzeji in krize kot konstanta

Muzeji smo vpeti v družbo, smo sestavni del sodobnosti in iz preteklosti črpamo ideje za prihodnost.

Na podlagi opredelitve/definicije¹, predvsem pa skozi v odlokih o ustanovitvah določene temeljne naloge ter v strateških načrtih sprejetih poslanstvih, skladno s številnimi okoliščinami izvajamo svoje delo. Od muzejev, ki so bili zbiralci in skrbniki dediščine, so sodobni muzeji prevzeli in opravljajo številne naloge za in v sodelovanju s t. i. muzejsko skupnostjo ter družbo nasploh.

V sodobnosti je tako v ospredju muzejskega fokusa t. i. trajnostna pozicija muzeja in dobro sidranje v družbo, kar pa je odvisno od številnih dejavnikov. Še posebej v zadnjih letih, ko iz ene krize – pandemija takoj nastanejo druge – energetika, podnebne razmere, vojne in spopadi, migracije ter splošno ekonomsko stanje.

V tovrstnih situacijah je ključna oseba vodja, ki mora imeti veliko znanja, energije in podpore.

V času pandemije se je pokazalo, kako pomembne so dobre informacije, kako ključni sta sodelovanje in pomoč.

Globalna skupnost je reševala skupne izzive, ki pa so bili glede na posamezne sektorje tudi delno specifični. V ospredju so bila življenja, varnost in delovanje države ter gospodarstva, po najboljših močeh pa so v vse to dogajanje »vstopali« tudi muzeji, ki so poudarjali svojo vlogo v zagotavljanju boljšega duševnega počutja in kakovosti življenja tudi v izrednih razmerah.

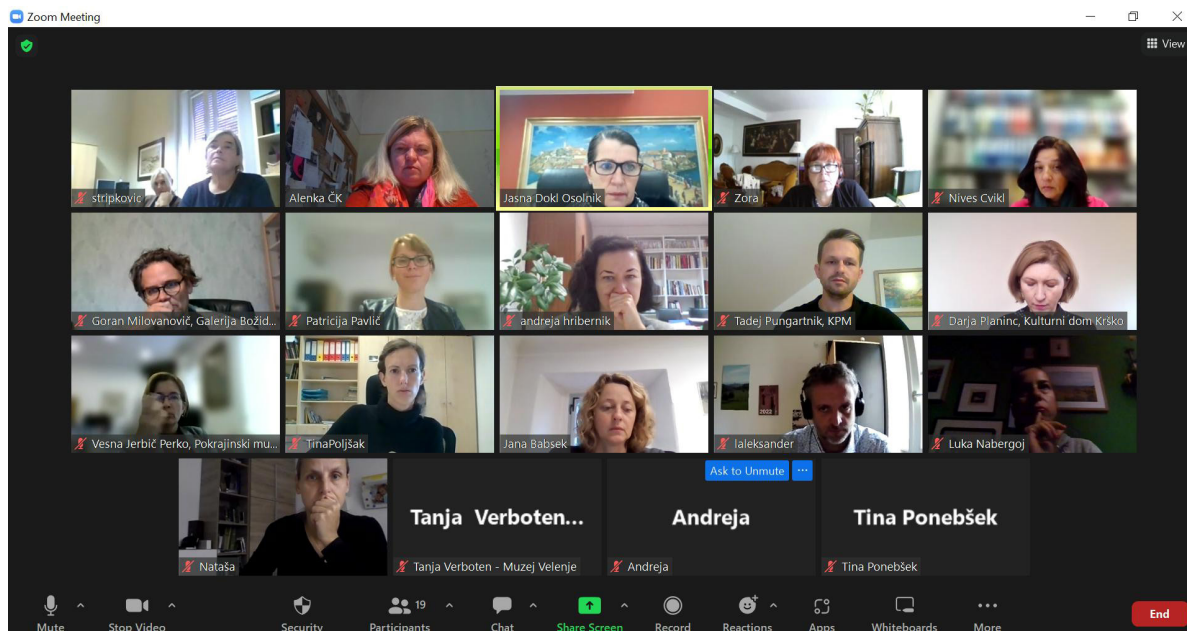
Sama pandemija, skozi katero je bil družbeni fokus usmerjen na zdravje in reorganizacijo dela – dobro počutje in dobrobit kot prioriteti, je prinesla tudi več stresa, anksioznosti, nepotrpežljivosti. Izkazalo se je, da imamo številni premalo znanja za hitro prilagoditev, npr. na področju digitalnega komuniciranja, ter izpostavila različno razumevanje, kaj je pomembno in ključno ter nujno.

Pri iskanju rešitev in mreženju so bili v Sloveniji tudi uspešni najprej tedenski, potem pa mesečni sestanki v organizaciji Skupnosti muzejev Slovenije, kjer so zbrani odpirali ključna aktualna vprašanja ter mrežili rešitve.

Srečanja, ki so povezala različno število odgovornih oseb slovenskih muzejev in galerij, so tistim, ki so to želeli, pomagala pri reševanju tako dnevnih težav (npr. v času pandemije: ustrezno označevanje, razumevanje ukrepov, izmenjava izkušenj ob obisku inšpekcije, urejanje dokumentacije za delo od doma, odpiranje muzejev in muzejskih trgovin ipd.) kot tudi strateških vprašanj in nalog, kot je npr. razmejitev javne službe in tržne dejavnosti, izmenjava izkušenj na področju urejanja GDPR, seznanjanje z delom različnih projektnih skupin na MK ter številne zadeve, ki jih je mogoče rešiti skupaj, oziroma so hitreje rešljive ob izmenjavi izkušenj in dobrih praks. Tako smo skupaj reševali problem pridobivanja informacij oziroma prebrodili čas, ko so bile informacije skope, še posebej za delovanje muzejev. Orodje *Zoom* in

1 ICOM je na svoji generalni skupščini v Pragi (24. 8. 2022) potrdil novo definicijo, ki pa še ni vključena v zakonodajo. Proces ne bo hiter in lahek. Ravno dejstvo, da so po letu 2007, ko je bila na Dunaju sprejeta nova definicija, številne države opredelitev muzeja vključile v zakonodajo, je bila podlaga za menje številnih, da ne potrebujemo nove definicije. To se je še posebej pokazalo na Generalni konferenci ICOM 2019 v Kyotu, ker pripravljeni predlog ni bil obravnavan, ampak umaknjen, celotna večurna razprava pa zanimiv »politični muzeološki dogodek«.

hitri sestanki na daljavo so v času »potem« dobra plat oziroma tisto dobro, ki ga opredeljuje pregovor »vsaka stvar je za nekaj dobra«. Druga dobra stran tovrstnega sodelovanja in medsebojne pomoči je, da smo se bolje spoznali, močnejše povezali in okrepili vrednost/moč Skupnosti muzejev Slovenije in muzejske skupnosti nasploh.

Zoom tedenski sestanek Skupnosti muzejev Slovenije (13. 10. 2022).

95

Slovenski muzeji smo kontinuirano navajeni na majhna sredstva, ki se ne povečujejo oziroma se le poredko usklajujejo z rastjo stroškov, kar pomeni, da kontinuirano delujemo v času ekonomske krize, ki se je dobro prepletla tudi z energetske. Različna podpora ustanoviteljev ter različne razmere oziroma različni energenti² so opredeljevali in še naprej oblikujejo težave muzejev. Iskanje dobaviteljev, zagotavljanje dostopnih oziroma obvladljivih cen je izziv, ki iz leta 2022 prehaja v neznano dolžino prihodnosti. Različni ukrepi za zmanjševanje stroškov so posegli v standarde, ki smo jih dosegli. Ali lahko delamo, če je v delovnem prostoru samo 18 stopinj? Kolegi muzealci, predvsem iz osrednjih in severnih delov Evrope so dokazovali, da je to mogoče, in sprejeli delo v polni zimski opravi³. V Sloveniji, kjer smo muzealci, ki v večini delamo v historičnih, kar pomeni temperaturno »zanimivih« stavbah, navajeni različnih razmer, nismo sprejeli tovrstnih drastičnih ukrepov ter se jim vsaj v letih 2022 in 2023 izognili.

K navedenemu dodamo še vojne v bližini, migrantske tokove in podnebne spremembe, ki sooblikujejo sodobnost, naša soodgovornost pa je, da v tej sodobnosti zagotovimo tudi prihodnost.

Ob krizah se pokaže tudi vrednost muzejev skozi medije in družbo. Muzeji smo večkrat omenjeni ob napakah ali v negativnih zgodbah, prezrti ali pa preredit opazeni pa ob uspešnih, inovativnih in raznolikih dejavnostih.

² Npr. Posavski muzej Brežice, ki ima dom v gradu Brežice, je samo delno ogrevan (ca ena četrtnina), v uporabi pa je kurilno olje, ki se ni drastično podražilo. Zastareli sistem se je tako izkazal kot trenutno boljši oziroma finančno obvladljiv. Zaradi slabe zmogljivosti in zastarelosti sistema je treba delovne prostore dogrevati ali s pomočjo klime naprav ali pa z drugimi električnimi pripomočki, kar pa ponovno draži delovanje.

³ To potrjujejo fotografije mednarodnih sestankov in konferenc »na daljavo«.

Kaj pomeni, da nenehno prehajamo iz ene krize v drugo? Iz dediščine zelo dobro vemo, da je sodobnost vedno izziv, različne preteklosti pa so prepletene iz »dobrih starih časov«, umišljenih dobrih časov, izumljene dediščine in resničnih pogledov na dosežke in dokaze/dejstva preteklosti. Prav tako vemo, da je vsaka sodobnost težka in naporna, a hkrati vemo, da je ne moremo pospraviti v »depo«, ampak jo moramo soustvarjati.

Poleg globalnih kriz pa je pomembno prepoznavanje in reševanje tudi t. i. sektorskih kriz, ki se ob globalnih oziroma skupnih še bolj izrazijo in okrepijo. Skozi teme sestankov SMS; delavnic in potreb po izobraževanjih ter tudi z analizami⁴ so prepoznane ključne strateške smeri, ki morajo usmerjati razvoj muzejev. Najprej etičnost, ki je sicer za muzeje opredeljena v dveh etičnih kodeksih⁵, sledi profesionalizem, ki vključuje odnos muzejskih delavcev in odnos drugih do muzejskih delavcev. Ključno je tudi že velikokrat izpostavljeno spoštovanje različnosti in raznolikosti, pomen sodelovanja, soudeležbe in vključevanja. Muzeje mora odlikovati tudi odprtost, kreativnost in inovativnost.

Ob tem brez težav opredelimo tudi pomembne izzive na naslednjih področjih:

1. Kadrovske izzivi: odnosi, znanje in veščine, kompetence, nezanimanje za vodstvene funkcije in prevzemanje odgovornosti. V času pandemije so se ljudje z večjo resnostjo spraševali o pomenu dela in razmerju med vloženim in dobljenim, tako na ravni odnosov kot finančnih koristi. Kot spremljamo v različnih mnenjih in poročilih, je kakovosten prosti čas ponovno večja vrednota, služba pa sredstvo za preživljanje, oziroma se počasi, a vztrajno postavljajo v ospredje posameznik in njegove potrebe, ne pa skupnost.
2. Prostorski izzivi: historične stavbe, depoji. Slovenski muzeji delujemo v historičnih stavbah, ki so bile zgrajene za druge namembnosti. Njihovi prostori niso ustrezni za kakovostno izvajanje sodobne muzejske službe. Omejitve so številne, upravljanje z nepremično in premično dediščino pa obsežna naloga, ki ji sistemsko financiranje ne sledi. Nad stavbo – nepremično dediščino si pristojnosti delita lastnik in pristojen ZVKDS, pri čemer je upravljavalec vključen v manjši meri oziroma je to odvisno od ravni sodelovanja. Skrb za premično dediščino in omogočanje dostopnosti te pa je prav tako v veliki meri opredeljena s prostorom. Kakšen je razstavni prostor, kako ga je mogoče sooblikovati in koliko ga je? Kakšne prostore imamo za raznovrstne obrazstavne programe in potrebe skupnosti? Še posebej pa kakšni in kako veliki so depojski prostori. Le redki slovenski muzeji hranijo zaupano premično dediščino v primernih prostorih. Dejstvo, ki opredeljuje že desetletja in se ne spreminja ne glede na vlado in načine imenovanja direktorjev. Na to nimajo vpliva Strateški načrti in zbiralne politike, ki jih tako skrbno pripravljamo in prenavljamo, a jih žal le redko uresničujemo.

4 Npr. predstavnice Skupnosti muzejev Slovenije dr. Aleksandra Berberih – Slana, mag. Mojca Jan Zoran in Alenka Černelič Krošelj ter predstavnica Službe za premično dediščino in muzeje pri Narodnem muzeju Maja Haki Saje so bile v letih od 2020 do 2022 del projektne skupine za pripravo analize na področju kulturne dediščine in muzejev v Sloveniji, ki jo je Muzej za arhitekturo in oblikovanje pripravil pod okriljem Centra za kreativnost. Objavljeno poročilo je navedeno v seznamu literature.

5 ICOM je sprejel dva kodeksa, oba sta prevedena tudi v slovenski jezik in dostopna tudi na spletu (N. Batič (ur.) idr. 2005, b. n. s.).

3. Finančni izzivi – finančna stabilnost in razvojna naravnost: finančni viri so sicer pri večini stabilni, a le za osnovno opravljanje javnih nalog, ki že dolgo ne podpirajo realnega stanja, potreb in razvoja muzejev. Razvoja ne podpira finančna in davčna zakonodaja, ki ne spodbuja npr. davčnih olajšav za podporo kulture ali pa razumevanja muzejskih trgovin in kavarn kot sestavnih delov ponudbe za dobro počutje in kakovostno doživljanje ter dostopnost muzeja in dediščine. Od zunaj tako doma kot v tujini povezujejo finančno stanje in navidezno finančno stabilnost zaradi pretežnega dela javnih sredstev, ki pa ne predstavlja tudi resnične finančne stabilnosti in ni usmerjena v razvoj. Pretežno enaka sredstva že desetletja, ki ne sledijo dejanskim razmeram, so nespodbudna in ne omogočajo razvoja ter izkoriščanja potencialov muzejev, npr. več sredstev za promocijo bi omogočilo tudi večje možnosti za pridobivanje lastnih sredstev, ki so vrnjena, ponovno usmerjena v dejavnost.
4. Sistemski izzivi: Togost sistema je prepoznana kot velika ovira. Direktorji so odgovorni za finančno, pravno in programsko dejavnost, imajo pa malo možnosti na kadrovskem področju, različni pritiski na program in načine delovanja pa so pogosti. Še posebej je za regionalne muzeje težko »plavanje« med ustanovitelji in razumevanjem nalog ter njihovih dolžnosti. Kot je znano iz številnih primerov, je vpliv politike na delovanje muzejev, predvsem zaradi imenovanja direktorjev, velik ter izkazuje nespoštovanje stroke in kakovostnega dela.

Palčki pod mušnico in Kužek vleče hudiča za rep. Poslikano stekelce (diapozitiv) za projekcijo z lanternno magico – prvo napravo za optično projekcijo oz. prvi diaprojektor. Predmet so v hiši premožnih brežiških meščanov hranili mnoga desetletja in je bil nedvomno v rabi v družinskem krogu še med obema vojnama. Domala pozabljena je leta 1992 lanternna magica z diapozitivi z nakupom postala last Posavskega muzeja Brežice oziroma občin soustanoviteljic.

Vodenje in upravljanje muzejev

Predstavljene krize in pomembna vprašanja, s katerimi se soočamo slovenski muzealci, zahtevajo konstruktivne, kompetentne in odgovorne vodje. Tudi na tem področju so številni kadrovski izzivi⁶, navedeni v prejšnjem razdelku, predvsem pa so velika pričakovanja. Skozi različne projekte in vprašalnike⁷ je mogoče poudariti nekaj ključnih lastnosti: Vodja mora imeti veliko znanja in energije, s čimer se mora brez strahov spopadati z izzivi. Vodja mora biti empatičen in vedno boljši, mora razumeti in se ne predati situacijam. Pričakuje se, da ima prave informacije,⁸ pravo mrežo in podporo. Pomembno je vedeti in se zavedati, da vodja ni samo odgovorna oseba (npr. direktor ali vodja oddelkov ali projektov), ampak je vodja lahko vsak zaposleni, ki odgovorno sprejema svoje naloge. Vlogo vodje zaznamuje nenehna razpetost med ustanovitelje, zaposlene in uporabnike, zadovoljstvo vseh v novi/stari situaciji pa je ponovno/vedno velik izziv.

Vodenje se mreži tudi z upravljanjem, ki je prav tako večplastno in izjemno pomembno. Vodenju in upravljanju muzejev je bilo v zadnjih letih posvečenih kar nekaj projektov, še posebej skozi mrežo ICOM (Mednarodni muzejski svet), ki je v svoj Strateški načrt zapisala tudi krepitev ter aktivno delo⁹ na področju dviga kompetenc vodij (ICOM 2022, str. 6). Tako je v zadnjih letih INTERCOM – mednarodni odbor za muzejski management skupaj s partnerji izvedel več projektov.¹⁰

V letih 2021 in 2022 je potekal projekt »Intercom Global Museum Leadership study and knowledge platform«¹¹, ki ga je vodil INTERCOM, med partnerji pa je bila tudi RA ICOM SEE (ICOM JV Evrope). Rezultati projekta so predstavljeni v publikaciji, ki je objavljena v spletni in tiskani obliki v štirih jezikih, in sicer v angleščini, francoščini, španščini in arabščini (A. Gillis idr 2021, b. n. s.). Osrednji fokus projekta¹² je bil v iskanju in tudi oblikovanju odgovorov na vprašanja, kako vodje muzejev upravljajo muzeje v času krize COVID-19, kakšno podporo in pomoč potrebujejo in kako oblikovati muzeje in vodje za odpornost v drugih krizah. Izvedena globalna raziskava in njeni rezultati so del podpore ICOM globalni mreži in predvsem vodjem za pridobivanje in oblikovanje zmogljivosti ter kompetenc (A. Černelič Krošelj idr 2023, str. 26–27).

Eden izmed odmevov projekta oziroma del diseminacije projekta in rezultatov je potekal tudi na dvodnevni izobraževalni delavnici Forum: upravljanje in vodenje muzejev, ki ga je organizirala Skupnost muzejev Slovenije v Dolenjskih Toplicah, 17. in 18. april 2023. Del programa je bila tudi delavnica z Lizzy Moriarty¹³, samostojno svetovalko na področju muzeologije z naslovom *Vodenje muzejev in v muzejih*. Skozi delo v skupinah in odgovore na zastavljena vprašanja so bile odprte številne teme. Še posebej so zbrani poudarjali pomen izobraževanja, pridobivanja kompetenc ter raznovrstnih pričakovanj, ki ne sledijo realnim situacijam.

6 Delovno mesto direktorja muzeja ni med zaželenimi, kar se kaže v dejstvu, da se na razpisano delovno mesto pretežno prijavi le en kandidat in da številni direktorji niso najbolj plačani delavci muzeja.

7 Npr. na Forumu vodenje in upravljanje muzejev, ki ga je Skupnost muzejev Slovenije pripravila 17. in 18. aprila 2023.

8 Pričakovanja so bila v času pandemije zelo velika.

9 ICOM 2022.

10 Več v ICOM SEE Newsletter 2023.

11 INTERCOM-ova globalna platforma muzejskih študij vodenja in znanja.

12 Finančno je projekt omogočil ICOM skozi poziv, imenovan Solidarity project (solidarnostni projekti).

13 Lizzy Moriarty prihaja iz Velike Britanije. Delovala je v različnih muzejih, tudi v Britanskem muzeju (British Museum), ter sodeluje z muzeji in organizacijami po svetu. Je članica odbora mednarodnega komiteja INTERCOM (mednarodni komite za management) pri ICOM-u.

Kot nadaljevanje in nadgradnja projekta v letih 2023 in 2024 poteka nov projekt, ki ga vodi ICOM SEE¹⁴: »Effective Museum Leadership in Mitigating Risks in Conflict And Crisis«¹⁵, junij 2023 – avgust 2024, INTERCOM, ICOM Zambija, ICOM Tanzanija, ICOM Arab in Fundacija Typa, Argentina.

Kako nam pomagajo projekti, ki jih soustvarjamo medsektorsko in mednarodno?

Sodelovanje v projektih znotraj stroke in sektorja se zdi enostavno, a le na videz. Osebna izkušnja pri sooblikovanju analize panoge in strategije vključuje številna preizpraševanja: Ali lahko kompetentno zastopam našo raznovrstnost? Ali lahko izstopim iz lastnih parcialnih potreb, problemov in okoliščin? So vprašanja, ki si jih zastavljamo, in odgovori, ki jih iščemo, relevantni. Zagotovo je najpomembnejše, da se poslušamo in slišimo, spoštujemo in razumemo ter podpiramo. Nikoli ne bo idealnega časa, vedno lahko naredimo več in bolje. Pri tem pa je pomembno, da ne »spimo« in se zavedamo, da potrebujemo širši pogled in da tako aktivno delovanje doma in v tujini omogoča boljše delo in »služenje« skupnosti v dobro zaupane dediščine.

Vključenost v projekte – kriza pozicije muzejev?

Uspešno vodenje je ključno tudi za finančno stabilnost muzejev ter pridobivanje sredstev iz različnih virov. Med najpomembnejšimi je zagotovo dobro sodelovanje z gospodarstvom, še posebej s turizmom in različnimi turističnimi panogami – kulturnim, kreativnim in trajnostnim turizmom. Pogledi na ta sodelovanja so različni, z različnimi projekti pa se razmerja preoblikujejo.

Nova vprašanja sooblikujejo zavezanost k večzvrstnosti, medinstitucionalnosti in sodelovanju v regionalnem ali pa še posebej trajnostnem razvoju. Vprašanje, kaj pomeni razvoj in ali je to samo terminološko »popularni« del razvojnih strategij? Skozi številne manjše in večje, uspešne in manj uspešne projektne izkušnje je mogoče trditi, da moramo muzeji prevzeti odgovornost in soodgovornost ter spodbujati spoštovanje raznovrstnosti partnerstev.

T. i. »projektifikacija« muzejskega dela, kjer je velikokrat malo/premalo denarja za veliko različnih logotipov¹⁶, ima več plasti, zagotovo pa prinese več dobrega kot slabega. Za uspešnost pa je pomembno, da si odgovorimo na vprašanje:

Kako okrepiti položaj in razumevanje muzejev kot pomembnih/ključnih deležnikov trajnostnega razvoja?

Če sledimo naslovu prispevka, je treba zapisati, da je to mogoče predvsem s kompetentnimi vodji, ki razumejo pomen povezovanja in medsektorskega sodelovanje. Tako vse več uspešnih projektov predstavlja neke vrste os, ki je neločljivo povezana: torej kultura – kulturna dediščina – muzeji – turizem. Vodjem sledijo in uspešnost

¹⁴ ICOM SEE je regionalna aliansa enajstih držav JV Evrope. Povezuje predstavnike nacionalnih odborov ICOM Albanije, Bolgarije, Bosne in Hercegovine, Črne gore, Grčije, Hrvaške, Moldavije, Romunije, Severne Makedonije, Slovenije in Srbije. Drugi mandat (2022–2025) ga v imenu NO ICOM Slovenija vodi avtorica članka Alenka Černelič Krošelj. Več o ICOM SEE (Spletni vir 3).

¹⁵ Učinkovito vodenje muzejev za ublažitev tveganj v konfliktih in krizah.

¹⁶ Npr. projekti, ki so del LAS – lokalnih akcijskih skupin. Več npr. uvodna spletna stran Posavskega muzeja Brežice (Spletni vir 2). Več o projektih PMB je predstavljeno tudi v tem zborniku – avtorice Medved, Zagode in Karalič.

soomogočajo kompetentni in odgovorni strokovni sodelavci, ki skozi projekte lahko izkazujejo svojo strokovnost in profesionalnost. Odgovor na vprašanje naslova razdelka je preprost: nikakor ne gre za krizo ali pa preoblikovanje pozicije ter vrednosti, temveč je to MOČ muzejev, pri čemer pa je nujno, da vodje jasno postavijo naloge in kompetence muzeja. To je navidezno enostavno, saj ima vsak muzej v Odloku o ustanovitvi zapisane tudi ključne naloge, h katerim pa ustanovitelji najprej, za njimi pa različne skupnosti, še posebej politično močne NVO ali drugi javni in zasebni zavodi ter tudi posamezniki dodajajo naloge oziroma zahteve.

Še posebej je pomemben odnos s turizmom. Občutek, da sodelovanje ni na ravni, kot bi si jo obe strani želeli, ni nov, ga pa skušamo preoblikovati. Pomembna sta slišnost in spoštovanje. Področji sta ves čas v stiku oziroma sta neločljivo povezani. V članku, ki sva ga pripravili z Marjetko Rangus, sva zapisali:

Strokovnjaki na področju kulturne dediščine se večkrat vprašajo, »ali je mogoče dostaviti vse to«, kar želi turizem (npr. igrifikacijo, zgodbarjenje idr.) v okviru opredeljenih nalog, oblikovalci turistične ponudbe pa ne razumejo nenehnega preizpraševanja, počasnih odločitev in nerazumevanja hitrih sprememb ter neodzivnosti na želje oziroma t. i. trende. Priložnost za kulturne ustanove tako pomeni opredelitev kulturnega turizma kot dela javnih nalog, kar bi legitimiralo jasno deležniško pozicijo kulturnih ustanov v odnosu do drugih načrtovalcev v turizmu, hkrati pa bi odprlo nove možnosti za financiranje delovanja teh institucij na področju kulturnega turizma (npr. upravičenost kandidiranja na že obstoječih razpisih in odpiranje novih) (A. Černelič Krošelj in M. Rangus 2023, str. 471).

Muzeji smo ključni deležniki trajnostnega razvoja, moč naših ustanov je v naši dediščini in skupnosti, ki ji služimo, tako moramo biti tudi ključni vzpodbujevalci in sooblikovalci številnih projektov. To pozicijo moramo ves čas potrjevati, kar ni vedno enostavno, je pa izjemno pomembno.

Zaključek

Uspešnost vodenja in upravljanja sloni na sprejemanju nalog in sodelovanju, ki temelji na zaupanju in spoštovanju stroke. To omogoča tudi doseganje cilja 16 Agende 2030: *Mir, pravičnost in močne institucije*.

Prepričanje, da smo muzeji zaupanja vredni, etični, kreativni, inovativni temelji kulture in identitete ter vseživljenjskega izobraževanja, deležniki socialne kohezije, povezovalci javnega in zasebnega, večzvočni prostori uživanja v dediščini z večzvrstnimi in večplastnimi pogledi v zgodovino, nosilci in varuhi integritete ter demokracije, enakosti, raznolikosti, ki temelji na vključenosti in soudeležbi, mora biti tudi uresničeno oziroma nenehno potrjevano skozi izvajanje svoje dejavnosti v službi skupnosti in sodelovanju z njo.

Literatura in viri

A. MCGHIE, Henry: Museums and the sustainable development goals. ICOM, 2019; <https://curatingtomorrow236646048.files.wordpress.com/2019/12/museums-and-the-sustainable-development-goals-2019.pdf>, 31. 1. 2024.

BATIČ, Nejka, Ralf Čeplak Mencin, dr. Marjeta Mikuž in Gregor Moder (ur.): Icomov kodeks muzejske etike. Ljubljana: Društvo ICOM, Mednarodni muzejski svet, Slovenski odbor, 2005; http://www.icom-slovenia.si/fileadmin/user_upload/dokumenti/eticni_kodeks/eticni_kodeks.pdf, 31. 1. 2024.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka: Strateški načrt Posavskega muzeja Brežice 2020–2024. Posavski muzej Brežice, 2020.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka in Marjetka Rangus: Kulturni turizem in vloga kulturnih institucij pri mreženju kulturne dediščine in turizma, V: Tatjana Lešnik Štuhec, Barbara Pavlakovič in Nejc Povezk (ur.), Turistične destinacijske organizacije: Gonila povezanega kreativnega zelenega razvoja in trženja. Maribor: Univerza v Mariboru, 2023; <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/718>, 31. 1. 2024.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka in Urška Purg (ur.): ICOM SEE Newsletter 2023. Brežice: ICOM SEE, 2023; <https://icom-see.mini.icom.museum/new-icom-see-newsletter/>, 31. 1. 2024.

GILLIS, A., Goranka Horjan, Lizzy Moriarty, Marek Prokupek, Carol Scott in Hans Van Den Bunte: Museum Leadership – Taking the Pulse 2021. ICOM-INTERCOM, 2021; <https://intercom.mini.icom.museum/museum-leadership-publication/>, 31. 1. 2024.

MUROVEC, Nika, Damjan Kavaš in Klemen Koman: Analiza panoge muzejev v Sloveniji. Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Center za kreativnost, 2022; <https://czk.si/wp-content/uploads/2022/09/analiza-panoge-muzeji-v-sloveniji-1.pdf>, 31. 1. 2024.

POP, Izabela Luiza in Anca Borza: Sustainable museums for sustainable development Advances in Business-Related Scientific Research Journal 6/ 2, 2015, 119–131; https://mpra.ub.uni-muenchen.de/68360/1/MPRA_paper_68360.pdf, 31. 1. 2024.

ICOM: Strategic plan 2022–2028, ICOM, 2022; https://icom.museum/wp-content/uploads/2022/08/EN_OGA2022_StrategicPlan_Final_.pdf, 31. 1. 2024.

Spletni vir 1: Nova muzejska definicija, 28. 8. 2022; http://www.icom-slovenia.si/novice/novica/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=209&cHash=dfce56c4c5d4f0d582210b698cd73800, 22. 9. 2023.

Spletni vir 2: Posavski muzej Brežice; <https://www.pmb.si/>, 31. 1. 2024.

Spletni vir 3: Icom SEE; <https://icom-see.mini.icom.museum/>, 31. 1. 2024.

Summary

Museums are deeply embedded in society. They are an integral part of this day and age, while also drawing ideas from the past to be used in the future.

Based on the museum definition, and above all through the fundamental tasks specified in their respective founding documents and the missions detailed in their strategic plans, museums carry out their work more or less successfully depending on different circumstances. From museums that were primarily collectors and custodians of heritage, contemporary museums have taken over many tasks, which are performed at the service of and in cooperation with the so-called museum community and the society at large.

In this day and age, a sustainable position and being anchored in society are at the fore, however, they depend on a number of factors. Especially in recent years, when each crisis, for instance the pandemic, is immediately followed by another related to the energy services, climate or the general economic situation.

The paper provides examples of tackling various crises and presents the major issues dealt with by Slovenian museum professionals, which require effective, competent and responsible leaders. Much like in other fields, the museum sector is faced by many personnel-related challenges, and ever more so, high expectations. Various projects and questionnaire analyses have revealed some essential leadership qualities: a wealth of knowledge and energy, as well as fearlessness in dealing with challenges. Leaders need to be empathetic, strive for continuous improvement, and need to understand and not give in to difficult situations. They are expected to possess the right information, the right network and support.

It is, however, important to know that a leader is not only the person in charge (e.g. the director or the head of department); in fact, any employee who performs their tasks in a responsible way can be a leader.

During the pandemic, it became clear how important and crucial relevant information, cooperation and assistance are. When it came to this, a crucial role was played by the Slovenian Museum Association. As part of the association's online meetings, which were initially held weekly and later monthly, we helped one another, shared experiences and information, which was obtained sparingly from various sources.

Leadership is also imparted through governance, which is equally as multifaceted and extremely important. In recent years, a number of projects have been devoted to both leadership and governance, especially as part of the ICOM (International Council of Museums) network, whose Strategic Plan includes active work in the field of improving leadership skills. For instance, in recent years, INTERCOM - The International Committee for Museum Management together with its

partners, has carried out several projects aimed at improving leaders' and decision-makers' knowledge, as well as understanding of the relevant areas and related responsibilities.

The paper presents the project which was led by INTERCOM in 2021 and 2022 with RA ICOM SEE (ICOM SE Europe) as one of the project partners. The project results are presented in the publication titled *Museum Leadership – Taking the Pulse 2021, ICOM-INTERCOM*

The continuation and enhancement of this project is a new project carried out in 2023 and 2024 and led by ICOM SEE: *Effective Museum Leadership in Mitigating Risks in Conflict and Crisis*, June 2023–August 2024; principal project partner: INTERCOM; other project partners: ICOM Zambia, ICOM Tanzania, ICOM Arab and TyPA Foundation, Argentina.

Effective leadership is also crucial when it comes to museums' financial stability and securing funding from various sources. One of the most important ones is certainly good cooperation with the economic sector, especially the tourism industry and the individual branches of tourism – cultural, creative and sustainable tourism. The views on these collaborations differ, relationships and perceptions, however, are transformed through different project.

Contemporary museums co-create the commitment to multidisciplinary, inter-institutionality and cooperation as part of regional and even more so sustainable development. The question of what development means and whether this is just a terminologically popular part of development strategies is ever present. Many smaller and larger, successful and less successful project experiences have revealed that museums need to accept responsibility and co-responsibility, and promote respect for the diversity of partnerships.

The so-called projectification of museum work, which often involves little or not enough funds, has multiple layers. There is, however, no doubt that it brings more good than bad.

To sum up, it all comes down to the importance of leadership and governance. Success rests on taking on tasks and on cooperation based on trust and respect for our field of expertise. And among other things, all of this facilitates achieving Sustainable Development Goal No. 16 of the 2030 Agenda for Sustainable Development: 'Peace, Justice and Strong Institutions'.

Nika Damjanovič, višja kustosinja, Muzej in galerije mesta Ljubljane, nika.damjanovic@mgml.si

Igrajmo se v Plečnikovem mestu: Plečnikov dan

Let's play in Plečnik's town: Plečnik's Day

Izvleček

V skupni želji približati Plečnikovo Ljubljano družinam smo v Muzeju in galerijah mesta Ljubljane zasnovali Plečnikov dan, prvi celodnevni brezplačni družinski festival, in k sodelovanju povabili še osem skrbnikov in ljubiteljev mojstrove dediščine. Namen dogodka je družinam omogočiti kvalitetno raziskovanje veličastnih in odprtih mojstrovih del, spoznavanje Plečnika kot arhitekta, učitelja, urbanista in oblikovalca ter skupno navdihujoče ustvarjanje, grajenje, muziciranje, opazovanje in igrivo spoznavanje kulturne dediščine! Plečnikova arhitektura je močno živa še danes, a nikoli tako živahna kot na Plečnikov dan, ko jo lahko z vsemi čuti doživijo tudi najmlajši obiskovalci.

Organizatorji: Mestni muzej Ljubljana, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Narodna in univerzitetna knjižnica, Plečnikova hiša.

Partnerji: Center arhitekture Slovenije, Festival Ljubljana, glasbena pedagoginja Mateja Fi, ilustratorka Nuša Jurjevič, Srednja šola za oblikovanje in fotografijo, Turizem Ljubljana.

Ključne besede

MUZEJSKA PEDAGOGIKA, PLEČNIK, ARHITEKTURA, DRUŽINE, FESTIVAL, INTERPRETACIJA DEDIŠČINE

Abstract

In the common desire to bring Plečnik's Ljubljana closer to families, the Museum and Galleries of Ljubljana conceived Plečnik's Day, the first all-day free family festival, and invited eight more custodians and admirers of architect's heritage to participate. The purpose of the event is to enable families to explore Plečnik's magnificent works, to get to know Plečnik as an architect, teacher, urban planner and designer, and to cooperate together and creatively, through construction and deconstruction, drawing and awakening imagination, playing music, and observation playfully learn about cultural heritage! Plečnik's architecture is still very much alive today, but is never as lively as on Plečnik's Day, when even the youngest visitors can experience it with all their senses.

Organizers: *City Museum of Ljubljana, Museum of Architecture and Design, National and University Library, Plečnik House.*

Partners: *The Center of the Architecture of Slovenia, Festival Ljubljana, music teacher Mateja Fi, illustrator Nuša Jurjevič, High School of Design and Photography, Tourism Ljubljana.*

Keywords

MUSEUM PEDAGOGY, PLEČNIK, ARCHITECTURE, FAMILIES, FESTIVAL, HERITAGE INTERPRETATION

Sodobni muzej

Mnogi se iz našega otroštva spominjamo muzejev kot dolgočasnih in strogih, z informacijami ter prepovedmi napolnjenih inštitucij. So takšni tudi danes? Tu in tam se seveda najde kakšen zaprašen muzejski monolit, a v očeh mlajših generacij se ta podoba počasi, a vztrajno razblinja. Če je za tradicionalni muzej značilna enosmerna komunikacija, formalnost, statičnost, zaključena misel in usmerjenost navznoter, pa sodobni muzeji vedno bolj težimo k dvosmerni komunikaciji, neformalnosti, dinamičnosti, odprtosti in usmerjenosti v javnost. Vse naštetu pomembno prispeva tudi k zadovoljstvu in dobremu počutju mladih obiskovalcev, saj muzeji danes šolske skupine in družine štejemo med najpomembnejše ciljne skupine.

Plečnikov dan, Vodeni družinski ogled v MAO (foto: Urban Cerjak, 13. 5. 2023).

Plečnikov dan, gradnja prostora z Igrivo arhitekturo (foto: Urban Cerjak, 13. 5. 2023).

Interpretacija dediščine za otroke

109

Danes se zavedamo, da dobra interpretacija dediščine ni informacija, ampak zgolj bazira na njej. Teoretik interpretacije dediščine Freeman Tilden je v sredini 20. stoletja zapisal: »Interpretacija je razkrivanje nešteti pomenov določenega predmeta, živega bitja, spomenika ali območja. Interpretacija je način komunikacije, ki pomaga razumeti in ceniti svet, ki nas obdaja. Interpretacija je razkritje globljih pomenov, ki ležijo za golim navajanjem dejstev. Interpretacija mora unovčiti radovednost, za obogatitev človekovega razuma in duha (F. Tilden 1957, str. 34)«. Tilden skozi šest načel interpretacije opozarja, da dobra interpretacija dediščine za otroke ni le razredčena verzija tiste za odrasle. Vsako informacijo je potrebno postaviti v širši kontekst, ki bazira na otrokovem predznanju, izkušnjah in interesih ter se dotika njegovega čustvovanja. Ne sme dajati občutka poučevanja, ampak mora pozivati k razmišljanju, sklepanju, raziskovanju in dodatnemu učenju. Pri interpretiranju dediščine lahko miselne procese učinkovito sprožimo s čudenjem, aktualizacijo in provokativnimi vprašanji, ki spodbujajo mišljenje. S tovrstnim pristopom poskrbimo, da otrok dediščini sam pripiše pomene, medtem ko smo interpretatorji dediščine zgolj mediatorji. Vsak posameznik, še posebej najmlajši, namreč realnost doživlja skozi svoje okvirje.

Pedagoški pristopi

*»Povej in slišal bom, pokaži in videl bom, dovoli, da sam naredim in naučil se bom.«
(Konfucij)*

Sodobni muzeji mladim obiskovalcem ponujamo najrazličnejše aktivnosti in se pri tem poslužujemo raznolikih pristopov. Šolarji se lahko udeležijo tematsko raznolikih muzejskih delavnic in ustvarjalnic, klasičnih in igrivih interaktivnih vodstev, samostojnih raziskovanj, vedno večkrat pa jih vključujemo tudi v participativne projekte, v sklopu katerih lahko spoznajo tudi zakulisje muzejskega dogajanja. Pedagoški programi vedno bolj temeljijo na aktivnem izkustvenem učenju. Ravno v tem se znanje, pridobljeno iz šolskih knjig, razlikuje od tistega, ki ga učencem lahko ponudi muzejsko okolje, v katerem stopajo v stik z originalnimi predmeti in njihovimi replikami ter raziskujejo srce muzeja – zbirke. »Razstava je prazen znak, ki začne funkcionirati v trenutku dojemanja (J. Byszewski 2003, str. 5)« ... in otroško dojemanje je največje, kadar ga pospremi izkušnja, zato muzejska pedagogika temelji na avtentičnem stiku s predmeti in multisenzorični izkušnji, ki sta lahko učinkovita dopolnitev kurikuluma. Naučeno se z otrokovo aktivno osebno izkušnjo trdneje zasidra v spomin. Muzejski predmet ali muzealija namreč ni navaden predmet, temveč dokument neke stvarnosti, nosilec in izvor informacij, posrednik v komunikacijskem procesu, dejavnik, ki obogati človekovo okolje, ustvarja različne identitete ter deluje na celotno človekovo življenje (K. Mahnič 2020, str. 2). Mnogi muzeji današnjega časa posegajo po digitalizaciji vsebin, a otroci že tako preveč časa preživijo pred ekrani. Prednost muzejskega okolja je ravno v tem, da omogoča neposreden stik z dediščino. V želji, da bi muzeji mladim kulturno dediščino trajno približali, jih spodbujamo k dotikanju, vonjanju, poslušanju, okušanju, vživljanju, izražanju, viđeno aktualiziramo, postavljamo odprta vprašanja, ki vodijo k razmisleku itd. Vedno večji vpliv pri snovanju muzejskih izobraževalnih programov dobivajo gledališka in glasbena pedagogika, ustvarjalni gib, umetniško izražanje itd. Vse naštetu pomembno prispeva k učnemu procesu mlajših generacij in je lahko odlično sredstvo za uresničevanje šolskih učnih ciljev.

110

Plečnikov dan, Plečnikovo domišljijско mesto v MGML (foto: Urban Cerjak, 13. 5. 2023).

Družine v muzeju

»Muzeji prispevajo k vrednotenju, razumevanju in uveljavljanju naravne in kulturne dediščine. Pomembna dolžnost muzejev je, da razvijajo izobraževalno vlogo in pritegnejo širšo javnost iz skupnosti, kraja ali skupine, v kateri delujejo. Sodelovanje s skupnostjo in uveljavljanje njene dediščine sta sestavni del izobraževalne vloge muzeja (Icomov kodeks muzejske etike 2005. str. 22.)«. Tudi zaradi vsega naštetega so pomembna ciljna skupina sodobnih muzejev tudi družine.

Družine iščejo neformalne, zanimive, a hkrati edukativne priložnosti za preživljanje svojega prostega časa. Muzej lahko postane tisti prostor, kjer skupni čas preživijo v sproščenem, poučnem, ustvarjalnem in zabavnem okolju. Zanje pripravljamo družinske delavnice, ki bi morale vključevati tako otroke kot njihove starše, vodene in samostojne ogled razstav, ki jih lahko popestrijo igrive interaktivne postaje ali eksperimentalne sobe, celodnevne tematske dni itd. Odličen pristop so tudi otroški vodniki, ki zahtevne teme približajo najmlajšim, hkrati pa staršem odtrgajo minuto za samostojen ogled razstave.

V Muzeju in galerijah mesta Ljubljane (MGML) že dve desetletji pripravljamo raznolike družinske programe, ki temeljijo na medgeneracijskem sodelovanju, interakciji in izkušenjskem učenju. Eden takšnih so tudi tematski dnevi. Obisk slednjih se iz leta v leto zvišuje. Dva izmed tematskih dni sta prerasla svoje okvirje in postala prava družinska festivala: jesenskega smo poimenovali Rimljani v Ljubljani, pomladanskega pa Plečnikov dan. Festival Rimljani v Ljubljani je v svoji prvi izvedbi leta 2014 privabil 150 obiskovalcev, v drugi (leta 2021) 240, leto kasneje 360, v septembru 2023 pa že kar 910 obiskovalcev. Festival Plečnikov dan pa smo v letu 2023 izvedli prvič in nanj privabili okoli 1000 obiskovalcev.

111

Plečnikov dan, Poustavarjanje Plečnikovih arhitektur v MAO (foto: Urban Cerjak, 13. 5. 2023).

Festival Plečnikov dan

V MGML smo skrbniki Plečnikove hiše. V letu 2021 smo sodelovali pri vpisu izbranih Plečnikovih del v Ljubljani na Unesco seznam svetovne kulturne in naravne dediščine, leto kasneje smo praznovali 150-letnico Plečnikovega rojstva in zanimanje za izjemnega slovenskega arhitekta je pričelo tudi v javnosti opazno naraščati. Že najmlajši otroci, ki s kockami ure in ure dolgo gradijo svoja mesta, dobro vedo, da je oblikovanje mesta proces, ki se nikoli ne konča. Tudi Plečnik se je rad igral. Ko je gradil ‚Ljubljano‘, je vanjo dodajal nove in nove arhitekture in skozi leta s svojo bujno domišljijo ustvaril mesto, ki mu z razlogom rečemo Plečnikova Ljubljana. Svoje načrte je vedno znova izboljševal in preizkušal nove možnosti. Včasih je bil monumentalen in velikopotezen, drugič skromen, varčen, a vedno izjemno iznajdljiv in kreativen. Ustvaril je mesto, ki živi še danes. V njem je prijetno živeti in delati pa tudi družiti se in se igrati. Misel, da bi še naprej, z igro in druženjem, gradili Plečnikovo Ljubljano ter želja približati navdihujočo Plečnikovo mesto družinam, nas je napeljala na idejo novega kulturnega festivalskega doživetja v Ljubljani: Plečnikovega dne.

Muzeji se danes za pozornost otrok borimo z računalniškimi igrkami, družbenimi omrežji, zabaviščnimi parki itd., zato jih postaja vedno težje navdušiti. Še posebej, če želimo ostati pri svojem delu še vedno strokovni. Menim, da je eden pomembnejših ključev v sodelovanju. Tako bomo mladim radovednežem s skupnimi močmi, raznolikimi pristopi, pestrim naborom aktivnosti itd. iz obiska muzeja pričarali dogodivščino, jih s pravimi vprašanji spodbudili k družbeno-kritičnem premisleku in tako tlakovali pot do spoštovanja kulturne dediščine in pomena njenega ohranjanja.

Ker se zavedamo, da muzeji ne bi smeli ljubosumno varovati svojih zbirk, saj so slednje nenazadnje v lasti javnosti, smo k sodelovanju povabili tudi druge skrbnike in ljubitelje Plečnikove dediščine. Festival smo organizirali v sodelovanju z Muzejem za arhitekturo in oblikovanje ter Narodno in univerzitetno knjižnico (NUK). S svojimi aktivnostmi pa so festival obogatili tudi Srednja šola za oblikovanje in fotografijo Ljubljana (SŠOF), Festival Ljubljane, Center arhitekture Slovenije / Igriva arhitektura, Turizem Ljubljana, ilustratorka Nuša Jurjevič ter glasbena pedagoginja Mateja Fi. Skupaj z vsemi partnerji smo tako zasnovali prvi celodnevni brezplačni družinski festival v duhu Plečnikovega ustvarjanja. Za glavni cilj smo si zadali, da bi mladi radovedneži in njihovi starši pridobili nova znanja, izvedeli več o mojstrovem življenju in delu, se medtem povezali, prepoznali vrednost njegove dediščine in pomen njenega varovanja ter s tem tkali vezi z muzejem kot inštitucijo. Družine so na eni izmed šestih lokacij festivala prejele zloženke z zemljevidom za samostojno raziskovanje in povabilom k skupnostni izkušnji raziskovanja

veličastnih arhitektur in brezskrbnega igranja v Plečnikovem mestu. K nadaljevanju poti jih je spodbudilo tudi zbiranje žigov in obet lepih arhitekturno obarvanih nagrad.

Tako preteklost kot arhitektura sta otrokom privlačni, skrivnostni in zanimivi, a nemalokrat oddaljeni in težko dojemljivi. Kako jim ju torej približati in ju narediti razumljivi in zabavni?

Plečnikov dan, Ritem arhitekture, glasbena delavnica v Plečnikovi hiši (foto: Urban Cerjak, 13. 5. 2023).

Program festivala

Pripravili smo poučna vodstva za mlade in njihove starše, omogočili vodene ogledе lokacij, ki jih sicer ni mogoče kadarkoli obiskati (Peklenško dvorišče, Križanke, čitalnica NUK itd.), ponudili smo raznolike ustvarjalne delavnice (npr. risanje Plečnikovega mesta z ilustratorko Nušo Jurjevič), kamišibajsko pripoved Sivko na potepu po Plečnikovi Ljubljani z igralko Ito Lejo Menard, na poti pa smo postavili raznolike večrutne postaje (tipanje Plečnikovih materialov in muziciranje nanje, opazovanje arhitektur s pomočjo kukal, zvočnih tulcev in zrcal, vonjanje začimb na Plečnikovem vrtu, poskušanje čaja iz zelišč, ki so rasla na mojstrovem vrtu itd.). Aktivnosti so popestrili pristopi gledališke pedagogike (v dialog z družinami je stopal sam mojster Plečnik, ki se je na festival sprehodil iz Turizma Ljubljana, v Plečnikovi hiši pa smo oživili lik Plečnikove gospodinje Urške, ki smo ga ustvarili na podlagi intervjuja, ki je z gospo nastal po arhitektovi smrti),

glasbene pedagogike (z Matejo Fi smo poustvarjali ritem Plečnikove arhitekture z glasbili in zvočili iz naravnih materialov), delavnice so temeljile na aktivni izkušnji (risanje arhitekturne risbe v perspektivi, gradnja prostorov iz velikih palic itd.) in ustvarjalnosti (gradnja arhitektur iz legokock, izdelovanje knjižice itd.). Na vseh lokacijah smo v ospredje postavljali stik z dediščino. Aktivnosti so večinoma potekale v Plečnikovih arhitekturah (Plečnikova hiša, Križanke, NUK, zaradi slabega vremena pa sta žal odpadli predvideni lokaciji Rimski zid na Mirju ter Trg francoske revolucije), otrokom pa smo omogočili tudi stik z muzejskimi predmeti. Stik z avtentičnim predmetom je v obiskovalcih vidno prebudil občutek spoštovanja, občudovanja in radovednosti. Zgoraj našete aktivnosti in pristopi so burili domišljijo, razvijali kreativnost in kooperativnost. Z njimi smo povečali pomnjenje, saj družine niso bile zgolj pasivni opazovalci, ampak so ves čas dejavno soustvarjale dogodek.

Eden izmed pomembnejših ciljev projekta je bil tudi medgeneracijski stik. Družine so bile med samostojnim raziskovanjem Plečnikovih del prisiljene aktivno sodelovati. Verjamemo, da so se med tem dodatno povezale. Aktivnosti smo prilagodili tako, da je v njih vsakdo našel nekaj zase, kar so obiskovalci še posebej pohvalili. Medgeneracijsko sodelovanje pa smo v festival vnesli tudi z mladimi mentorji. V Muzeju za arhitekturo in oblikovanje so s pomočjo milijona lego kock mladi študentje arhitekture družinam pomagali graditi Plečnikove zgradbe, v Križankah pa so pod mentorstvom profesorjev risanja sodelovali tudi dijaki SŠOF, ki so jih lahko družine opazovale pri delu. Z njihovo pomočjo so tudi same ustvarile svojo arhitekturno risbo Križank in njihovega stenskega okrasa.

Tako Plečnik kot njegova arhitektura slovita po trajnosti. Mojster se je rad sprehajal. Njegove sprehode je spremljalo živahno brbotanje idej, saj se je prav na njegovih poteh po prestolnici porajala Plečnikova Ljubljana. Tudi mi smo se po njegovih poteh odpravili peš, udeležencem festivala pa smo priporočili tudi, da razdalje med domom in lokacijami premagujejo trajnostno: peš, s kolesom ali z brezplačnim prevozom Ljubljanskega potniškega prometa. Ta se je prijazno odzval na naše povabilo in družinam ponudil brezplačen prevoz.

114

Plečnikov dan, Skiciranje arhitekture s SŠOF (foto: Urban Cerjak, 13. 5. 2023).

Evalvacije

Tekom festivala smo pridobili velik nabor evalvacij. Obiskovalce smo pozvali, da so na zadnji točki obiska pustili evalvacijski list. Vsa pridobljena mnenja so potrditev dobrega počutja na festivalu in obilice pridobljenih znanj, so odličen vir za nove ideje in izboljšave pri naslednjih projektih. Navajam nekaj mnenj udeležencev festivala:

Všeč mi je bilo, da so bili za javnost odprti prostori, ki se jih prosto ne da ogledati (NUK, Križanke) pa izvirne in aktivne delavnice ter to, da dogodek povezuje različne lokacije po Ljubljani.

Ne morem povedati, koliko nam pomeni, da se organizirajo taki kulturni dogodki, v katerih vsi člani družine lahko najdemo zadovoljstvo. Hvala, hvala!

Plečnikovega dne smo se zelo veselili in uživali v prav vseh dejavnostih. Upamo da bo postal tradicionalen, mi bomo vsekakor vsem posredovali naše prelepe izkušnje. Najlepše se vam zahvaljujemo.

Enkraten, bogat dogodek, eden najlepših za otroke! Dobrodošlo in pohvale vredno, kako približati zgodovino otrokom!

Na evalvacijskih listih so družine lahko pustile tudi svoje soglasje za obveščanje o družinskih programih. Sodelovanje se je z vidika pridobivanja novih naslovov precej izplačalo tudi drugim partnerjem, saj je eno izmed lokacij kar 80% obiskovalcev obiskalo prvič, pridobili pa so tudi 160 novih naslovov za obveščanje.

115

Plečnikov dan, Kamišibaj gledališče in lutka Jožeta Plečnika v MGML (foto: Urban Cerjak, 13. 5. 2023).

Zaključek

V MGML si prizadevamo, da svoje poslanstvo odprte, dostopne in vključujoče inštitucije uresničujemo v praksi preko projektov, namenjenih različnim družbenim, ranljivim skupinam in še posebej otrokom. Poudarek naših izobraževalnih programov je na izkustvenem učenju, naš cilj pa, da so šolarji in otroci aktivno udeleženi, da raziskujejo, spoznavajo, se dotikajo, izražajo, doživljajo in se vživljajo. S tem želimo spodbujati njihovo naravno radovednost in njihovo kreativnost. Želimo nastopiti kot sproščen aktivni posrednik med mladimi obiskovalci in kulturno dediščino. Delo muzeja bi moralo biti približano čim širši množici, predvsem mlajšim, pri katerih se kulturno-umetnostna vzgoja prične, saj to pomeni dobro naložbo v prihodnost razumnega, kulturno osveščenega in socialno občutljivega razmišljanja družbe.

Ker smo prepričani, da smo s projektom širili nova znanja in pozitiven odnos do Plečnikove dediščine, ki nas obdaja; ker verjamemo, da so se družine na projektu zabavale, se spodbujale in povezale ter doživljale izredno pozitivne občutke, za katere menimo, da bodo ostali vezani na kulturne inštitucije, in nenazadnje – ker je bila takšna tudi zapisana želja mnogih – si tudi mi želimo, da bi Plečnikov dan postal ljubljanski festivalski dogodek vseh prihajajočih pomladi.

Plečnikov dan, Srečanje s Plečnikom in gospodinja Urško v Plečnikovi hiši (Foto: Urban Cerjak, 13. 5. 2023).

Literatura in viri

BATIČ, Nejka, Ralf Čeplak Mencin, Marjeta Mikuž in Gregor Moder (ur.): *Icomov kodeks muzejske etike*. Ljubljana: Društvo ICOM, Mednarodni muzejski svet, Slovenski odbor, 2005.

BYSZEWSKI, Janusz: *Drugačen muzej*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2003.

MAHNIČ, Katja: *Muzeologija. Predmeti. Zbirke. Muzeji*, januar 2008; https://studentski.net/gradivo/ulj_fif_uz1_muz_sno_studijsko_gradivo_01, 15. 11. 2023.

TILDEN, Freeman: *Interpreting our Heritage*. Chapel Hill NC: The University of North Carolina Press, 1957.

Summary

At the Museum and galleries of Ljubljana, we strive to realize our mission for an open, accessible and inclusive institution through projects aimed at various social, vulnerable groups and especially children. The focus of our educational programs is on experiential learning where our goal is for schoolchildren and children to be actively involved in exploring, touching, expressing, experiencing and empathizing. With this, we want to encourage their natural curiosity and their creativity. We want to be an active mediator between young visitors and cultural heritage. The work of the museum should be brought closer to the widest possible crowd, especially the younger visitors, with whom cultural and artistic education begins. This is considered a good investment for the future of reasonable, culturally aware and socially sensitive thinking of society.

We are sure that, with the project, we spread new knowledge and a positive attitude towards Plečnik's heritage that surrounds us; we believe that the families had fun in an encouraging environment where they actively fostered genuine connections and experienced extremely positive feelings which we believe will remain attached to cultural institutions. Last but not least - as was also the prevailing written feedback of those who attended the festival - we also wish, that Plečnik's Day would become Ljubljana's festival event for all the coming springs.

Uroš Dokl, muzejski svetovalec, Muzej narodne
osvoboditve Maribor, uros.dokl@mnom.si

Mir je zelen

Peace is green

Izvleček

Prispevek je zbor misli in razmišljanj, ki jih kot vodja pedagoškega oddelka v Muzeju narodne osvoboditve akumuliram pri sestavljanju novih tem ali pri zastavljanju novih izzivov. Razmislek o vlogi muzejske pedagogike in andragogike pri oblikovanju odnosa otrok, mladostnikov in odraslih do muzealij oz. do zgodovine nasploh, me nenehno postavlja pred izziv, kaj je sploh cilj pedagoške dejavnosti v muzeju. Živimo v svetu ekonomske neenakosti, nepravične porazdelitve virov, hrane, ekonomskih presežkov in dobrin. Še zmeraj nas obkroža svet neenakosti in plastike, ki se zajeda v vsakodnevne pore našega obstoja. Lekcije preteklosti bi morda lahko zvenele poučno, če bi se svet okrog nas v skladu z njimi oblikoval tako, da bi odpravljal anomalije nepravičnega. Prispevek tako obravnava problematiko medsebojnih odnosov ljudi do narave in posledično do drugih ljudi, ki jim lahko sledimo skozi zgodovinska obdobja.

Ključne besede

PLASTIKA, DEDIŠČINA, TRAJNOSTNI RAZVOJ, MUZEJI, MUZEJSKA PEDAGOGIKA

Abstract

This article is a collection of thoughts and reflections that I, as the head of the pedagogical department at the National Liberation Museum, accumulate when composing new topics or setting new challenges. Reflecting on the role of museum pedagogy and andragogy in shaping the attitudes of children, adolescents and adults towards museums, or towards history in general, I am constantly challenged by the question of what is the goal of pedagogical activity in a museum. We live in a world of economic inequality, of the unjust distribution of resources, food, economic surpluses and goods. We are still surrounded by a world of inequality and plasticity that permeates the everyday pores of our existence. The lessons of the past could perhaps be instructive if the world around us were shaped accordingly to correct the anomalies of the unjust. The paper thus addresses the issue of human interactions with nature and, by extension, with other humans, which can be traced through historical periods.

Keywords

HERITAGE, MUSEUM PEDAGOGY, MUSEUMS, PLASTICS, SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Muzeji lahko s svojimi zbirkami, služijo kot izhodišča za izkušnjo in proučevanje človeku in naravi škodljivih praks, ki so človeštvo skozi različna zgodovinska obdobja pripeljala do skrajnih meja človeških etičnih in moralnih norm.

Muzej narodne osvoboditve v tem ne zaostaja kaj veliko. Police se šibijo od vojnih zgodb, dosežkov, podsežkov, zmagovalcev in poražencev. Na trenutke se zdi, kot da nič drugega na obstaja. Le zmaga in poraz. Ene se nato slavi in druge graja. Večna razmejitev med dobrimi in slabimi, svetlimi in temnimi silami danes pač ne preživi kritične presoje. Iz Velike vojne¹, ki bi naj končala vso morijo tega sveta², smo namesto miru, svobode in enakosti, ki jih je obljubljala, na veliko zakorakali v stoletje, ki mu zgodovinarju »poznavalsko rečemo« stoletje vojn. Zato si v muzeju prizadevam oblikovati pedagoško usmeritev, ki bo in je kar se da poučna, aplikativna in kritična. Posebno pozornost usmerjamo k ohranjanju ne nasilne komunikacije, zelenemu razvoju in ohranjanju okolij v katerih živimo. Muzeji so pomembna kulturna in izobraževalna institucija, ki lahko igrajo ključno vlogo pri spodbujanju trajnostnega razvoja. Muzeji so pomembna kulturna in izobraževalna institucija, ki lahko igrajo ključno vlogo pri spodbujanju trajnostnega razvoja. Muzeji imajo dostop do edinstvenih predmetov in informacij, ki lahko otrokom pomagajo razumeti, kako so ljudje v preteklosti živeli in kako lahko njihova dejanja vplivajo na okolje. Muzeji imajo dostop do edinstvenih predmetov in informacij, ki lahko otrokom pomagajo razumeti, kako so ljudje v preteklosti živeli in kako lahko njihova dejanja vplivajo na okolje. Da bi razumeli svet smeti, je potrebno pogledati po najbolj urejenih »deponijah« naše dediščine in države. To smo seveda muzeji. Pogosto v muzejih pristanejo predmeti, ki so jih ljudje tudi zavrgli. Redki najdejo poti v muzeje. Večina jih razpada nekje na prostem in z nevarnostjo, da se posledično nevarni odpadki vključijo v ekosistem in lahko pristanejo tudi na našem krožniku (Spletni vir 1).

Metoda, ki je priljubljena pri delu z obiskovalci je zrcaljenje oz. primerjavo preteklosti s sedanostjo. Uporabljamo jo tudi pri vsakem vnovičnem obisku posamezne skupine. To počnemo predvsem zato, da ne pozabimo že osvojenih znanj. Na pedagoških urah primerjamo različne postopke pridobivanja živil in uporabnih predmetov (jogurt, vrvi, embalaža, igrače), primerjamo vsakodnevna opravila (tuširanje, čiščenje, urejanje, nakupovanje, ...) in pripomočke, ki smo jih pri tem uporabljali ter raziskujemo, kako so kaj podobnega počeli pred desetletji ali več. Ugotovljamo katera opravila danes zahtevajo manj napora kot nekoč in katera več. Razmislek nas na ustrezni starostni stopnji obiskovalce vodi skozi proces tuhtanja in sklepanja, ki ob koncu vsake teme zaokroža sklepno misel. Naj podam primer: Danes za 180 gramov navadnega jogurta potrebujemo en plastični lonček ali manjšo

1 Največja vojna med zavezniki (Rusija, Francija, Britanski imperij, Italija, ZDA, Japonska, Belgija, Grčija, Portugalska, Črna gora, Romunija in Srbija) in centralnimi silami (Nemčija, Avstro-Ogrska, Turčija, Bolgarija) med letoma 1914 in 1918.

2 »Vojna, ki bo končala vojno« (tudi »Vojna, ki bo končala vse vojne« iz knjige H. G. Wellsa Vojna, ki bo končala vojno iz leta 1914) je izraz za prvo svetovno vojno v letih 1914-1918. Sprva je bil idealistični slogan, danes pa se večinoma uporablja prezirljivo saj prva svetovna vojna ne le da ni bila zadnja vojna v zgodovini, ampak je po njej posredno prispevala tudi k izbruhu še bolj uničujoče druge svetovne vojne.

plastenko in seveda denar s katerim jogurt kupimo. V Sloveniji ga v povprečju pojemo 12.6 kg na leto (Spletni vir 2). Na leto tako porabimo približno 70 lončkov na osebo. A za našo izbiro jogurta, skute, kislega mleka, sirotke ali sira pa pogosto ostane večni spominek - plastični lonček, ki v naravnih razmerah lahko razpade šele po več sto letih (Spletni vir 3). Vendar tudi, ko razpade, razpada zgolj na primarno in sekundarno mikroplastiko (Spletni vir 4). Le ta predstavlja izjemen okoljski izziv, saj se lahko ohrani v ekosistemih in absolutno škoduje prostoživečim živalim oz. vsem živim bitjem. Za primerjavo otrokom pokažemo glinen vrč oz. dukel³, ki so ga in ga še uporabljajo na posameznih kmetijah tudi danes. S pomočjo popolnoma ekološke posode (dukel) za večkratno uporabo, ki nam lahko služi tudi nekaj desetletij lahko na zdrav in domač način pridobivamo smetano, kislo mleko, jogurt, sirotko, maslo, skuto in celo sir. Sicer je pa njegova raba danes zelo omejena, saj se je pozabilo veliko znanja naših prednikov. Slednjega so nadomestili potrošniški nadomestki, ki nas odmikajo od jedra in izvira hrane h trgovcem, kjer je hrana navadno zapakirana v katerega izmed ekološko spornih ovojev ali posod, pripeljana iz oddaljenih krajev in predelana do te mere, da ji primanjkuje hranilnih snovi in je lahko celo škodljiva in dosegljiva otrokom (CocaCola, energijske pijače, ...). Medtem, ko ostaja poklic lončarja ogrožen in na repu poklicev z velikim zanimanjem mlajših generacij. Posledično se posvečamo tudi razumevanju ekologije, naravovarstvenih tem, ozaveščanja o varovanju in ohranjanju narave ter vplivu človeka na naravo in življenjsko okolje človeka, rastlin in živali.

123

Muzej je navadno prostor, kjer smo v nenehnem stiku s predmeti, ki so zaznamovali način in kvaliteto življenja naših prednikov. Ker naše zbirke dopuščajo, da lahko sledimo socialnemu, profesionalnemu in kulturnemu življenju naših prednikov pred stoletjem in več, lahko pozorno spremljamo tudi razvoj materialov iz katerih so bili narejeni vsakodnevni predmeti, ki so jih uporabljali nekoč a so se z leti spreminjali. Doma izdelana lesena orodja, posode in vsakodnevne pripomočke so pričeli izpodrivati sintetični nadomestki, ki so bili vse pogostejše narejeni iz umetnih mas, plastike in materialov ki so se sčasoma izkazali kot zelo obremenjujoči za okolje in človeka. V današnji poplavi sintetičnih oblačil, plastičnih igračk, naprav, ki za svoje delovanje potrebujejo električne baterije in podobnih izdelkov je vse težje izbrati tudi aktivnost, ki ne vključujejo za naravo obremenjujočih posledic. Že izlet v trgovino iz katere bi prinesli ob izdelkih čim manj plastične embalaže je lahko pravi izziv. Zato smo v muzeju zasnovali niz delavnic s katerimi smo želeli opozoriti na trajnostno naravnost sobivanja z naravo in narediti korak na področju ozaveščanja in osveščanja o nedotakljivosti narave in odgovornega odnosa človeka, do naravnih virov. Pri tem smo želeli narediti korak na področju osveščanja otrok o problematiki onesnaženja ter jih vzpodbuditi k aktivnemu in ustvarjalnemu razmišljanju, kako lahko vendarle sami sodelujejo pri odločitvah, ki so bolj prijazne za okolje, živali in človeka. Na delavnicah učenci preko izkustvenih delavnic

3 Dukel oz. dükel ali glinena posoda za shranjevanje mleka. Tekočina v glineni posodi ostane sveža, ohrani svoj prvotni okus in ne reagira z glino.

praktično spoznavajo, kako lahko prispevajo k ohranjanju okolja (izbira produktov v trgovini ali ne tržnici ali pri kmetu, izbira oblačil iz trgovin z rabljenimi oblačili, uporaba vode, uporaba trajnostnih ali manj škodljivih posod za vodo, varčna uporaba, hramba, ter deljenje digitalnih podatkov, izdelava izdelkov iz recikliranih materialov, ...) se naučili varčevati z energijo ali vodo in se spoznali z lokalnimi ekološkimi organizacijami.

V šolskih letih 2021/2022 in 2022/2023 smo zato na pedagoškem oddelku Muzeja narodne osvoboditve posledično oblikovali posamezne pedagoške vsebine, ki so izraziteje usmerjene v razumevanje vpliva človeka na okolje v zadnjem stoletju vse od I. svetovne vojne naprej (U. Dokl 2023, b. n. s.). Vojne so spreminjale površje zemlje in iznajdbo materialov (plastika, sintetika, guma, ...), ki presegajo življenjsko dobo človeka in posledično prenašajo breme odpadkov še na prihodnje generacije. Gospodarstvo je vplivalo na vodotoke in vodostaje številnih rek, ki so posledično za vedno vplivale na ekosistem. Uporaba plastike, ki se je izraziteje razširila po II. svetovni vojni je za vedno spremenila način hranjenja, oblikovanja, transporta in predvsem je vplivala na dostopnost posameznih dobrin. Plastika je namreč od vsega začetka zelo poceni za izdelavo. Posledično je v dobrem stoletju svojega praktičnega obstoja temeljito spremenila naš pogled na svet in posledično na naš trajnosti razvoj.

124

Zaradi boljšega razumevanja vpliva človeka na okolje in njegove izbire pri uporabi plastike smo zasnovali uro z naslovom »Narava naše bogastvo«. Zasnovali smo jo kot uvodno srečanje našega Muzejskega abonmaja v sklopu katerega smo v treh korakih razvijali zavedanje o pomenu čiste in nedotakljive narave. Uro namenjamo vrtcem in prvi triadi OŠ. Čeprav elemente trajnostnega razvoja, kritične misli in razumskih odločitev pri vsakodnevnih opravkih redno vključujemo tudi v druge pedagoške vsebine. Zlasti v sklop nagrajenih programov Muzej za mir! (Spletni vir 5). Kot uvodno motivacijo smo uporabili fotografije onesnažene narave in različnih živali, ki so se zapletle v plastične ribiške mreže, plastične ovitke, pogoltnile koščke plastike, se ujele v plastične vrečke ali se okužile z drobnimi plastičnimi delci. Na uri skušamo slediti odpadkom, ki iz našega koša romajo na smetišče od tod pa kdo ve kam in kako končajo v morju, naravi, živalih in rastlinah, ki jih uživamo. Pri tem ugotavljamo in spoznavamo in prepoznavamo naravne ter umetne oz. sintetične materiale iz katerih so narejeni vsakodnevni predmeti, ki jih po uporabi zavržemo. Uro smo pospremili s fotografijami, ki prikazujejo predvsem vpliv človeških smeti na živali, ki se ob srečanju z njimi pogosto poškodujejo ali poginejo. Pri tem se poslužujemo starejših muzejskih predmetov, ki so jih nadomestili modernejši izdelki iz umetnih mas. Pri tem ugotavljamo, da se predmeti iz naravnih materialov razgradijo sami. Uro smo pospremili tudi z izdelavo igrače iz recikliranega papirja, ki je bila varna za otroka in okolju prijazna ter brez trajnostnih posledic.

Za otroke predšolske vzgoje in prve triade smo zasnovali tudi uro z naslovom »Dediščina v smeteh« v sklopu katere brskamo po »smeteh« izpred sto in več let. Za primerjavo smo »pobrskali« po smeteh, ki polnijo koše danes. V smeteh naših pradedkov in babic najdemo glinene vrče, usnjene čevlje, lesene igrače, lesene žlice, odsluženo glineno posodje, punčke iz ličja in slame, vrtavko iz gline, star usnjen sandal, povratno steklenico radenske, glineno posodo za kisanje mleka, jogurta in sirotke, pleteno košaro iz lesa in slame, kovinsko posodo za bonbone znamenitih znamk Šumi in Kraš itd. Pri tem spoznavamo funkcijo oz. namembnost starejših predmetov, ki so otrokom pogosto popolnoma neznani. Med smetmi našega časa skušajo iskati novodobne nadomestke (plastična vrečka za bonbone, platenke za pijačo, plastični lončki, plastične vrečke otroški čevlji iz umetnih materialov, plastične igrače, plastični krožniki, vilice in žlice) in jih ovrednotiti oz. naštetiti morebitne prednosti in slabosti vsakodnevnih predmetov, ki so jih uporabljali naši predniki in predmetov, ki jih uporabljamo danes. Slednje tudi primerjamo in ugotavljamo, da so zavržene smeti iz časa pradedkov in prababic večinoma biološke, varne, razgradljive ter trajnostno naravnane medtem, ko večina naših smeti ostane ne recikliranih, ne kompostiranih ali pa so nerazgradljive ali vsaj z dobo razkroja, ki je bistveno daljša od povprečne življenjske dobe človeka. Pri tem iz vrečke za smeti mečemo novodobne smeti po prostoru, ki jih udeleženci delavnice ob koncu pospravijo in ustrezno ločijo. Ob koncu ure se posvetimo izdelavi izdelka. Izdelek, ki ga izvedemo v zadnji 1/3 ure je papirnata ribica. Na barvni kvadratni papir otroci narišejo smeti, za katere vedo, da pogosto končajo v morju in škodijo ribam oz. vodnemu ekosistemu v morju in jih je tja zanesel človek.

Da bi lažje ozavestili tudi odločitve otrok pri nakupu ali želji po posameznih izdelkih smo oblikovali uro »(Ne) varna igrača« s katero se podamo po poti igrač nekoč in danes. Cilj ure je, da znajo udeleženci prepoznati med svojimi igračami tiste, ki so narejene iz materialov, ki škodijo naši naravi, tiste, ki so po svojem bistvu neprimerne in vzpodbujajo mimikrijo vojne in akte nasilja ter tiste igrače, ki so narejene iz naravnih materialov in v sebi nosijo elemente spoštljive in vključujoče igre, ki temeljijo na razvoju domišljije, kognitivnih sposobnosti in ustvarjalnosti. V starejši kovček damo igrače, ki so nam na razpolago. V kovčku se tako znajde lesena doma narejena igrača puške, ki so jo uporabili pri igri »Nemci in partizani«, lesena kocka s črkami, plastične kocke iz 70ih let prejšnjega stoletja, star lesen ježek, kovinski tank iz 60ih let, plišasta igračka iz naravnih materialov in plišasta igračka iz sintetične, plastične in keramične punčke, doma narejena otroška zvočila itd. Kot motivacijski predmet uporabimo starejšo vrtavko iz 60ih let, ki pri obiskovalcih vzpodbudi veliko zanimanja, saj ob vrtenju oddaja tudi zvok. Vrtavka kot ena najstarejših igrač na svetu ostaja osrednji motiv vse do konca ure. Ob koncu ure si nekateri izdelajo lesenega ježka (kopijo tistega, ki so ga našli v kovčku starih igrač) ali vrtavko (iz gline ali lesa).

Starejša plišasta igračka iz umetnih vlaken
(foto: Jan M. Svetel 2022).

Ježek, lesena igračka (foto: Jan M. Svetel 2022).

126

Glinen vrč za kisanje mleka (Dukel) (foto: Jan M. Svetel 2022).

V sklopu programa Muzej za mir se pogosto lotevamo »zelenega miru« brez katerega so vsakršno sobivanje in ambicije po sožitju ogrožene. Odnos posameznika V sklopu pedagoških delavnic »Dediščina v smeteh« in »Narava, naše bogastvo« brskamo po »smeteh« naših prednikov, ki so danes v muzeju in ugotavljamo materiale iz katerih so bili vsakodnevni predmeti narejeni nekoč in iz česa so narejeni danes. Pri tem ugotavljamo pozitivni in negativni trajnostni učinek za naravo in človeka v prihodnje. Spoznavamo, kaj so odpadki, kako so z njimi ravnali nekoč in kako danes. Celoto zaključimo z uro »(Ne)varna igrača pri kateri pozornost usmerimo v tiste predmete, ki so otrokom zelo blizu in jih vzpodbudimo, da lahko pri igračah nekoliko vplivajo na njihov izbiro in skušajo presoditi, kaj primerna in kaj manj primerna igrača. Kot primer igrače, ki ima zelo negativen vpliv na okolje in človeka izpostavimo starejšo plišasto igračko iz sintetike, ki je pripeljana iz daljnih koncev sveta.

Literatura in viri

DOKL, Uroš: Ponudba pedagoških programov za šolsko leto 2023/2024;
<http://mnom.si/sl-si/brosura>, 13. 11. 2023.

Spletni vir 1: 3 vrste hrane, ki jo uživamo dnevno, je prepojena z mikroplastiko in morate zanje vedeti, 24. 7. 2020; <https://www.greenpeace.org/slovenia/blog/3267/3-vrste-hrane-ki-jo-uzivamo-dnevno-je-prepojena-z-mikroplastiko-in-morate-zanje-vedeti/>, 13. 11. 2023.

Spletni vir 2: Količina doma porabljenih živil in pijač na člana gospodinjstva, letno povprečje, Slovenija; <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data//0878705S.px/table/tableViewLayout2/>, 13. 11. 2023.

Spletni vir 3: 7 Things you did not know about plastic and (recycling), 4. 4. 2018; <https://blog.nationalgeographic.org/2018/04/04/7-things-you-didnt-know-about-plastic-and-recycling/>, 11. 11. 2023.

Spletni vir 4: Mikroplastika – izvor, vpliv in rešitve, 10. 12. 2018; <https://www.europarl.europa.eu/news/sl/headlines/society/20181116STO19217/mikroplastika-izvor-vpliv-in-resitve>, 17. 11. 2023.

Spletni vir 5: Muzej narodne osvoboditve Maribor prejel nagrado za projekt s katerim so se odvali na begunsko krizo, 22. 10. 2016; <https://maribor24.si/kultura/muzej-narodne-osvoboditve-maribor-prejel-nagrado-za-projekt-s-katerim-so-se-odzvali-na-begunsko-krizo>, 8. 11. 2023.

Summary

The National Liberation Museum is shaping the attitudes of children, adolescents and adults towards history in general. The paper thus addresses the issue of human interactions with nature and, by extension, with other humans throughout historical events, which can be traced through historical periods. Article focuses on active solutions towards sustainability that were already successfully used in the past but forgotten mostly today as a way of healthier and better way of living for the future. If you want Peace, prepare for Green!

Tina Fortič Jakopič, kustosinja, Muzej novejš
in sodobne zgodovine Slovenije,
tina.fortic-jakopic@muzej-nz.si

**Pomen medinstitucionalnega
sodelovanja pri dolgoročni skrbi za
likovno zbirko in njeni valorizaciji
na primeru razstave Kruha in iger,
Slikarstvo Toneta Kralja 1941–1945**

***The importance of inter-
institutional cooperation in long-
term care and valorization of
the art collection. Example of
the exhibition Bread and Games,
Painting by Tone Kralj 1941-1945***

Izvleček

Ob načrtovanju razstave *Kruha in iger, Slikarstvo Toneta Kralja 1941–1945* je Muzej novejša in sodobne zgodovine Slovenije vzpostavil nova sodelovanja z več institucijami. Poleg priprave gradiva in obrazstavnega programa so ta sodelovanja vzpostavila stike, ki niso pomembni le za dotični razstavi projekt, temveč tudi za nadaljnje projekte ter načrtovanje strategije celotne muzejske likovne zbirke. Prispevek se bo osredotočal na dolgoročni pomen in učinek izvedenih sodelovanj za širši krog institucij.

Ključne besede

TONE KRALJ, RAZSTAVA, MEDINSTITUCIONALNO SODELOVANJE, INTERDISCIPLINARNOST, DOLGOROČNE POVEZAVE

Abstract

The National Museum of Contemporary History of Slovenia took the exhibition *Bread and Games, Paintings by Tone Kralj 1941–1945* as an opportunity to establish long term cooperation with several institutions. In addition to the preparation of the content and the exhibition programme, these collaborations have established a relationship with the museum that is relevant not only for the exhibition project in question, but also for future projects and the planning of the art collection's strategy. This paper will focus on the long-term significance and impact of the collaborations for a wider range of institutions.

Keywords

TONE KRALJ, EXHIBITION, INTERINSTITUTIONAL COOPERATION, INTERDISCIPLINARITY, LONG-TERM COLLABORATION

Priprava strategije razvoja in upravljanja katerekoli zbirke v muzeju zahteva temeljit premislek. Dejanske razmere v muzejih se oddaljujejo od tistih, ki jih najdemo v teoretičnih gradivih, ki govorijo o različnih fazah skrbnega in učinkovitega razvoja, saj so muzeji neredko primorani delovati z omejenimi kadrovskimi, finančnimi in infrastrukturnimi okoliščinami. Vizija razvoja zbirke in s tem načrt njenega upravljanja se zato lahko kaj hitro močno oddaljuje od realnih zmožnosti institucije. Kljub temu je potrebno tovrstni načrt pripraviti glede na dane možnosti oziroma načrtovati delo z mislijo na širši razvoj zbirke in ne le razvoj partikularnih projektov. V primeru likovne zbirke Muzeja novejša in sodobna zgodovina Slovenije gre za zelo obsežno zbirko likovnih del, ki šteje slabih 17.000 del in ki je sestavni del zbirke od samih začetkov muzeja. Nekdanji Muzej narodne osvoboditve, predhodnik današnjega muzeja, je od nekdanjega med vojno ustanovljenega Znanstvenega instituta (1944) nasledil raznovrstno dokumentarno, arhivsko in materialno gradivo. Med slednjim so bila tudi likovna dela, ki so imela sprva za muzej bolj dokumentarno oz. pričevalno vrednost sčasoma pa je bila vedno bolj prepoznana tudi njihova likovna vrednost. Razvoj likovne zbirke lahko tako opazujemo od leta 1944 naprej. Zbirka je v nadaljnjih desetletjih doživela razcvet, pomembne razstavne predstavitve in teoretske utemeljitve, pri čemer se je jasno definirala tudi njena razstavna politika. Od začetkov zbiranja gradiva, ko je bil muzej osredotočen predvsem na gradivo NOB, se je likovna zbirka razširila z gradivom od začetka 20. stoletja do danes. Gre torej za številčno obsežno in motivno ter tudi medijsko zelo raznoliko zbirko.¹

Skozi zgodovino je za likovno zbirko skrbelo več umetnostnih zgodovinarjev in tudi drugih muzejskih delavcev. Od pričetka novega tisočletja do leta 2020 pa v muzeju ni več delovala oseba, ki bi bila zadolžena izključno za likovno zbirko in s tem je zavedanje o obsegu tega gradiva nekoliko upadlo, ob tem se je tudi število likovnih razstav nekoliko zmanjšalo.² To seveda ne pomeni, da je delo na zbirki popolnoma zastalo, saj je začasno zbirko prevzela oseba, ki je skrbela za natančno dokumentacijo zbirke, ureditev depoja ter sodelovala pri vseh predstavitev likovnih del v tem obdobju. Kljub temu ji je bila ta naloga dodeljena »začasno«, saj je bilo njeno primarno delo na drugem področju, zato se je muzej leta 2020 odločil zaposliti kustosinjo umetnostno zgodovinarico.

Po tem je vodstvo muzeja zelo hitro postavilo nalogo pripraviti novo strategijo razvoja likovne zbirke, ki bo celovito obravnavala gradivo, načrtovala njegovo hrambo in predstavitev javnosti. Pri tem seveda ne gre za nikakršno reinvincijo likovne zbirke, temveč bolj za revitalizacijo tj. za obuditev pomena te zbirke ter nadaljevanje tega dela naprej. S pregledom zgodovine likovne zbirke kaj

1 Več o likovni zbirki (I. Durjava 1984).

2 Za zbirko je skozi leta skrbelo več kustosov in tudi zunanjih sodelavcev. Med drugim so za zbirko srbeli in jo predstavljali: Vera Visočnik, Jože Kori, Lojze Gostiša, Jure Mikuž, Stane Mikuž, Marjeta Mihelič, Iztok Durjava in Jožica Šparovec.

hitro postane jasno, da je ta zbirka izjemna kot specializirana zbirka znotraj zgodovinskega muzeja, kjer so likovna dela vseskozi zasedala nezanemarljivo mesto. Vrsta priznanih umetnostnih zgodovinarjev in drugih osebnosti je preko različnih obdobj poskrbela za profesionalizacijo upravljanja z zbirko, njeno inventarizacijo, umetnostnozgodovinsko utemeljitev in pripravila vrsto odmevnih in tudi preglednih razstav. Presenetljivo je sicer, da se je vest o vsem delu, ki je bilo opravljeno na zbirki, kaj hitro izgubilo v zadnjih dvajsetih letih, tako med stroko kot med splošno javnostjo. Kot pomemben poudarek za prihodnje smo si zato zadali ponovno izpostaviti likovno zbirko in opozoriti na njen obstoj ter delo, ki je bilo opravljeno.

Prva strategija, ki je bila leta 2020 pripravljena je vključevala vrsto ciljev povezanih s fizično skrbjo za zbirko, njenim preučevanjem, dokumentacijo, razstavami in digitalizacijo. Šlo je pravzaprav za pregled obsežnih nalog, ki bi jih bilo potrebno opraviti v obdobju petih let, vendar se je kaj kmalu pokazalo, da strategija ne vzdrži realnega kadrovskega in finančnega stanja. V prvi stopnji del smo si zato zadali določiti poslanstvo in realne cilje. V nadaljevanju smo načrtovali naslednja področja razvoja: oceno trenutnega stanja, ohranjanje tradicije, fizično ohranjanje zbirke, valorizacijo, izobraževanje, raziskovanje, vključevanje skupnosti, sklepanje novih partnerstev in digitalizacijo.

Pri tem smo za kasnejšo fazo pustili načrtovanje nove zbiralne politike, ki naj bi bila nadgradnja opravljenega del v prejšnjih stopnjah. Upoštevali smo tudi, da mora ob koncu vsakega področja delovanja slediti vsaj bežna evalvacija in ugotavljanje učinkovitosti oz. smiselnosti našega delovanja. Glede na dinamiko vsakodnevnega muzejskega dela in s tem raznovrstnih nalog je postalo jasno, da se bo posameznih področij težko sistematično in ločeno lotiti. Prav zato smo si z enim razstavnim projektom zadali nalogo delovanja na vseh področjih hkrati z vključevanjem čim večjega števila partnerjev. Namen je bil, da s tem muzej ponovno opozori na svojo likovno zbirko, jo izpostavi kar največjemu številu deležnikov, tako institucijam kot posameznikom, ki delujejo na tem področju s ciljem, da se čim širša skupnost ponovno zave obsega in pomena te zbirke ter da se hkrati spodbudi zanimanje za njeno raziskovanje. Jasno je namreč tudi bilo, da muzej sam ne bo mogel dolgoročno obravnavati vseh raznolikih tem zbirke, poskrbeti za njeno valorizacijo in popularizacijo ter njeno fizično ohranjanje.

135

Razstava *Kruha in iger, Slikarstvo Toneta Kralja 1941–1945*

Priprava razstave *Kruha in iger, Slikarstvo Toneta Kralja 1941–1945* se je ponudila kot odlična priložnost za zagon novega upravljanja z zbirko in pravzaprav testiranja razvoja zbirke z modelom souporabe virov. Gre za projekt, ki je nastal ob raziskovanju slike Toneta Kralja iz muzejske zbirke, ki je pravzaprav dvostransko

poslikana slika. Upodobitev na licu z naslovom *Streljanje talcev, 13. 10. 1942* je bila javnosti že dodobra predstavljena. Upodobitev na hrbtni strani pa je bila dokaj neznana, saj je bila delno zakrita z nekakšnim barvnim premazom.³ Muzej se je odločil sliko raziskati in ugotoviti, kako je prišlo do te nenavadne situacije. Po odstavitvi sivega barvnega premaza, ko smo lahko hrbtno upodobitev zaradi napisa tudi poimenovali z izrazom *Panem et circenses* (slo. *Kruha in iger*), smo želeli ta prizor celovito interpretirati in tudi primerno umestiti v avtorjev opus.⁴ Že v prvi fazi projekta smo tako zasnovali strokovno komisijo, ki je obravnavala vprašanje odstranitve barvnega premaza. Na ta način so se k projektu priključili kolegi iz Restavratorskega centra ZVKDS, Akademije za likovno umetnost in oblikovanje ter samostojni poznavalec umetnosti Toneta Kralja.⁵ V nadaljevanju smo s sodelovanjem teh institucij nadaljevali in predmet raziskovanja z enega likovnega dela razširili na več del iz likovne zbirke. K sodelovanju smo povabili tudi druge slovenske institucije, ki so nam posodile dela iz svojih zbirk oz. nam pomagale z arhivskim gradivom.⁶ V okviru tega projekta smo sodelovanja razvijali na področju fizičnega stanja umetniških del in raziskav, pedagoških programov, andragoških programov in prilagoditev za ranljive skupine. Projekt je služil tudi kot podlaga nadaljnjega dela na likovni zbirki s pomočjo drugih institucij.

Razstava *Kruha in iger*, Slikarstvo Toneta Kralja 1941–1945 (foto: Sašo Kovačič, MNSZS).

3 Slika je bila sicer prvič predstavljena v stanju pred konservatorko-restavratorskim posegom v publikaciji Hitler and Mussolini in Churches (2022), ki jo je pripravil dr. Egon Pelikan.

4 Celoten opis projekta je predstavljen v razstavnem katalogu (T. Fortič Jakopič in M. Ličina 2023).

5 Strokovno komisijo so sestavljali: mag. Barbka Gosar Hirci (konservatorka-restavratorica RC ZVKDS), dr. Igor Kranjc, dr. Kaja Širok (direktorica MNZS), Miladi Makuc Semion (izredna profesorica ALUO), mag. Lucija Močnik Ramovš (izredna profesorica ALUO) in Tina Fortič Jakopič (kustosinja MNZS).

6 Pri projektu so sodelovali: Umetnostna galerija Maribor, Pokrajinski muzej Koper, Tolminski muzej, Notranjski muzej Postojna, Galerija Božidar Jakac Kostanjevica na Krki, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Muzej in galerije mesta Ljubljana, Moderna galerija in Narodni muzej Srbije.

137

Tone Kralj, Streljanje talcev, 13. 10. 1942, olje na platno, 1945-1952 (foto: Sarah Poženel, MNSZS).

Fizično stanje umetniških del in raziskave

Ker v muzeju nimamo konservatorsko-restavratorke delavnice za likovna dela smo od samega začetka k projektu povabili Oddelek za štafelajno slikarstvo Restavratorskega centra ZVKDS (RC ZVKDS). Vodja oddelka, mag. Barbka Gosar Hirci je sodelovala že v prvi strokovni komisiji, nato pa so na oddelku na sliki *Streljanje talcev, 13. 10. 1942 / Panem et circenses* izvedli vrsto naravoslovnih preiskav ter nato opravili obsežno restavratorsko delo. S tem so nam izrazito pomagali pri raziskovanju zgodovine slike, njenemu nastanku, interpretaciji in razlagi nastanka premaza na hrbtni strani slike. S kolegicama, ki sta se s sliko podrobneje ukvarjali, mag. Zojo Bajdè in Petro Bešlagić, smo skozi celoten proces ohranjali stike, se posvetovali in »od blizu« opazovali konservatorsko-restavratorski poseg. Slednje se je izkazalo za dober način dela, saj se je skupno raziskovanje organsko razširilo na širšo področje ustvarjanja Toneta Kralja. Na ta način smo namreč s pomočjo RC ZVKDS izvedeli podrobnosti o preteklih konservatorsko-restavratorskih delih in tehničnih značilnosti slikanja tega avtorja, s čimer smo

sliko že omenjeno sliko lažje datirali in tudi povezali z nastankom nekaterih drugih Kraljevih del. S povabilom kolegic k pregledu ostalih Kraljevih del iz muzejske zbirke pa smo nabor muzejskih del temeljito pregledali in mnoga izmed tega tudi restavrirali in dodatno raziskali.⁷ Na ta način je tudi zanimanje s strani RC ZVKDS za našo likovno zbirko naraščalo. Rezultate raziskav na posameznih delih smo zato tudi vseskozi interpretirali skupaj.

138

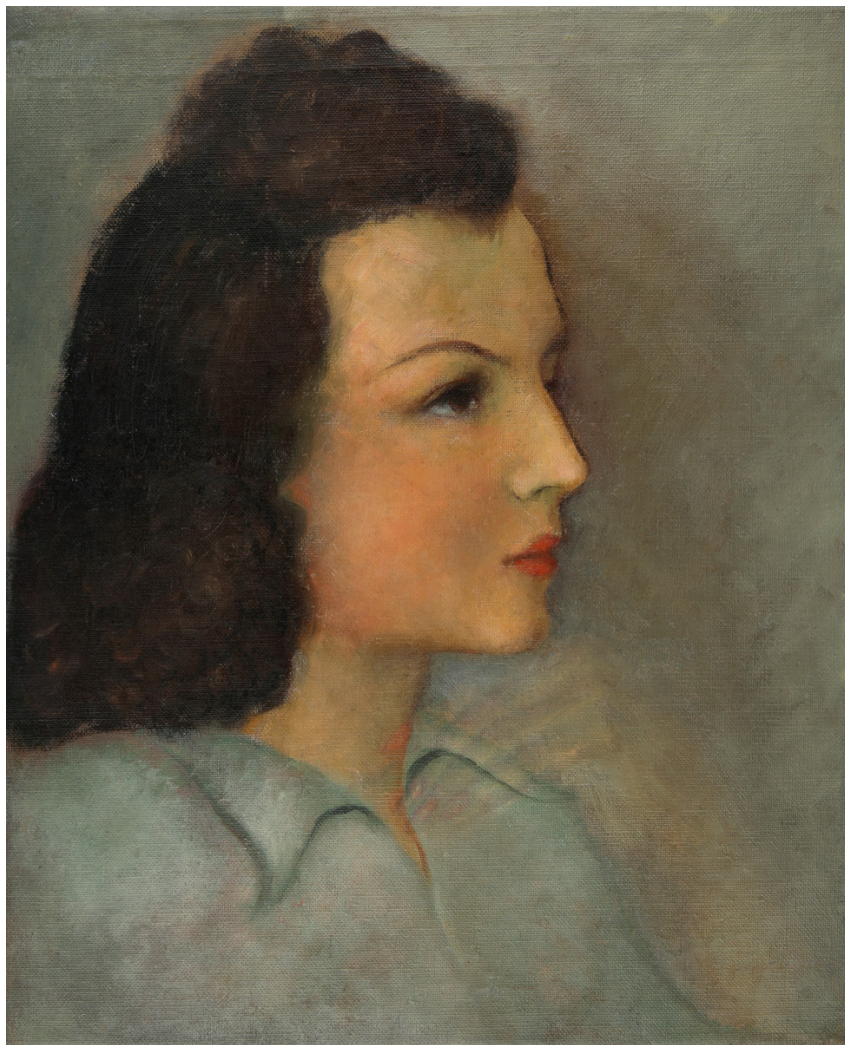
Tone Kralj, Panem et circenses, olje na platno, 1942 pred in po posegu (foto: Barbka Gosar Hirci, RC ZVKDS in Sašo Kovačič, MNSZS).

Med konservatorko-restavratorskim posegom (foto: Zoja Bajdè, RC ZVKDS).

⁷ Restavratorska dela na več slikah je opravila tudi mag. Nina Dorič Majdič.

Od samega začetka smo sodelovali tudi z Oddelkom za restavratorstvo na ALUO, saj je bila mag. Lucija Močnik Ramovš vabljen kot članica prve strokovne komisije. Z oddelkom smo sodelovanje nadaljevali na način, da smo se dogovorili o vključitvi nekaterih likovnih del v študijski program. Na ta način je muzej pridobil nujno potrebno pomoč pri pregledu fizičnega stanja celotne likovne zbirke in pomoč pri oceni tveganj za nove poškodbe. V času razstavnega projekta so na oddelku opravili konservatoriko-restavratoriko poseg na enem od kasneje razstavljenih del. Ob tem smo v obravnavo vključili še štiri druga likovna dela. Sodelovanje se je v letu 2023 nadaljevalo, ko smo spet uvrstili štiri nova dela v konservatoriko-restavratoriko obravnavo v okviru oddelka. Muzej je s tovrstnim delom začel s prepotrebnim konservatorsko-restavratorskim delom na zbirki, ki poteka pod strokovnim nadzorom, hkrati pa smo vzpostavili vez s samim študijskim programom ter ozavestili ta del stroke o naši likovni zbirki. Sam oddelek ALUO je pridobil nabor novih del za obravnavo s študenti ter zanimiv konkreten uvid v sodelovanje z muzejsko institucijo.

Mara Kralj, Portret Nede Geržinič, olje na platno, po 1945 (foto: Sarah Poženel MNSZS).

V sodelovanju tako z RC ZVKDS kot tudi z Oddelkom za restavratorstvo ALUO smo tekom razstave izvedli tudi specializirana vodstva po razstavi. Pomembo pa je poudariti, da je muzej poleg drugega preko teh povezav dobil nezanemarljive nasvete tudi pri načrtovanju hrambe gradiva v prihodnje, ne le tistega, ki je bilo vključena na razstavo, temveč drugih likovnih del in celotne zasnove depojskih prostorov.

Pedagoški programi

V okviru muzeja že vrsto let uspešno deluje pedagoška služba muzeja, kjer za vso zasnovo in izvedbo programov skrbi ena oseba. Odločili smo se, da poskušamo tudi pedagoški del razstave zasnovati in izvesti v sodelovanju z drugimi institucijami ter na ta način na eni strani razbremeniti notranjo pedagoško službo, na drugi strani pa okrepiti sodelovanje s to stroko, pridobiti nove zamisli o programih ter ozavestiti ta del javnosti o obstoju možnosti izvajanja likovne pedagogike tudi znotraj tradicionalno »zgodovinskega« muzeja. V skladu s tem smo se že v začetku projekta povezali z dr. Metodo Kemperl z oddelka za likovno pedagogiko Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani (PEF). Prvi namen je bil sicer izposoja enega likovnega dela Toneta Kralja, ki ga hrani PEF, kaj kmalu pa se je sodelovanje močno razširilo. V začetku študijskega leta smo predstavili nastajajoči projekt magistrskim študentkam, ki so nato v okviru predmeta pri dr. Kemperl zasnovalе obrazstavnı program *Pogovor ob umetnini* za različne starostne skupine. Nastali programi so muzeju nudili zanimiv uvid v pristop k likovno-zgodovinski tematiki razstave, ki smo ga lahko nato delno upoštevali tudi pri pripravi dejanskih obrazstavnih programov za šolske skupine. Muzej je na ta način vzpostavil pomembno vez s stroko likovne pedagogike, vključil študijski program v svoje delo, pridobil je pomemben interdisciplinarni vidik načrtovanja programov, s predstavitvijo tudi širšega izbora likovne zbirke pa smo povečali poznavanje zbirke med to javnostjo in tudi razširili svojo publiko. Za študijski program je bilo tovrstno sodelovanje prav tako zanimivo zaradi dela na konkretnem projektu, v katerega so se vključili v zelo zgodnji fazi (s študentkami smo na primer skupaj obiskali tudi RC ZVKDS in opazovali sliko *Panem et circenses* že med konservatoriko-restavratorskim posegom), možnosti dejanskega soustvarjanja vsebin in tudi testiranja pripravljenih študijskih izdelkov (en pripravljen program smo skupaj s študentko tudi izvedli).

Andragoški programi

Podoben pristop je muzej ubral pri pripravi andragoškega programa. Poleg avtorjev razstave so s svojimi vodstvi, predavanji in dokumentarnim filmom program sestavljali samostojni raziskovalci del Toneta Kralja in časa njegovega ustvarjanja,

umetnica, sodelavci RC ZVKDS in ZRS Koper.⁸ S tem se je muzej želel uveljaviti kot mesto srečevanja različnih strok in kot relevantno vozlišče znanja o umetnosti Toneta Kralja. Na ta način je želel muzej tudi spomniti na svojo vlogo skrbnika likovne dediščine pomembnega zgodovinskega obdobja ter hkrati nadaljeval z umestitvijo svoje zbirke v strokovni diskurz.

Prilagoditve za ranljive skupine

Že v prvi fazi načrtovanja razstave smo pripravljene vsebine želeli snovati z mislijo na skupine z različnimi senzornimi, gibalnimi ali drugimi omejitvami. V ta namen smo k sodelovanju povabili nevladne organizacije, ki so nam pomagale pri pripravi gradiv in programov za posamezne skupine. Slednje se je izkazalo za zelo pozitivno, saj smo se s tem opolnomočili v pristopu k ranljivim skupinam ter zagotovili, da je le-ta res ustrezen.

Z Zavodom Risa, Centrom za splošno, funkcionalno in kulturno opismenjevanje smo tako pripravili Knjižico lahkega branja (T. Fortič Jakopič 2023, b. n. s.). S tem besedilom smo dodobra prevprašali tudi lasten princip komuniciranja razstavnih vsebin ter spodbudili večji premislek o komunikaciji za našo ciljno publiko. Ker smo v knjižico vključili tudi osnovno predstavitev muzeja in njenega delovanja, lahko pripravljeno gradivo delno uporabimo tudi za prihodnje projekte ter si z njim pomagamo pri prilagoditvi programov za družine oz. mlajšo publiko. To sodelovanje je spodbudilo tudi nekaj idej za nadaljnjo načrtovanje projektov in razporeditev razstavnih vsebin, ki bi že v samem konceptu vključevale vsebine v lahkem branju. Prilagoditve vsebin smo zasnovali tudi z Zvezo društev gluhih in naglušnih Slovenije, kjer so pripravili vidoe v znakovnem jeziku ter z Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije, kjer so pripravili prilagojene posnetke o razstavi s kratkimi opisi v brajici. Za obe organizaciji smo ločeno pripravili tudi specializirani vodstvi po razstavi, ki sta bila deležni velikega odziva. Člani teh skupnosti so izrazili tudi željo po več tovrstnih sodelovanjih in predstavitvah muzejske likovne zbirke.

Izkazalo se je, da mora muzej prilagoditve vsebin tudi v prihodnje nujno izvajati v sodelovanju s temi organizacijami, sama evalvacija programa pa je razgrnila tudi različno smotrnost posameznih prilagoditev. Z več vidikov se je na primer izkazala kot zelo praktična knjižica lahkega branja. V primerjavi z odzivom na vidoe v znakovnem jeziku in posnetke za slepe in slabovidne pa so se zelo pozitivno izkazala specializirana vodstva. Na ta način se muzej poskuša dejansko približati skupnostim, za katere deluje in da so vsebine, ki jih pripravlja resnično uporabne, koristne in razumljive, s tem pa je izkušnja obiskovalcev izboljšana.

⁸ Pripravili smo več vodstev v sodelovanju z konservatorikama-restavratorikama, ki sta sodelovali pri projektu, predvajali smo dokumentarni film dr. Egon Pelikana z naslovom Tone Kralj in prostor meje, izvedli smo predavanje dr. Igorja Kranjca in nato tudi predavanje Renske Svetlin, pripravili smo likovno delavnico v sodelovanju z umetnico Mašo Galo, dogodke pa smo zaključili s pogovorom med dr. Egonom Pelikanom, dr. Igorjem Kranjcem in Tino Fortič Jakopič.

Zaključek

Na podlagi napisanega lahko zaključimo, da je konkretni razstavni projekt močno prispeval k dolgoročni valorizaciji likovne zbirke. Z navedenimi sodelovanji se je okrepilo raziskovanje zbirke, ki je botrovalo večjemu interdisciplinarnemu pristopu in strokovnemu razvoju. Izpostavimo lahko predvsem princip dolgoročne skrbi za likovno gradivo z vključevanjem zbirke v programe drugih institucij. V tem času se je močno povečala skrb za fizično ohranjanje gradiva ter tudi načrtovanje preureditev depojskih prostorov po nasvetih stroke. Z vključevanjem različnih skupnosti, institucij in nevladnih organizacij, torej s principom souporabe virov, je muzej lažje izvedel svoje delo. Ker pa smo v pripravo in izvedbo programov vključevali skupnosti, pa smo naše delo tudi lažje evalvirali. Korist tovrstnega delovanja je vzajemna tako za muzej kot za njegove partnerje in pomembno je poudariti, da se je število novih dolgoročnih partnerstev s projektom močno povečalo. Na podlagi izvedenih in pripravljenih programov je muzej tudi gradi na popularizaciji likovne zbirke in njeni interdisciplinarni interpretaciji. Na ta način muzej v skupnosti krepi zavedanje, da je strokovna, odprta in sodelovalna institucija.

Literatura in viri

DURJAVA, Iztok: *Zbirka likovnih del Muzeja ljudska revolucije Slovenije*. Ljubljana: Muzej ljudske revolucije Slovenije, 1984.

FORTIČ JAKOPIČ, Tina: *Kruha in iger, Slikarstvo Toneta Kralja 1941–1945. Knjižica lahkega branja ob razstavi Muzeja novejši in sodobne zgodovine Slovenije*. Ljubljana: Muzej novejši in sodobne zgodovine Slovenije, 2023.

FORTIČ JAKOPIČ, Tina in Marko Ličina (ur.): *Kruha in iger, Slikarstvo Toneta Kralja 1941–1945*. Ljubljana: Muzej novejši in sodobne zgodovine Slovenije, 2023.

PELIKAN, Egon: *Hitler and Mussolini in churches: the church painter's subversion of fascism: the ideological marking of space along the Slovene-Italian border*. Oxford: Peter Lang, 2022.

Summary

The National Museum of Contemporary History of Slovenia wanted to revive interest in its art collection, to recall the long tradition, quality and abundance of its artworks. With the exhibition project *Bread and Games, Paintings by Tone Kralj 1941–1945*, the museum established collaborations with some other institutions, that made the art collection much more visible, while at the same time establishing long-term partnerships based on the principle of sharing resources that benefit both the museum and the other institutions involved. In the framework of this project, collaborations have been developed in the areas of the physical condition of works of art and research, pedagogical programmes, andragogical programmes and adaptations of programme for vulnerable groups. In addition to other museum institutions, we also collaborated with the Faculty of Education at the University of Ljubljana (PEF), the Deaf and Hard of Hearing Clubs Association of Slovenia, the Association of the Blind and Partially Sighted of Slovenia, the Risa Institute, the Academy of Fine Arts and Design at the University of Ljubljana (ALUO) and the Restoration Centre of the Public Institute of the Republic of Slovenia for the Protection of Cultural Heritage (IPCHS RC). The involvement of institutions at the very beginning changed the concept of the exhibition, and the treatment of the museum material with a broader interpretation, which was the result of the collaboration of several disciplines. Thanks to the collaboration with ALUO, this project began the systematic restoration of several artworks from the museum's collection - including those that were not included in the exhibition itself. The cooperation with the IPCHS RC has also stimulated a multifaceted research of a wider group of works by Tone Kralj and a link with the archive of interventions carried out by the IPCHS RC in the past. The museum's art collection was integrated into the study programme at two faculties (ALUO, PEF) through the new links established. By preparing pedagogical and andragogical programmes, the Museum has repositioned itself within the art historical profession and has worked to make the collection more popular. Furthermore, in collaboration with NGOs, we have developed adaptations of the content for different communities. As a result, the new content corresponded well to these communities that we targeted and consequently we have also acquired important materials and knowledge for the project in the future. In this way, the museum reinforces the community's awareness of a museum as a professional, open and collaborative institution.

Mag. Damjana Fortunat Černilogar, muzejska
svetnica, Tolminski muzej, damjana.fortunat@guest.arnes.si

**Tolminski muzej v koraku
s trajnostnim pristopom,
ozaveščanjem in izpostavljanjem
pomembnih vrednot za dobrobit
okolja in ljudi**

***The Tolmin Museum in
lockstep with a sustainable
approach, raising awareness
and highlighting principal
values for the well-being of the
environment and the people¹***

145

¹ Prevod naslova, izvlečka in povzetka v angleški jezik Gašper Kvartič.

Izvleček

Prispevek predstavi aktivnosti, ki jih Tolminski muzej izvaja v smeri trajnostnega razvoja, in osvetli projekte, s katerimi nagovarja družbeno pomembne teme. Poseben projekt smo namenili pomenu in dragocenosti vode. Organizirali smo raziskovalni tabor *Voda, vir življenja*, ki je potekal na Šentviški planoti. Nanj smo povabili študente in mentorje različnih strok, njihove ugotovitve pa predstavili v zborniku *Vode (še) dovolj*. Ob tem smo vzpostavili dober odnos z domačini. Pozitiven odnos se trudimo vzdrževati tudi z obiskovalci muzeja in prispevati k njihovemu dobremu počutju. V okviru vseslovenske muzejske akcije *Poletna muzejska noč* obiskovalce na različne načine ozaveščamo in usmerjamo k trajnostnemu delovanju. Tako smo npr. izpostavili kopičenje smeti in se učili pravilnega ločevanja, (so)organiziramo tudi izmenjavo rabljenih oblačil in obutve. V naše aktivnosti vključujemo različne skupnosti, kot sta Varstveno delovni center Tolmin (izdelava spominkov) in Dnevni center Slovenskega združenja za duševno zdravje v Novi Gorici (nastop tolkalske skupine ŠENT bend). Na primeru aktivnosti Tolminskega muzeja v zvezi s Spominsko cerkvijo Sv. Duha v Javorci, nosilko Znaka evropske dediščine, pa predstavim našo zavezanost vodilnim vrednotam, kot so mir, solidarnost, toleranca in spoštovanje različnosti ter moč povezovanja v težkih trenutkih, na katere je še posebej treba opozarjati in k njim spodbujati v današnjem nemirnem času.

Ključne besede

TRAJNOSTNI RAZVOJ, VODA, PODNEBNE SPREMEMBE, VREDNOTE, MIR

Abstract

The article contains a survey of sustainability-oriented activities currently being carried out by the Tolmin Museum and highlights various projects as responses to weighty issues in society at large. A special project was aimed at demonstrating the significance and value of water as a resource. Part of this was a research camp called Voda, vir življenja (“Water, the Source of Life”) that took place on Šentviška planota (St. Vitus’ Plateau). Students and mentors from various fields were invited to join the camp and their findings were then published in an anthology titled Vode (še) dovolj (“There Is (Still) Enough Water”). The project gave us the opportunity to establish quality relationships with the locals. The Museum also strives to foster a positive attitude towards its visitors and to promote their well-being. We also exploit the pan-Slovenian initiative Poletna muzejska noč (Summer Museums’ Night) to raise awareness and promote sustainable practices with our visitors by, for example, highlighting the issue of garbage accumulation, providing guidelines for proper waste separation and (co)organising exchanges of second-hand clothing and footwear. Our activities involve the cooperation of various communities, e. g. Work Activity Centre Tolmin (souvenir workshops) and the Day Centre of the Slovenian Association for Mental Health in Nova Gorica (performances by the ŠENT bend percussion group). The ensuing case study of the Tolmin Museum’s activities relating to the Javorca Memorial Church of the Holy Spirit, a European Heritage Label site, serves to demonstrate our commitment to the principal values of peace, solidarity, tolerance, respect for diversity and the power of human connection in difficult moments, all of which need to be particularly highlighted and promoted in our tumultuous times.

147

Keywords

SUSTAINABLE DEVELOPMENT, WATER, CLIMATE CHANGE, VALUES, PEACE

Človek je socialno bitje, ki stremi k spremembam in napredku, kar je človeštvo na eni strani pripeljalo k boljšemu življenju, na drugi strani pa se kažejo tudi negativne posledice razvoja, ki nas danes silijo k temeljitemu razmisleku, kako naprej. Soočamo se s klimatskimi spremembami, ki jih spremljajo nova vprašanja, dvomi, pa tudi t. i. teorije zarot. Neodvisno od tega smo vedno pogostejše priča ekstremnim naravnim pojavom, kot so suše ali velike količine padavin v zelo kratkem času, ki povzročajo poplave in zemeljske plazove, ob čemer nastaja velikanska škoda. Tovrstne ujme niso prizanesle niti Sloveniji, spomnimo se obsežnega žledoloma leta 2014 ter ekstremnih naravnih pojavov leta 2023, med njimi julijski vetrolom v Posočju, tornado na ilirskobistriškem začetek avgusta ter avgustovske obsežne poplave, ki so ogrozile življenja številnih ljudi in živali. Pokazale so na našo veliko ranljivost, pa tudi na nepremišljene pretekle odločitve, kot je pozidava na poplavnih območjih. Naši predniki so z naravo znali živeti veliko bolje, predvsem pa so jo znali opazovati. Od tod tudi marsikatero ledinsko ime, kot denimo «Na Pesku» na robu vasi Gabrje na Tolminskem, kamor je prav ob avgustovskem deževju voda prinesla velike količine grušča in peska. Nekoč so ljudje vedeli, da ni dobro graditi na območjih, kjer ob velikih vodah poplavlja. Spoštovali so znanje in vedenje starejših ljudi. Ob tem sem se spomnila primera iz lokalnega okolja, ko je nekdo zgradil hišo na mestu, za katerega so starejši govorili, da gre za plazovit teren («V Melinah»), a so bila za gradnjo brez težav pridobljena vsa dovoljenja, gradnja pa je že na samem začetku terjala dodatno utrjevanje temeljev. Žal so vedenja starejših ljudi v zadnjem času prevečkrat preslišana, so pa zanimiva tema muzejskih raziskovanj.

Človek v preteklosti v naravo ni posegal išoč le sožitja in v skrbi za svoje bivališče, vanjo je posegal tudi z orožjem in bojevanjem, kot na primer v Posočju, kjer so bile pred stoosmimi leti zadane ljudem in okolju usodne rane, ki se v naravi celijo še dandanes. Ko smo v Evropi po drugi svetovni vojni že več kot štiri desetletja živeli v miru, smo bili priča novi vojni moriji na območju nekdanje Jugoslavije, tudi Slovenije. Leta 2022 so nas »presenetile« novice o vojni v Ukrajini, te dni pa je medijska pozornost usmerjena na Bližnji vzhod, kjer je prišlo do nove zaostritve konflikta. Vsaka vojna, ne glede na lokacijo, terja številna človeška življenja in povzroča trpljenje posameznikov in družin. Koliko ljudi je bilo zaradi vojn že primoranih iti v begunstvo in reševati golo življenje? Vedno pogostejša so tudi preseljevanja zaradi lakote, pomanjkanja vode in hrane ter želje po dostojnejšem in boljšem življenju. Na vse te spremembe in težave človeštva se je odzvala tudi Organizacija združenih narodov. Leta 2015 je sprejela sedemnajst ciljev trajnostnega razvoja ter pozvala vse države, ne glede na njihovo ekonomsko moč, k ukrepanju.² Združene narode usmerja »prepričanje, da sta trajen mednarodni mir in varnost mogoča le, če je zagotovljena gospodarska in socialna blaginja ljudi po svetu.«³ Ključno je tudi vodilo, da razvoj, ki zadovoljuje potrebe sedanje generacije, ne ogroža zmožnosti prihodnjih.

Svet se ves čas spreminja, razvoj zadnjih desetletij pa je družbo pripeljal na eni strani v digitalno dobo z razvito umetno inteligenco, na drugi pa v revščino in pomanjkanje

² Na spletni strani Informacijske službe Združenih narodov na Dunaju je nazorno predstavljenih vseh 17 ciljev trajnostnega razvoja (Spletni vir 1).

³ Razvoj: eden izmed stebrov Združenih narodov (Spletni vir 1).

osnovnih življenjskih dobrin. Vedno bolj se soočamo z negativnimi trendi razvoja, zato je pomembno slediti ciljem trajnostnega razvoja, ki jih vključujemo tudi v delovanje muzejev in nanje opozarjamo na različne načine. Leta 2019 je bila v Kjotu sprejeta resolucija, ki govori o vlogi muzejev pri oblikovanju in ustvarjanju trajnostne prihodnosti. Prav je, da tudi muzeji v okviru svojih aktivnosti (raziskave, razstave, pedagoški in andragoški programi, osveščanje skupnosti) naslavljamo te teme. Krovna organizacija Mednarodni muzejski svet ICOM od leta 2020 določa letne teme, ki jih izpostavi v skladu s cilji trajnostnega razvoja. Mednarodni dan muzejev leta 2023 je še posebej osvetlil prav trajnostni razvoj in družbeno dobrobit, kar sta bili osrednji temi naših pogovorov na IV. Mednarodnem kongresu slovenskih muzealcev v Kopru.

Muzeji smo neprofitne ustanove, v katerih proučujemo in ohranjamo dediščino preteklosti ter jo predstavljamo različnim javnostim. Prav je, da opozarjamo tudi na razvojne odmike, ki človeštvu niso v ponos. Smo vedno bolj vključujoči in odprti za javnost, hkrati pa kritični opazovalci našega časa. Vedno bolj se zavedamo vzgojne vloge muzejev v današnjem izzivov polnem nemirnem času.

Narava nas že dalj časa opozarja, da hodimo preko roba njene zmogljivosti in se na nek način sama očiščuje. Vojni konflikti nas vedno znova soočajo z usodami ljudi, ki se znajdejo na dveh bregovih. Tudi sama izhajam z območja, ki je med prvo svetovno vojno močno izkusilo vojno. Boji so na območju soške fronte pustili pravo razdejanje in številna vojaška pokopališča, narava pa se še danes prečiščuje in odkriva različna še neeksplozirana ubojna sredstva. Prva svetovna vojna je prekinila tudi ustanavljanje narodnega muzeja v Gorici in tedanje zbiranje dediščine za ta muzej. Slovenci so tedaj želeli ohraniti slovensko kulturno dediščino, žal pa se je že zbrano gradivo zaradi prve svetovne vojne kmalu porazgubilo. Mnogi domačini, ki so morali v begunstvo, so s seboj vzeli tudi predmete, ki so jih spominjali na dom, in jih skrbno čuvali. Nekaj pred vojno zbranega gradiva je Muzej za Tolminsko, ustanovljen 1950, uspel pridobiti za prve lastne razstave. Na srečo se je denimo ohranila tudi zibelka pesnika Simona Gregorčiča, ki jo je Andrej Lasič obljubil muzeju v Gorici,⁴ Muzej za Tolminsko pa jo je leta 1951 umestil v spominsko sobo v pesnikovi rojstni hiši na Vrsnem, danes pa ima osrednje mesto v muzejski hiši.⁵ Podobno kot so se morali ob svojih začetkih znajti prvi tolminski muzealci, smo se po letu 2000 morali znajti tudi mi, ko smo postavljali na noge Tolminski muzej, ponovno ustanovljen kot samostojni javni zavod. Pričeli smo s skromno kadrovsko zasedbo in skromnim deležem sredstev Ministrstva za kulturo za razstavne programe, a z znatno podporo Občine Tolmin. Kot glede na število zaposlenih manjši, glede na območje, ki ga od leta 2013 na podlagi pooblastila za izvajanje državne javne službe muzejev⁶ pokriva, pa velik muzej, smo morali ne glede na opravljeno dosedanje delo vedno slediti finančnim zmožnostim, hkrati pa biti iznajdljivi in preudarni. Ko gledam na prehojeno pot in sem ob pripravi prispevka razmišljala o temi kongresa slovenskih

⁴ Zibelko je od pesnikovih staršev pridobil Andrej Lasič, nekdanji šolski nadzornik v Tolminu in dober pesnikov prijatelj. Ko je bil notar v Ribnici se je odzval javnemu povabilu k zbiranju predmetov in zibelko namenil za muzej v Gorici. Zibelka Simona Gregorčiča je nato ostala pri družini Lasič vse do leta 1943, ko jo je družina podarila mami gospe Neve Skok. Muzej za Tolminsko je začetek petdesetih let 20. stoletja zibelko odkupil.

⁵ Rojstna hiša je bila urejena v muzej leta 1966.

⁶ Tolminski muzej je pooblaščen za izvajanje državne javne službe muzejev za obdobje od 1. 1. 2013 do preklica za območja občin Tolmin, Kobarid in Bovec ter za strokovna področja arheologije, etnologije, likovne umetnosti in zgodovine.

muzealcev, sem se šele zavedela, kaj vse smo že doslej počeli z zavedanjem, da delamo v dobrobit ljudi in okolja v katerem živimo, nismo pa tega posebej izpostavljali na način, kot je bil predstavljen kolegom v Kopru in sedaj še v pisnem prispevku. Ustanoviteljica Tolminskega muzeja je Občina Tolmin, ki je bila do nedavnega tudi pretežni financer. Ministrstvo za kulturo za naše razstavne projekte, v primerjavi z drugimi muzeji, namenja zelo malo sredstev. Prve razstavne vitrine za občasne razstave smo tako dobili od Narodnega muzeja, ker jih tam niso več rabili, nato pa smo lokalnemu mojstru po načrtu kolega kustosa dali izdelati nove vitrine, kar je najbrž posebnost v muzealskem okolju. Te vitrine še vedno uporabljamo za občasne razstave, le da jih npr. prebarvamo v barve, prilagojene celostni podobi konkretne razstave. Tudi sicer lahko rečemo, da razstave recikliramo, saj posamezne razstavne elemente prilagajamo razstavam in jih večkrat uporabimo. Nekateri panoji in kovinske konstrukcije, na katerih lahko menjamo vsebine (plakate), so prav tako večkrat uporabljeni.

Tudi na področju energetske učinkovitosti matične muzejske stavbe smo stremeli k izboljšavam. Stavba, nekdanja Coroninijeva graščina, je bila obnovljena konec 90. let prejšnjega stoletja. Pozimi je ogrevana na kurilno olje, kar ni ravno trajnosten, ob nedavnem velikem porastu cene električne energije pa se je vendarle izkazal kot cenovno ugodnejši energent, manj ugodna pa je oddaljenost skupne kurilnice muzeja in Kinogledališča. Ob prenovi slednjega se je posodobilo tudi skupno kurilnico, novejši napravi za kurilno olje se je pridružila še toplotna črpalka za ogrevanje na začetku kurilne sezone, ko še ni preveč mrzlo. Žal se ta, zaradi oddaljenosti kurilnice od muzeja, ni izkazala za najbolj učinkovito. V skladu s finančnimi zmožnostmi smo se v muzeju trudili zmanjševati tudi obratovalne stroške. Prvi korak k zmanjšanju porabe električne energije smo naredili z montažo senzorjev ob vhodih v razstavne prostore, tako da se luči prižgejo ob vstopu obiskovalcev in ugasnejo nekaj časa zatem, ko ti prostor zapustijo. Leta 2014 je Občina Tolmin poskrbela, da je bila za matično stavbo Tolminskega muzeja izdelana energetska izkaznica⁷, čeprav takrat za objekte kulturne dediščine ta ni bila obvezna.⁸ Vsebovala je tudi priporočila za povečanje energetske učinkovitosti.⁹ Podjetje GOLEA¹⁰ preko ENEKOM-a¹¹ od takrat spremlja muzejsko porabo in stroške elektrike, energentov ter vode in smeti. V energetske nadzorni sistem SGLŠ, do katerega ima muzej dostop, vnašamo vse podatke o tekoči porabi elektrike, vode in energentov ter količine smeti. Na podlagi spremljanja stanja smo denimo pred leti pravočasno zaznali večjo porabo vode ter ugotovili puščanje vode v enem stranišču. Kmalu smo ugotovili tudi, da so razstavna reflektorska svetila zelo potratna, in se odločili za postopno menjavo z LED svetili. Sledila je še postopna menjava izolacijskih termopan stekel v oknih ter uvedba avtomatskega zapiranja vhodnih vrat. Trenutno smo v fazi obnove energetske izkaznice¹², s strani podjetja Golea d.o.o. je že bil izveden ponoven pregled stanja na objektu.

Tolminski muzej se aktivno vključuje tudi v projekte, ki naslavljajo aktualne družbene

7 Gre za javno listino s podatki o energetske učinkovitosti stavbe.

8 Energetske izkaznice so sicer morale pridobiti javne stavbe s površino večjo od 500 m² (danes nad 250 m²).

9 Zakon o učinkoviti rabi energije (Ur. l. RS, št.158/20) izjeme za kulturno dediščino ne navaja več.

10 Goriška lokalna energetska agencija Nova Gorica.

11 ENEKOM, Inštitut za energetske svetovanje d.o.o.

12 Veljavnost poteče januarja 2024.

teme. Tu bi izpostavila projekt *Lesarji Doline Soče*, ki ga je vodil Posoški razvojni center, in se je izvajal na urbanih območjih LAS Dolina Soče¹³. Projekt se je izvajal od septembra 2021 do decembra 2022 in je bil namenjen povezovanju ustvarjalcev iz lesa z območja LAS Dolina Soče z namenom ustvarjanja dodane vrednosti, inovativnosti pri kreiranju novih proizvodov, promocije in skupnega nastopa na trgu, predvsem pa je bil cilj spodbuditi večjo uporabo lokalnega lesa ter dvigniti prepoznavnost domačih lesenih izdelkov. Na ta projekt smo še posebej opozorili na Poletni muzejski noči 2022, ko smo organizirali predstavitev lesenih izdelkov treh lokalnih mojstrov lesene obrti.¹⁴

Program na t. i. *Poletni muzejski noči* smo obogatili tudi z vsebinami, s katerimi smo ozaveščali in pozivali javnost k trajnostnemu delovanju. Leta 2021 smo še posebej nagovorili mlade. Dijakom Gimnazije Tolmin smo omogočili, da obiskovalcem predstavijo lastno razstavo *Korak v čistejšo prihodnost* in projekt Erasmus+ *Recharge the world*. Dijaki 3. letnika Gimnazije Tolmin so predstavili zaključni del projekta, katerega osnovni cilj je bil izobraziti mlade o uporabi obnovljivih virov energije in izvedbi ukrepov za učinkovito rabo energije. S priložnostno razstavo so dijaki opozorili še na pomen čistega okolja, recikliranja in ekološke ozaveščenosti, hkrati pa prispevali k čistejšemu okolju, saj so najprej na Sotočju izvedli čistilno akcijo, nato pa izbrali najzanimivejše odpadke, jih fotografirali in opremili z zbadljivimi opisi. V okviru Poletne muzejske noči so tako opozorili še na odgovorno odlaganje odpadkov. Leto kasneje, prav tako na Poletno muzejsko noč, smo ponovno izpostavili problematiko prekomernega kopičenja smeti, a na drugačen način. V program smo vključili skeč *Ah te smeti*, ki so ga pripravili člani Folklornega društva Ivan Laharnar – Planota. Pri tem nam je pomagala tudi Komunala Tolmin, obiskovalci pa so lahko osvežili znanje o pravilnem ločevanju odpadkov in se tudi sami aktivno vključili v prikaz pravilnega ločevanja.

151

Skeč *Ah te smeti* je bil zanimiv tudi za otroke, saj so za sodelovanje prejeli praktične nagrade (foto: Damjana Fortunat Černilogar, 2022).

¹³ Izvajal se je na območjih naselij: Bovec, Kanal, Kobarid in Tolmin.

¹⁴ Predstavili so se mojstri: Markus Pollmeier iz Modreja, Frane Kutin iz Čadrga in Anton Kravanja iz Žabč.

Tolminski muzej se je z velikim veseljem odzval lokalni pobudi in s Kinogledališčem Tolmin soorganiziral izmenjavo rabljenih oblačil in obutve ter tako prispeval k kroženju oblačil, hkrati pa opozoril na pomen premišljenega nakupovanja, saj je nenazadnje tekstilna industrija velik onesnaževalec okolja, v manj razvitih državah pa tudi prostor izkoriščanja otrok in odraslih, ki delajo v nemogočih razmerah. Izmenjevalnica oblačil je bila leta 2023 organizirana kar dvakrat – na Poletno muzejsko noč za poletna, v okviru prireditve Frikafest¹⁵ pa za jesensko-zimska oblačila in obutev ter modne dodatke.

V okviru vseh naših aktivnosti se pri srečevanju ali sodelovanju z obiskovalci trudimo za vzpostavitev in vzdrževanje dobrega medsebojnega odnosa. Pomembno nam je, da se v muzeju vsi dobro počutijo. Zavedamo se, da obisk muzeja, kjer predstavljamo kulturno dediščino Posočja, lahko vzbudi med obiskovalci različne občutke pa tudi spomine. Umetelno izdelani izdelki in razni pripomočki za delo, ki so jih uporabljali naši predniki, med obiskovalci vzbujajo občudovanje ter čudenje nad njihovo iznajdljivostjo, zlasti v odročnih in težje dostopnih krajih, lahko pa tudi manj lepe spomine in ob tem nelagodje. Z organizacijo številnih raznolikih dogodkov in vključevanjem različnih skupin in posameznikov pa prispevamo k medsebojnemu spoštovanju ter spodbujamo k sodelovanju in izmenjavi izkušenj. S korektnim delom, prijazno besedo, pripravljenostjo iskati odgovore na zastavljena vprašanja prispevamo k dobrim medsebojnim odnosom in zadovoljstvu vseh. Naše muzejske dogodke pogosto obogatimo s kulturnim programom in omogočamo glasbene nastope učencem Glasbene šole Tolmin, ki se ob tem učijo nastopanja pred občinstvom, ali pa v našo sredo povabimo že uveljavljene glasbenike in skupine. Na tem področju bi izpostavila zanimiv projekt *Sozvočje Primorske*. Leta 2017 nas je k sodelovanju povabil Matjaž Kosmač. V okviru projekta smo na našem območju povezali dva pomembna kulturna spomenika z danes uveljavljenimi slovenskimi glasbeniki. Nastop Severe Gjurin smo obogatili s pripovedjo o pisatelju Cirilu Kosmaču in njegovi domačiji na Slapu ob Idrijci, z Matevžem Šaleharjem - Hamom pa smo povezali Gregorčičevo rojstno hišo na Vrsnem in pesnikovo poezijo. Na Poletno muzejsko noč 2018 smo dali priložnost, da se občinstvu predstavijo mladi lokalni glasbeniki, ki so se takrat še kalili v šolskih ansamblih osnovnih šol Most na Soči, Kobarid in Tolmin. Danes nekateri izmed njih glasbeno pot uspešno nadaljujejo. Za glasbene navdušence smo v muzeju pripravili še nekaj fotografskih razstav, leta 2014 in 2015 smo na ta način predstavili festivalsko dogajanje Metaldays, ki se je v Tolminu v poletnih mesecih odvijalo ob Sotočju, leta 2018 pa smo s fotografsko razstavo *Gora Rocka – trese se gora, špila se rock!* predstavili lokalni festival, ki se že več let odvija na Šentviški planoti. Glasba, kot vemo, dobrodejno vpliva na naše počutje, in tudi rek, da je smeh pol zdravja, še kako drži. V tem duhu smo na naših dogodkih poskrbeli tudi za smeh. Obilico smeha je med naše obiskovalce zvabil lokalni amaterski igralec s svojo skupino, ki je že nekajkrat poskrbela za prešerno vzdušje. Ob tem nikoli ni šlo brez dediščine, ki jo hrani naš muzej, le obiskovalcem smo jo prikazali na svojstven način.

15 Program prireditve je sooblikoval tudi Tolminski muzej.

In tako kot vključujemo lokalno igralsko skupino, se v muzej trudimo vključevati tudi osebe s socialnega roba, denimo osebe s posebnimi potrebami in duševnimi težavami. Tu bi omenila zelo dobro sodelovanje z Varstveno delovnim centrom Tolmin. Njihovim varovancem omogočamo obisk muzeja s prilagojenim programom, ob 100. obletnici izgradnje spominske cerkve Sv. Duha v Javorci pa smo jih zaprosili za izdelavo spominkov z motivi iz Javorce. Muzej jih vsako leto podpre še z nakupom njihovih ročno izdelanih vizitk. Na tem mestu bi omenila še zanimivo sodelovanje z Dnevnim centrom Slovenskega združenja za duševno zdravje v Novi Gorici in skupino ŠENT. Leta 2018 je Poletno muzejsko noč popestril zanimiv nastop tolkalske skupine ŠENT band. Za otroke, ki so nas takrat obiskali, pa je bilo posebno doživetje, ko so jim člani pokazali, kako se na tolkala igra in jih spodbudili k bobnanju.

Skupina ŠENT bend z otroki 2018 (foto: Damjana Fortunat Černilogar, 2018).

Prav mladi so tisti, ki jih radi vključujemo in z njimi sooblikujemo naše programe. Tu je treba še posebej izpostaviti zelo odmeven projekt obeleževanja 300. obletnice velikega tolminskega punta izpred desetih let.¹⁶ V mislih imam sodelovanje z Gimnazijo Tolmin in Biotehnično šolo iz Nove Gorice. Takrat so dijaki Gimnazije Tolmin raziskovali zelišča in na Poletno muzejsko noč poskrbeli za degustacijo različnih napitkov, medtem ko so dijaki Biotehnične šole raziskovali prehrano v času tolminskega punta ter pripravili predstavitev in degustacijo zanimivih jedi. Demonstrirali so tudi obnašanje pri mizi in strežbo ter slednje nazorno prikazali ob strežbi članic študijskega krožka *Med zgodovino in sedanjostjo*.¹⁷ Na tem mestu jih omenjam tudi zato, ker smo z njimi zelo dobro sodelovali že ko so se lotile preučevanja oblačilne kulture iz časa velikega tolminskega punta 1713. Takrat so se kot udeležanke programa *Usposabljanje za življenjsko uspešnost – Izzivi podeželja* obračale na muzej in z nami spoznavale oblačilno kulturo v času punta. Kasneje, v okviru študijskega krožka *Med zgodovino in sodobnostjo*, pa so z uporabo pripomočkov, materialov in naravnih barvil, kot so jih uporabljali v preteklosti, celo ročno izdelale 13 primerov ženskih vsakdanjih delovnih oblačil. Ob različnih priložnostih so oblečene v ta oblačila dale dogodkom poseben pečat.

Tolminski muzej pa se ne povezuje samo z lokalnim prebivalstvom in lokalno skupnostjo, povezujemo se tudi s številnimi muzeji doma in v tujini, vse za doseganje skupnih ciljev. Več gostujočih razstav smo s skupnimi močmi nadgradili in naredili še zanimivejše za lokalno prebivalstvo. Na tak način je nastala denimo razstava *Druga koža*, sicer razstava Muzeja Ribnica, ki smo jo dopolnili s kosi spodnjega perila iz lastne zbirke; ali pa gostujoča razstava *Tržnica – trebuh mesta* Etnografskega muzeja Istre iz Pazina in Pomorskega in zgodovinskega muzeja Hrvaškega primorja z Reke, dopolnjena z vsebinami iz Gornjega Posočja; nenazadnje pa tudi razstava *Čevlji za praznik in vsakdan*, ki je leta 2022 nastala s sodelovanjem Tržiškega muzeja, na kateri smo predstavili obuvala iz lastne zbirke.

154

Razstava *Čevlji za praznik in vsak dan* (foto: Damjana Fortunat Černilogar, 2022).

¹⁶ Takratne aktivnosti je avtorica predstavila v prispevku: Puntarsko leto v Tolminu: ob 300. obletnici velikega tolminskega punta (D. Fortunat Černilogar 2017, str. 326-330).

¹⁷ Članice skupine so takrat delovale pod okriljem Posoškega razvojnega centra.

V Tolminskem muzeju se trudimo biti družbeno aktualni in opozarjamo tudi na posledice podnebnih sprememb ter pri tem sodelujemo z lokalnim prebivalstvom in ustanovami, ki te teme še posebej izpostavljajo. Leta 2014 smo v Tolminskem muzeju izpostavili pomen in dragocenost vode ter raziskali njeno gospodarsko rabo v preteklosti (mlinarstvo, plavljenje lesa, žagarstvo, lesna industrija, steklarstvo, opekarstvo, strojarstvo in usnjarstvo, suknarstvo in barvarstvo, brodarstvo, proizvodnja elektrike, ribištvo, turizem, javna vodooskrba). Vse to so raziskovali na raziskovalnem taboru *Voda, vir življenja*, ki je potekal na Šentviški planoti od 28. julija do 1. avgusta 2014 (K. Kofol 2017, str. 219–221). Udeležili so se ga študentje in mentorji različnih strok (biologije, arheologije, etnologije in geografije), svoje ugotovitve pa predstavili v zborniku *Vode (še) dovolj*¹⁸. Pogoji za uspešno delo je bilo tesno sodelovanje z domačini, s katerimi je bil vzpostavljen dober odnos, in najbrž se je tudi zato naše prve predstavitve izsledkov raziskav na Šentviški planoti udeležilo veliko domačinov. Predstavljena je bila tudi današnja preskrba in poraba pitne vode na Šentviški planoti, iskali pa smo tudi možnosti ureditve alternativnih vodnih virov.

Ni naključje, da je leta 2017 prav Tolmin, ki leži med rekama Sočo in Tolminko, gostil odprtje DEKD in TKD¹⁹ na temo *Voda od mita do arhitekture*. Tolminski muzej je takrat pripravil razstavo *Posočje 1945-1947*, ki je obravnavala čas, ko je bila reka Soča mejna reka, območje pa razdeljeno na dve upravni coni – cono A pod anglo-ameriško vojaško upravo in cono B pod upravo jugoslovanskih oblasti. V okviru otvoritvenega dne DEKD in TKD je muzej poskrbel še za možnost ogleda nemške kostnice, izjemne arhitekture ob reki Soči²⁰ ter še ohranjenega mlina v vasi Gabrje. V sklopu DEKD smo organizirali tudi predavanje Danijela Rojška *Reka Soča, izročilo in sedanost* ter predstavili lasten zbornik *Vode še dovolj*, kjer je z vidika različnih strok opisan naš odnos do vode ter vloga te pomembne naravne dobrine v nekdanjem življenju na Tolminskem.

Problematiko podnebnih sprememb smo naslovili tudi na Poletni muzejski noči 2023 z gostujočo razstavo *Na vroči strani Alp. Življenje v času podnebnih sprememb*²¹, ki jo je pripravila Umanotera – Slovenska fundacija za trajnostni razvoj. Razstava je nazorno orisala posledice podnebnih sprememb, ki jih bomo oz. jih že občutimo tudi v Sloveniji in predstavljajo grožnjo življenju. Opozorila je tudi na to, da podnebne spremembe lahko še vedno ublažimo, če spremenimo naše navade, hkrati pa je nazorno prikazala predvidevanja strokovnjakov o tem, v kakšni Sloveniji bomo v primeru neukrepanja živeli konec 21. stoletja.

18 Zbornik je Tolminski muzej izdal leta 2017. Karla Kofol je ta projekt predstavila na XIX. zborovanju SMD v Trzinu leta 2019 (K. Kofol 2019, str. 45–53).

19 Dnevi evropske kulturne dediščine in Teden kulturne dediščine.

20 Gre za zadnje počivališče padlih nemških vojakov v 12. soški ofenzivi, ko je prišlo do preboja soške fronte pri Tolminu in Bovcu. V času poveljnega preurejanja in opuščanja nekaterih vojaških pokopališč, ko se je fašizem usmeril v gradnjo velikih italijanskih vojnih svetišč – monumentalnih kostnic, je padla odločitev, da se tudi za padle nemške vojake zgradi skupna kostnica ob reki Soči. Zgrajena je bila leta 1938, slovesnost pa je potekala ob zaključku del 27. maja 1939 (D. Fortunat Černilogar 2020, str. 27–39).

21 O razstavi (Spletni vir 3).

Razstava Na vroči strani Alp pred stavbo Tolminskega muzeja (foto: Damjana Fortunat Černilogar, 2023).

V sodelovanju z Zavodom za gozdove Slovenije OE Tolmin smo ob razstavi izpostavili še pomen gozdov za ohranjanje življenja na Zemlji.

V Tolminskem muzeju smo družbeno odgovorni. Od leta 2016, ko smo obeleževali 100. obletnico izgradnje spominske cerkve Sv. Duha v Javorci ter pripravili razstavo in izdali monografijo, še bolj intenzivno naslavljamo pomembno temo posledic vojn (D. Fortunat Černilogar idr. 2016, b. n. s.). Ob tem ne moremo mimo pomembnih vrednot, kot so mir, solidarnost, medverska toleranca, spoštovanje različnosti in človeško dostojanstvo, za kar si moramo vsak sam in kot družba neprestano prizadevati. Z omenjeno razstavo smo gostovali v sedmih evropskih mestih ter odigrali pomembno vlogo pri uspešni nominaciji Javorce za Znak evropske dediščine, ki jo nosi od leta 2017. Ves čas izpostavljamo prav prej omenjene vrednote ter moč povezovanja v težkih trenutkih.²² Prav v današnjem nemirnem času, ko spremljamo novice o vojni v Ukrajini in na Bližnjem vzhodu ali pa novice o obsežnih ujmah, vetrolomih in poplavah v Sloveniji, nedavnem potresu v Maroku in Afganistanu in poplavah v Libiji se moramo tega še bolj zavedati in se za prej omenjene vrednote neprestano truditi.

²² Avtorica razstave je o spominski cerkvi v Javorci in njenih vrednotah večkrat predavala, doma in v tujini ter objavila več člankov, tudi v angleškem jeziku (D. Fortunat Černilogar 2018, str. 38–41).

Napis PAX (mir) na Spominski cerkvi Sv. Duha poziva k miru (foto: Damjana Fortunat Černilogar, 2019).

157

V Tolminskem muzeju se tudi zato trudimo delovati trajnostno, predvsem pa ozaveščati in izpostavljati pomembne vrednote, kot so mir, solidarnost, toleranca, vse za dobrobit okolja in ljudi. Naj zaključim z mislijo:

“Bodi sprememba, ki jo želiš videti v svetu.” – “Be the change that you wish to see in the world.” (Mahatma Gandhi)

V slogi je moč!

Literatura in viri

FORTUNAT ČERNILOGAR, Damjana, Ernesta Drole, Jelka Pirkovič, Alexandra Steiner-Strauss, Michael Geyling in Jutta Geyling: *Spominska cerkev Sv. Duha v Javorci: sto let bazilike miru: razstava ob stoletnici Javorce = Die Gedächtniskirche des Heiligen Geistes in Javorca: hundert Jahre der Friedensbasilika: die Ausstellung um Hundertjahrfeier der Kirche Javorca*. Tolmin: Tolminski muzej, 2016.

FORTUNAT-ČERNILOGAR, Damjana: Puntarsko leto v Tolminu: ob 300. obletnici velikega tolminskega punta. V: Sašo Jerše (ur.), *Leukhup! : kmečko upornišstvo v obdobju predmoderne: zgodovina, vzporednice, (re)prezentacije*. Ljubljana: Slovenska matica: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU; Brežice: Posavski muzej, 2017, 326–330.

FORTUNAT ČERNILOGAR, Damjana: *Memorial Church of the Holy Spirit in Javorca. A Hundred-Year-Old Beauty with an Exceptional Message, Sinfo, The Best from Slovenia, In focus Cultural heritage matters, March-April 2018*. Ljubljana: Urad vlade za komuniciranje, 2018.

FORTUNAT-ČERNILOGAR, Damjana in Moreno Baccichet: *Nemške kostnice med Sočo in Piavo = Deutsche Beinhäuser zwischen den Flüssen Soča und Piave*, Tolmin: Tolminski muzej, 2020.

KOFOL, Karla: Vode (še) dovolj / (Still) enough water. V: Flavij Bonin, Verena Perko in Nadja Terčon (ur.), *Muzeji in njihova vloga v sodobni družbi: XIX. Zborovanje SMD: zbornik: Tržič, 20.-21.9.2019*. Ljubljana: SMD, 2019, 45–53.

KOFOL, Karla (ur.): *Vode (še) dovolj: zbornik o vodah na Tolminskem*. Tolmin: Tolminski muzej, 2017.

Spletni vir 1: Cilji trajnostnega razvoja; https://unis.unvienna.org/unis/sl/topics/sustainable_development_goals.html, 15.10.2023.

Spletni vir 2: Resolution No.1 “On sustainability and the implementation of *Agenda 2030, Transforming our World*” (Kyoto 2019); <https://icom.museum/wp-content/uploads/2021/01/Resolution-sustainability-EN-2.pdf>, 15. 10. 2023.

Spletni vir 3: Na vroči strani Alp; https://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2022/01/Na-vroci-strani-Alp_Umanotera.pdf, 15.10.2023.

Spletni vir 4: ŠALEJ FALETIČ, Tatjana: Lesarji Doline Soče; 10. 9. 2021; <https://lasdolinasoce.si/lesarji-doline-soce/>, 16. 10. 2023.

Spletni vir 5: Korak v čistejšo prihodnost, 1. 7. 2021; <https://gimtol.si/korak-v-cistejso-prihodnost/>, 16. 10. 2023.

Summary

The article begins by briefly discussing various extreme weather conditions like droughts or heavy rain with consequential floods and landslides – phenomena which could also be observed in summer and autumn of 2023 in Slovenia. These events brought out our vulnerability, but also some ill-advised decisions from the past, like construction sites on flood zones. Our ancestors knew much more about living in harmony with nature and paying close attention to it. Hence some of the historical toponyms, like “V Melinah”, “V melu” (melišče, ‘scree’), “Na Pesku” (On the Sand), “Na mlakah” (On the Ponds), “Luža” (Puddle). People belonging to older generations were well aware of landslide- or flood-prone areas, and gave nature its due respect. Sadly, in recent times, such knowledge has mostly been ignored, but it does make for an interesting topic in museum research.

Another factor contributing to the changes in our environment is war. How many people have been forced by conflict to flee for their lives? Migrations will also occur due to famine, water shortages as well as a desire for a more decent life. As a response to all this, in 2015, the United Nations ratified the 17 “Sustainable Development Goals”. These goals also serve as the point of orientation for the efforts of our own institution. This particular aspect of the Tolmin Museum’s activities is also covered by the article, along with the description of select activities.

After taking its first steps in the year 2000, when the Museum again set out on an independent journey, our institution was faced with a lack of funding along with personnel issues, and thus had to carve its way forward on its own according to its ability. The first display cases used in temporary exhibitions were those previously written off by the National Museum, with the Tolmin Museum then ordering the manufacture of brand-new ones with a local craftsman, which are now still in use. Exhibitions are regularly recycled, with the individual exhibitory elements adapted to new configurations. There were many achievements in the area of energy efficiency as well, which the article also describes in further detail. The next few lines of the article detail other projects oriented toward social issues, like encouraging the use of local materials (timber), garbage accumulation and environmental pollution. These projects were also presented to the public in the context of the pan-Slovenian initiative Poletna muzejska noč (Summer Museums’ Night).

The author also touches upon the attitude towards the Museum’s visitors and the concern for their well-being. Through organising various events and including diverse groups and individuals, including vulnerable ones, the Museum vindicates its status as an inclusive institution. The attitude it fosters brings about mutual respect and encourages cooperation and the exchange of experiences. The article highlights the importance of achieving joint goals by teaming up and cooperating with the local community and the various other museum institutions both at home and abroad.

Another point of focus in the text is the research camp with the title Voda, vir življenja (“Water, the Source of Life”) organised on Šentviška planota (St. Vitus’ Plateau) in 2014, which served to illumine the preciousness of water as a resource and its economic use in the past. The findings from the camp were published in an anthology titled Vode (še) dovolj (“There Is (Still) Enough Water”), published in 2017 by the Tolmin Museum. The author then particularly highlights the issue of climate change which was addressed by the Tolmin Museum in 2023 with its visiting exhibition Na vroči strani Alp (“On the Hot Side of the Alps”).

In conclusion, the article touches upon the indispensable role of the Tolmin Museum in emphasising the values of peace, solidarity, interreligious tolerance and the power to co-create in times of hardship. To this end, it shares with its reader the inspiring story of the Javorca Memorial Church of the Holy Spirit, built in the year 1916 alongside the Soča front. The author finishes by remarking that the Tolmin Museum strives to operate sustainably, but mostly, to promote and foster the aforementioned values, which need much more attention and cultivation in our own tumultuous times.

Lidija Gardina, konservatorsko-restavratorska
svetovalka, Pokrajinski muzej Koper,
lidija.gardina@pokrajinskimuzejkoper.si

dr. Maša Saccara, muzejska svetovalka, Pokrajinski
muzej Koper,
masa.saccara@pokrajinskimuzejkoper.si

Spremljanje mikroklimatskih razmer v prostorih Pokrajinskega muzeja Koper

161

***Monitoring microclimatic
conditions in the premises
of the Koper Regional
Museum***

Izvilleček

Hranjenje muzealij v ustreznih okoljskih in klimatskih razmerah je temeljna skrb za ohranjanje kulturne dediščine. Pokrajinski muzej Koper ima več ločenih razstavnih in depojskih prostorov z muzejskim gradivom iz mešanih materialov. Po temeljiti obnovi zbirk in depojev v palači Belgramoni-Tacco v 80. letih prejšnjega stoletja smo začeli sistematično spremljati mikroklimatske razmere z merilniki Soligor TH-230 in jih ročno dokumentirati po evropskih standardih. Zaposleni se trudimo za ustvarjanje in vzdrževanje optimalnih razmer v vseh prostorih, brez velikih nihanj temperature in relativne vlažnosti zraka. V letu 2008 smo vzpostavili sodoben elektronski merilni sistem Telehum domačega podjetja Euromix d. o. o., ki izvaja meritve relativne vlažnosti in temperature (dalje označno kot RH in T), radijsko prenaša podatke ter jih računalniško zbira in obdeluje. Leta 2015 se je končala druga prenova palače Belgramoni-Tacco, ki je vključila tudi energijsko obnovo z menjavo stavbnega povišstva, napeljavo toplotne črpalke, prezračevanja in napeljavo infrastrukture (voda, odvod) za vlažilce in razvlažilce v depojskem in razstavnih prostorih. Leta 2019 pa smo sistem Telehum v celoti nadgradili. Njegova prednost je v natančnosti, zanesljivosti in dostopnosti podatkov.

V zadnjih štirih letih je ustanoviteljica muzeja Mestna občina Koper intenzivneje pristopila k reševanju problematike depojskih prostorov, s katero se srečujejo muzej in druge javne ustanove v občini.

Ključne besede

MIKROKLIMA, SISTEM TELEHUM, OBNOVA, POKRAJINSKI MUZEJ KOPER

Abstract

The preservation of museum collections in appropriate environmental and climatic conditions is a fundamental concern for safeguarding cultural heritage. The Koper Regional Museum has multiple separate exhibition and storage spaces housing museum artifacts made of various materials. Following a comprehensive renovation of the collections and storage in the Belgramoni-Tacco Palace in the 1980s, we began systematically monitoring the microclimatic conditions using Soligor TH-230 sensors, manually documenting them according to European standards. Staff members strive to create and maintain optimal conditions in all spaces, minimizing significant fluctuations in temperature and relative air humidity.

In 2008, we implemented a modern electronic measurement system, Telehum, developed by the domestic company Euromix d.o.o., conducting measurements of RH (relative humidity) and temperature, wirelessly transmitting and computationally collecting and processing the data. The second renovation of the Belgramoni-Tacco Palace was concluded in 2015, encompassing energy refurbishment, replacement of building fixtures, installation of heat pumps, ventilation, and infrastructure (water, drainage) for humidifiers and dehumidifiers in storage and exhibition spaces. By 2019, we fully upgraded the Telehum system, renowned for its precision, reliability and data accessibility.

Over the past four years, the founder of the museum, the City Municipality of Koper, has taken a more intensive approach to addressing the issue of storage spaces which the museum and other public institutions in the municipality have been facing.

163

Keywords

MICROCLIMATE, TELEHUM SYSTEM, RENOVATION, KOPER REGIONAL MUSEUM

Ustvarjanje ustreznih mikroklimatskih razmer v prostorih, kjer se hranijo muzealije, je temelj preventivne konservacije (Z. Milić 2007, str. 44). S tem upočasnjujemo propadanje predmetov, preprečujemo nadaljnje poškodbe in pripomoremo k njihovi trajnejši ohranitvi.

Za doseganje zelenih ciljev sta potrebna razumevanje in odzivnost vodilnega kadra v instituciji ter angažiranje, doslednost in vztrajnost zaposlenih.

Pokrajinski muzej Koper ima več ločenih razstavnih in depojskih prostorov z muzejskim gradivom iz različnih materialov.¹

Nadzor relativne zračne vlage in temperature se je v muzeju začel v 80-tih letih prejšnjega stoletja in sicer v palači Belgramoni-Tacco po njeni temeljiti obnovi.

S pomočjo merilnikov Soligor TH-230 sta se vsakodnevno spremljali RH in T, meritve pa so se ročno zapisovale. Ob pregledu zbranih meritev smo ugotovili, da je bilo stanje komaj zadovoljivo. Težili smo k izboljšanju razmer ter kakovostnejšemu in trajnemu reševanju problema. Po pogovoru s kolegi restavratorji v Narodni galeriji v Ljubljani in Goriškem muzeju v Novi Gorici o izkušnjah pri delovanju sistemov vlaženja in razvlaževanja ter analizi trga smo se odločili za nakup sodobnega elektronskega merilnega sistema *Telehum* domačega podjetja Euromix d. o. o. (november 2008). V depojske in razstavne prostore smo namestili merilnike RH in T, profesionalne senzorje (slika 1), ki imajo anteno za prenos radijskih podatkov v zbirno napravo (slika 2). Iz krmilnika se podatki nato prenesejo v računalniški program, kjer so trajno shranjeni in vedno dostopni. Na voljo je izpis meritev v obliki grafa in poročilo stanja RH in T z vsemi odstopanji glede na nastavljene želene vrednosti. V dislocirane muzejske stavbe smo postavili zapisovalnike podatkov (slika 3), iz katerih prav tako prenesemo zbrane podatke v računalniški program, ki jih obdeluje.

Slika 1: Senzor Telehum
(foto: Lidija Gardina, 16. 6. 2023).

Slika 2: Krmilnik Telehum
(foto: Lidija Gardina, 16. 6. 2023).

Slika 3: Datalogger Telehum
(foto: Lidija Gardina, 16. 6. 2023).

¹ Pokrajinski muzej Koper ima arheološki depo razdeljen v treh stavbah v Kopru in v eni stavbi v okolici Kopra; večji etnološki, kulturnozgodovinski in umetnostnozgodovinski depo prav tako v okolici Kopra; etnološki, umetnostnozgodovinski in depo novejših zgodovine v Kopru.

Sestavni del sistema *Telehum* je humidistat (slika 4), ki nadzira in ureja relativno vlažnost zraka. Z njim sta povezana vlažilnik in razvlažilnik. Sistem deluje tako, da senzor zaznava stanje T in RH v prostoru in pošilja radijske signale humidistatu, ki samodejno vkloplja in izkloplja izbrano napravo (glede na predhodno nameščen želeni razpon vrednosti).

Slika 4: Humidistat Telehum (foto: Lidija Gardina, 16. 6. 2023).

Vse naprave morajo biti neprekinjeno vključene, da je omogočeno ustvarjanje in vzdrževanje optimalnih razmer, brez velikih nihanj temperature in relativne vlažnosti zraka.

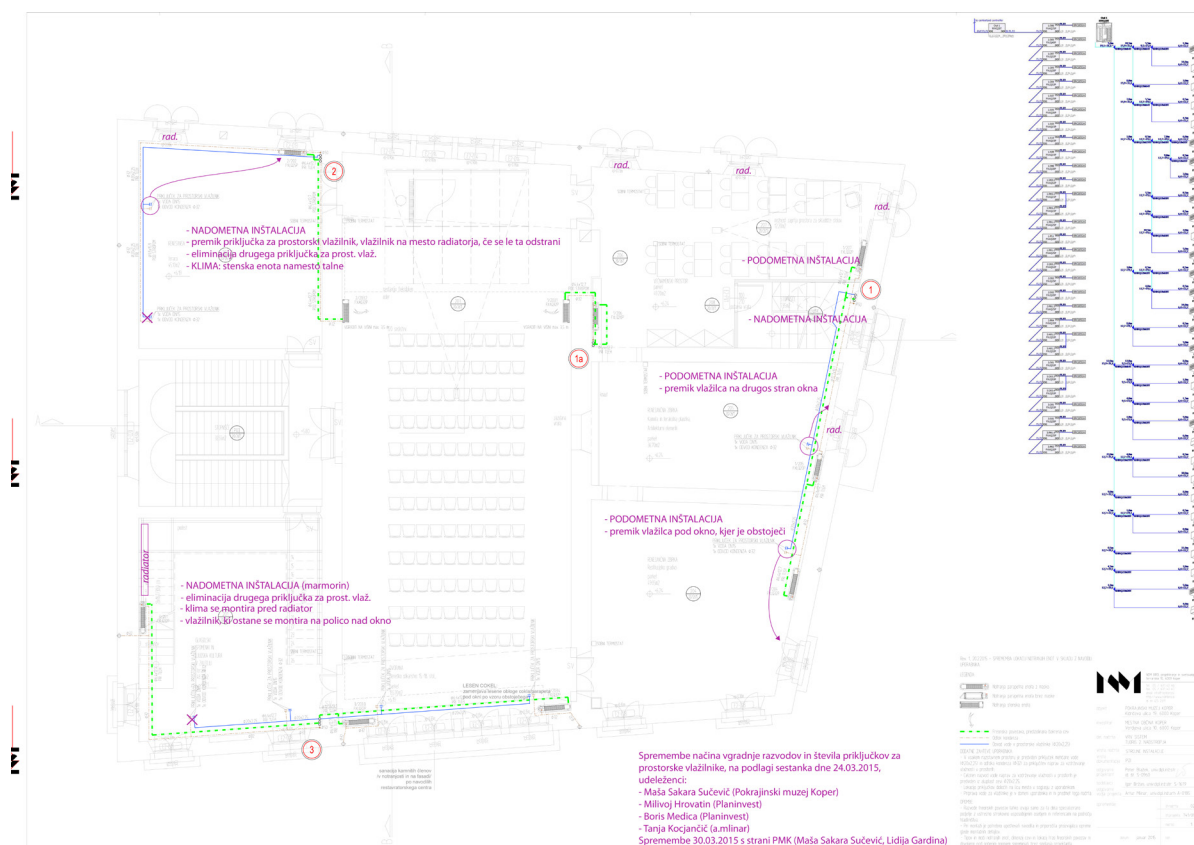
V razstavnih in depojskih prostorih Pokrajinskega muzeja Koper so mešani predmeti in predmeti, sestavljeni iz različnih materialov. Nastavljene vrednosti relativne vlažnosti in temperature v sistemu *Telehum* so naslednje: $RH = 50 \pm 5 \%$ in $T = 20 \pm 2 \text{ }^{\circ}\text{C}$ (V. Živković 2015, str. 27).

Leta 2015 se je zaključila druga prenova palače Belgramoni-Tacco, ki je vključila tudi energijsko obnovo z menjavo stavbnega pohištva, napeljavo toplotne črpalke, prezračevanja in infrastrukture (slika 5) za dovod vode v vlažilnike in odvod odvečne vode iz razvlažilnikov. V muzejskih prostorih, kjer ni potrebne napeljave, se odvečna voda odliva ročno, prav tako se ročno polnijo vlažilniki.

Slika 5: Gradbena dela ob prenovi muzejske palače Belgramoni-Tacco (foto: Maša Saccara, 2015).

Pri prenovi je bila vključitev strokovnih delavcev v pripravo načrtov zelo pomembna. Le tako so se pravočasno načrtovali in upoštevali vsi potrebni priključki za naprave, ki omogočajo kontrolirano klimo v muzejskih prostorih (slika 6). Za udobje obiskovalcev in primerno klimo v razstavnih prostorih so se ob prenovi namestile tri prezračevalne naprave. Največja je nameščena v osrednji dvorani v *pianu nobile*, manjša v sosednjem večnamenskem prostoru in še ena v recepciji, ki pa prezračuje tudi sanitarije. Vse tri prezračevalne naprave so rekuperacijske in visoko tehnološko kakovostne, kar pomeni nizko porabo energije in tiho delovanje.

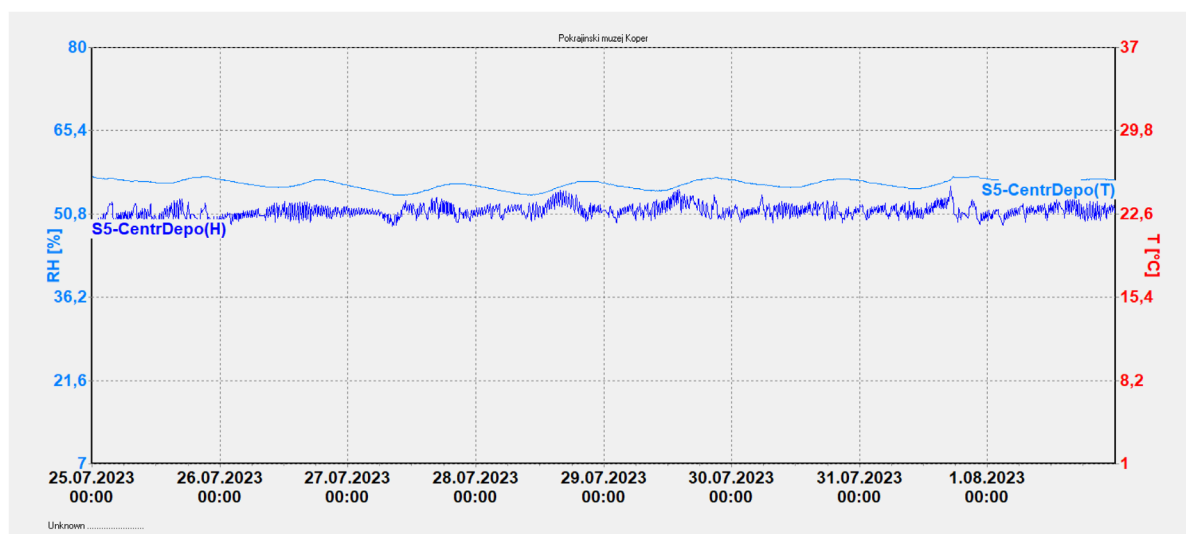

Slika 6: Načrt napeljave cevi v muzejski stavbi za dovod in odvod vode (foto: Predinvesticijska zasnova, A. Mlinar d. o. o., 2015).

V osrednji dvorani v *pianu nobile* sta nameščena vlažilnik in razvlažilnik pred oknom, ob že nameščenih in zaščitениh klimatih. Vlažilnik je že priključen na dovod filtrirane vode, medtem ko se voda iz razvlažilnika še vedno odlija ročno. Obe napravi namreč nista mehansko zaščiteni pred poseganjem nepooblaščenih oseb. Izziv je priključitev razvlažilnika na odvod vode, saj lahko v primeru nepooblaščenega premika naprave pride do izliva vode v prostor. Prav tako je problematičen nepooblaščen premik že priključenega vlažilnika, saj se lahko napeljava iztrga in pride do izlivanja vode v prostor.

Trenutno za potrebe zvišanja ravni relativne vlažnosti v prostorih uporabljamo hladni parni vlažilnik *HumEvap Mobile* (V. Živković 2015, str. 71) z rednim vzdrževanjem pene, filtrov in antibakterijskih palčk (angl. Ionic Silver Stick). Za čiščenje vode, ki oskrbuje vlažilnike, smo namestili filter za vodo in UV-žarnico. Z razvlažilniki s kondenzacijo (ohlajanjem) *Trotec* (V. Živković 2015, str. 72) znižujemo relativno vlažnost zraka. Naprave morajo s svojimi kapacitetami ustrezati velikosti in klimatski zahtevnosti prostorov.

Leta 2019 smo celoten sistem Telehum nadgradili. Njegova prednost je v natančnosti, zanesljivosti in dostopnosti podatkov. Doseganje zadanega cilja se vidi na prikazu ustreznega stanja T in RH v centralnem depozu v muzejski palači (slika 7).

Slika 7: Prikaz ustreznega stanja T in RH v centralnem depozu v muzejski palači (foto: Lidija Gardina, 19. 9. 2023).

Zaključek

Ob zaključku avtorici predlagava izboljšave in rešitve za še boljše delovanje celotnega sistema pri vzpostavitvi in ohranjanju trajnih mikroklimatskih razmer v razstavnih prostorih Pokrajinskega muzeja Koper:

- kjer je vzpostavljena ustrezna napeljava, je potrebna priključitev razvlažilnikov in vlažilnikov na dovod oz. odvod vode. Pri tem je treba fizično zaščititi obe napravi, s čimer bi preprečili nepooblaščen pristop;
- zmanjšanje števila prireditev z množičnim obiskom ali pa omejitev števila obiskovalcev na prireditev zaradi hipnega dvigovanja vlage v prostoru;
- v času odprtja razstavnih prostorov naj bodo vse prezračevalne naprave vključene;
- stalna prisotnost oseb v razstavnih prostorih, ki obiskovalce usmerjajo in opozarjajo.

V zadnjih štirih letih je ustanoviteljica muzeja Mestna občina Koper (v nadaljevanju MOK) intenzivneje pristopila k reševanju problematike depojskih prostorov, s katero se srečujejo muzej in druge javne ustanove v občini, kot so: gledališče, arhiv, knjižnica, Znanstveno raziskovalno središče Koper, Center mladih. Pričujoča problematika je uvrščena v Istrsko kulturno strategijo Kultura.PIKA, v katero so vključene vse štiri istrske občine (MOK, Občina Izola, Občina Piran, Občina Ankaran). MOK v letu 2024 načrtuje potrditev in evidentiranje projekta »Depojski prostori« s pripravo predinvesticijske zasnove in dokumenta identifikacije investicijskega projekta. Strategija Kultura.PIKA omogoča istrskim občinam povezano in učinkovitejše delovanje na tem področju.

Literatura in viri

MILIĆ, Zoran: Kreativni načini vzdrževanja mikroklime v NMS. V: Zoran Milić (ur.), *Konservator Restavrator: Povzetki strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2007, 44.

ŽIVKOVIĆ, Vesna: *Strokovna navodila za nadzor okoljskih dejavnikov v muzejskih zbirkah*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2015.

SPLETNI VIR 1: Društvo jedrskih strokovnjakov Slovenije, Pojmovnik jedrske tehnike in varstva pred sevanji; <http://www.djs.si/>, avgust 2023.

Summary

In the last 40 years, the Koper Regional Museum has successfully established permanent microclimatic conditions in most of its exhibition and storage spaces. To achieve this goal, we have implemented a modern electronic measuring system called Telehum.

Slovarček

Definicija besede razvlažilnik: naprava za odstranjevanje vlage.

Mag. Marina Gradišnik, muzejska svetovalka,
Rokodelski center Ribnica – OE Muzej Ribnica,
marina.gradisnik@rc-ribnica.si

Pametno kupujem in pravilno ločujem – Vloga muzejev pri ozaveščanju javnosti o aktualnih problematikah

171

***'I Buy Smart and Keep
Individual Rubbish Kinds
Apart' – The Role of
Museums in Raising Public
Awareness about Topical
Issues***

Izvleček

Skrb za okolje je tema, ki je prisotna v naših vsakodnevni pogovorih, učnih programih in televizijskih oddajah. Tema je obsežna in pereča. V Muzeju Ribnica smo želeli s projektom *Ne pametuj, ločuj! O odpadkih, smeteh in drugih odvečnih rečeh skozi zgodovino* opozoriti na družbeno vlogo muzeja in prispevati svoj del k ozaveščanju javnosti. Zgodbo o kopičenju odpadkov pripovedujemo skozi muzejske predmete, predmete »na dotik« in izvirne ilustracije. Razstava ne niza le podatkov, ampak so v njen koncept postavitve vključeni tudi izzivi obiskovalcem, da iščejo odgovore na vprašanja: Kaj pa jaz? Ali znam trajnostno nakupovati? Ali znam pravilno ločevati?

Želeli smo, da obiskovalec ni le nemi opazovalec, ampak se tudi sam aktivno vključi v proces in poišče odgovore na aktualna vprašanja, morda tudi v naukih in izkušnjah iz preteklosti.

Osrednje sporočilo razstave je slogan *Pametno kupujem in pravilno ločujem!* – ta naj bi obiskovalca spremljal tudi po ogledu razstave na njegovi novi ozaveščeni poti in spreminjanju njegovih vsakodnevni navad.

V pripravo razstave smo vključili široko skupino sodelavcev (posamezniki, društva, komunalno podjetje), izdelan pa je bil tudi celovit pedagoški program za osnovne šole in izveden likovni in literarni natečaj za osnovne šole in podružnice na območju občin Ribnica, Sodražica in Loški Potok ter Gimnazijo in srednjo šolo Kočevje.

Ključne besede

Ekologija, ozaveščanje, trajnost, dediščina, povezovanje

Abstract

Environmental protection is an ever-present topic of our everyday conversations, educational programmes and television shows. This is a very broad and pressing issue. The aim of the Museum of Ribnica's project *Don't Debate, Separate! About Rubbish, Waste and Other No-Longer-Needed Things throughout History* was to draw attention to the museum's social role and contribute to public awareness. The story about waste accumulation is told through museum objects, touchable items and original illustrations. However, the focus of the exhibition is not only on all kinds of information, it also includes a challenge for exhibition visitors, i.e. to find answers to the following questions: What about me? Do I know how to make smart buying decisions? Do I know how to separate waste?

The aim was to make sure visitors are not only silent observers, but also active participants who can find answers to these questions, perhaps through the lessons and experiences from the past.

The exhibition moral is *#I buy smart and keep individual rubbish kinds apart*, which is supposed to accompany the visitors on their new conscious post-exhibition path. The exhibition was created by a wide group of collaborators (individuals, societies, a municipal company) and the project also included the creation of a comprehensive educational primary-school programme and an art and literary competition for primary schools in the municipalities of Ribnica, Sodražica and Loški Potok, and the Kočevje Grammar and General Secondary School.

173

Keywords

ENVIRONMENTALISM, AWARENESS, SUSTAINABILITY, HERITAGE, COLLABORATION

Uvodne misli

Vsi si želimo, da se pri skrbi za okolje ne ustavimo le pri načrtih in pogovorih, ampak da ideje, prijazne do okolja, postanejo del naših vsakdanjih navad. Ne moremo si več zatiskati oči, saj nas narava vedno glasneje opozarja. Pri spremembi šteje vsak posameznik, vsak od nas je lahko njen del in pripomore k boljšemu jutri. Kako pomembna je pri tem vloga muzeja? Ali lahko tudi muzeji prispevamo k hitrejšemu trajnostnemu razvoju in družbeni dobrobiti? Resolucija ICOM O trajnostnemu razvoju in izvajanju Agende 2030, ki spreminja naš svet – Kojoto 2019, je odgovorila na ta vprašanja. Seveda! Vloga muzejev je tu še posebej pomembna. Poleg tega, da je med drugim naloga muzejev vključujoče delovanje in spodbujanje raznovrstnosti, je za poslanstvo muzejev pomembno tudi spodbujanje trajnostnega razvoja, saj nenazadnje je muzej *neprofitna ustanova, ki deluje v korist družbe ...*¹

Vsi muzeji hranimo veliko zgodb, zato je dobrodošlo, da te zgodbe uporabimo tako, da obiskovalcem predstavimo pogled na sedanost z različnih zornih kotov. Preteklost je naše najboljše zrcalo. S pogledom v preteklost lažje približamo obiskovalcu objektivni vpogled v trenutne razmere. To je bil tudi cilj razstave o okoljskem ozaveščanju.

Ker je skrb za okolje tema, ki se zadeva vseh, smo imeli dobre možnosti, da med seboj povežemo skupnost pri zasledovanju istega pozitivnega cilja – v prihodnosti živeti v urejenem okolju, kraju, mestu, sredi neokrnjene narave. Potrebno pa je poiskati odgovore na vprašanje, kako to doseči.

Skozi usmerjeno tematsko razstavo in spremljevalne dogodke smo poskušali skupaj iskati te odgovore.

Od ideje do uresničitve

Ideja o razstavi, ki bi predstavljala aktualne okoljevarstvene teme, je tlela že nekaj časa. Uresničevati pa se je začela leta 2019, ko je pri nas opravljala usposabljanje za strokovni izpit muzejski kustos etnologinja in kulturna antropologinja Andreja Mihelič. Pri iskanju primerne teme za njeno seminarsko nalogo nas je vodila želja, da bi vsebina omogočila dovolj širok spekter muzejske interpretacije, da bi pripravila dobro nalogo, v katero bi lahko vključila vso pridobljeno muzeološko znanje, hkrati pa bo ustrezala strategiji in poslanstvu ribniškega muzeja. Želeli smo si namreč, da bi razstavni projekt, ki ga bo pripravila, seveda v prilagojeni obliki dejansko zaživel tudi kasneje v praksi in ne le na papirju ter kot tak dosegel širšo javnost. Tako je ideja o razstavi, ki govori o odpadkih, smeteh in drugih odvečnih rečeh skozi zgodovino, dobila svojo prvo obliko. Andreja Mihelič je pridobila naziv muzejska kustosinja in svojo nalogo uspešno zaključila, vendar se je z iztekom obdobja usposabljanja izteklo tudi njeno sodelovanje v okviru našega zavoda. Kljub temu smo se odločili skupaj izpeljati zastavljen projekt.

¹ Povzeto iz nove ICOMO-ve muzejske definicije, Praga 2022.

Andreja Mihelič, avtorica razstave (foto: Miha Žnidaršič, 3. 12. 2020).

Najprej se je oblikovala ožja skupina, ki se je tekom procesa razširila, sestavljali smo jo: Andreja Mihelič kot glavna avtorica, Mateja Leban kot oblikovalka in ilustratorica, interpret besedil Miran Mate, okoljska svetovalka Nadja Košmrlj, direktor Komunale Ribnica Bojan Trdan, arheolog dr. Marko Frelih ter Franc Kljun, predstavnik Društva za raziskovanje jam Ribnica, in jaz kot predstavnica Muzeja Ribnica.

V začetku realizacije projekta je avtorica predstavila avtorski skupini svoj osnovni koncept, potem pa se je pričel najustvarjalnejši del procesa – zbiranje in izmenjava idej. Razstava je razdeljena na tri večje tematske sklope: Trgovina, Shranjevanje živil, Odlaganje odpadkov. V zadnji sklop smo uvrstili tudi vsebine povezane s ponovno uporabo.

175

Odpadki so lahko tudi bogat zgodovinski vir

Nihče ni večer, mi odhajamo, odpadki ostajajo – kaj nam odpadki sporočajo o življenju naših prednikov? In kaj bodo arheologi v prihodnosti ugotavljali o našem načinu življenja, ko bodo odkrivali naša smetišča?

Ta uvodni razmislek je bil tudi izhodiščna točka razstave in popotnica obiskovalcu, da v luči tega zavedanja spremlja razstavo in ponotranji pripoved. Razstava je zasnovana tako, da skozi metodo spoznavanja obiskovalci sami poiščejo odgovore na vprašanja, kako lahko prispevajo k varovanju okolja. Odločili smo se za koncept, v katerem se vsak lahko najde, saj smo izhajali iz dejstva, da se prav s spremembami vsakodnevnih navad lahko največ prispeva k odgovornejšemu ravnanju z odpadki.

Tema razstave so odpadki in njihova ponovna uporaba nekoč in danes. Časovna razmejitev ni jasno ločena. Z *nekoč* smo želeli obiskovalcu in bralcu prikazati, kako so živeli, kupovali in ločevali naši stari starši v svoji mladosti ter predstaviti čas pred začetkom organiziranega odvažanja odpadkov, z *danes* pa opisujemo današnji hiter način življenja, čas množične potrošnje in čas ločevanja odpadkov (A. Mihelič 2020, str. 35).

Pri pripravi razstave smo zajeli občine Ribnica, Sodražica in Loški Potok. Na tem območju je bilo kljub zahtevnim časom epidemije koronavirusa pridobljenih 25 izpolnjenih vprašalnikov in opravljenih 5 podrobnejših intervjujev o obravnavani temo. K sodelovanju smo povabili tudi arheologa dr. Marka Freliha, ki je podal svojo interpretacijo časa, v katerem se nahajamo. Razstava je nastajala ravno v prvem valu epidemije koronavirusa. Dr. Frelih je izpostavil problem kirurških mask kot odpadkov. Maske so se v tem času kot zaščitni ukrep množično kupovale in uporabljale, po uporabi pa so bile mnogokrat brezbrizno odvržene v okolje.

Danes z obiskom trgovine ustvarimo bistveno več odpadkov kot nekdanj. Prikaz trgovine nekoč (foto: Miha Žnidaršič, 3. 12. 2020).

Trgovina

Kupujemo vse več tistega, česar ne potrebujemo.

V sklopu trgovine smo predstavili staro 'štacuno' in sodobni hipermarket – slednji nas z razsežnostjo ponudbe in načini nakupovanja pogosto povsem nezavedno prepričajo v nepotrebne nakupe, posledično pa v kopičenje odpadkov. Neizpodbitno je, da nepotrebno in nekritično nakupovanje ustvarja odvečne odpadke (A. Mihelič 2020, str. 38–40).

Shranjevanje živil

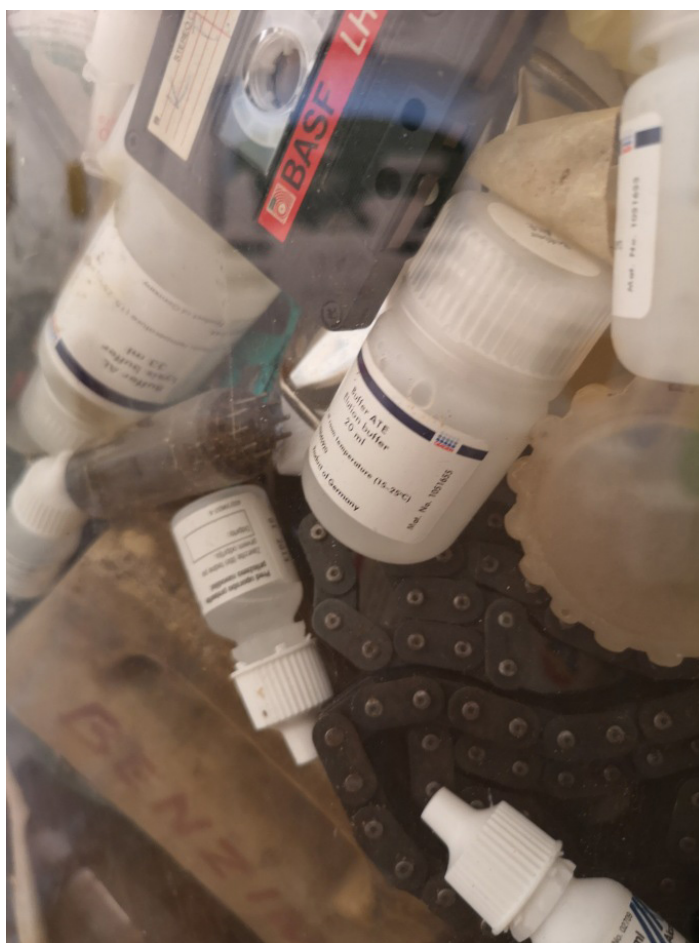
Zavržemo vse več hrane in embalaže.

Predstavljamo shranjevanje nekoč, ko so na podeželju shranjevali svoje pridelke v kleti, porabili so vse sproti, da se ne pokvari, kozarce za vlaganje so sproti umivali in shranjevali. Danes pa imamo zmrzovalnike in hladilnike, ki nam omogočajo, da hrana ostane dlje časa sveža, a se kljub temu mnogo hrane tudi zavrže, saj na njo preprosto pozabimo (A. Mihelič 2020, str. 45–46).

Odlaganje odpadkov

Ločujmo za surovine, preprečujmo kopičenje mešanih odpadkov!

V ta sklop so uvrščene vsebine o odlaganju odpadkov nekoč in danes ter o ločevanju odpadkov. Predstavljena je zgodovina podjetja Komunala Ribnica, primeri odpadkov in čas, ki je potreben, da določen odpaddek razpade. Pomemben del v tem sklopu zajema tudi predstavitev problema kraškega sveta, saj tudi Ribniška dolina leži na območju polnem kraških brezen, jam in vrtač. Žal so te pogosto mesto odlaganja odpadkov, kar kaže na to, da se številni ne zavedajo, da s takšnim ravnanjem onesnažujejo vire pitne vode in da uničujejo zatočišča zaščitene živali. Z Društvom za raziskovanje jam Ribnica smo v prerezu vitrine pripravili pretresljivo predstavitev smeti iz kraških jam in s tem opozorili na to, da so smeti, ki so jih odvrgli v jame, res manj vidne očem, a to še ne pomeni, da jih ni več.

177

Vsi odpadki, ki so prikazani v prerezu vitrine na razstavi, so dejansko pridobljeni ob čiščenju ene od kraških jam na Ribniškem (foto: Daniel Vincek, 14. 4. 2022).

Posebno mesto pa je namenjeno tudi ponovni uporabi. S podnaslovoma *Kaj pa jaz? in Tudi danes ni vse za v smeti!* smo želeli obiskovalca spodbuditi k razmisleku o tem, kaj bi lahko sam ponovno uporabil. Na razstavo smo uvrstili tudi predmete na dotik, npr. gumbe v škatlici od vžigalic, modelčke za piškote v kartonasti škatli za napolitanke idr.

Pedagoški del in druge spremljajoče aktivnosti

Kot sem že omenila, se je med nastajanjem projekta zgodila epidemija koronavirusa, zato smo morali odprtje razstave in začetek pedagoških programov prilagoditi. Namesto odprtja razstave konec leta 2020 smo pripravili na Ta veseli dan kulture (3. december) kratek film, ki prikazuje vodenje avtorice po razstavi. Objavili smo ga na YouTube kanalu, na družabnem omrežju Facebook in spletni strani Muzeja Ribnica. Pripravili smo e-gradivo za pedagoške ure za vse triade osnovne šole. To gradivo smo posredovali na vse okoliške šole. Odziv učiteljev je bil dober, mnogi so gradivo uporabljali med svojim poukom. Ko so se muzeji ponovno odprli in pričeli s sprejemanjem šolskih skupin, se je to gradivo uporabljalo kot dopolnitev vodenj ali v sklopu posebnih učnih ur.

Izdelki literarnega in likovnega natečaja Ne pametuj, ločuj! so našli svoj prostor tudi na razstavi (foto: Daniel Vincek, 19. 4. 2022).

V okviru razstave smo leta 2021 razpisali likovni in literarni natečaj, na katerega je prispelo 188 likovnih in 45 literarnih del osnovnošolcev in srednješolcev. Na razpisu so sodelovale OŠ dr. Franceta Prešerna Ribnica, OŠ dr. Antona Debeljaka Loški Potok ter Gimnazija in srednja šola Kočevje. Oblikovana je bila komisija, ki je izbrala najboljše izdelke. Avtorji le-teh so bili nagrajeni in pohvaljeni, vsi sodelujoči pa so dobili pisno zahvalo. Izdelki, ki jih je nagradila in pohvalila komisija, so dobili svoje mesto tudi v okviru razstave.

V letu 2022 smo se povezali z *Ekologi brez meja* in izvedli osem delavnic *Prazen koš*, *polna denarnica* ter predavanje o tem, kako lahko privarčujemo v gospodinjstvu.

Pedagoške delavnice je s strani Ekologov brez meja vodila Ana Golja (foto: arhiv društva Etnologi brez meja, 21. 4. 2022).

Vsako leto smo v okviru akcije Očistimo Ribnico pripravili vodenje po razstavi in obrazstavni program – priložnostne delavnice. Organizirali smo tudi odprte delavnice za vso družino z naslovom *Igra v ponovni uporabi!* Za ribniške osnovnošolce smo v okviru jesenskih aktivnosti izvedli delavnico o ponovni uporabi. Poleg delavnic in učnih ur smo izvajali redna vodstva po razstavi za vse skupine.

179

Igra v ponovni uporabi na Kulturni promenadi 2021 (foto: Mag. Marina Gradišnik , 29. 5. 2021).

Zaključek

Razstava v začetku ni mogla zaživeti tako, kot smo vsi snovalci pričakovali, saj je prve mesece njenega odprtja sledilo zaprtje zavodov. Ob ponovnem odprtju zavodov pa je razstava s svojo podobo in načinom interpretacije vsebine pritegnila v prvi vrsti mlajše obiskovalce, saj se s temi temami srečujejo že v šoli in so jim domače. Pritegnile so jih tudi zanimive ilustracije. Najbolj so bili veseli, ko so pravilno našteli, kateri odpadki sodijo v določen zbiralnik, z veseljem so pisali na post listke o tem, kako oni poskrbijo za to, da ustvarjajo manj odpadkov, vidno so bili pretreseni ob podatkih o času potrebnem za razgradnjo različnih vrst odpadkov in ob prerezu odpadkov iz kraške jame. Na koncu pa jih je osrečil žig, s katerim so se označili kot ozaveščeni potrošniki, ki bodo od zdaj naprej *pametno kupovali in pravilno ločevali*.

Druga skupina, ki se jih je razstava tudi zelo dotaknila, pa so bili odrasli/starejši obiskovalci. Njih so pritegnili originalni predmeti in primerjave med nekoč in danes. Spoznanje, da se je kljub vidnemu izboljšanju ozaveščanja o varovanju okolja, organizaciji komunale, ločevanju odpadkov in reciklaži v zadnjih 30-ih letih v tem istem obdobju ustvarilo količinsko več smeti. Prav ta generacija se dobro spominja, kako včasih, še v 80-ih in tudi še v začetku 90-ih let 20. stoletja, ni bilo nikjer tolikšnih količin plastične embalaže. Prav ta nostalgija jim je pomagala ozavestiti realnost in potrebo po aktivnem sodelovanju za zmanjšanje odpadkov.

V spremljajočem katalogu so vsi sodelujoči v avtorski skupini pripravili tudi svoje strokovne prispevke in osebne poglede na onesnaževanje in kopičenje odpadkov.

Kako skupnost ta tema resnično povezuje se je pokazalo tudi pri tem, da so vsi brez težav sodelovali, domačini so posojali predmete, otroci so se v rekordnem številu udeležili natečaja, iz katerega so izšli presenetljivo dobri izdelki, delavnice, ki smo jih organizirali, so bile dobro obiskane. Zelo dobre vezi smo vzpostavili s podjetjem Komunala Ribnica, ki je projekt tudi sponzorsko podprla.

Ko se je razvedelo, da se v muzeju pripravlja ta projekt, predvsem pa potem, ko je razstava stala, so z nami navezali stik številni posamezniki, ki so s svojimi pogledi in idejami doprinesli tudi k dopolnitvi razstave ali spremljajočih dejavnosti. Vseh predlogov niti nismo mogli uresničiti.

Tudi sama izvedba razstave nosi sporočilo trajnostne naravnosti – kratki zapisi in ilustracije se namreč lahko uporabijo kjer koli, v katere koli izobraževalne namene. Za podeste, simbolno trgovino, hladilnik in ostalo pa smo uporabili podeste in stare elemente preteklih muzejskih razstav.

Razstava se z letošnjim letom izteka – a upam, da je pustila za sabo to, kar smo ustvarjalci vsaj v določeni meri želeli doseči pri obiskovalcih in lokalni skupnosti – dodatno skrb za boljši jutri.

Tudi muzejske razstave so lahko korak k bolj zelenemu planetu (foto: Mag. Marina Gradišnik , 19. 6. 2021).

Literatura in viri

MIHELIČ, Andreja. *Ne pametuj, ločuj! : razstava o odpadkih, smeteh in drugih odvečnih rečeh skozi zgodovino*. Ribnica: JZ Rokodelski center - zavod za rokodelstvo, muzejsko in galerijsko dejavnost, 2020.

Spletni vir 1: Uresničevanje Agende 2030; <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/uresnicevanje-agende-2030/>, 15. 11. 2023.

Spletni vir 2: Resolution No.1 "On sustainability and the implementation of Agenda 2030, Transforming our World", Kojoto 2019; <https://icom.museum/wp-content/uploads/2021/01/Resolution-sustainability-EN-2.pdf>, 15. 11. 2023.

Spletni vir 3: Nova muzejska definicija, 28. 8. 2022; http://www.icom-slovenia.si/novice/novica/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=209&cHash=dfce56c4c5d4f0d582210b698cd73800, 15. 11. 2023.

Summary

All museums keep a wealth of stories and it is most welcome to use these stories to present museum visitors with a view of the present from different angles. The past is our best mirror. Looking back to times past makes it is easier for visitors to get an objective insight into the current situation. This was precisely the aim of our environmental awareness exhibition.

Since environmental protection is a topic that concerns everyone, this was a good opportunity to bring the community together in pursuit of the same positive goal, i.e. to make sure that in the future we will live in a well-tended environment, place, town, in the middle of unspoiled nature, and to find answers to the question of how to achieve this. We sought answers through a themed exhibition and accompanying events. The exhibition is divided into three main thematic parts: Shopping, Food Storage, Waste Management. The last thematic part includes reuse-related content.

In the beginning, the exhibition could not come to life in the way that it had been intended, because the first few months after its opening, institutions were closed due to the pandemic. When the institutions reopened, the exhibition design and content interpretation appealed primarily to younger visitors, as the exhibition is dedicated to the topics they deal with at school and are thus familiar with. Another group of museum visitors that was also very touched by the exhibition were the adult/senior visitors. The features that appealed to them most were by original objects and comparisons between then and now. It is this very generation that remembers well that, back in the 1980s and also the early 1990s, there was nowhere near as much plastic packaging as today. It was this nostalgia that helped them become aware of the reality and the need for active cooperation to reduce waste.

The surprising thing about this project was that everyone in the local community cooperated on this topic without any problems, the locals were happy to lend their objects, a record number of children took part in the contest, which resulted in surprisingly good products, and the organised workshops were well attended. We have established close ties with the municipal utilities company Komunala Ribnica, which sponsored the project.

This year, the exhibition is coming to an end, but I hope that the legacy it has left behind is what we, the exhibition creators, wanted to achieve when it comes to the visitors and the local community at least to a certain extent – an additional way to take care of a better tomorrow.

Jerneja Jelovčan Košelj, višja kustosinja, Muzeji
radovljiške občine, neja.jelovcan@gmail.com

Katja Kreutz Praprotnik, muzejska svetovalka,
Muzeji radovljiške občine, katja.praprotnik@mro.si

**100 let, polnih vsega
dobrega**

***100 Years Full of
Goodness***

Izvilleček

V preteklem letu je tovarna Gorenjka praznovala stoletnico obstoja. V Mestnem muzeju Radovljica (Muzeji radovljiške občine) smo se povezali z vodstvom tovarne, da bi pripravili razstavo, posvečeno razvoju od nastanka Tvornice čokolade Adolf Zavrtanik leta 1922 pa do danes, ko tovarna še vedno uspešno deluje. Razstava je bila odprta za obiskovalce od junija 2022 do januarja 2023 v Razstavnem hodniku Radovljiške graščine in na željo Gorenjke tudi v času Festivala čokolade aprila 2023. Pred pripravo razstave smo s pomočjo javnosti zbirali gradivo, povezano s tovarno, ob odprtju pa pripravili delavnico, ki smo jo poimenovali Čokolaž. Skupaj z Gorenjko smo izvedli vseslovenski natečaj za osnovne in srednje šole, s katerim smo jih pozvali k oblikovanju ovitka za 100-gramsko čokolado. Za izvedbo razstave in spremljevalnega programa nam je tovarna namenila sponzorska sredstva in nas izdatno zalagala s čokolado, ki je bila obiskovalcem na voljo na razstavi ter tudi na ostalih odprtjih in dogodkih, ki smo jih v Muzejih radovljiške občine imeli še po koncu razstave.

Ključne besede

GORENJKA, TOVARNA, ČOKOLADA, STOLETNICA, RAZSTAVA, NATEČAJ

Abstract

In 2023, the Gorenjka factory celebrated its centenary. The Radovljica Municipal Museum (part of Radovljica Municipal Museums) contacted the management of the factory in order to put together an exhibition dedicated to the development of the Adolf Zavrtanik Chocolate Factory from its inception in 1922 to the present day; the factory is still operating successfully. The exhibition, in the exhibition corridor of Radovljica Manor, was open to visitors from June 2022 to January 2023 and, at the request of Gorenjka, also during the Radovljica Chocolate Festival in April 2023. Prior to putting together the exhibition, we asked the public to help with the collection of material related to the factory, and at the opening a workshop was held named *Cokolaž*. Together with Gorenjka, we organised a nationwide competition for primary and secondary schools to find the best design for a wrapper for a 100-gram chocolate bar. The Gorenjska factory provided sponsorship fundings for the exhibition and the accompanying programme, and also provided generous supplies of chocolate, which was available to visitors at the exhibition as well as at other openings and events that were held in Radovljica Municipal Museums following the end of the exhibition.

Keywords

GORENJKA, FACTORY, CHOCOLATE, CENTENARY, EXHIBITION, COMPETITION

Muzeji in lokalne skupnosti

Muzeji in območja kulturne dediščine močno prispevajo k lokalnemu razvoju. Spodbujajo ustvarjalnost, kulturno raznolikost, pomagajo pri regeneraciji lokalnih gospodarstev, privabljajo obiskovalce in prinašajo prihodke. Vse bolj se kaže, da lahko prispevajo k socialni koheziji, dejavnemu državljanstvu, zdravju in dobremu počutju. Že nekaj desetletij mesta in regije uporabljajo te vire, da bi uvedle ukrepe, ki vodijo do širših strategij gospodarskega razvoja. Državne, mestne in regionalne vlade ter tudi muzejsko skupnost in druge deležnike ta vprašanja vedno bolj zanimajo (Cultural and local development: maximising the impact 2018, str. 7.).

Tudi v Muzejih radovljiske občine (Mestni muzej Radovljica, Čebelarški in Kovaški muzej, Muzej talcev in Galerija Šivčeva hiša) že vse od ustanovitve sodelujemo z lokalno skupnostjo na več področjih. Povezujemo se z različnimi ponudniki kulturnih, turističnih in izobraževalnih vsebin ter tako skupaj oblikujemo različne programe za obiskovalce in druge uporabnike naših programov. Pri tem je verjetno najbolj dejavna kustosinja pedagoginja, a tudi kustosinje in direktorica dnevno spleta tovrstne stike. Delo kustosinje vseskozi povezano z dobrim sodelovanjem z lokalnim prebivalstvom, zbiralci in drugimi kulturnimi in izobraževalnimi ustanovami tako v občini kot v regiji. In ker je v naši občini bilo (in je še vedno) kar nekaj gospodarskih objektov, kustosinje mimo sodelovanja že pri zbiranju gradiva in podatkov o delovanju tovarn, tako v preteklosti kot tudi zdaj, niti ne moremo. Mestni muzej Radovljica se je z industrijo v naši občini že precej ukvarjal in o njej v minulem letu izdal monografijo. Raziskovali smo razvoj tovarne pletenin Almira, ker smo po stečaju tovarne pridobili obsežno zbirko predmetov – še posebej smo ponosni na nagrajene kolekcije oblačil in nagrad, ki so se ohranile v tovarni. V povezavi z Almiro smo pripravili več razstav, muzejskih večerov in srečanj nekdanjih zaposlenih, ki so vir informacij o delu v tovarni. Srečanje smo v minulem letu, ob stoletnici tovarne, organizirali tudi za nekdanje in zdajšnje zaposlene v tovarni Veriga iz Lesc. Pravzaprav so se večino organizacije opravili kar sami, mi smo le zagotovili prostor in pogostitev. Takšna srečanja nam prinesejo veliko zgodb o življenju in delu v tovarnah. Predpogoj pa je zaupanje med kustosi in obiskovalci teh srečanj, ki ga je treba vzpostaviti že prej in ga nato skrbno negovati.

Od Tvorнице čokolade Adolf Zavrtanik do tovarne Gorenjka

Še bolj zavzeto pa smo se lotili praznovanja stoletnice nastanka zdajšnje tovarne Gorenjka iz Lesc. Tovarno je leta 1922 ustanovil Adolf Zavrtanik (1882–1964), Solkanec, ki se je z družino zaradi naraščajočega fašizma iz Trsta umaknil v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Tvorница čokolade Adolf Zavrtanik je že

kmalu dobila proizvodne prostore v novozgrajeni stavbi v Lescah, kjer so bili v nadstropju tudi stanovanjski prostori za družino in zaposlene. Stavba je bila pozneje še dozidana. Tvornica čokolade Adolf Zavrtanik je imela izrazito družinski značaj in je poleg družinskih članov zaposlovala tudi dva do tri zunanje pomočnike. V njej so, glede na dosegljive podatke, izdelali tudi do 52 ton čokolade na leto. Kakovost izdelkov je bila zelo pomembna, zato so uvažali najboljši kakavovec v zrnju in ga za nadaljnjo uporabo sami obdelovali. Adolf Zavrtanik je bil tudi avtor receptur. Kupce so posebej navduševale mlečna, lešnikova ter gianduja čokolada in čokoladni bomboni. Edini v Jugoslaviji so imeli licenco za izdelovanje čokoladnih bombonov z lešnikovo pasto, t. i. gianduiottov. Lastno trgovino so imeli v stavbi tovarne, čokolado pa prodajali tudi na sejmi in v drugih trgovinah. Med kupci je bila tudi kraljeva družina Karađorđević, ki se je v prodajalni v Lescah pogosto ustavila, kadar je letovala na Bledu. Med vojno je tovarna, kolikor je bilo le mogoče, obratovala. Po vojni je bilo v njej še nekaj surovin, zato je družina morala nadaljevati z delom vse do nacionalizacije. 5. decembra 1946 je bila tovarna skupaj s premoženjem družine Zavrtanik nacionalizirana brez odškodnine. Adolf Zavrtanik je s hčerama Mileno in Lidijo moral ostati v tovarni, da je ta sploh lahko obratovala. Zavrtanikom je kljub poveljnemu pomanjkanju uspelo vzpostaviti proizvodnjo predvsem z maščobnimi nadomestki. 1. aprila 1948 je bilo ustanovljeno podjetje Gorenjska tovarna čokolade, desetletje pozneje pa je tovarna dobila novo ime, in sicer Gorenjka, tovarna čokolade Lesce. Leta 1964 se je podjetje pridružilo tovarni Šumi iz Ljubljane, ki je takrat prenehala izdelovati čokolade. Leta 1969 se je Gorenjka s Šumijem pridružila sistemu Trgovskega in predelovalnega podjetja Žito Ljubljana. Kmalu je Gorenjka postala edini proizvajalec čokolade v Sloveniji, saj se je Imperial Krško, naslednik proizvodnje čokolade menihov trapistov iz gradu Rajhenburg v Brestanici, pridružil Žitu in tako se je vsa slovenska proizvodnja čokolade združila v Lescah.

Od sredine šestdesetih let 20. stoletja, ko je Gorenjka povečevala proizvodnjo, se je s surovinami in embalažnimi materiali oskrbovala izključno na jugoslovanskem trgu, uvožen je bil le kakavovec. Kljub temu je surovin primanjkovalo. Ker pa na nabavnem trgu ni bilo pravih tekmecev, je bila temu primerna tudi kakovost surovin, ki so bile poleg tega dražje kot na svetovnem trgu.

Po drugi svetovni vojni je v Lescah začelo nastajati še pomembno pekarsko središče, saj so tu zgradili osrednje skladišče žita in mlevskih izdelkov za Zgornjo Gorenjsko. Tu sta se koncentrirala programa peke kruha in slaščičarstva. Leta 1968 so v Lescah prvi v Jugoslaviji začeli peči industrijsko pecivo iz biskvitnega testa (rulade in kolače).

Gorenjka je bila v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja tako prostorsko utesnjena in tehnološko zastarela, da kljub velikim naporom in dejstvu, da je bila edini slovenski proizvajalec čokoladnih proizvodov, ni mogla slediti razvoju drugih

podjetij. Med letoma 1977 in 1985 jim je kljub težavam na področju vlaganj uspelo proizvodnjo čokolade in mehkega peciva prenesti v nove, sodobnejše prostore, v katerih Gorenjka domuje še zdaj. Leta 1983 se je začelo uspešno sodelovanje z nemškim partnerjem Hitschler International, ki je podjetju odprlo pot na tuje trge zunaj Jugoslavije. Proizvodnja čokolade se je povečevala, čeprav je dosegala le približno 5 % jugoslovanske proizvodnje in ni pokrila niti slovenskih potreb po tovrstnih izdelkih. V tem času je v Jugoslaviji vladalo pomanjkanje surovin, zato so v Gorenjki začeli izdelovati čokolade z različnimi dodatki, jogurtove tablice in »čokolado« brez čokolade, ki ji je rjava barvo dajala rožičeva moka, a večjega uspeha pri kupcih te čokolade niso imele. Kljub iskanju novih izdelkov pa so se v Gorenjki ves čas zavedali, da sta zaščitni znak Gorenjke kakovostna jedilna in mlečna čokolada s celimi lešniki, zato receptur zanje, kljub pomanjkanju surovin, niso nikoli temeljiteje spreminjali.

Z osamosvojitvijo Slovenije leta 1991 se je izvoz v države nekdanje Jugoslavije močno zmanjšal in Gorenjka si je morala izboriti pot na druge trge, vendar je najpomembnejši trg ostal slovenski. Velika tekmovalnost tudi na slovenskem trgu pa je podjetje prisilila v intenzivno vlaganje v celostno podobo, različne oglaševalske akcije, degustacije, pokroviteljstva, v razvoj lastne prodajne mreže in novih okusov. Hkrati se je razvijal program biskvitnega peciva. Z osamosvojitvijo Slovenije se je spremenil položaj pri nakupu surovin; kakavovec je Gorenjka začela kupovati kot borzni artikel takrat, ko ga je potrebovala ali je bila cena ugodna. Druge surovine je nadomestila z uvozom iz evropskih držav. Leta 1997 se je Gorenjka lastninsko preoblikovala v delniško družbo, v kateri so približno četrtno delnic imeli zaposleni, in se hkrati preimenovala v Žito Gorenjka – proizvodnja pekarskih in konditorskih izdelkov, d. d.

Po osamosvojitvi so potomci Adolfa Zavrtanika sprožili denacionalizacijski postopek. Odškodnina jim je bila delno povrnjena v denarju, delno pa v delnicah Žita. Danes Gorenjka deluje kot del skupine Podravka. Gorenjka mlečna čokolada s celimi lešniki še vedno ostaja najpriljubljenejša med porabniki, največ je prodajo na domačem trgu. S svojim asortimentom pa razvaja ljubitelje te sladke razvade marsikje na svetu.

Praznovanje stoletnice Gorenjke je prineslo nove programe za različne ciljne skupine in vzpostavilo nova sodelovanja med muzeji in skupnostjo

Načrtovanje programov ob stoletnici tovarne Gorenjka se je začelo že leto pred obletnico. V stik smo stopili tako s tovarno Gorenjka, ki nam je zagotovila sponzorska sredstva, kot s potomci družine Adolfa Zavrtanika. Načrtovana je

bila priprava razstave v Povezovalnem hodniku Radovljiške graščine, predtem pa zbiranje gradiva in podatkov s pomočjo lokalnega časopisa *Deželne novice*, družbenih medijev in spletne strani Muzejev radovljiške občine ter likovnega natečaja, s katerim smo osnovne in srednje šole povabili k pripravi ovitka za čokolado Gorenjka.

Zbiranje gradiva in podatkov o tovarni

Že pred časom je moja predhodnica na mestu kustosinje Mestnega muzeja, mag. Tita Porenta, pridobila album fotografij, ki so nastale v tovarni in so jih v Gorenjki skrbno hranili. Poleg tega je pridobila obsežno zbirko ovitkov za čokolade, ki so jih proizvajali v Gorenjki. Med pripravami na razstavo smo to zbirko ovitkov s pomočjo Gorenjke še popolnili, v tovarni pa so nam za potrebe razstave odstopili tudi fotografije zdajšnje proizvodnje. Odziv javnosti na poziv o zbiranju gradiva in spominov na tovarno v medijih, na Facebooku in spletni strani naših muzejev je bil precejšen, in to ne samo med lokalnim prebivalstvom, temveč tudi v zamejstvu. Upokojena profesorica Marta Ivašič iz Trsta je poiskala in fotografirala lokacije, kjer je nekdanj delal in bival Adolf Zavrtanik. Zbrali smo precej zanimivega gradiva – od fotografij do embalaže za čokolade, kar smo pozneje uporabili na razstavi. Vendar pa nismo pridobili veliko zgodb iz življenja v tovarni, ker tovarna še deluje in so zato nekdanji zaposleni pogosto negotovi glede podajanja podatkov. Poleg tega smo v stiku z nekdanjimi zaposlenimi v Almiri že več let in med nami se je vzpostavilo bolj sproščeno vzdušje in predvsem zaupanje. Na tem področju bo v prihodnje treba še dodatno delovati in intenzivneje vabiti k sodelovanju nekdanje zaposlene.

191

Likovni natečaj za ovitek za čokolado

Čokolada je sladka razvada, po kateri posežemo v različnih trenutkih, in je močno povezana z našim čustvovanjem. Pri čokoladi nista pomembna samo njen okus in vonj ... V nas potrebo po dobrotah spodbudi privlačna zunanost – embalaža, ki ima več različnih namenov: kupca seznani s podatki, ščiti vsebino in nagovarja k nakupu. Ljudi mora nagovoriti, da se odločijo za nakup, zato podjetja veliko časa namenijo iskanju izvirnih rešitev za ovojnino, ki bo spodbudila prodajo in hkrati pripomogla k večji prepoznavnosti izdelka na trgu. Gorenjka je v vseh letih delovanja oblikovala raznovrstne ovitke in embalaže, ki varujejo čokoladno vsebino. Nekaterih starejših motivov se mnogi dobro spomnijo še po več desetletjih. Eden izmed njih je nedvomno podoba punčke z avbo, ki jo je narisal znani ilustrator Miki Muster. Na Gorenjkinih čokoladah jo opazimo še zdaj. Zaradi priljubljenosti čokolade med mladimi ter njihovega svežega pogleda smo se odločili, da osnovno- ter srednješolce povabimo k sodelovanju pri natečaju za ovitek 100-gramske čokolade. Želeli smo, da skupine otrok oblikujejo jubilejni ovitek, ki bo odražal njihovo doživljanje čokolade – kaj jim pomeni, kaj začutijo, kadar jo jedo, katere podobe se jim prikažejo ob besedi Gorenjka ...

Pri izbiri barv, ilustracij, vrste pisave so imeli proste roke, vendar je moral biti ovitek izdelan na priloženi tehnični skici v zahtevanem razmerju in vsebovati tri stvari: logotip Gorenjke, naziv izdelka (mlečna čokolada) in oznako 100 let.

Odziv na natečaj je bil zelo dober. Prejeli smo 192 likovnih del s 30 slovenskih osnovnih in srednjih šol ter likovne šole. Zanimivo je bilo, da se je na več izdelkih pojavil motiv Gorenjkine deklice, čeprav to ni bilo zahtevano, kar pomeni, da je ta močno zasidran v zavesti ljudi. Pogosta je bila čokoladna reka, ki se je stekala z vrhov gora, kjer je bil opazen Triglav kot motiv slovenstva, ki poudarja izvor čokolade (na nekaj ovitkih se pojavi tudi slovenska zastava). Na izdelkih so nastopali še mleko, lešniki – elementi, ki lahko tvorijo čokolado. Zanimiva je bila ponazoritev okolja v povezavi s čokolado: praznovanja, pohodi v gore in celo podelitev odličij na tekmovanju v poletih v Planici, kjer zmagovalec prejme največjo čokolado Gorenjka z lešniki.

Otroška in mladinska domišljija ne poznata meja, zato se je komisija odločila, da poleg predvidenih treh nagrad podeli še pet sladkih paketov.

Prejemniki prvih treh nagrad natečaja so bili:

Prvo mesto: 5. c razred, Osnovna šola Milana Šuštaršiča, motiv: 100-letni lonček mleka.

Drugo mesto: 8. razred, Waldorfska šola Ljubljana, OE Gorenjska, motiv: čokoladne gore z lešniki in čokoladno reko.

Tretje mesto: Likovnost je kul, Art RoBa, Več kot likovna šola, motiv: Pravljična pridelava mlečne čokolade Gorenjka.

192

1. MESTO

5. c razred
Osnovna šola
Milana
Šuštaršiča

MOTIV: 100-letni lonček mleka

MLEČNA ČOKOLADA
Sestavni: sladkor, mleko v prahu, kakavovo maslo, lešnikovo maslo, lešniki, emulgator (polisorbatin kalcij), aroma (naravni ekstrakt vanilije). Laktični rastlinski sladkor (mlečni), soja in pšenica. Mlečna čokolada vsebuje: najmanj 28 % kakavovih zrn, najmanj 14 % mlečne maščobe, 0,5 % mlečne beljakovine.

MLEČNA ČOKOLATA
Ingredients: sugar, milk powder, cocoa butter, cocoa mass, hazelnut butter, emulsifier (calcium polysorbate), natural vanilla flavor. May contain traces of nuts (almonds), soya and wheat proteins. 100 chocolate contains min. 28 % cocoa solids, 20 % milk solids, min 0,5 % milk fat.

Preporučamo hranjenje v suhem in hladnem prostoru med 15 in 20 °C. Keep in dry and cool place.

Neto teža: 80 g / 2.8 oz

PROIZVODILCA / Manufactured by: ZITO d.o.o., Šmarška c. 154, 1000 Ljubljana, Slovenija

POMERILNA HRANILNA VREDNOST ZA 100g
AVERAGE NUTRITIONAL VALUES PER 100g

Energija / Energy	2300 kJ / 550 kcal
Beljakovine / Protein	25 g
Maščobe / Fat	22 g
Neto žaga vsebuje razločljiv vlakninski del / Net sugar contains soluble fibre part	24 g
Čistilni del / Carbohydrates	57 g
Neto žaga vsebuje mlečni sladkor / Net sugar contains milk sugar	12 g
Slanost / Salt	0,1 g

Prvonagrajeni ovitek za čokolado (foto: fototeka Mestnega muzeja Radovljica).

Razstava 100 let, polnih vsega dobrega

Razstavo smo v Razstavnem hodniku Radovljiške graščine odprli v soboto, 4. junija 2022. Prostor ne dopušča obsežnejše razstave. Uvodni del smo postavili v predprostor, kar je omogočilo postavitev večjih vitrin, v katerih smo razstavili faze predelave kakava. Pri tem so nam močno pomagali tudi v Gorenjki, saj so nam priskrbeli kakav v različnih stopnjah predelave in fotografije sodobne proizvodnje v tovarni ter priskočili na pomoč pri pripravi besedil o proizvodnji. V predprostoru smo tako predstavili še zgodovino kakava v svetu in začetke proizvodnje čokolade na Slovenskem. Popestrili smo jo s televizijskimi prispevki o Gorenjki, ki jih je posnela RTV Slovenija. V hodniku je sledila razstava o sami tovarni, ki smo jo dodatno opremili s slogani za oglaševanje njenih proizvodov in z različnimi zanimivostmi, povezanimi s kakavom oziroma čokolado. Fotografije in ovitki za čokolado iz Tvornice čokolade Adolf Zavrtanik in Gorenjke za potrebe razstave so deloma izvirali iz naše zbirke, a tudi od družine Zavrtanik, Gorenjskega muzeja Kranj in od ljudi, ki so se odzvali našemu pozivu k zbiranju predmetov, en predmet pa smo si izposodili pri zbiralcu. Za slednjega si še vedno prizadevamo, da bi ga lahko odkupili. V sodelovanju z Gorenjko smo obiskovalcem na razstavi ponudili pokušanje čokoladnih izdelkov. To je bilo še posebej zanimivo za obiskovalce iz tujine, ki se s to čokolado še niso srečali. Razstava je bila na ogled do začetka januarja 2023. Na prošnjo Gorenjke smo jo vnovič postavili ob Festivalu čokolade v aprilu 2023 in je bila obiskovalcem na ogled do junija 2023.

193

Razstava 100 let, polnih vsega dobrega (foto: fototeka Mestnega muzeja Radovljica).

Delavnica Čokolaž

Odprtje razstave 100 let, polnih vsega dobrega je zaznamoval bogat spremljevalni program. Del programa je bila delavnica za otroke Čokolaž, kjer smo kolaže ustvarjali s sestavinami, ki jih v Gorenjki uporabljajo za izdelavo različnih vrst čokolad. Uporabili smo različne koščke že izdelanih čokolad, kakav v prahu, liofilizirane koščke malin, cele in drobljene lešnike, ekspandiran riž ... Ker pa se s hrano ne smemo igrati, smo za lepljenje uporabili sladkor v prahu, raztopljen v vodi. Tako smo naše izdelke na koncu lahko pojedli. In bili so nadvse okusni, sploh pa privlačni na pogled.

Ob zaključku praznovanja stoletnice

Zelo lepa razstava in popotovanje po zgodovini tovarne Čokolade Gorenjka.
(5. 8. 2022)

Odlično. Najboljša je čokolada Gorenjka, na celem svetu. Primorski vidik!
(Nada in Franci)

Ni res, da ste Gorenjci škrti, zastonj sem jedla čokolado! Hvala vam.

Nekateri srečneži delajo v tovarni čokolade!?

Hvala vsem, ki ustvarjate sladko zgodbo, in hvala vsem, ki ohranjate spomin.
(Jožica Hribar)

Zelo zanimiva razstava in... VSE NAJBOLJŠE, GORENJKA!
(Družina Škorja izpod Kureščka)

To je le nekaj zanimivih zapisov v vpisni knjigi, ki je spremljala razstavo. Veliko pozornosti je požela brezplačna čokolada, ki je bila obiskovalcem na voljo na razstavi. Čokolada, ki nam jo z veseljem pripravi Gorenjka, pogosto spremlja naše dogodke in odprtja razstav, kar dokazuje, da našega sodelovanja še ni konec. To potrjujejo tudi rolade, ki so nam jih v Gorenjki pripravili za predstavitev projekta na IV. kongresu muzealcev, ki se je letos septembra odvijal v Kopru. V Muzejih radovljiske občine si želimo, da bi naše sodelovanje še dolgo trajalo in da bi skupaj praznovali še veliko obletnic.

Literatura in viri

GARTNER LENAC, Nadja: Industrija. V: Jože Dežman (ur.), *Med Jelovico in Karavankami. Radovljiški zbornik 2000*. Radovljica: Občina Radovljica, 2000, 143-172 .

DEŽMAN, Jože (ur.): *Gorenjka Lesce - slovenska tovarna čokolade: 1922–1997*. Lesce: Žito Gorenjka, 1997.

ZAVRTANIK, Jernej: Znamenita čokolada Gorenjka se je rodila kot Primorka, *Primorske novice*, petek, 1. april 2022, 24-25.

Culture and local developement: Maximasing the impact, Gudie for Local Governments, Communities an Museums, OECD and ICOM, 2018; <https://www.oecd.org/cfe/leed/venice-2018-conference-culture/documents/OECD-ICOM-GUIDE-MUSEUMS-AND-CITIES.pdf>, 2. 9. 2023.

Summary

In 2022, the Slovenian Gorenjka Chocolate Factory celebrated its 100th anniversary. The factory was founded in 1922 by Adolf Zavrtanik (1882–1964) from Solkan, who moved with his family from Trieste to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes due to growing fascism. The Adolf Zavrtanik chocolate factory soon acquired production premises in a newly built building in Lesce, which was later extended. The company had a distinct family character and, in addition to family members, employed two to three external assistants.

Adolf Zavrtanik also created the recipes, some of which have not changed significantly to this day. Among the customers was the royal Karadordevič family, who stopped at the shop in Lesce when they were on holiday in Bled. After World War II, the family had to continue working until nationalisation. On 5th December 1946, the factory, together with the Zavrtanik family's assets, was nationalised and they did not receive any compensation. Adolf Zavrtanik and his two daughters remained to work in the factory so that it could continue to operate. The factory was renamed Gorenjka, Chocolate Factory. Later, it joined the system of the Žito Ljubljana Trade and Processing Company and became the only producer of chocolate in Slovenia. Gorenjka had problems with the lack of raw materials on the Yugoslav market, insufficient space for production, and it fell behind in terms of technology.

The factory tried to solve the problem of lack of raw materials in the making of chocolate by using various additions, but they were not well received by customers. In the 1980s, new production premises were built, in which Gorenjka still operates today, and began a successful collaboration with the German partner Hirschler International, which opened the way for the company to reach foreign markets. Following Slovenia's gaining of independence in 1991, Gorenjka had to find other markets, but the Slovenia market remained the most important. Gorenjka was transformed into a joint-stock company in 1997, and today it operates as part of the Podravka group.

To celebrate the factory's 100th anniversary, Radovljica Municipality Museums joined forces with Gorenjka to carry out several activities. We started by collecting data, materials and memories of the factory, then continued with a nationwide art competition for primary and secondary schools, who were invited to design a wrapper for a 100-gram chocolate bar. In addition, we put together an exhibition about the history of the factory, which, at the request of Gorenjka in relation to the Radovljica Chocolate Festival, was extended to 2023. The general public were invited to the opening of the exhibition at which there was also a chocolate workshop for children. For the preparation of the exhibition, Gorenjka also allocated sponsorship funds to Radovljica Municipal Museums and in 2023 it will continue to supply us with chocolate in abundance for the needs of exhibition openings and other museum events.

Andželina Jukić, muzejska sodelavka, Muzej Velenje,
andzelina.jukic@muzej-velenje.si

Vloga in pomen Muzeja Velenje v turističnem razvoju Šaleške doline

The Role and Significance of the Velenje Museum in the Tourist Development of the Šaleška Valley

197

Izvilleček

Šaleška dolina postaja v zadnjih letih priljubljena turistična destinacija tako domačih kot tudi tujih gostov. Čeprav se muzeji v prvi vrsti ne ukvarjamo s turizmom in turističnimi produkti, je pomembno, da se aktivno vključujemo v turistično dejavnost. Turizem potrebuje nas in mi turizem.

Prispevek na treh izbranih primerih predstavi uspešno sodelovanje Muzeja Velenje z ostalimi ustvarjalci in ponudniki turističnih produktov v Šaleški dolini. Prvi primer dobre prakse je sodelovanje z Zavodom za turizem Šaleške doline, ki je ustvaril petzvezdično doživetje »Polet v usnjarno Evrope« in vključuje muzejsko enoto Muzej usnjarstva na Slovenskem v Šoštanju. Na primeru največjega otroškega festivala v Sloveniji, Pikinega festivala, je predstavljeno dolgoletno sodelovanje s Festivalom Velenje, ki skrbi za razvoj festivalskega turizma v mestu Velenje. Kot tretji primer dobre prakse je predstavljen dogovor med Muzejem Velenje in Termami Topolšica, ki svojim gostom v sklopu nastanitvenega paketa ponudijo vstopnico za obisk muzeja.

Na koncu prispevka je predstavljena še posredna vloga Muzeja Velenje pri vzgoji in izobraževanju bodočih turističnih delavcev, saj muzej že vrsto let omogoča opravljanje strokovne prakse dijakom in študentom.

Ključne besede

MUZEJ VELENJE, ŠALEŠKA DOLINA, TURIZEM, SODELOVANJE, VKLJUČENOST

Abstract

In recent years, the Šalek Valley has become a popular tourist destination, attracting both domestic and international visitors. Although museums are not primarily focused on tourism and tourist products, it is important for us to actively engage in local tourism activities. Tourism needs us, and we need tourism.

This article presents three selected cases of successful collaboration between the Velenje Museum and other creators of tourist products in the Šalek Valley. The first case of good practice involves cooperation with the Šalek Valley Tourism Institute, which has created a five-star experience called „A Flight into the European Tannery“ and includes the museum unit called the Museum of Tanning in Slovenia in Šoštanj. The second case highlights the long-standing collaboration with the Velenje Festival, the organizer of the largest children's festival in Slovenia, known as the Pika Festival. They contribute to the development of festival tourism in the city of Velenje. The third case of good practice showcases the agreement between the Velenje Museum and the Topolšica Spa, which offers museum entry tickets as part of their accommodation package to their guests.

The last part of the article presents the museum's indirect role in the education and training of future tourism workers, as the museum has been providing professional internships to high school and college students for many years.

199

Keywords

VELENJE MUSEUM, ŠALEK VALLEY, TOURISM, COLLABORATION, INCLUSIVITY

V prispevku je predstavljeno, v kakšni obliki in v kolikšni meri uspe muzeju aktivno sodelovati pri turistični ponudbi Šaleške doline.

Šaleška dolina postaja v zadnjih letih vse bolj prepoznavna turistična destinacija v Sloveniji. Na lokalni ravni so bili sprejeti in izvedeni številni ukrepi, ki so postavili dobre temelje k uspešnemu razvoju turizma v dolini. Med njimi je zagotovo vredno omeniti prenovo čolnarne in urejanje plaže ob Velenjskem jezeru, ki v času kopalne sezone privabi več kot 100.000 obiskovalcev; zadnjih šest let (vključno z letom 2023) pa je Velenjska plaža razglašena za najboljše naravno kopališče v Sloveniji. Med drugim je Šaleška dolina tudi edina destinacija v Sloveniji, ki ponuja kar tri petzvezdična doživetja Unique Experiences¹, katerih del je tudi muzejska enota Muzeja Velenje – Muzej usnjarstva na Slovenskem.

Nosilec turističnega razvoja v Šaleški dolini je Zavod za turizem Šaleške doline (ZTŠD), ki pokriva tri občine: Velenje, Šoštanj in Šmartno ob Paki. S pomočjo in v sodelovanju z ostalimi javnimi zavodi v dolini snuje turistične produkte, s katerimi vabijo domače in tuje turiste v Šaleško dolino. V zadnjih letih se je sodelovanje Muzeja Velenje z ZTŠD okrepilo in razširilo. Najpogostejši način sodelovanje poteka na strokovni ravni. Strokovni sodelavci muzeja pomagamo pri pripravi gradiva (besedila, fotografije, avdiovizualna gradiva ipd.) za izbrane turistične produkte, opozarjamo na morebitne težave in nepravilnosti pri predstavljanju kulturne dediščine ter poudarjamo pomen tako nepremične kot premične kulturne dediščine v dolini, ki lahko postane, če še ni, zanimiva turistična točka. Hkrati pa tudi opozarjamo na morebitne negativne učinke turizma, predvsem na nepremično kulturno dediščino. Za skupine obiskovalcev, ki obiščejo Šaleško dolino v organizaciji ZTŠD, se v muzeju po potrebi prilagodi delovni čas, po muzejskih razstavah pa jih praviloma vodijo muzejski vodiči ali kustosi. Organizirane skupine s strani ZTŠD imajo tudi cenejše vstopnice za obisk muzeja; ta cena je trenutno 25 % nižja od redne prodajne cene.

Med uspešne načine sodelovanja štejemo tudi skupno promocijo muzeja na različnih turističnih sejmih doma in v tujini. Muzej poskrbi, da ima vedno na voljo zadostno količino promocijskega materiala v različnih tujih jezikih, ki ga ZTŠD vključi v svoj promocijski material na sejmih, v letošnjem letu pa smo muzejski sodelavci na povabilo ZTŠD tudi sami sodelovali na sejmih. Tako sta bili na začetku leta 2023 muzejski sodelavki prisotni na sejmu Alpe-Adria na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani. Skupaj z ZTŠD sta med drugim z delavnico predstavljali usnjarstvo in dediščino v Šoštanju ter Muzej usnjarstva na Slovenskem. Maja 2023 se je muzejska sodelavka pridružila ekipi ZTŠD na 21. mednarodnem sejmu turizma in ekologije »List« v Lukavcu, v Bosni in Hercegovini. Tako je naš muzej dobil priložnost, da sam predstavi svoje razstave (in s tem hkrati tudi bogato kulturno dediščino Šaleške doline) novi publiki v tujini.

1 Z oznako Slovenia Unique Experiences Slovenska turistična organizacija označuje petzvezdična doživetja, ki ponujajo edinstveno, avtentično in butično izkušnjo. Oznaka zagotavlja obiskovalcu, da bo zgodbo doživel osebno, na izvirnem prizorišču, v stiku z domačini in na način, ki je v skladu s trajnostnimi načeli delovanja v turizmu (Spletni vir 1).

201

Stojnica ZTŠD na 21. mednarodnem sejmu turizma in ekologije »List« v Lukavcu, katerega del je bil tudi Muzej Velenje (foto: Zavod za turizem Šaleške doline, 5. 5. 2023).

Kot je bilo omenjeno že na začetku, je muzejska enota Muzej usnjarstva na Slovenskem² del petzvezdičnega doživetja z naslovom »Polet v usnjarno Evrope«. Obiskovalec tu vstopi v vlogo raziskovalca, saj je celotno doživetje postavljeno v trideseta leta prejšnjega stoletja, ko je v Šoštanju obratovala nekdanja najuglednejša tovarna usnja v Evropi. Obiskovalec se v vlogi češkega podjetnika Tomaša Bate, ki je obiskal Šoštanj leta 1931 zaradi sklenitve posla s šoštanjsko usnjarno, sprehodi po mestu Šoštanj in ustavi na točkah, ki so še danes spomeniki nekdanje bogate usnjarske dejavnosti v mestu. Ena izmed točk je tudi muzej, ki od leta 2009 domuje v prostorih nekdanje kopalnice usnjarne. Na vodenem ogledu muzeja se obiskovalec seznani z 211 let dolgo tradicijo usnjarstva, z ustanoviteljico usnjarne družino Vošnjak ter zanimivostmi iz življenja in dela šoštanjskih usnarjev. V muzeju si obiskovalci izdelajo tudi usnjen spominek.³

² Muzej usnjarstva na Slovenskem je bil odprt leta 2009 in gre za prvo fazo postavitve muzeja, ki predstavlja zgodovino usnjarstva v Šoštanju, družino Vošnjak – ustanoviteljico ene največjih usnjarn v Evropi, vsakdanje življenje in delo šoštanjskih usnarjev ter industrijsko predelavo kože v usnje, ki je prikazana v paviljonskem delu. V načrtu je izgradnja druge faze muzeja, ki pa bo celostno predstavila usnjarstvo na Slovenskem.

³ Več o petzvezdičnem paketu Polet v usnjarno Evrope (Spletni vir 2).

Obisk muzejske enote Muzej usnjarstva na Slovenskem v sklopu petzvezdičnega paketa »Polet v usnjarno Evrope« (foto: Zavod za turizem Šaleške doline).

202

Sodelovanje Muzeja Velenje in Festivala Velenje, ki skrbi za festivalski del turizma, je podobno kot pri ZTŠD uspešno, predvsem pa ima dolgo tradicijo še iz časov, ko sta bila oba zavoda pod eno streho.⁴ V poletnih mesecih se v sklopu Poletnih kulturnih prireditev, ki jih organizira Festival Velenje, v muzeju, lociranem na Velenjskem gradu, odvijajo številni poletni koncerti in prireditve. Na povabilo Festivala Velenje muzej s svojimi vsebinami sodeluje tudi na različnih tematskih dogodkih v mestu. Tako na primer v času poletnih počitnic poleg lastnega počitniškega programa sodeluje tudi pri »Torkovih igrarijah«⁵ pred Domom kulture.

4 Leta 1975 je bil ustanovljen Kulturni center Velenje, ki je združeval vse enote s področja kulturnih dejavnosti (muzej, knjižnico, Dom kulture, galerijo ipd.). Leta 1988 se je zavod ob 100. obletnici rojstva akademskega kiparja Ivana Napotnika preimenoval v Kulturni center Ivana Napotnika (KCIN). KCIN je deloval do leta 2004, nato pa prenehal s svojim delovanjem in se preoblikoval v dva nova javna zavoda: Muzej Velenje in Knjižnico Velenje. Oba nova zavoda sta imela dve notranji organizacijski enoti: Muzej Velenje muzejsko in galerijsko, Knjižnica Velenje pa knjižnico in prireditve. Leta 2008 je bil ustanovljen javni zavod Festival Velenje, ki je prevzel prireditveno dejavnost, Galerija Velenje pa je postala enota Festivala Velenje.

5 »Torkove igrarije« organizira Festival Velenje vsak torek v mesecu juliju in avgustu na travniku pred Domom kulture. Dogodek poteka v dopoldanskem in popoldanskem času. Muzej Velenje nastopa s predstavitvijo iger iz preteklosti.

V letu 2023 je Festival Velenje pripravil enodnevni dogodek »Afriški dan pri Vili Čira Čara«. Kustosinja Muzeja Velenje je pripravila del programa, s katerim je predstavila afriško kulturo in nekaj njene dediščine, ki jo hranimo v Muzeju Velenje (foto: Festival Velenje, 13. 8. 2023).

203

Najbolj znan in obsežen dogodek je zagotovo Pikin festival, ki je največji otroški festival v Sloveniji. Muzej Velenje je kot član ožjega organizacijskega odbora aktiven soustvarjalec programa Pikinega festivala. Sodelavci muzeja s svojimi znanji, izkušnjami in predlogi prispevamo k vsebinski raznolikosti festivala. Že vrsto let je muzejska četrt ena izmed stalnih točk v »umetniški četrti« otroških delavnic, ki jih ponuja festival; v njej pa se tako otroci kot odrasli seznanijo z muzejem, njegovimi razstavami in ostalo kulturno dediščino v dolini. Vsebina muzejske četrti je vsako leto drugačna in je v skladu s temo festivala. Ker gre za večdnevni festival, Muzej Velenje k sodelovanju povabi tudi druge slovenske muzeje, ki na ta način dobijo priložnost, da se predstavijo otrokom in odraslim. Že vrsto let v sklopu Pikinega festivala v muzeju v atriju Velenjskega gradu pripravimo Pikino fotografsko razstavo. Fotografski natečaj je namenjen osnovnošolcem, ki imajo radi fotografijo. V mesecu juniju muzej objavi natečaj na izbrano temo Pikinega festivala. Med prispelimi fotografijami komisija izbere tiste fotografije, ki bodo razstavljene v grajskem atriju do konca jeseni, najboljše pa tudi nagradi. Zadnji dve leti je muzej fotografski natečaj razširil čez meje Šaleške doline; od leta 2022 ga Muzej Velenje skupaj s Festivalom Velenje pripravlja pod pokroviteljstvom Fotografske zveze Slovenije ter v sodelovanju z Digitalnim Foto Klubom in fotografsko revijo *Digitalna kamera*.

Novo sodelovanje je obogatilo pestrost in kvaliteto fotografskih razstav ter prepoznavnost fotografske dediščine v Velenju.⁶ Uspešno sodelovanje je prispevalo k širši prepoznavnosti natečaja, saj je bilo lansko leto poslanih okoli sto petdeset fotografij mladih fotografov iz cele Slovenije.

204

Tema letošnjega Pikinega festivala je bil »Časovni stroj«. V Muzeju Velenje smo v muzejski četrti pripravili program z naslovom »Nazaj v preteklost s časovnih strojem po Šaleški dolini«. Z razstavami, igrami in delavnicami smo predstavili različna časovna obdobja in življenje nekoč v dolini (foto: Katarina Škoberne, 9. 9. 2023).

Za konec je predstavljeno še eno uspešno sodelovanje muzeja z enim izmed predstavnikov zdraviliškega turizma v dolini. Leta 2021 smo se v muzeju obrnili na Terme Topolšica s predlogom, da bi svojim gostom v sklopu nastanitvenih paketov ponudili tudi ogled Muzeja Velenje na Velenjskem gradu, Muzeja usnjarstva na Slovenskem v Šoštanju ali Hiše mineralov v Starem Velenju. V praksi to pomeni, da gost Term Topolšica ob nakupu izbranega paketa v termah prejme vstopnico za eno izmed naštetih muzejskih lokacij. Ob obisku ene izmed naštetih enot muzeja vstopnico preda muzejskemu vodiču. Na podlagi števila zbranih vstopnic muzej Termam Topolšica izda račun, pri čemer je cena vstopnine znižana. Sodelovanje je prineslo dobre rezultate že prvo leto. Leta 2021 je bilo od 8.351 obiskovalcev muzeja, ki so za ogled muzeja kupili vstopnico, kar 2.099 obiskovalcev iz Term Topolšica, kar predstavlja 25 % delež. Pozitiven trend se je nadaljeval tudi v letu 2022, ko so gostje Term Topolšica predstavljali skoraj 20 % delež vseh obiskovalcev, ki so kupili vstopnice.

⁶ V muzeju na Velenjskem gradu je del stalnih razstav tudi razstava o fotografskem mojstru Volbenku Pajku, v muzejski fototeki pa hranimo več sto tisoč fotografij na različnih nosilcih tako amaterskih kot profesionalnih fotografov in fotografinj. Bogato muzejsko fototeko predstavimo z izvedbo pedagoških programov »Zgodovinski viri« in »Fotografija nekoč«, pri čemer slednja vključuje tudi delavnico v temnici, ki je del stalne razstave o Volbenku Pajku. Ena izmed enot Muzeja Velenje je tudi galerija F-bunker, ki je prostor ljubiteljev in ustvarjalcev avdiovizualne umetnosti ter je trenutno med redkimi specializiranimi enotami slovenskih muzejev, ki se posvečajo izključno fotografiji, filmu in drugim praksam avdiovizualne ustvarjalnosti. Galerija podpira tudi mlade fotografe, saj v sodelovanju z različnimi institucijami redno razstavlja dela mladih fotografov.

Vstopnica, ki jo prejme gost Term Topolšica za ogled muzejskih razstav na Velenjskem gradu (foto: elektronska kopija).

Gostje Term Topolšica so naredili pozitivno razliko v številu obiskovalcev Muzeja Velenje in njegovih enot v letih 2021 in 2022, pozitiven trend pa se nadaljuje tudi v letu 2023. Iz zbranih podatkov (glej tabelo 1) lahko razberemo, da se je število prodanih vstopnic gibalo med devet in deset tisoč na leto. Leta 2022 pa je muzej prodal največ vstopnic v zadnjih desetih letih: 12.735, od tega je bilo kar 2.375 obiskovalcev iz Term Topolšica. Podatek je še posebej zanimiv v kontekstu nedavne statistike, ki jo je objavil SURS in ki pravi, da je v letu 2022 galerije in muzeje obiskala skoraj četrtina manj obiskovalcev kot v letu pred pandemijo (Spletni vir 3).

205

Leto	Št. prodanih vstopnic	Od tega Terme Topolšica	Delež gostov iz Terme Topolšica v procentih
2022	12.735	2.375	19 %
2021	8.351	2.099	25 %
2020	4.504	/	/
2019	9.082	/	/
2018	10.058	/	/
2017	9.364	/	/
2016	10.090	/	/
2015	10.230	/	/
2014	8.747	/	/
2013	10.632	/	/
2012	11.381	/	/

Tabela 1: Število prodanih vstopnic v Muzeju Velenje (vključno z muzejskimi enotami) od leta 2012 do 2022.⁷

⁷ Podatki za leto 2023 niso vključeni v tabelo. Delna analiza podatkov za leto 2023 kaže, da smo do 21. 8. 2023 imeli 960 obiskovalcev iz Term Topolšica in so ti predstavljali 14 % vseh prodanih vstopnic.

Uspešno sodelovanje med Muzejem Velenje in Termami Topolšica nima samo pozitivnega finančnega učinka za muzej. V muzeju vidimo kot veliko dodano vrednost predvsem priložnost približati naše razstave in tudi sam muzej ljudem, ki v svoje počitnice ali izlete navadno ne vključujejo obiska muzeja. Tako pa je naš muzej obiskala nova publika in morda je bil določen delež ljudi tudi spodbujen, da se v prihodnje bolj pogosto odločijo za obisk muzeja. Veliko obiskovalcev iz Term Topolšica je muzej obiskalo le zato, ker so vstopnico prejeli ob nakupu nastanitvenega paketa in niso želeli, da ta propade.⁸ Da jih je ta misel motivirala za obisk muzeja, priča tudi opažanje naših vodičev, da so se nekateri obiskovalci v muzeju zadržali le za kratek čas. Na drugi strani pa so bili tudi taki, ki so bili pozitivno presenečeni nad muzejskimi razstavami in so v muzeju preživeli več časa, kot so načrtovali. V muzeju si želimo, da bi še naprej nadaljevali z uspešnih sodelovanjem. Podoben dogovor smo skušali skleniti tudi s Termami Dobrna – nekaj takšnih obiskovalcev smo že imeli, vendar zaenkrat brez večjega uspeha.

Morda manj vidno, a vendarle zelo pomembno področje sodelovanja med muzeji in turizmom poteka že v sklopu formalnega izobraževanja bodočih turističnih delavcev. Zato Muzej Velenje vse od svoje ustanovitve ponuja možnost opravljanja strokovne prakse za dijake in študente turističnih smeri, pogosto pa smo muzejski sodelavci tudi somentorji njihovih nalog. Poleg tega, da se dijaki in študenti med prakso seznanijo z delom in poslanstvom muzeja ter lokalno kulturno dediščino, predvsem dobijo priložnost, da pridejo v stik z obiskovalci in tudi vodijo skupine po muzeju; velikokrat je marsikdo od njih prvič v vlogi vodiča. Na ta način želimo posredno pomagati pri vzgoji bodočih turističnih delavcev, da bodo kasneje na svoji poklicni poti prepoznali pomen kulturne dediščine ter v svoje programe in produkte vključevali tudi muzej, v kakršnikoli obliki. Še posebej smo veseli, kadar v muzeju najdejo teme za svoje zaključne ali diplomske/magistrske naloge. Leta 2022 je študentka Višje strokovne šole Velenje, program Gostinstvo in turizem, napisala diplomsko delo z naslovom »Pomen igrifikacije v ponudbi Muzeja Velenje«, ki je vključevalo tudi igro, namenjeno družinam s starejšimi otroci. Ob začetku igre udeleženci dobijo liste z različnimi nalogami in izzivi ter ostale potrebne pripomočke. Vse naloge so vezane na zgodovino Velenjskega gradu in njegovo arhitekturo. Na koncu uspešno zaključene igre udeleženci dobijo simbolno nagrado iz muzejske trgovine. Do zdaj smo igro izvedli štirikrat; v treh primerih je bila igra izpeljana kot samostojni dogodek in v vseh treh primerih so bile skupine polne. Četrta izvedba je bila v sklopu praznovanja otroškega dneva na Velenjskem gradu. Ob izvedbah so se pokazale tudi posamezne pomanjkljivosti igre (zahtevnost nalog, dolžina same igre ipd.), ki jih je treba rešiti. Trenutno je igra v fazi izboljšave in bo kmalu del stalne ponudbe Muzeja Velenje. Seveda pa vsa ta dejavnost v muzeju ne bi bila možna brez pripravljenosti vseh muzejskih sodelavcev, ki se aktivno vključujejo v zgoraj naštetе dejavnosti. Pred začetkom poletne sezone se muzejska sodelavka z muzejskim promocijskim materialom odpravi do turističnih točk in ponudnikov prenočišč v Šaleški in Zgornji

8 Predstavljena ugotovitev izhaja iz opažanj muzejskih vodičev, ki so se pogovarjali z obiskovalci iz Term Topolšica.

Savinjski dolini. Hkrati poskrbi za uspešno mreženje muzeja z lokalnimi društvi in ponudniki turističnih storitev. Ob tem se mnogokrat razvijejo ideje za nova sodelovanja, kot je na primer vključevanje njihovih izdelkov v muzejsko trgovino. Skozi leto se muzejski sodelavci poskušamo razporediti in biti prisotni na različnih predavanjih, seminarjih in konferencah na temo turizma. V prihajajočem letu bo ZTŠD skupaj z Muzejem Velenje pripravil mesečna brezplačna tematska vodenja »Poznaš svoje mesto?«. V sklopu mesečnih vodenj se bodo predstavile tudi štiri muzejske enote: Velenjski grad, Muzej usnjarstva na Slovenskem ter Kavčnikova in Grilova domačija, po katerih bodo vodili tudi muzejski sodelavci.

V letu 2023 smo bili prisotni tudi na festivalu MetalDays, ki se je prvič odvijal v Vista parku z razgledom na Velenjsko jezero. Skupaj s Festivalom Velenje smo najeli stojnico, na kateri se je muzej predstavljaj in prodajal muzejske spominke. Dve muzejski sodelavki sta bili izmenjave prisotni vse dni festivala na samem prizorišču. Za muzejske spominke se je izkazalo, da niso šli v prodajo, zato pa sta bili sodelavki precej uspešnejši pri promociji muzeja. V štirih dneh (zaradi poplav je bil festival predčasno prekinjen) smo v muzeju zabeležili nekaj manj kot sto obiskovalcev, ki so bili hkrati obiskovalci festivala MetalDays.

207

Muzejska stojnica na festivalu MetalDays, ki smo si jo delili s Festivalom Velenje (foto: Nina Časl, 30. 7. 2023).

V Muzeju Velenje smo trenutno zadovoljni s stopnjo in načini sodelovanja z Zavodom za turizem Šaleške doline (ZTŠD), Festivalom Velenje in ostalimi ponudniki turističnih storitev v dolini. Seveda pa so tako kot na marsikaterem področju tudi tukaj možnosti za napredovanje in izboljšanje. Priložnosti za nadaljnje sodelovanje ne bo manjkalo, sploh v luči sprejete strategije razvoja in trženja turizma v Velenju in Šoštanju za obdobje 2022–2027, s katero se želi Šaleško dolino usmeriti v razvoj družinam prijazne doline, Velenje pa družinam najprijaznejše destinacije v Sloveniji. Kot podporni produkt pa je definiran tudi kulturni turizem (Spletni vir 4).

Literatura in viri

Spletni vir 1: Edinstvena doživetja Slovenije; <https://www.slovenia.info/sl/dozivetja/edinstvena-dozivetja-slovenije>, 19. 9. 2023.

Spletni vir 2: Polet v usnjarno Evrope, <https://www.slovenia.info/sl/dozivetja/edinstvena-dozivetja-slovenije/85-polet-v-usnjarno-evrope>, 19. 9. 2023.

Spletni vir 3: Galerije in muzeje lani obiskala skoraj četrtna manj obiskovalcev kot v letu pred epidemijo, 25. 8. 2023; <https://www.rtvsl.si/kultura/dediscina/galerije-in-muzeje-lani-obiskala-skoraj-cetrtna-manj-obiskovalcev-kot-v-letu-pred-epidemijo/679198>, 19. 9. 2023.

Spletni vir 4: Turizem; <https://www.velenje.si/o-velenju/turizem/>, 19. 9. 2023.

Summary

In recent years, the Šalek Valley has become a more recognized tourist destination in Slovenia. Numerous measures have been taken at the local level, laying a solid foundation for successful tourism development in the valley. One notable accomplishment is the renovation of the boathouse and the beach along Lake Velenje, which attracts over 100,000 visitors during the bathing season. For the past six years (including 2023), Velenje Beach has been named the best natural swimming area in Slovenia. Additionally, the Šalek Valley is the only destination in Slovenia that offers three five-star experiences - Unique Experiences, one of which includes the museum unit of the Velenje Museum - the Museum of Tanning in Slovenia.

This contribution presents good practices and collaboration between the Velenje Museum and various tourism service providers in the Šalek Valley. In recent years, cooperation between the Velenje Museum and the Šalek Valley Tourism Institute (ZTŠD), the main driver of tourism in the valley, has improved. The collaboration takes place at various levels, ranging from expert assistance in shaping and complementing content about the past and cultural heritage of the Šaleška Valley, guided visitor tours, participation in trade fairs, to the incorporation of exhibitions, museum artifacts, and museum units into various tourism products. Furthermore, the museum's online presence and social media posts by ZTŠD significantly increase its public reach.

209

The article also highlights the longstanding collaboration between the Velenje Museum and the Velenje Festival, which promotes festival tourism development in the city. Throughout the year, other events take place in the city, and the museum is also involved.

However, the museum doesn't wait for others to invite them to collaborate or ask for help. An example is given of how the Velenje Museum partnered with Terme Topolšica, which covers part of the spa tourism in the Šaleška Valley. Since 2021, an agreement has been in place where guests of Terme Topolšica, upon purchasing a selected accommodation package, receive a ticket to visit one of the three museum units: Velenje Museum at Velenje Castle, the Museum of Tanning in Slovenia in Šoštanj, or the House of Minerals in Stari Velenje. The museum achieved excellent results in the first year of the agreement, as guests from Terme Topolšica accounted for 25% of all visitors who purchased a museum ticket. Although this percentage was 19% in 2022, it still significantly contributed to the museum's record attendance in the last ten years. The positive financial impact for the museum should not be overlooked, but it is equally important that the museum has gained a new audience who wouldn't typically choose to visit museums. The museum hopes to continue this collaboration in the coming years.

The Velenje Museum acknowledges our satisfaction with the current direction of tourism development in the Šalek Valley and the level of the museum's involvement in tourism activities. The museum cannot create tourism products on its own, nor is it primarily responsible for doing so. There are professionals in the field of tourism who are qualified for this task. However, the presented examples demonstrate that the museum can be a valuable partner in co-creating these products.

Petra Karalić, muzejska sodelavka, Posavski muzej Brežice, vodnik@pmb.si

Anja Medved, muzejska sodelavka, Posavski muzej Brežice, pedagog@pmb.si

Anja Zagode, koordinatorka in organizatorka kulturnih programov, Posavski muzej Brežice, anja.zagode@pmb.si

Neločljiva kulturna in naravna dediščina: projekti Posavskega muzeja Brežice za sonaravni razvoj regije

211

The Inseparable Link Between Cultural and Natural Heritage: Posavje Museum Brežice's Projects Aimed at Sustainable Development of the Region, Sustainability and Accessibility

Izvilleček

V prispevku predstavljamo več projektov, izvedenih med letoma 2019 in 2023, v katerih je Posavski muzej Brežice aktivno nastopal kot projektni ali vodilni partner. Čeprav so izvedeni projekti vsebinsko izredno raznoliki, obsegajo namreč področja arheologije, zgodovine, etnologije, biologije, geografije, prometa idr., jih združuje skupna rdeča nit. Stičišče vseh izvedenih projektov je namreč neločljivo povezovanje kulturne in naravne dediščine, zagotavljanje boljše dostopnosti do dediščinskih vsebin ter njihova povezava s sodobnimi gospodarskimi panogami, s tem pa spodbujanje sonaravnega razvoja regije. Posavska regija prek bogate naravne in kulturne dediščine nudi dragocen, a še neizkoriščen in tudi še ne povsem prepoznan turistični potencial. Tovrstni projekti tako predstavljajo strokovno načrtovane in učinkovite podlage za razvoj turističnih produktov in kakovostno nadgradnjo obstoječe turistične ponudbe regije. Ti produkti so uporabni še po koncu samega projekta in močno pripomorejo k trajnosti oziroma k doseganju dolgoročnih ciljev.

Ključne besede

PROJEKTI, TRAJNOST, NARAVNA DEDIŠČINE, KULTURNA DEDIŠČINA, TURIZEM

Abstract

The paper presents several projects carried out between 2019 and 2023 with the Posavje Museum Brežice as one of the active project partners or the principal project partner. Although the content of the projects is extremely diverse, ranging from archaeology, history, ethnology, biology, geography, transport etc., the projects have a common thread. The one thing that all of them have in common is an inextricable link between cultural and natural heritage, ensuring better accessibility to heritage-related content and the way it is connected with contemporary economic sectors, which contributes to the Posavje region's sustainable development. Through its rich natural and cultural heritage, the region offers valuable, yet untapped and not yet fully identified tourism potential. Such projects provide a professionally planned and effective foundation for the development of tourism products and enhancement of everything the region has to offer in terms of tourism. These products remain useful beyond the project lifetime and contribute significantly to sustainability and the achievement of long-term objectives.

Keywords

PROJECTS, SUSTAINABILITY, NATURAL HERITAGE, CULTURAL HERITAGE, TOURISM

Posavski muzej Brežice kot regionalni muzej povezuje območje ob reki Savi od Radeč pa vse do meje z Republiko Hrvaško in je pooblaščen za celostno varstvo premične kulturne dediščine tega območja. Že od začetka našega delovanja se trudimo, da v popolnosti izvajamo celovito muzejsko dejavnost na območju Posavja ter naše delo nadgradimo in obogatimo s številnimi projekti, ki jih sooblikujemo v raznovrstnih partnerstvih. Posavska regija je bila v vseh obdobjih izredno ugodna za poselitev, skozi njo pa so potekale tudi pomembne prometnice, ki so povezovale Sredozemlje in Vzhodne Alpe s Panonsko nižino ter Balkanskim polotokom. Posavje prek bogate naravne in kulturne dediščine nudi dragocen, a še neizkoriščen in tudi še ne povsem prepoznan turistični potencial. Tovrstni projekti tako predstavljajo strokovno načrtovane in učinkovite podlage za razvoj turističnih produktov in kakovostno nadgradnjo obstoječe turistične ponudbe regije. Ti produkti so uporabni še po koncu samega projekta in močno pripomorejo k trajnosti oziroma k doseganju dolgoročnih ciljev. Teme in partnerstva razvijamo že nekaj let, s projekti, ki so financirani iz različnih evropskih skladov, pa upravlja Lokalna akcijska skupina (LAS) Posavje. V sklopu projektov so omogočene tudi nove, v nekaterih primerih prve zaposlitve mlajših sodelavcev, projekti sami pa prinašajo nove ideje, programe in širijo razumevanje ter pomen dediščine v naši skupnosti.

V nadaljevanju predstavljamo kar sedem projektov, izvedenih med letoma 2019 in 2023, ki so vsebinsko izredno raznoliki. Obsegajo namreč področja arheologije, zgodovine, etnologije, biologije, geografije, prometa idr., stičišče vseh pa je namreč neločljivo povezovanje naravne in kulturne dediščine, zagotavljanje boljše dostopnosti do dediščinskih vsebin ter njihova povezava s sodobnimi gospodarskimi panogami, s tem pa spodbujanje sonaravnega razvoja regije.

Oživimo savske zgodbe, akronim: Savske zgodbe

Sava kot naša najdaljša slovenska reka daje naši (neformalni) regiji ime, identiteto ter jo močno zaznamuje. V letu 2019 in 2020 nas je reka združila v projektu *Oživimo savske zgodbe*, ki skozi partnerje povezuje dva skrajna dela Posavja, in sicer Radeče in Brežice. Reka Sava je bila vse od prazgodovine pomembna plovna pot, ljudem pa je nudila tudi številne vrste zaslужka. Tamkajšnji prebivalci so se naučili novih obrti ter se preobrazili v izjemne ladjarje, čolnarje, brodnike, izdelovalce vrvi, lovilce savskega premoga in lesa, ribiče, splavarje, graditelje čolnov, brodov in mostov (A. Černelič Krošelj 2021c, str. 2–4). S projektom smo tako osvetlili potenciale, ki jih reka Sava poseduje še danes, ter povezali tradicijo in dediščino z mehкими oblikami turizma. Kot partner v projektu smo izoblikovali pedagoški program oziroma muzejske učne ure in delavnice, ki so vezane na reko Savo kot pomembno prometno pot in poudarjajo njeno izredno vlogo v preteklosti, posebno v antiki. Z najmlajšimi smo se udeležili tudi dogodka Dnevi splavarjenja v Radečah, ki je potekal v juniju 2019. Otroci so sami izdelali svoj leseni splav in ga simbolično spustili po reki Savi.

Med projektom je nastal tudi krajši katalog z naslovom *Savske zgodbe: po Savi, ob Savi in na Savi v Posavju*, kjer ljudem približamo življenje ob reki, (takrat) novonastale poklice ter poudarimo, katera turistična kot kulinarčna doživetja oživljajo reko Savo (Projektna dokumentacija projekta *Oživimo savske zgodbe*: akronim Savske zgodbe, 2019–2020).

Črno-belo bogastvo s Krškega polja – samooskrbna, podjetniška in turistična priložnost, akronim: Črno-belo bogastvo

Projekt Črno-belo bogastvo s Krškega polja smo izvajali in sooblikovali z raznolikimi partnerji med letoma 2019 in 2021. Že samo ime projekta naznanja in poudarja njegove cilje: samooskrbo, razvoj podjetništva in turistične priložnosti, vse v povezavi z danes izredno prepoznavno avtohtono pasmo s Krškega polja. Krškopoljski prašič je danes razširjen celo izven Posavja in slovi po izjemno kakovostnem mesu in maščobi. Prašičereja je veljala za osnovno samooskrbno dejavnost posavskih kmetov in meščanov, krškopoljci pa so zaradi dobrega, mirnega značaja veljali za priljubljeno pasmo (A. Černelič Krošelj 2020a, str. 5–9). V sklopu projekta smo ustvarili številne nove produkte, izrazili podporo ponudnikom in rejcem krškopoljskega prašiča ter s tem pripomogli k razvoju in prepoznavnosti blagovne znamke Krškopoljec. Razvili smo spominke, ki so na voljo v muzejski trgovini, in sicer obesek, uhani, broška, zapestnica in ogrlica v podobi krškopoljskega prašiča, prav tako so na voljo kuhinjske krpe in predpasniki. Razvoj aplikacije Črno-belo bogastvo, ki jo danes najdemo na kar petih mestih v muzeju, omogoča hiter in enostaven vpogled v življenje s krškopoljcem. Z novimi vsebinami smo dopolnili tudi obstoječi pedagoški program – dodane so bile raznolike delavnice za otroke, kjer se seznanijo s pasmo in njenim pomenom za lokalno okolje ter s prašičem kot simbolom sreče in izobilja (Projektna dokumentacija projekta Črno-belo bogastvo s Krškega polja – samooskrbna, podjetniška in turistična priložnost: akronim Črno-belo bogastvo, 2019–2021).

215

Delavnica izdelovanja okrasov za srečo (foto: arhiv Posavskega muzeja Brežice, junij 2021).

Ribe na naravovarstvenem območju, akronim: Ribe in narava

Projekt *Ribe na naravovarstvenem območju* temelji na povezanosti naravne in kulturne dediščine in njenem nadgrajevanju, ki smo ga ustvarili s partnerji projekta. Ta povezanost močno pripomore oziroma je ključna za razvoj turističnega produkta območja, ki je namenjena tako lokalnemu prebivalstvu kot obiskovalcem v regiji. Posavske reke in potoki so namreč bogati z različnimi vrstami rib, ki so Posavkam in Posavcem stoletja omogočale pestro in raznoliko prehrano (A. Černelič Krošelj 2020b, str. 5–7). Posavski muzej Brežice je kot partner projekta sodeloval s strokovnim delom, in sicer z raziskovanjem, proučevanjem virov in literature, terenskim delom in izvedbo številnih delavnic, tako kulinarčnih kot pedagoških. Projekt je omogočil tudi nastanek novih razstav, ki ljudi informirajo o oskrbi z ribami in ribjimi izdelki ter s tem izboljšujejo ozaveščenost o pomenu rib v zdravi prehrani pri prebivalcih Posavja. Tako je bila poleti 2020 v Trškem dvorcu na Trgu svobode v Sevnici odprta razstava *Ribištvo na Sevnškem*, oktobra 2020 pa na Lisci v Tončkovem domu razstava z naslovom *Ribe in narava*. Poleti 2021 smo v Posavskem muzeju odprli razstavo z istim naslovom, izšla pa je tudi publikacija *O ribah, ribištvu in Posavju* (Projektna dokumentacija projekta *Ribe na naravovarstvenem območju*: akronim Ribe in narava, 2020–2021).

216

Delavnica glinena riba (foto: arhiv Posavskega muzeja Brežice, avgust 2021).

Tujerodne rastline – invazivne in škodljive, akronim: Tujerodke

Projekt *Tujerodne rastline – invazivne in škodljive* razsvetljuje osrednji problem širjenja invazivnih tujerodnih rastlin, ki ogrožajo avtohtone rastline in živalstvo, med drugim tudi naše okolje, naravo ter ljudi. Tujerodne rastline iz celega sveta so si skozi zgodovino utrle pot do našega okolja in se tu naselile. Nekatere vrste so ljudje hitro sprejeli ter jih celo vključili v svoje vsakdanje življenje, spet druge so ljudem predstavljale nevarnost. Projekt *Tujerodke*, ki se je pričel leta 2021 in končal leta 2022, ima pomembno vlogo pri ugotavljanju zastopanosti tujerodnih rastlin in najbolj invazivnih rastlinskih vrst v Posavju ter pri informiranju oziroma ozaveščanju javnosti o vplivih, ki jih imajo določene rastlinske vrste. Posavski muzej Brežice je kot partner v projektu izvedel številne delavnice za različne ciljne skupine, kjer smo udeležence osvestili o problemih tujerodnih vrst za okolje, kmetijstvo, zdravje in gospodarstvo ter seznanili z vpeljavo novih ukrepov, ki bi prispevali k učinkovitemu in ekološkemu zatiranju teh vrst. V sklopu projekta sta se izvedli dve raziskavi: *Raziskava o razvoju kmetijstva v Posavju* (A. Černelič Krošelj idr. 2021a, str. 4–5) ter *Raziskava o kmetijstvu 2. del: Žita, kruh, potice in kolači* (A. Černelič Krošelj idr. 2021b, 4–5) (Projektna dokumentacija projekta *Tujerodne rastline – invazivne in škodljive*: akronim Tujerodke, 2021–2022).

217

Delavnica izdelovanja štampljk z motivom rastlin (foto: arhiv Posavskega muzeja Brežice, avgust 2021).

Po-savski rečni turizem, akronim: PORT

Projekt *Po-savski rečni turizem* se je odvil med letoma 2021 in 2022, v prvi vrsti pa temelji na spodbujanju razvoja rečno-ribolovnega turizma, ki bi lahko omogočil ohranjanje in ustvarjanje delovnih mest. Večji del aktivnosti se je odvijal v Radečah, kjer je rečni turizem izredno izpostavljen: imajo ribolovno traso ter ponujajo splavarjenje na reki Savi. Cilj Posavskega muzeja Brežice kot enega izmed partnerjev je bil približati obiskovalcem dediščino reke Save, življenje ob njej v preteklosti ter pripraviti nabor smernic za nadaljnji razvoj rečnega in ribolovnega turizma na Savi v Posavju (A. Černelič Krošelj idr. 2022, str. 3). Produkt dela v prvi fazi je bil elaborat za izdelavo tradicionalnega savskega čolna – tombasa, ki je v drugi fazi doživel realizacijo (Projektna dokumentacija projekta *Po-savski rečni turizem*: akronim PORT, 2021–2022) (A. Černelič Krošelj idr. 2021, str. 3). Danes ta muzejski eksponat dopolnjuje razstavo *Harmonija 4 elementov – voda* in prikazuje način prevoza tovora po reki Savi po njeni regulaciji.

Oživiljen tradicionalni savski čoln Tombas (foto: arhiv Posavskega muzeja Brežice, september 2023).

Ajdovske zgodbe iz Posavja, akronim: AJDI

Projekt *Ajdovske zgodbe iz Posavja* je projekt, ki smo ga s partnerji oživel v letu 2021 in zaključili leto kasneje. Gre za projekt, ki proučuje življenje ajdov na različnih lokacijah naše regije, predvsem pa smo поблиže spoznali arheološka najdišča, ki v imenu nosijo pridevnik »ajdovski«. Podrobno smo proučili šest arheoloških najdišč, ki jih tesno povezujemo z najstarejšimi mitičnimi prebivalci, in sicer Ajdovsko jamo pri Nemški vasi, Ajdovsko jamo v Silovcu pri Sromljah, Ajdov grob na Jatni, Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici, Levakovo jamo in Jermanovo jamo (A. Černelič Krošelj idr. 2022a, str. 4–5). Cilj projekta je bil, da ljudem približamo bogato kulturno dediščino, ki so jo ustvarili ajdi na našem območju, in to nam je uspelo skozi različne aktivnosti (J. Puhar in P. Janežič 2021, str. 40–48). Poleg proučevanja samih najdišč smo pripravili številne strokovne podlage za oblikovanje raznovrstnih produktov (spominkov), jedilnikov, izdelavo aplikacije in interaktivnega zemljevida z naslovom »Sledi ajdov v Posavju« ter za razstavo Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici. Vključili smo številne ciljne skupine in za njih izvedli posebne delavnice kot so »Neolitsko lončarstvo« ter »Nakit v prazgodovini«. V sklopu projekta smo leta 2022 pripravili tudi poseben program ob dnevu gluhih in naglušnih, kjer smo obiskovalcem predstavili dediščino ajdov v Posavju s prevodom v znakovni jezik ter z možnostjo uporabe slušnih zank. Za otroke smo v času poletnih počitnic 2022 organizirali Poletno grajsko dogodivščino, kjer so se naši najmlajši seznanili z mitičnimi prednamci in njihovim vplivom na naš prostor (Projektna dokumentacija projekta *Ajdovske zgodbe iz Posavja*: akronim Ajdi, 2021–2022).

219

Banova domačija – okusimo dediščino

Projekt *Banova domačija – okusimo dediščino* je trenutno aktiven projekt, ki temelji na obujanju oziroma revitalizaciji kulturne dediščine, v tem primeru domačije, ki se nahaja v Artičah. Banova domačija je edinstven primer zgodovinske, arhitekturne in kulturne dediščine, ki je bila v letu 2004 razglašena tudi za kulturni spomenik lokalnega pomena. Domačijo sestavljajo lesena, pritlična hiša pravokotne oblike, gospodarsko poslopje iz leta 1871, leseni svinjaki, vinski hram, čebelnjak, koruznjak, drvarnica, sušilnica za sadje in celo zasajen sadovnjak s starimi sortami sadnih dreves. Nekoč namenjena bivanju je danes predvsem prostor druženja, povezovanja in učenja. Življenje mu dajejo različna društva, ki delujejo v okolici in se zavzemajo za ohranjanje dediščine, predvsem nesnovne (Projektna dokumentacija projekta *Banova domačija – okusimo dediščino*, 2023). Posavski muzej Brežice kot eden izmed partnerjev v projektu je zaslužen za postavitev stalne razstave z naslovom *Posavje – sadjarski raj* v prostorih

Banove domačije. Po domačiji izvajamo vodene ogledе za obiskovalce, prav tako pa vključujemo predstavnike okoliških društev ter angažiramo prostovoljce iz lokalnega invalidskega podjetja.

Poletna grajska dogodivščina na Banovi domačiji (foto: arhiv Posavskega muzeja Brežice, junij 2023).

Literatura in viri

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka: *Strateški načrt Posavskega muzeja Brežice za obdobje 2020–2024*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2020.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Ivanka Počkar, Andreja Matijevc, Anja Medved, Marko Berkovič: *Črno-belo bogastvo: prašiček za usakdanjik in praznik*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2020a.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Maja Marinčič: *O ribah, ribištvu in Posavju: ribe na naravovarstvenem območju*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2020b.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Stanka Glogovič, Boštjan Kolar, Anja Zagode: *Elaborat za izdelavo tradicionalnega savskega čolna – tombasa. Projekt Po-Savski rečni turizem*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2021.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Stanka Glogovič, Matija Martić, Andreja Matijevc, Marija Manca Sok, Anja Zagode: *Raziskava o kmetijstvu, 1.del. Projekt Tujerodne rastline – invazivne in škodljive*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2021a.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Stanka Glogovič, Nataša Bogovič, Petra Karalić, Matija Martić, Andreja Matijevc, Anja Medved, Anja Zagode: *Raziskava o kmetijstvu, 2.del: Žita, kruh, potice in kolači. Projekt Tujerodne rastline – invazivne in škodljive*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2021b.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Dubravka Kalin, Ivanka Počkar, Marija Šuler, Jasmina Ašič: *Savske zgodbe: po Savi, ob Savi in na Savi v Posavju*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2021c.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Stanka Glogovič, Boštjan Kolar, Anja Medved, Anja Zagode: *Elaborat historičnih podlag s smernicami za nadaljnji razvoj rečnega in ribolovnega turizma. Projekt Po-Savski rečni turizem*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2022.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Jana Puhar, Nataša Bogovič, Matija Martić, Andreja Matijevc, Anja Medved, Anja Zagode, Nives Slemenšek, Davorin Prah: *Elaborat: Sledi Ajdov v Posavju, 1. del*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2022a.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Jana Puhar, Nataša Bogovič, Matija Martić, Andreja Matijevc, Anja Medved, Anja Zagode, Nives Slemenšek, Davorin Prah: *Elaborat: Strokovne podlage za oblikovanje raznovrstnih produktov – razvoj spominkov*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2022b.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Jana Puhar, Nataša Bogovič, Stanka Glogovič, Petra Karalić, Andreja Matijevc, Anja Medved, Nives Slemenšek, Anja Zagode: *Elaborat: Priprava gradiva za razvoj in izdelavo interaktivnega zemljevida »Sledi Ajdov v Posavju«*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2022c.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Jana Puhar, Stanka Glogovič, Nataša Bogovič, Matija Martić, Andreja Matijevc, Anja Medved in Anja Zagode: *Razstava Po stopinjah Ajdov*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2022d.

MLAKAR, Klemen: Banova domačija kot turistični produkt občine Brežice. Diplomsko delo. Brežice: Univerza v Mariboru, Fakulteta za turizem, 2018.

PUHAR, Jana, Polona Janežič: *Kaj je brbotalo v (neolitskem) loncu?* V: Verena Perko (ur.), 11. *Valičev arheološki dan: zbornik predavanj*. Kranj: Gorenjski muzej, 2021, 40–48.

Projektna dokumentacija projekta Ajdovske zgodbe iz Posavja: akronim Ajdi. 2021–2022.

Projektna dokumentacija projekta Banova domačija – okusimo dediščino. 2023.

Projektna dokumentacija projekta Črno-belo bogastvo s Krškega polja – samooskrbna, podjetniška in turistična priložnost: akronim Črno-belo bogastvo. 2019–2021.

Projektna dokumentacija projekta *Oživimo savske zgodbe*: akronim Savske zgodbe. 2019–2020.

Projektna dokumentacija projekta *Po-savski rečni turizem*: akronim PORT. 2021–2022.

Projektna dokumentacija projekta *Ribe na naravovarstvenem območju*: akronim Ribe in narava. 2020–2021.

Projektna dokumentacija projekta *Tujerodne rastline – invazivne in škodljive*: akronim Tujerodke. 2021–2022.

Summary

The Posavje Museum Brežice is responsible for the comprehensive safeguarding of movable cultural heritage in the area along the Sava river from the town of Radeče to the border with Croatia. The museum's main task is to integrate natural and cultural heritage and to develop tourism products with the aim of enriching the Posavje region's range of tourism goods and services. The museum is involved in various EU-funded projects focused on various fields, ranging from archaeology and history to biology and transport. One of the projects, *Bringing Sava's Stories to Life*, brought together the towns of Radeče and Brežice, and highlighted the important role the Sava river played in the past. The project included an educational programme, museum lessons, workshops and exhibitions, thus highlighting the river's heritage and its link to modern tourism. The focus of the project titled *The Black and White Treasure from Krško Polje* was an indigenous breed of pigs, the Krškopolje pigs, and the development of related entrepreneurial and tourism opportunities. The project involved creating new products, an app and enriching the educational programme, which contributed to the development and recognition of the Krškopolje pig brand. The project *Fish in Nature protection Areas* was focused on fishing-related natural and cultural heritage. The project included research, exhibitions and educational programmes aimed at making people aware of the importance of fish in their diet and raising awareness about the conservation of river ecosystems. The aim of the project titled *Invasive Alien Plant Species* was on raising public awareness of the issue of alien plant species and their impact on the environment, agriculture and the economy. Ecological management of these plants was promoted through workshops and research. The project *Posavje Region's River Tourism along the Sava* was focused on the development of river-fishing tourism in Radeče, highlighting the heritage of the Sava river, and involved creating a tombas, the traditional boat that used to travel up and down the Sava. The focus of the project *Ancient Pagan Stories from Posavje* was the research on pagan-related archaeological sites. The project included research, product and app development, as well as workshops for different target groups. The ongoing project *Ban's Homestead – The Flavours of Heritage* focuses on the revitalisation of cultural heritage, in this particular case the Ban's Homestead in Artiče. It includes an exhibition, guided tours of the homestead, close cooperation with local societies and various activities that are key to preserving the heritage. Together, these projects contribute to revitalising heritage, support the sustainable development of the region and enrich Posavje's range of tourism products and services.

Domen Kaučič, kustos, Muzej novejša in sodobne zgodovine Slovenije, domen.kaucic@muzej-nz.si

Mag. Nataša Robežnik, muzejska svetovalka, Muzej novejša in sodobne zgodovine Slovenije, natasa.robeznik@muzej-nz.si

Aplikacija Improvisa – življenje v gibanju

Improvisa app – Life in motion

225

Izвлеček

Projekt Improvisa je raziskoval inovativne modele za povečanje dostopa do kulture in dediščine z uporabo digitalnih in mobilnih tehnologij za mlajše občinstvo in ranljive skupine. Projekt je s pomočjo nove aplikacije Improvisa razvil, izvedel in potrdil nove soustvarjene umetniške dejavnosti, ki združujejo avdiovizualno improvizacijo s kulturnodediščinsko vsebino muzejev in njihove publike s podporo interaktivnih mobilnih orodij. Medsektorsko in čezmejno sodelovanje je umetnikom in muzejskim strokovnjakom pomagalo pri soočanju s spreminjajočimi se zahtevami po znanju in raziskovanju novih poslovnih modelov za kulturni sektor.

Pri projektu je sodelovalo pet organizacij iz petih evropskih držav, med katerimi je bil tudi Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije. Na podlagi mednarodnega razpisa so bili izbrani štirje umetniki, ki so v dveh muzejih in eni galeriji izvedli skupno 72 delavnic za različne ciljne skupine.

Ključne besede

EVROPSKI PROJEKT, APLIKACIJA, UMETNOST, INFORMACIJSKA
TEHNOLOGIJA, MEDNARODNI PROJEKT, DELAVNICA

Abstract

The Improvisa project explored innovative models for increasing access to culture and heritage using digital and mobile technologies for younger audiences and vulnerable groups. With the help of the new Improvisa application, the project developed, implemented, and validated new co-created artistic activities that combine audiovisual improvisation with the cultural/heritage content of museums and their audiences, with the support of interactive mobile tools. Cross-sector and cross-border cooperation has helped artists and museum professionals cope with changing knowledge demands and explore new business models for the cultural sector.

Five organizations from five European countries participated in the project, including the National Museum of Contemporary History of Slovenia. Based on an international tender, four artists were selected, who held a total of 72 workshops for different target groups in two museums and one gallery.

Keywords

EUROPEAN PROJECT, APPLICATION, ART, INFORMATION TECHNOLOGY, INTERNATIONAL PROJECT, WORKSHOP

Uvod – o projektu

Projekt Improvisa – Življenje v gibanju je bil mednarodni projekt, ki je potekal v obdobju med letoma 2020 in 2022 ter je raziskoval, kako kulturo doživljati, deliti in reinterpretirati, da bi bila s sodobnimi tehnologijami lažje dosegljiva (Spletni vir 2). Rezultat teh prizadevanj so sodelovalne oblike vključevanja občinstva v umetnost in kulturno dediščino ter izboljšan medkulturni dialog.

Projekt je v fazi priprave skupaj s partnerji zasnovala dr. Kaja Širok, direktorica takratnega Muzeja novejšje zgodovine Slovenije. Izvedbo projektnih aktivnosti sva nato prevzela Domen Kaučič in Nataša Robežnik, na zaključni konferenci pa je sodelovala tudi Tina Fortič Jakopič. Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije je februarja 2023 postal pravni naslednik Muzeja novejšje zgodovine Slovenije in Muzeja slovenske osamosvojitve in tako prevzel vse programske aktivnosti Muzeja novejšje zgodovine Slovenije, vključno s projektom Improvisa.

Projekt je razvil, izvedel in potrdil nove soustvarjene umetniške dejavnosti, ki združujejo avdiovizualno improvizacijo s kulturnodediščinsko vsebino muzejev na eni strani in njihovo publiko na drugi s pomočjo interaktivnih mobilnih orodij. Medsektorsko in čezmejno sodelovanje, ki je povežalo IKT, umetnost in poslovanje, je umetnikom in muzejskim strokovnjakom pomagalo pri soočanju s spreminjajočimi se zahtevami po znanju in raziskovanju novih poslovnih modelov za kulturni sektor.

Projekt je vodil mednarodni konzorcij, ki so ga sestavljali podjetje MyDocumenta (projektni koordinator – Valencija, Španija), organizacija ECCOM – Idee Per la Cultura (Rim, Italija) in trije muzeji oz. galerije, v katerih so se odvijale delavnice in razstave v sklopu projekta Improvisa: EMST – Narodni muzej sodobne umetnosti (Atene, Grčija), MNZS – Muzej novejšje zgodovine Slovenije (Ljubljana, Slovenija) in Center sodobne umetnosti Galeria Labirynt (Lublin, Poljska).

Glavni produkt omenjenega projekta je bil razvoj in implementacija ter preizkus aplikacije Improvisa. Aplikacijo smo v uporabili na delavnicah, ki so jih zasnovali umetniki.

Projekt je dosegel sledeče rezultate: odprto dostopno aplikacijo Improvisa, interaktivno orodje za urejanje, upravljanje in promocijo digitalnih vsebin, ki ga je potrdilo več kot 750 uporabnikov, katalog Improvisa v pet jezikih s predlogi za delavnice, gradivo za usposabljanje za razvoj občinstva in poslovne modele ter za uporabo IKT, spletne in fizične razstave ter zaključno konferenco.

O aplikaciji

Aplikacija Improvisa, ki jo je zasnovala umetnica Cristina Casanova iz tehnološkega podjetja MYD, je ustvarjalna in preprosta za uporabo. Uporabnikom omogoča eksperimentiranje, improvizacijo, ustvarjanje zvočnih in vizualnih kompozicij, pa tudi druge vrste umetniškega izražanja. Uporabljajo jo lahko ustanove, organizacije in posamezniki. Do nje je mogoče dostopati z računalnikom ali pametnim telefonom. Vse, kar morate storiti, je naslednje:

- Ustvarite svoj račun na spletni strani www.improvisa.es.
- Uporabite vizualne in zvočne albume, ki so jih objavili drugi udeleženci oziroma uporabniki, eksperimentirajte z njimi in ustvarite lastne kompozicije, rezultate ustvarjanja pa lahko samodejno zabeležite z videoposnetkom.
- Soustvarite lastne vizualne in zvočne improvizacije tako, da svoje in deljene albume naložite na aplikacijo, prek katere lahko izvajate koncerte v živo in jih seveda tudi posnamete v obliki videoposnetka.
- Vse te vizualne in zvočne stvaritve delite na družbenih omrežjih.

Umetniki in njihov izbor

Organizirali smo *Mednarodni javni razpis za umetnike* in med njimi izbrali štiri, ki so prevzeli izvedbo delavnic z uporabo aplikacije Improvisa v treh evropskih državah: v Grčiji, Sloveniji in na Poljskem. Njihovi predlogi so morali biti inovativni in navdihujoči. Seveda so kandidati morali izkazati tudi veselje do dela z ljudmi, ki vključuje ustvarjanje in eksperimentiranje. Na razpis je prispelo 36 umetniških predlogov iz držav Evropske unije, Srbije in Švice. Za sodelovanje v projektu so bili izbrani štirje umetniki, ki so prihajali iz štirih evropskih držav:

Emma Ferreira (Portugalska) je mlada portugalska glasbenica in umetnica. Svoje glasbeno šolanje ja začela v rodnem kraju Covilhã, trenutno pa se šola na Escola Superior de Música e Artes do Espectáculo (ESMAE) v Portu. Glavno interesno področje sta elektroakustična glasba in svet multimedijske in avdiovizualnosti.

Claudio Beorchia (Italija) je italijanski interdisciplinarni umetnik. Študiral je dizajn in vizualno umetnost na univerzi Iuav v Benetkah in likovno umetnost v Milanu. Njegove razstave so gostovale v mnogih državah po svetu, ob tem pa je pogosto gost tudi v Sloveniji.

Paul Wiersbinski (Nemčija) je študiral video umetnost pod mentorstvom Marka Leckeyja in Douglasa Gordona v Frankfurtu (na Majni). Njegovi projekti so usmerjeni v umetnost, znanost in tehnologijo. S svojim delom raziskuje polje umetne inteligence in kibernetike.

Smaragda Nitsopoulou (Grčija) je filmska režiserka in vizualna umetnica. V svojem delu raziskuje teme, kot sta spomin in smrt v dobi antropocena. Sodelovala je na več filmskih festivalih. Leta 2021 je dokončala svoj prvi celovečerni dokumentarni film z naslovom *Smrt pod nadzorom* (Death Under Control).

Implementacija aplikacije – delavnice

Izbrani umetniki so s svojimi delavnicami implementirali uporabo aplikacije. Pri tem so bile vključene različne ciljne skupine, med katerimi so izstopale šolske skupine (osnovnošolci in srednješolci) ter osebe z motnjami v razvoju. Pri vseh je aplikacija naletela na dober odziv, saj so dotične skupine vešče rokovanja z digitalnimi vsebinami. Umetniki so bili strokovnjaki na svojih področjih. Partnerji smo namenoma izbrali umetnike z različnimi znanji, da smo s tem zaobjeli kar se da široko paleto možnosti umetniškega ustvarjanja. Vsak izmed štirih je zasnoval specifičen tip delavnice.

Utrinki z delavnice Eme Ferreira (foto: MYD, 2021).

Ema Ferreira je glasbenica, zato smo na njeni delavnici eksperimentirali z zvoki in glasovi. V prvem delu delavnice smo se preizkušali v oblikovanju raznovrstnih zvokov in se pri tem zabavali ter sprostili. Nato so obiskovalci v paru posneli zvoke in jih prilepili na prej pripravljene montaže slik iz fototeke Muzeja novejše zgodovine Slovenije. Na koncu so v aplikaciji Improvisa ustvarili svojo kreacijo iz tega, kar so posneli. Z združevanjem posnetih zvočnih vzorcev in vizualnih vsebin v aplikaciji Improvisa so udeleženci občutili, kako je lahko naš govorjeni, šepetajoči in onomatopejski glas del umetniškega dela ali kulturne dediščine.

Claudio Beorchia je interdisciplinarni umetnik. Na njegovi delavnici smo ustvarili vodnik po razstavi, posvečen osebi, ki ni mogla biti prisotna na delavnici (na primer dedku, nečaku, prijatelju ipd.). V prvem delu smo se s kratkim vodenim ogledom sprehodili skozi razstavo. Nato si je vsak obiskovalec izbral od tri do pet predmetov in posnel nekajsekundne predstavitve z mislijo na osebo, ki je ni zraven. Na koncu so v aplikaciji ustvarili svoj vodnik in ga poslali osebi, ki ji je bil namenjen.

Utrinki z delavnice Claudia Beorchie (foto: MYD, 2021).

Utrinki z delavnice Paula Wiersbinskega
(foto: MYD, 2021)

Paul Wiersbinski je umetnik, ki se usmerja v umetnost, znanost in tehnologijo in prav to smo združili tudi na njegovi interaktivni delavnici. Obiskovalci so se najprej sprehodili po razstavi in posneli fotografijo ali dve. Nato smo te fotografije natisnili in jih vrnili obiskovalcem, da so jih lahko poljubno predelali (prelepili, razrezali, dodali elemente). Izdelek, predelano sliko, so nato zopet posneli in ji dodali gibanje ter zvok. Na koncu so s temi slikami oziroma videi eksperimentirali v aplikaciji Improvisa in ustvarili svoje zgodbe.

Smaragda Nitsopoulou je režiserka in vizualna umetnica, zato smo na njeni delavnici izdelovali scenarij in snemali. Vsak udeleženec delavnice si je na razstavi izbral eno sliko, predmet ali zgodbo. Nato so si udeleženci razdelili različne vloge, ki so jih tekom delavnice opravljali. Te vloge so bile snemalec, režiser, napovedovalec, igralec, pripovedovalec itd. Kljub temu da je imel vsak svojo vlogo, so delovali kot skupina in svoje ideje usklajevali ter skupaj snemali posamezne prizore. Posneto so nato montirali v aplikaciji Improvisa. Namesto pasivnih poslušalcev so se s pomočjo aplikacije Improvisa spremenili v aktivne ustvarjalce zgodb, ki so temeljile na njihovih izkušnjah.

Utrinki z delavnice Smaragde Nitsopoulou
(foto: MYD, 2021).

Vsak umetnik je v gostujočem muzeju ali galeriji izvedel po dve delavnici, ostale štiri pa so izvedli zaposleni v muzeju. V okviru projekta smo tako v muzejih in galerijah skupaj izvedli 72 delavnic, ki se jih je udeležilo preko 750 obiskovalcev. V Muzeju novejšje zgodovine Slovenije smo skupaj izvedli 24 delavnic, na katerih je sodelovalo skupno 247 udeležencev. Med njimi so prednjačili učenci osnovnih in srednjih šol. Sledijo jim študenti, osebe s posebnimi potrebami in osebe z motnjami duševnem v razvoju (varovanci Mladinskega doma Malči Beličeve, Društva ŠENT, Zavoda Janeza Levca). Delavnice Caludia Beorchie so se udeležili tudi učitelji zgodovine, ki so delavnico označili kot dober primer, kako lahko na koncu vodstva učenci na aktiven način ponovijo usvojeno snov.

Rezultati delavnic

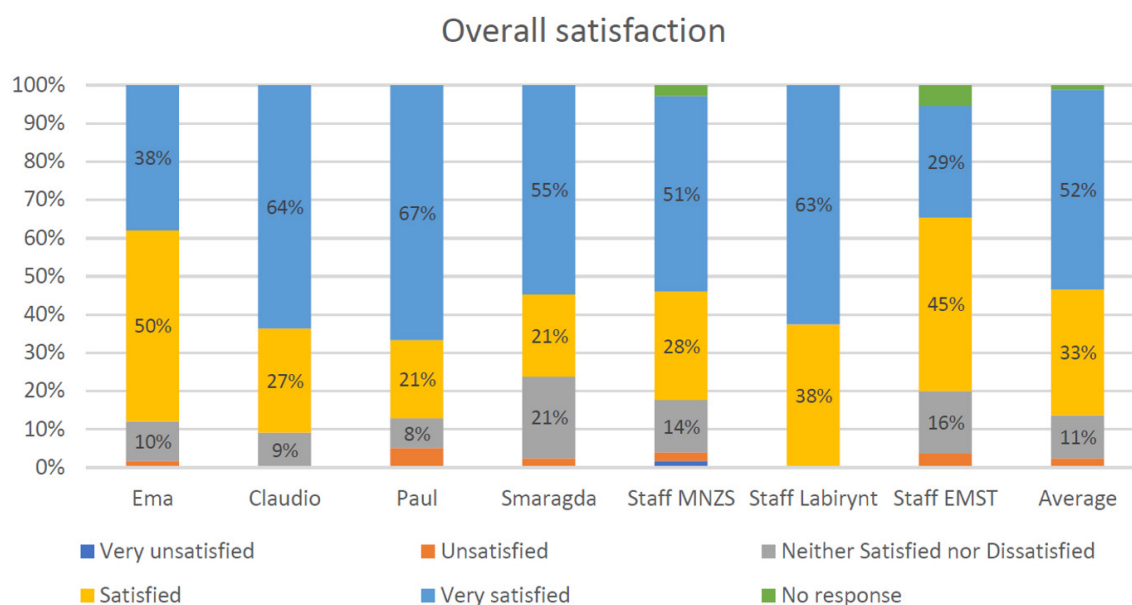
Projekt Improvisa – Življenje v gibanju je s svojo inovativno metodo interpretacije kulturne dediščine v državah partnericah aktiviral širšo množico obiskovalcev. Vsaka od institucij je v svoje prostore privabila nove skupine obiskovalcev. Projekt je spodbujal vključevanje mladih, starejših ter ranljive skupine.

Mladi so o delavnicah menili, da so jim je bile všeč, ker so lahko uporabljali tehnologijo, ker so lahko posneli svoje glasove, ker so snemali in bili dejavni ter bili pri tem samostojni, ker so bili lahko ustvarjalni in ker so lahko improvizirali z aplikacijo.

Na koncu vsake delavnice je vsak udeleženec prejel vprašalnik, ki so ga sestavili partnerji v organizaciji ECCOM. Na osnovi izpolnjenih vprašalnikov so izvedli analizo in pripravili poročilo. Nekaj izsledkov delimo tudi v prispevku.

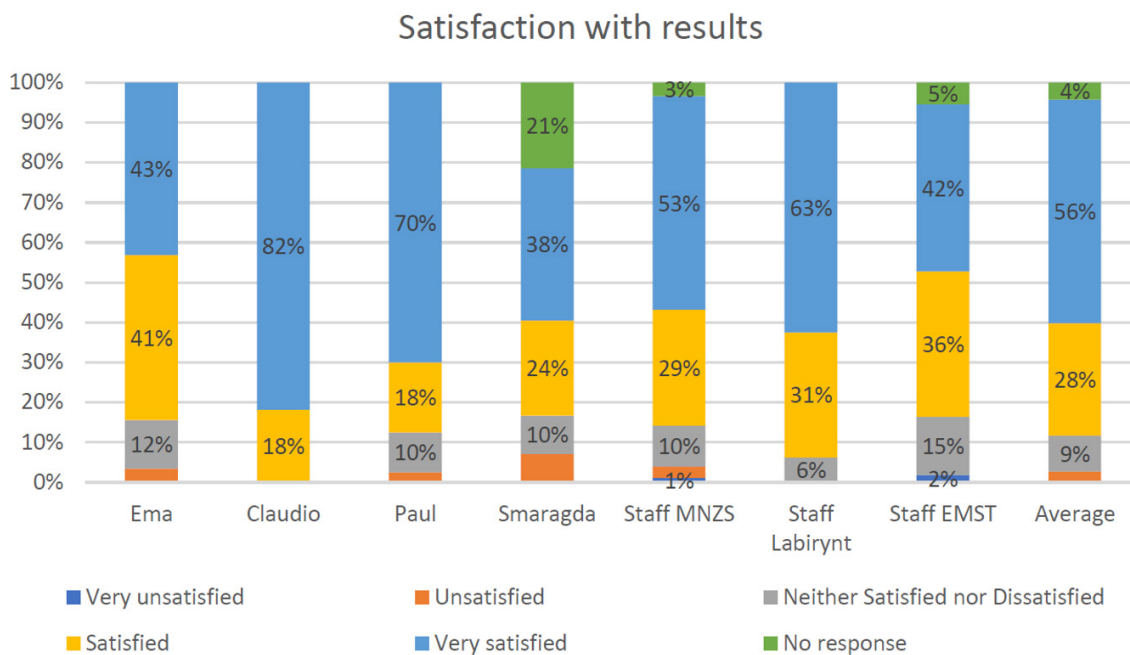
Na vprašanje, kakšno je bilo splošno zadovoljstvo udeležencev z aplikacijo, je 85 % udeležencev odgovorilo, da so bili z aplikacijo zelo zadovoljni ali zadovoljni.

232

Graf o zadovoljstvu udeležencev z aplikacijo.

Na vprašanje, kako so bili zadovoljni z rezultati delavnice, je v povprečju 84 % udeležencev podalo odgovor, da so bili z rezultati zelo zadovoljni ali zadovoljni.

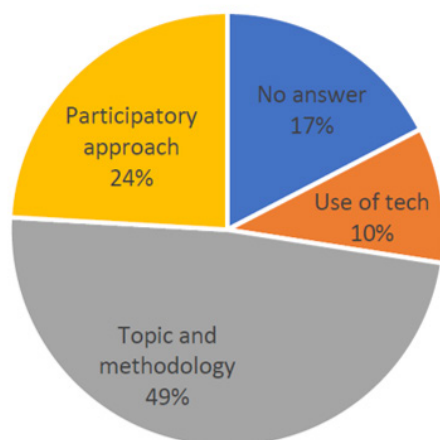

Graf o zadovoljstvu z rezultati delavnice.

Na vprašanje, kaj jim je bilo najbolj všeč na delavnici, je 10 % udeležencev odgovorilo, da jim je všeč, da lahko uporabljajo tehnologijo. 24 % udeležencev je bilo v zadovoljstvo, da so aktivno sodelovali. Kar 49 % udeležencev pa je bilo všeč, da so lahko delali na določeni temi in pri tem ali snemali ali ustvarjali zvočne kompozicije, snemali glasove, montirali posnetke.

233

What did you like the most about the workshop?

Graf z odgovori na vprašanje, kaj jim je bilo najbolj všeč na delavnici.

V okviru projekta je nastala tudi spletna in fizična razstava. Slednjo je vsaka ustanova postavila v svojih prostorih. Prikazovala je preteklo delo na projektu in rezultate delavnic, ki smo jih opravili vsak v svojem muzeju oz. galeriji. Projekt Improvisa – Življenje v gibanju je bil tudi mednarodno prepoznan in uvrščen na seznam najboljših inovativnih pristopov k interpretaciji kulturne dediščine Digimuse (Spletni vir 1). Zaključne konference v Atenah pa so se udeležili tudi predstavniki Evropske komisije in pozdravili idejo o nadaljevanju in nadgradnji projekta v okviru novega evropskega projekta.

Literatura in viri

Spletni vir 1: *Digimuse. Best practices. Digital tools used by Museums*; https://www.gentidabruzzo.com/tools/wp-content/uploads/2023/04/DIGIMUSE-BEST-PRACTICES_EN.pdf, 13. 11. 2023.

Spletni vir 2: Erasmus+ Creative Europe Project Results Platform; <https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/projects/ce-project-details/#project/616801-CREA-1-2020-1-ES-CULT-COOP1>, 13. 11. 2023.

Summary

The Improvisa project - Life in Motion was an international project that took place between 2020 and 2022 and explored how culture can be experienced, shared and reinterpreted in new ways so that it can be more easily achieved with modern technologies. The result of these efforts is collaborative forms of audience engagement in art and cultural heritage and improved intercultural dialogue. Designed by artist Cristina Casanova of technology company MYD, the Improvisa app is creative and easy to use. It allows users to experiment, improvise, and create audio and visual compositions, as well as other types of artistic expression. It can be used by institutions, organizations and individuals.

Five organizations from five European countries participated in the project, including the National Museum of Contemporary History of Slovenia. Based on an international tender, four artists were selected, who held a total of 72 workshops for different target groups in two museums and one gallery.

With the project Improvisa - Life in Motion, the museum implemented new ways of interpreting the collections we present. With the application, we tried to explore new ways of using, sharing, and spreading cultural, artistic and European heritage content using mobile technologies. We tried to bring culture closer to a younger audience and hard-to-reach communities with new forms of participatory and artistic activities that enable the reinterpretation of culture and the strengthening of intercultural dialogue. We promoted cross-border and intersectoral mobility and knowledge exchange between artists, museum experts, ICT experts and experts involved in attracting audiences to cultural events. We analysed business models that meet the new needs of cultural, artistic and heritage organizations and supported professionals in developing new skills (i.e. ICT and business skills). The project had a positive impact on the development of the profession at the international level and on its changes.

The project has the following results: the open-access Improvisa App, an interactive tool to curate, manage and promote digital content, validated by more than 750 users; the Improvisa Catalogue in 5 languages with proposals for workshops; training material for audience development models, and for the use of ICT; online and onsite exhibitions and a final conference.

Mag. Tita Porenta, muzejska svetnica,
Muzeji radovljiške občine, tita.porenta@mro.si

Nina Sotelšek, višja kustosinja, Kulturni dom
Krško–Mestni muzej Krško,
nina.sotelsek@mestnimuzejkrsko.si

Mag. Gorazd Knific, muzejski svetovalec, Muzej
in galerije mesta Ljubljane, gorazd.knific@mgml.si

Mag. Darko Knez, muzejski svetnik, Narodni
muzej Slovenije, darko.knez@nms.si

Miha Špiček, muzejski svetovalec, Slovenski
etnografski muzej, miha.spicek@etno-muzej.si

237

**Sekcija za muzejsko dokumentacijo
pri Skupnosti muzejev Slovenije in
premična kulturna dediščina v digitalni
obliki**

***Section for Museum documentation
within the Slovenian museum
Association and movable cultural
heritage in digital form***

Izvilleček

Sekcija za muzejsko dokumentacijo je maja 2023 organizirala posvet z naslovom Premična dediščina v digitalni obliki v želji, da s pomočjo sedmih strokovnjakov odgovori na vprašanje smisla digitalizacije gradiv, ki jih hranijo posamezne dediščinske ustanove. Razlikovati moramo med digitaliziranim in izvorno digitalnim gradivom (angl. digital-born) ter načini dokumentacije dediščine v digitalni obliki. Muzealska, arhivska in bibliotekarska stroka so vsaka iz svojega zornega kota predstavile izzive digitalizacije in potek vzpostavitve elektronskega sistema za hrambo gradiv, ki hkrati povečuje dostopnost. Prav zato je poseben poudarek namenjen razvoju projekta eDediščina, saj njegova vzpostavitev predstavlja odziv na potrebo po digitalni infrastrukturni reformi in enotnem informacijsko-dokumentacijskem sistemu za muzeje.

Ključne besede

MUZEJSKA DOKUMENTACIJA, DIGITALIZACIJA, KULTURNA DEDIŠČINA, REGISTER PREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE, E-DEDIŠČINA

Abstract

In May 2023, the section for museum documentation organised a consultation titled Movable Heritage in Digital Form. With the help of seven experts, the aim of the consultation was to answer the question of the significance of digitising material kept by individual heritage institutions. We will distinguish between digitised and digital-born material and ways of documenting heritage in digital form. The museum, archive and librarian professions will each describe, from their own point of view, the challenges of digitisation and the process of establishing an electronic system for the preservation of material, which simultaneously increases accessibility. Therefore, special emphasis will be devoted to the development of the eHeritage project, as its establishment represents a response to the need for a reform of digital infrastructure and a unified information and documentation system for museums.

Keywords

MUSEUM DOCUMENTATION, DIGITISATION, CULTURAL HERITAGE, REGISTER OF MOVABLE CULTURAL HERITAGE, E-HERITAGE

Uvod

Sekcija za dokumentacijo je bila ustanovljena 2001 kot ena od sekcij Skupnosti muzejev Slovenije (v nadaljevanju SMS) za interesno povezovanje in sodelovanje zaposlenih na področju dokumentacije muzejskega gradiva v zavodih, ki so včlanjeni v SMS. V času epidemije covid-19 je dejavnost sekcije mirovala, ponovno je zaživela decembra 2022, 1. marca 2023 pa je dobila še novo izvoljeno vodstvo. Po novem statutu se imenuje Sekcija za muzejsko dokumentacijo (v nadaljevanju Sekcija). Trenutno je v njej 52 članov različnih muzejskih profilov, naša želja in cilj pa sta, da se nam pridružijo kolegi iz vseh članic SMS, saj bomo tako lažje reševali in odpravljali skupne težave na področju muzejske dokumentacije. Pomembna naloga Sekcije je promoviranje muzejske dokumentacije kot ene osrednjih nalog in kazalcev uspešnosti muzejske stroke.

Na zadnjem sestanku članstva smo izpostavili problematiko digitalizacije muzejskega gradiva in vzpostavitev registra premične dediščine, uporabo različnih dokumentacijskih sistemov in konsenz pri uporabi standardov za opisovanje muzejskega gradiva. 15. maja 2023 smo uspešno izvedli strokovni posvet, na katerem so različni strokovnjaki spregovorili o premični kulturni dediščini v digitalni obliki.¹ Na tem mestu predstavljamo glavne poudarke s posveta.

ICOM je na svoji generalni konferenci 2022 v Pragi sprejel novo muzejsko definicijo, katere prevod se glasi:

240

Muzej je stalna neprofitna ustanova, ki deluje v korist družbe, raziskuje, zbira, konservira, interpretira ter razstavlja snovno in nesnovno dediščino. Muzeji so odprti za javnost, dostopni in vključujoči ter spodbujajo raznovrstnost in trajnostni razvoj. Delujejo in komunicirajo etično, profesionalno in v sodelovanju s skupnostmi, pri čemer omogočajo raznovrstne izkušnje za izobraževanje, uživanje, premišljevanje in širjenje znanja (ICOM Slovenija 2022, b. n. s).

V tej definiciji ne najdemo besede dokumentira, čeprav je muzejska dokumentacija spremljevalka vseh muzeoloških funkcij (I. Maroevič 2020, str. 246) in kot taka osnova za vse delovne procese, ki potekajo znotraj muzeja. Zbirke so predpogoj, da se ustanova opredeli kot muzej ali umetnostna galerija. Pomenijo osebno izkaznico muzeja. Muzeji z zbirkami upravljamo: jih pridobivamo, dokumentiramo, varujemo, raziskujemo in na različne načine posredujemo javnosti. Zadnja tri desetletja se je dokumentiranje preneslo v digitalno okolje, vendar slovenski muzeji še vedno nimajo vzpostavljenega enotnega načrta dokumentacije in sistematičnih pravil za zagotavljanje dostopnosti do gradiv. Konec leta državni in pooblaščen muzeji posredujemo financerju, tj. Ministrstvu za kulturo RS, naslednje podatke o opravljeni digitalizaciji: o naslovu zbirke, vrsti zbirke, vhodnem predmetu digitalizacije, izhodnem rezultatu digitalizacije in o številu digitaliziranih inventariziranih in katalogiziranih predmetov. Pri svojem delu uporabljamo dokumentacijsko-informacijske sisteme za trajno beleženje podatkov o gradivu, ki ga hranimo. V postopku dela predmete fotografiramo z digitalnim fotoaparatom, skeniramo ali kako drugače pretvorimo v digitalno obliko. Novo nastale digitalne objekte

¹ Posnetek posveta je na voljo na YouTube kanalu z naslovom Posvet Dediščina v digitalni obliki, 15. maj 2023, 1. del in Posvet Dediščina v digitalni obliki 15. maj 2023, 2. del.

razvrščamo v digitalne zbirke in jih prav tako, opremljene z metapodatki, shranjujemo v dokumentacijskih sistemih. Za vedno večje zbirke digitalnih gradiv je potrebno skrbeti z ustrežno strojno opremo in poskrbeti, da bo gradivo preneseno v novo tehnološko okolje, ko se zgodi razvoj le-tega.

A večina predmetov ostaja v fizični obliki. Zanje je še vedno treba zagotoviti prostor, jih konservirati, zagotoviti depoje in jih varovati. V muzejskih zbirkah pa se pojavlja vedno več izvorno digitalnih objektov, ki imajo status muzejskega predmeta. Dokumentacija takega gradiva predstavlja nemalo težav, saj se kustosi soočajo z dilemami, kako prepoznati tako gradivo in kako z njim postopati: opisati, hraniti in uporabljati? Kdo v muzeju je zadolžen za njegovo dokumentacijo in kako dokazovati lastništvo takega predmeta? Veliko je odprtih vprašanj in s tem povezanih strahov pred tovrstnim gradivom, zato muzealci pričakujejo od pristojne avtoritete, da s pomočjo strokovnjakov pripravijo usmeritve in pravilnike o poenoteni obravnavi dediščine v digitalni obliki. Ker pogovori o teh dilemah trajajo že vrsto let, vmes pa nastajajo vse večje količine gradiva, ki ostaja na računalnikih in prenosnih diskih neobdelano, se sprašujemo, kaj lahko storimo muzealci sami, da pospešimo ta proces?

Morda se zdi, da je vprašanj več kot odgovorov, vendar se tudi na tem področju stvari spreminjajo. Digitalizacijo premične kulturne dediščine bomo morali obravnavati še večkrat oziroma bo tema zaradi razvoja sodobnih tehnologij verjetno postala stalni proces.

Na posvet o premični kulturni dediščini v digitalni obliki smo povabili pet strokovnjakov različnih strok iz različnih institucij: koordinatorja Službe za premično kulturno dediščino in muzeje, kustosa dokumentalista iz dveh muzejev, strokovnjakinjo iz področja računalništva in informatike, ki deluje na področju arhivistike, bibliotekarko in strokovnjakinjo za mednarodne projekte na področju digitalizacije kulturne dediščine ter informacijsko tehnološka strokovnjaka, ki razvijata dokumentacijski sistem za muzejski sektor. Smo dobili dovolj pojasnil za utrditev spoznanja, da čas in delo od nas zahtevata interdisciplinarno (so)delovanje? Dovolj, da sprejmemo digitalizacijo kot našo prihodnost, da se zavemo, kje v tem procesu smo trenutno slovenski muzeji?

Jure Kusetič, Služba za premično dediščino in muzeje

Referent je predstavil vsebino projekta Premična eDediščina (v nadaljevanju eDediščina), ki se bo izvajal v sodelovanju s Službo za premično dediščino in muzeje v Narodnem muzeju Slovenije in Ministrstvom za kulturo.

V obdobju pandemije covida-19 se je izkazalo, da v sektorju kulture tehnološka podpora predvsem na polju informacijskih storitev in administrativnih ovir, ki nastajajo v procesih in postopkih, zaostaja za drugimi podsistemi družbe. Z digitalnim angažmajem in izrabo obstoječih digitalnih vsebin so kulturne ustanove uspele ohranjati stik s publikami ter opravljati svojo pomembno družbeno in kulturno vlogo. Vendar so imele pri tem težave zaradi zaostankov in nizke stopnje digitalizacije svojih vsebin in neobstoječih e-storitev.

Na področju kulturne dediščine so se v obdobju finančne perspektive 2014–2020 vzpostavljale temeljne prostorske zbirke podatkov in e-storitve, ki so nujne za vključevanje nepremične kulturne dediščine v e-Prostor (Spletni vir 1). Ostale storitve, ki so za ohranjanje in dobro upravljanje dediščine prav tako nujne ter bodo kulturnim ustanovam (muzejem, galerijam, arhivom, institucijam za varstvo nepremične kulturne dediščine), podjetjem in državljanom omogočile lažje upravljanje z njihovo dediščino, bodo pokrite s predlaganim projektom eDediščina.

Služba za premično dediščino in muzeje na podlagi zbranih podatkov ugotavlja, da:

- imajo javni zavodi na področju premične kulturne dediščine (muzeji in galerije) na spletu javno objavljen le manjši del svojih inventariziranih predmetov,
- sistemi za dokumentiranje (še vedno) niso poenoteni,
- upravljanje dediščinskih e-vsebin ne poteka sistematično in povezano,
- sodobne in varne digitalne rešitve za hrambo e-gradiv niso razvite,
- do digitalnih gradiv ni enotnega dostopa.

Registra nepremične in nesnovne dediščine sta na spletu razmeroma ustrezno predstavljena in nudita podporo uporabnikom. V celoti manjkajoč del pa je register premične kulturne dediščine. Zato je oteženo učinkovito izvajanje Direktive 2003/98/ES o ponovni uporabi informacij javnega sektorja za potrebe izobraževanja in gospodarstva.

Rešitve ponuja projekt eDediščina, s ciljem razvoja digitalne infrastrukture (informacijski sistem eDediščina), ki bo omogočila celovito digitalno vodenje dokumentacije zbirk in večjo dostopnost premične kulturne dediščine za vse uporabnike. V sklopu projekta bo zagotovljeno tudi primerno usposabljanje kadra, trajna služba za podporo in razvoj ter izvedena celovita analiza stanja dokumentacije in digitalizacije v javnih zavodih.

Projekt ponuja celovite rešitve na področju dostopnosti, preglednosti in transparentnosti premične kulturne dediščine. Vselej bo na voljo vpogled v stanje premične kulturne dediščine, ki bo omogočal optimalno strateško načrtovanje v javni upravi, upravljanje z zbirkami in izvajanjem javne službe v javnih zavodih, po novem pa bodo informacije na voljo tudi raziskovalcem, znanstvenikom ter širši javnosti. Dodana vrednost eDediščine bo občutna razbremenitev muzejskih delavcev v javnih zavodih, ki bodo lahko več časa namenili drugemu strokovnemu delu. Razlogi za izvedbo projekta izhajajo iz analize obstoječega stanja (M. Volovšek 2021, b. n. s.), saj je bil opravljen pregled informacijske podpore v muzejskih in galerijskih ustanovah. Ključni razlogi za izvedbo investicije so:

- področje informacijske podpore muzejske in galerijske dejavnosti je rešeno parcialno za posamezne vsebinske sklope in težko povezljivo,
- javni zavodi na področju premične kulturne dediščine (muzeji in galerije) imajo na spletu objavljeno manjšino svojih inventariziranih predmetov,
- upravljanje informacijske podpore je decentralizirano po posameznih ustanovah, kar ni optimalno iz finančnega in kadrovskega vidika,
- strojna oprema je zastarela tako na strežniškem področju kakor tudi na področju osebnih računalnikov uporabnikov, kar pomeni tveganja odpovedi in izpada.

Mag. Gorazd Knific, Muzeji in galerije mesta Ljubljana in Nina Sotelšek, Mestni muzej Krško

Referenta sta predstavila osrednje termine, pomembne za izvajanje digitalizacije gradiva, z namenom vzpodbujanja, da bi digitalizacijo v muzejih redno in dosledno izvajali za prihodnjo pripravo gradiv za objavo v skupnem registru premične dediščine. Slovenska kulturna politika namreč predvideva omogočanje dostopa do dediščine tudi preko spleta in s tem vzpodbuja procese digitalizacije, v dokumentih Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2022–2029 (Resolucija 2022, b. n. s.), v okviru Načrta za okrevanje in odpornost (EU-SKLADI 2021, b. n. s.) se predvideva vzpostavitev enotne dediščinske platforme eDediščina.

Na posvetu sta predstavila razliko med digitaliziranim in izvorno nastalim digitalnim gradivom ter primere najpogostejših oblik zapisov izvorno ustvarjenih gradiv v digitalni obliki, ki jih najdemo v muzejih: digitalne fotografije, video in avdio zapisi, animacije, video igre, 3-D modelacije ter digitalna umetnost, tj. računalniško ustvarjeni vizualni mediji, digitalna fotografija ter digitalne instalacije, projicirane v prostor. Na primeru umetniške ilustracije sta pojasnila postopek dokumentiranja muzejskega predmeta, ki je izvorno nastal v digitalni obliki. Poudarila sta, da je za optimalno upravljanje muzejske dokumentacije potrebno dosledno in sistematizirano delo ter učinkovit dokumentacijski sistem. V nadaljevanju so bile izpostavljene dileme v dokumentiranju born-digital gradiva, t. i. predmetov, ki izvorno nastanejo v digitalnem okolju. Glede hrambe takega gradiva je treba razumeti, da born-digital gradivo nikoli ne bo imelo fizične oblike. Zaenkrat tako gradivo še nima zakonske podlage. Najbližje takemu gradivu je trenutno nesnovna dediščina, ker nima oblike, čeprav slednja nima statusa muzejskega predmeta. Pri digitalnem gradivu pa je vsaka kopija popolnoma identična. Ko inventariziramo digitalno dediščino, je presodnega pomena, da njeno vsebino popišemo v vseh poljih. Na primer digitalna umetniška fotografija bo imela vse lastnosti fizičnega predmeta (mere so resolucija); zapis o predmetu pa je tisto, kar predstavlja predmet, saj fizične oblike nima. Na zahtevo pa ga lahko vedno dobimo iz dokumentacije v izvorni obliki.

Gradivo mora biti digitalizirano s kakovostno opremo, saj slab digitalni prepis v praksi pomeni slabo pretvorbo analognega zvoka v digitalnega, nerealne barve vizualnih gradiv, slabo resolucijo, ki ne omogoča večjih povečav, in drugo. Vse to pa zmanjša izkušnjo, ki naj bi bila dodana vrednost digitalnega zapisa. Zato morajo biti za ustvarjalce digitalnega gradiva sprejeti standardizirani formati, ki bodo optimalni za trajno hrambo in primerni za migracijo v druga digitalna okolja. V prihodnosti bodo muzeji morali zagotavljati tudi ohranjanje programskih in strojnih orodij, ki bodo odpirala danes ustvarjene digitalne objekte, morali pa bodo tudi sistematizirati postopek posodabljanja (kdo in kako bo to delal).

Kot problematičen vidik digitalizacije sta navedla shranjevanje gradiva, ki je lahko kompleksnejše od hranjenja fizičnega. Digitalno ohranjanje vsebin ima dva izziva: fizično uničenje nosilcev digitalnega zapisa in digitalna zastarelost strojne in programske opreme. Zato je treba v delovni proces uvesti strategije za dolgoročno zaščito digitalnih objektov, ki predvidevajo naslednje aktivnosti: osveževanje (angl. refreshing), selitev (angl. migration), reproduciranje (angl. replication) in posnemanje (angl. emulation) (K. Sotirova idr. 2012, str. 30–31). Gradivo mora biti po zaključeni digitalizaciji opisano in organizirano v digitalne zbirke, pri tem pa si je potrebno prizadevati za »sistematično delo in pripravo novega sklopa pravil in standardov za zagotovitev ustrezne oskrbe za to novo vrsto gradiva v muzejih.« (G. Zlodi 2007, b. n. s.)

Na srečanju je bila večkrat izpostavljena problematika nerazumevanja vloge kustosa dokumentalista in njegovih nalog. Kustos dokumentalist nudi vsebinsko informacijsko podporo: razvoj, vzdrževanje, svetovanje, aplikacijo potreb kustosov v digitalna orodja. Ločeno delovno mesto pa je registrator. To je oseba, ki digitizira. Dokumentacijska služba, ki ima celosten vpogled na dokumentacijski sistem in njegovo vsebino, mora biti opora vsem oddelkom v muzeju pri snovanju razstav, publikacijski dejavnosti, spremlja proces arheoloških izkopavanj, je opora pedagoški službi in drugim oddelkom. Vsi muzejski procesi bi morali potekati v računalniškem sistemu v sodelovanju s kustodiatom za dokumentacijo. Smisel sistema je, da omogoči obdelavo ogromne količine podatkov. Mag. Knific je pojasnil, da kustos skrbi za vsebino o dediščini, konservator za materialnost dediščine, dokumentalist pa skrbi za informacije o dediščini in v primeru dediščine v digitalni obliki postane hkrati tudi konservator let. Kot primer je pojasnil, kako je Mestni muzej Ljubljana sistematiziral delo oddelka za dokumentacijo, da deluje kot podpora ostalim kustodiatom. Pred dvajsetimi leti so začeli vlagati več finančnih sredstev v strojno in programsko opremo. Sestavili so ekipo strokovnjakov, ki imajo poleg svoje primarne humanistične izobrazbe tudi sekundarna znanja iz področja informacijske tehnologije. Hkrati so izdelali politiko dokumentacije, ciljno zaposlovali dokumentaliste in jih izobrazili za delo po tem sistemu.

Sklep tega dela posveta je bil, da bi bilo treba v kontekstu slovenske muzejske stroke razjasniti, kaj predstavlja delovno mesto kustosa dokumentalista – kakšna morajo biti njegova znanja in katere naloge mora opravljati. Ena od nalog Sekcije bo, da pokaže izjemno vrednost delujočega dokumentacijskega sistema, kjer so skrbno pridobljeni podatki o muzejskem gradivu tudi enostavno dostopni kustosom in zainteresiranim uporabnikom, ko bodo preneseni v register premične dediščine. Vanj pa ne bodo mogli biti preneseni, dokler ne bodo urejeni zapisi glede na zahtevane predstavitvene podatke v skladu s Pravilnikom o registru kulturne dediščine iz l. 2009 (v nadaljevanju Pravilnik), dokler za fotografsko gradivo ne bodo rešene avtorske pravice in lastništvo izvornih predmetov.

Mag. Knific za konec predlaga, da se vzporedno z registrom vzpostavi centralna podpora vsem muzejem, kjer bodo zaposleni strokovnjaki, ki poznajo vsebinske in tehnične probleme muzejskega dela.

Doc. dr. Tatjana Hajtnik, Arhiv republike Slovenije

Arhivsko stroko je preko izzivov, ki nam jih prinaša digitalna doba, na posvetu predstavila doc. dr. Tatjana Hajtnik, vodja sektorja za elektronske arhive in računalniško podporo pri Arhivu Republike Slovenije. Soočamo se z velikimi količinami podatkov in eksponentno rastjo digitalnega gradiva, s čimer je povezano vprašanje, kako zagotoviti varno hrambo za nas in naše zanamce. Poseben izziv predstavlja ogroženost gradiva zaradi človeških in okoljskih faktorjev, računalniških virusov, zastaranja tehnologij ipd.

Kako se z dolgoročno hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva spopadajo slovenski arhivi?

Urejene imajo pravne podlage za izvajanje dolgoročne e-hrambe: Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA 2020, b. n. s.) Uredbo o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (UVDAG 2017, b. n. s.) ter Pravilnik o enotnih tehnoloških zahtevah za zajem in hrambo gradiva v digitalni obliki (Pravilnik 2020, b. n. s.).

Imajo sistem Javne arhivske službe (Spletni vir 2) in njen ključni projekt e-ARH.si, ki je bil realiziran kot odziv na izzive digitalne dobe. Gre za skupen projekt vzpostavitve slovenskega javnega elektronskega arhiva, vanj pa so vključeni postopki prevzemanja arhivskega gradiva (digitiziranega in v izvorno digitalni obliki) v pristojne arhive, njegovo nadaljnjo strokovno obdelavo, dolgoročno hrambo v skladu z veljavno zakonodajo ter nadaljnjo uporabo.

Izdelali so pravila za ustvarjalce arhivskega gradiva. Vsak ustvarjalec sodeluje s pristojnim arhivom, ki zanj pripravi pisno strokovno navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva.

Leta 2008 je vseh sedem arhivov sprejelo odločitev o vzpostavitvi skupnega elektronskega arhiva. Pri realizaciji projekta e-ARH.si so bili slovenski arhivi zelo uspešni, saj so z njim uspešno dosegli standardizacijo in digitalizacijo postopka arhiviranja gradiva.

V zaključku je doc. dr. Hajtnik izpostavila nujnost sodelovanja med strokovnimi delavci (arhivisti) in informatiki, saj si danes brez vključevanja informacijske tehnologije ne moremo več predstavljati sodobno organiziranega delovanja arhivov in seveda tudi ostalih kulturnih ustanov.

Doc. dr. Ines Vodopivec, Narodna in univerzitetna knjižnica

Docentka dr. Ines Vodopivec deluje kot pomočnica ravnatelja za vodenje strokovnega dela Narodne in univerzitetne knjižnice (v nadaljevanju NUK), članica odbora evropske digitalne knjižnice – Europeane ter članica Nacionalnega odbora UNESCO za spomin sveta. Svojo predstavitev je začela in zaključila z jasnim sporočilom, da je ključni vidik za uspešnost uvajanja novih digitalnih modelov in infrastruktur medsektorsko povezovanje med strokami, izmenjava izkušenj, nadgrajevanje uveljavljenih slovenskih sistemov in spremljanje mednarodnih praks, kar je ključnega pomena tudi v pristopu do uporabnikov kulturne dediščine. V NUK-u so z digitalizacijo začeli leta 1996. V prvi fazi, ki je potekala približno deset let, so digitalizirali posamezne zbirke gradiva, na primer Kopitarjevo zbirko. Drugo fazo (2006–2016) je zaznamovala masovna digitalizacija, ki je zahtevala tehnološke rešitve shranjevanja, obvladovanja in načinov posredovanja oziroma dostopnosti takih količin podatkov. Sledilo je vključevanje tehnologije umetne inteligence, s prepoznavanjem rokopisov, možnosti mreženja podatkov in podobno. V ta namen so razvili Digitalno knjižnico Slovenije (v nadaljevanju portal dLib), ki vsebuje že milijon objavljenih digitaliziranih enot. Tega pa niso dosegli sami, saj so se uspeli povezati z več kot šeststo organizacijami. Raziskava uporabnikov digitalne zbirke je pokazala, da jo uporablja več kot 70 tisoč raziskovalcev, profesorjev in študentov. Večji del gradiva prispeva NUK, s posredovanjem gradiva pa pri gradnji digitalne knjižnice sodelujejo tudi številni partnerji – javne in zasebne organizacije. Objavljeno je digitalizirano gradivo in izvorno digitalno gradivo. Sistem deluje na standardu ISO, NUK ima svoj lasten sistem za zajem, za ohranjanje uporablja tuj sistem. Program je brezplačen.

247

V tretji fazi digitalizacije (2016–danes) bibliotekarji razmišljajo, kaj storiti z ogromnimi količinami digitiziranega gradiva in načini, kako ga približati uporabnikom, da omogočijo njegov optimalen izkoristek, dostop in metapodatke, ki so zanje koristni in uporabni.

V nadaljevanju je doc. dr. Vodopivec predstavila pomen mednarodnega povezovanja z dediščinsko platformo Europeano in vlogo NUK-a kot posrednika pri objavi vsebin na tem portalu. Tudi Europeana je brezplačna platforma, ki poleg velikih zbirk gradiva nudi vse oblike dokumentacijsko-informativne podpore (na primer urejanje avtorskih pravic). Za mednarodno povezovanje so na voljo številni drugi projekti, ki podpirajo vsebinske, finančne in tehnološke rešitve. Evropska statistika uvršča Slovenijo v sam vrh po številu enot digitaliziranega gradiva na prebivalca, a ugotavljajo, da imamo izmed vseh držav najmanj objavljenih muzejskih predmetov.

Referentka je na koncu spodbudila muzeje k objavljanju svojega gradiva na spletnih straneh. Spomnila je, da živimo v času spletnega brskalnika Googla, s katerim dnevno dostopamo do informacij. Zatorej naj tudi v dediščinskem sektorju Google pomeni vrata do informacij o dediščini, naj služi mreženju podatkov med dediščinskimi ustanovami in naj bo pot do izvajanja priporočil Evropske komisije.

Uroš Kristan in Tine Kump, dokumentacijski sistem Kronos

Zadnji del posveta je bil posvečen tehnološki podpori muzejski dokumentaciji. V slovenskih muzejih sta trenutno najpogostejše uporabljena dokumentacijska programa za digitalizacijo muzejskih zbirk Galis in Kronos. Obstajajo še nekateri drugi sistemi, ki so bili razviti in se uporabljajo interno v muzejih ter v okviru določenih strok. Podjetje Semantika redno izvaja spletne delavnice, na katerih uporabnike seznanja z novostmi v razvoju sistema Galis, zato smo na posvetu namenili možnost predstavitvi nove verzije informacijskega sistema za muzejsko dokumentacijo Kronos, ki sta jo predstavila razvijalca programske opreme Uroš Kristan in Tine Kump v sodelovanju z mag. Gorazdom Knificem.

Razvoj tega sistema je plod večletnega sodelovanja z nekaterimi slovenskimi muzeji in galerijami, predvsem Muzejem in galerijami mesta Ljubljane, kjer so ob prepoznavanju potreb muzealcev in upoštevanju najsodobnejših standardov muzejske dokumentacije in upravljanja zbirk razvili optimalen sistem, ki zagotavlja beleženje vseh predstavitvenih podatkov, kot jih predvideva Pravilnik.

Predstavila sta vodenje osnovnih muzejskih procesov ter dodatne module za vodenje muzejskih aktivnosti od spletnega objavljanja do digitalnega vodenja depojev, kar pomeni, da Kronos ni le razširjena inventarna knjiga, temveč celosten sistem za manipulacijo z velikimi sklopi podatkov naenkrat:

- Večina procesov in dejanj je avtomatiziranih in z njimi lahko vnašamo nove zapise ali prenašamo večje število enot s pomočjo košaric, ki jih lahko tudi shranjujemo.
- Delo različnih muzejskih in galerijskih strokovnjakov (kustosi, konservatorji, dokumentalisti, promotorji, pedagogi) in delovni procesi so integrirani v delovanje sistema, kjer vsak od navedenih doda le svoj delček v skupno generacijo ali migracijo zapisov v bazi s pomočjo avtomatskih akcij ali »čarovnikov«.
- Aplikacija prepoznava pravilno imenovane datoteke glede na povezave na enote v bazi in sama generira nove zapise v ustrezne dokumentacijske zbirke ter pripenja ustrezno slikovno gradivo.
- Aplikacija prepoznava QR kode lokacij gradiva; z njo brez truda urejamo depoje le s skeniranjem teh kod.

Sklep: Kako torej razmišljati naprej?

Po zaključku posveta so člani IO Sekcije za muzejsko dokumentacijo pripravili zaključke in jih oblikovali v naslednje sklepe:

1. V muzejskem sektorju potrebujemo trdnejše pravne podlage, standarde in posodobljeno razumevanje, kaj sta muzejska dokumentacija in digitalizacija muzejskega gradiva ter kakšen je njun smisel. Dokumentiranje in digitalizacija kulturne dediščine sta sestavna dela informacijske podpore pri izvajanju varstva kulturne dediščine, pogoj za učinkovito upoštevanje Direktive 2003/98/ES o ponovni uporabi informacij javnega sektorja za potrebe izobraževanja in gospodarstva.
2. Rešitev za uspešno digitalizacijo kulturne dediščine je vzpostavitev tehničnih navodil, pripravljenih v skladu z mednarodno sprejetimi standardi, in vzpostavitev skupnega informacijsko-dokumentacijskega sistema, kot ga predvideva projekt eDediščina. Rešitev za omogočanje dostopnosti do muzejskega gradiva pa je vzpostavitev registra premične dediščine, pogoj za to pa so urejene, digitalizirane muzejske zbirke ter urejeno lastništvo in avtorske pravice spremljajočega gradiva.
3. Pri pripravi portala eDediščina in registra bo za uspešno izvedbo novih digitalnih modelov in infrastruktur ključnega pomena medsektorsko in mednarodno povezovanje ter učenje na spoznanjih slovenskih arhivistov in bibliotekarjev.
4. Digitalizacija je tudi tehnološki proces, zato je nujno vključevanje IT-strokovnjakov, kar pomeni, da bo treba o tem razmišljati pri sistematizaciji delovnih mest.

249

Poenostavljeno razmišljanje, da je muzejska dokumentacija zgolj vpisovanje predmetov v inventarno knjigo, je stvar preteklosti. Muzejska dokumentacija spremlja vse muzeološke funkcije, je platforma zbiranja znanja vseh muzejskih strok in mesto ustvarjanja historičnega delovanja posameznega muzeja. Zato moramo poskrbeti, da se gradivo, ustvarjeno v digitalni obliki, med seboj povezuje. S tem muzej pridobiva na transparentnosti in dostopnosti – tak muzej služi svojemu namenu ter uporabnikom.

Literatura in viri

MAROEVIČ, Ivo: *Uvod v muzeologijo*. Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo, 2020.

SOTIROVA, Kalina, Juliana Peneva, Stanislav Ivanov, Rositza Doneva in Milena Dobрева: Digitization of Cultural Heritage – Standards, Institutions, Initiatives. V: Krassimira Ivanova; Milena Dobрева, Peter Stanchev in George Totkov (ur.), *Access to Digital Cultural Heritage: Innovative Applications of Automated Metadata Generation*. Plovdiv: Plovdiv University Publishing House "Paisii Hilendarski", 2012, 23–68.

VOLOVŠEK, M.: *Pregledna analiza informacijske podpore v izbranih ustanovah*. Aggregata, 2021.

ZLODI, Goran: *Mogućnosti uspostavljanja interoperabilnosti među shemama metapodataka u muzejskom okruženju*. Doktorska disertacija. Zagreb: Univerza v Zagrebu, Filozofska fakulteta, 2007.

EU-skladi: Načrt za okrevanje in odpornost; https://www.eu-skladi.si/sl/dokumenti/rrf/01_si-rrp_23-7-2021.pdf, 16. 8. 2022.

PRAVILNIK o enotnih tehnoloških zahtevah za zajem in hrambo gradiva v digitalni obliki., *Uradni list RS* 118, 4. september 2020; <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV12755>, 9. 10. 2023.

PRAVILNIK o registru kulturne dediščine, *Uradni list RS* 66, 21. avgust 2009; <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9583>, 13. 10. 2023.

RENPK22-29 – Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2022–2029, *Uradni list RS* 29, 4. marec 2022; <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO141>, 16. 8. 2022.

UVDAG – Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva, *Uradni list RS* 42, 4. avgust 2017; <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED6619>, 10. 10. 2023.

ZVDGA – Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih, *Uradni list RS* 30/06 in 51/14, 23. marec 2006; <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4284>, 10. 10. 2023.

Spletni vir 1: E-prostor: Portal prostor; <https://www.e-prostor.gov.si/>, 10. 10. 2023.

Spletni vir 2: Javna arhivska mreža; <https://www.gov.si teme/javna-arhivska-mreza/>, 13. 10. 2023.

Spletni vir 3: Nova muzejska definicija, 28. 8. 2022; http://www.icom-slovenia.si/novice/novica/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=209&cHash=dfce56c4c5d4f0d582210b698cd73800, 10. 10. 2023.

Summary

The section for museum documentation within the Slovenian Museum Association came back to life in March 2023, following the COVID-19 period, and in May of the same year, held a consultation titled Movable Cultural Heritage in Digital Form. Experts from the fields of museum management and policy, museum documentation, archival science, librarianship, and experts in computer and information technology, who are developing the Kronos documentation system for the museum sector, participated as contributors in the consultation. The article, which includes a detailed overview of individual content sections, also provides conclusions and recommendations, as recognised by members of the organisers of the conference. Documentation and digitisation of cultural heritage are integral parts of information support in the implementation of protecting cultural heritage, which is a condition for effective compliance with Directive 2003/98/EC on the reuse of public sector information for the needs of education and the economy.

The solution for the successful digitisation of cultural heritage is the establishment of technical instructions put together in accordance with internationally accepted standards, as well as the establishment of eHeritage – a common information and documentation system. In addition, to enable accessibility to museum materials, a register of movable heritage should be established, which requires organised, digitised museum collections and organised ownership and copyright of accompanying material. Cross-sector and international integration, as well as learning from the knowledge of Slovenian archivists and librarians, will be crucial in ensuring the successful implementation of new digital models and infrastructure. Digitisation is also a technological process, therefore the involvement of IT experts is essential, hence it will be necessary to think about this in the future systematisation of jobs.

The simplistic thinking that museum documentation means merely entering objects into an inventory book is a thing of the past. Museum documentation encompasses all museological functions, is a platform for collecting knowledge from all museum disciplines and a place for creating the history of the operation of an individual museum. It is for this reason that it is important to ensure that the material created in digital form is interconnected, as this allows museums to gain transparency and accessibility – such museums serve their purpose and their users.

Boštjan Kolar, kustos pedagog, Posavski muzej
Brežice, bostjan.kolar@pmb.si

Andreja Matijevc, kustosinja, koordinatorka in
organizatorka kulturnih programov, Posavski muzej
Brežice, andreja.matijevc@pmb.si

Harmonija štirih elementov

Harmony of the Four Elements

253

Izvleček

Posavski muzej Brežice je leta 2016 zasnoval projekt Štirje elementi: voda, ogenj, zemlja in zrak, ki povezuje osrednji ikonografski program baročne Viteške dvorane gradu Brežice, ki je dom muzeja že od leta 1949.

Skozi večzvrstne projekte, ki so vključevali razstave, programe in publikacije, je bilo vzpostavljeno sodelovanje vseh sodelavcev PMB, prav tako pa raznolika sodelovanja z obiskovalci in uporabniki. V prispevku bosta avtorja izpostavila sodelovanje z zunanjim sodelavcem fizikom Garsio Kosincem pri pripravi projekta eksperimentalnega doživetja, ki je povezovalo naravo s kulturno dediščino in poudarjalo harmonijo na različnih področjih. Tovrstno partnerstvo je muzejskemu delu dalo širšo dimenzijo, poudarilo pomembnost ohranjanja kulturne in naravne dediščine in krepilo zavedanje o prepletanju, sovplivanju in sodelovanju na področjih narave, človeškega ustvarjanja ... V projekt so bile vključene različne skupine obiskovalcev, s posebno skrbjo za ustvarjanje pogojev za dobro počutje socialno izoliranim skupinam.

V drugem delu bosta predstavila preoblikovanje občasnih razstav v stalno programsko enoto Harmonija štirih elementov. Z združevanjem in povezovanjem elementov smo se dotaknili aktualnih globalnih vprašanj trajnostnega razvoja, podnebnih sprememb, družbene odgovornosti in vključenosti v delovanje družbe. Vsak element ima svoje značilnosti, le skupaj pa lahko ustvarijo harmonijo.

Ključne besede

VEČZVRSTNOST, INTERAKTIVNOST, VEČČUTNO DOŽIVETJE, PODNEBNE SPREMEMBE

Abstract

In 2016, the Posavje Museum Brežice conceived the project Four Elements: Water, Fire, Earth, and Air, which connects to the central iconographic program of the baroque Knight's Hall of Brežice Castle, the museum's home since 1949.

Through diverse projects involving exhibitions, programs, and publications, collaboration among all PMB staff was established, as well as varied interactions with visitors and users. The authors of the contribution highlight collaboration with an external collaborator, physicist Garsia Kosinac, in the development of an experimental experience project that linked nature with cultural heritage and emphasized harmony across different domains. This type of partnership added a broader dimension to museum work, underscored the importance of preserving cultural and natural heritage, and strengthened awareness of intertwining, coexistence, and collaboration in the realms of nature and human creation. Various visitor groups were involved in the project, with special attention to creating conditions for the well-being of socially isolated groups.

In the second part, the authors present the transformation of occasional exhibitions into a permanent program unit, Harmony of the Four Elements. By combining and connecting the elements, they address current global issues such as sustainable development, climate change, social responsibility, and inclusion in societal operations. Each element has its characteristics, but only together can they create harmony.

255

Keywords

MULTIDISCIPLINARITY, INTERACTIVITY, MULTISENSORY EXPERIENCE, CLIMATE CHANGE

Posavski muzej Brežice od ustanovitve leta 1949 skrbi za ohranjanje in predstavljanje premične kulturne dediščine na območju Posavja. Deluje na področjih umetnostne zgodovine, zgodovine, arheologije, etnologije, konserviranja in restavriranja.

Njegovo poslanstvo je celovita muzejska dejavnost, ki obsega evidentiranje, zbiranje, raziskovanje, dokumentiranje, varovanje, izobraževanje in različne oblike predstavljanja vseh vrst materialne in duhovne kulturne dediščine, ki so jo od prve naselitve do danes ustvarili prebivalci na območju današnjega Posavja (A. Černelič Krošelj 2020, str. 7).

Zadnja desetletja so se muzeji zaradi gospodarskih, družbenih in drugih sprememb ter novih trendov v muzeologiji, kjer je v ospredju družbena vključenost, prisiljeni preoblikovati. Prehajajo od muzejev, ki zbirajo, hranijo, dokumentirajo, interpretirajo, restavrirajo in konservirajo predmete, v muzeje, ki se vedno bolj usmerjajo k obiskovalcem. Prilagajajo se njihovim potrebam, se postavljajo v njihovo vlogo ter se trudijo, da bi se obiskovalci vračali, da se počutijo dobrodošle in da imajo možnost vključitve na razstavah in obrazstavnih programih. Predmeti in kakovostne razstave so še vedno zelo pomembni, vendar so prav obiskovalci oz. uporabniki muzeja tisti, ki poskrbijo, da razstave in programi zaživijo. Obiskovalci namreč ne želijo biti zgolj pasivni opazovalci in prejemniki vsebin, ampak si želijo aktivnega sodelovanja v vseh segmentih delovanja muzeja – tako pri zbiranju, hranjenju in proučevanju dediščine kot tudi pri njeni interpretaciji. (M. C. De Vita 2000, str. 3–9; P. van Mensch in L. Meijer-van Mensch 2015, str. 49; G. Black 2012, str. 3–10).

256

Posavski muzej Brežice je v zadnjem desetletju izrazilo spremenil svoje delovanje v smislu večje dostopnosti in odprtosti obiskovalcem. Pri svojem delu izpostavlja pomembnost interdisciplinarnega pristopa, oblikovanja raznovrstnih obrazstavnih programov, pripravljenih za posamezne ciljne skupine, participacijo javnosti pri oblikovanju razstav, vzpostavitev ustreznega komuniciranja, vključevanje medgeneracijskega sodelovanja, vseživljenjskega učenja in dostopnosti za ranljive skupine. Z javnostjo se povezuje in sodeluje na različne načine; s pripravo številnih novih programov, sodelovanjem s šolami, društvi, ustanovami in organizacijami pri pripravi in izvedbi aktivnosti, programov, razstav in prireditev. S takšnim pristopom je muzej pridobil stalne obiskovalce, ki so postali uporabniki muzeja in programov, ki jih ta ponuja (A. Černelič Krošelj 2020, str. 25–26).

Viteška dvorana¹ je bila navdih za skupnostni večzvrstni večletni program Štirje elementi, ki je povezal vse sodelavce muzeja, privabil številne nove uporabnike, predvsem pa na temelju upodobitev štirih elementov v baročni dvorani ustvaril živahno večzvrstno življenje Posavskega muzeja Brežice in njegove kulturne krajine. Projekt je nastal z oblikovanjem, uresničevanjem in povezovanjem programskih, kadrovskih in prostorskih ciljev ter z jasno idejo, da je razvojna pot muzeja mogoča samo s sodelovanjem vseh sodelavcev in tesnim sodelovanjem z uporabniki muzeja: posamezniki, skupinami, ustanovami in gospodarstvom.

1 Viteška dvorana je s svojo fresko poslikavo edinstven primer baročnega posvetnega stenskega slikarstva na Slovenskem. Zaradi impozantnega, v celoti poslikanega dvoranskega prostora je prvovrstna baročna galerija z bogato mitološko vsebino. Poslikava je avtorsko delo slikarja slovenskega rodu Karla Franciška Remba (1675–1718), ki je dvorano poslikal okoli leta 1703. Na banjastem prehodu stene v strop si sledijo prizori iz grško-rimske mitologije, ki hkrati ponazarjajo štiri elemente: zrak, vodo, ogenj in zemljo.

Na stropu prvi venec figur predstavlja alegorije odlik rodu Attems z grbom tedanjega lastnika Ignaca Marie Attemsa, sledijo sklopi figur, ki ponazarjajo prispodobne znanosti in umetnosti (A. Černelič Krošelj in O. Lorber 2022).

Izhodišča vseh štirih razstav so bile poslikave štirih elementov v Viteški dvorani. Vsak posamezni element pa je bil s svojo razstavo predstavljen celovito in raznoliko, pri čemer so osnovno razstavno pripoved dopolnili različni obrazstavnimi programi, dodatne razstave in publikacije, kar so sooblikovali tudi uporabniki muzeja in zunanji sodelavci. Obrazstavne programe in gostujoče ter medinstitucionalne razstave je muzej pripravil v sodelovanju s 34 organizacijami, ustanovami in društvi ter 39 posamezniki prostovoljci, »delničarji znanj in veščin«.

Kot prvi element štiridelnega cikla je bila skozi različne oblike pojavnosti v snovni in nesnovni obliki predstavljena voda². Razstava je izpostavljala različne zvrsti premične kulturne dediščine, ki vsaka zase govorijo o nesnovni dediščini, različnih načinih življenja z vodo in ob vodi, prečenju vodá, iskanju, shranjevanju, uporabi in odnosu do pitne in drugih vodá, o človekovem ustvarjanju, sožitju z vodo in skrbi zanj ter simbolnem pomenu vode (A. Černelič Krošelj idr. 2017, str. 4).

Razstava o ognju³, ključni »iskri civilizacije«, je opozarjala na različne zvrsti premične kulturne dediščine, ki vsaka zase govori o simboliki ognja in ob tem odgovarja na vprašanja, v katerih segmentih življenja Posavk in Posavcem je bil prisoten ogenj, kakšna je bila njegova vloga v gospodinjstvu, industriji, gospodarskih panogah ter kako so se ljudje skozi čas soočali z izzivi in nevarnostjo ognja. Pomemben del razstave je bila vitrina, ki so jo s svojimi predmeti in zgodbami soustvarili obiskovalci muzeja in muzejski delničarji znanj in veščin iz vseh posavskih občin (A. Černelič Krošelj idr. 2018, str. 8).

Element zemlja je bil kot osrednji razstavni projekt ob 70-letnici muzeja posvečen 70 ljudem iz posavske preteklosti: 35 Posavkam in Posavcem. Razstava⁴ je povezala 20 avtorjev, ki so sodelovali (z besedilom, izborom predstavljenih osebnosti ter predmeti) pri pripravi razstave. Polovico osebnosti so predstavili zunanji sodelavci in polovico sodelavci Posavskega muzeja Brežice (A. Černelič Krošelj 2019, str. 10–11).

Ob zadnjem elementu – zraku⁵ se je muzej še bolj posvečal ključnemu delu celote ravovesju, ki ga osmišljajo elementi ter v razstavno pripoved vključil aktualne teme, kot sta podnebne spremembe in trajnost. Vsebinsko je bila razstava razdeljena na štiri dele, ki opredeljujejo pomembne dele človeškega življenja. Vdih pomeni začetek, izdih konec, oba pomenita tudi življenje, ki ga osmišlja tudi oddih. Le-ta vključuje številne aktivnosti, ki bogatijo vsakdanjik in praznik. Četrty del je namenjen razmišljanju o prepihu, ki prinese in odnese (A. Černelič Krošelj 2020, str. 10). Vse štiri razstave je dopolnjevala predstavitev raziskave razširjenosti priimkov in krajev, povezanih s štirimi elementi v Posavju.

Eno leto po postavitvi zadnje razstave o zraku je muzej zaokrožil razstavni cikel z interaktivnim eksperimentalnim doživetjem *Harmonija štirih velikanov*. Program, ki je povezal kulturo in naravo, družboslovje in naravoslovje, je zasnoval zunanji

² Razstava Štirje elementi: 1 – VODA je bila odprta 8. decembra 2016.

³ Razstava Štirje elementi: 2 – OGENJ je bila odprta 30. avgusta 2018.

⁴ Razstava Štirje elementi: 3 – ZEMLJA je bila odprta na dan muzeja ob 70. obletnici muzeja 26. junija 2019.

⁵ Razstava Štirje elementi: 4 – ZRAK je bila zaradi omejitev v času pandemije decembra 2020 odprta simbolično, predstavljena pa virtualno.

sodelavec Garsia Kosinac – fizik, naravoslovec in dediščinski navdušenec. Doživetje je bilo prostorsko umeščeno v dvorano pod Viteško dvorano in je skozi aktivno udeležbo sledilo poti štirih elementov. Skozi fizikalne eksperimente, kinetične instalacije so se obiskovalci poglobljali v lastnosti posameznih elementov in spoznavali pomembnost ravnovesja štirih elementov na različnih področjih. Celotedenski doživetji je muzej izvedel v jesenskem in pomladanskem času. Program je bil prilagojen za različne ciljne skupine: predšolski in osnovnošolski otroci, dijaki, študentje, družine, skupine odraslih in ranljive skupine. Vključeval je skupinska, vodena doživetja in samostojno raziskovanje s predstavitvami vsebine in aktivnosti na interaktivnih točkah (A. Černelič Krošelj idr. 2022, str. 40–41; A. Černelič Krošelj idr. 2023, str. 41).

Cikel razstav o štirih elementih je bil uspešen na več ravneh. Povezal je sodelavce muzeja, katerega strokovno delo je do tedaj temeljilo na trdni usidranosti delitve na posamezna strokovna področja. Javnosti je predstavil predmete iz depojev, ki so bili redko ali še nikoli videni. K soustvarjanju in participaciji je privabil tako zunanje sodelavce kot tudi uporabnike muzeja. Skozi izvajanje bogatega spremljevalnega programa je privabil številne nove uporabnike in z obstoječimi stkal še močnejše vezi. Zaradi tega je muzej štiri razstave ohranil, nadgradil in povezal v stalno razstavo.

Stalna razstava *Harmonija 4 elementov*⁶ je tako rezultat večletnega razstavnega projekta Štirje elementi: voda, ogenj, zemlja in zrak ter interaktivnega eksperimentalnega doživetja *Harmonija štirih velikanov*. Pri načrtovanju razstave je muzej ovrednotil dosedanje štiri razstave, pretehtal vsebine, ki so pri obiskovalcih sprožile močan vtis, in tako izbral predmete, zgodbe in teme za novo razstavo. Osrednja naracija razstave je harmonija, sovplivanje elementov, ki se lahko odraža na različnih ravneh – materialnih in bolj imaginarnih – filozofskih, čustvenih, astronomskih ...

Specifičnost prostora v gradu je omogočala preplet in povezovanje le dveh elementov v enem prostoru. Tako sta povezana ogenj in zemlja ter zrak in voda. V obeh prostorih izkušnjo ogleda spremlja glasba brežiškega skladatelja Matjaža Predaniča.

Ob elementu zemlja so zopet izpostavljeni ljudje in njihova ustvarjalnost: muzejski donatorji, »delničarji« snovne in nesnovne dediščine s predmeti in pripovedmi, ki opredeljujejo sodelovanja v zadnjih letih, predmeti pa predstavljajo različne življenjske zgodbe. Element voda skozi različne načine življenja z reko Savo uporabnike vabi, da sedejo v savski čoln tombas in izkusijo vožnjo z njim. Poseben del razstave pa je tudi povezovanje vseh štirih elementov skozi temo naravnih nesreč in tegob, ki skozi zgodbe iz posavske preteklosti nastavljajo ogledalo v sedanja ravnanja in spodbujajo k premisleku za bolj odgovorna ravnanja v prihodnosti. Razstava je zasnovana z velikim poudarkom na trajnosti. V velikem delu je bila uporabljena in preoblikovana obstoječa razstavna oprema, taktilni pripomočki so bili izdelani v lastni konservatorsko-restavratorski delavnici z lokalnimi in okolju prijaznimi materiali, uporabljena je bila le obstoječa avdio-vizualna oprema. Trajnostni so tudi spremljevalni programi, ki se lahko opredelijo kot vseživljenjsko učenje.

6 Razstava je bila odprta 13. septembra 2023.

259

Oživiljen tradicionalni savski čoln Tombas (foto: arhiv Posavskega muzeja Brežice, september 2023).

Vse štiri elemente na razstavi povezuje prostor v grajskem stolpu s stenskimi poslikavami. Okoli osrednjega elementa – makete gradu s štirimi stolpi in štirimi trakti je predstavljena zgodba, ki prepleta grajsko stavbo, njene arhitekturne značilnosti in zgodovino s štirimi elementi. Načrtovanje prostorske razporeditve je bilo usmerjeno predvsem v omogočanje dostopnosti, preglednosti in zračnosti predstavljenih vsebin. Načrtovanje uporabniške izkušnje pa v predstavitev zgodbe ob doseganju visoke stopnje aktivnosti in igrivega učenja ter v ustvarjanje interaktivnih, veččutnih in poglobljenih doživetij. Veččutno doživljanje omogoča uporabnikom neposredni stik z zgodbo in predmetom. Izkušnja dotika kopije predmeta ali tipnega pripomočka omogoča trajen vtis, ki ga zgolj branje in opazovanje predmeta v vitrini ne more zagotoviti (Spletni vir 2, Spletni vir 3).

Spoznavanje faz zgodovine gradu skozi tipne in avdio-vizualne pripomočke

(foto: arhiv Posavskega muzeja Brežice, september 2023).

Uporabniška izkušnja je zasnovana tako, da uporabniki skozi lastno aktivnost občutijo štiri elemente, ki opredeljujejo grad Brežice: prisluhnejo reki Savi, ki je obkrožala grad, ter otipajo maketo gradu z rečno brežino, prisluhnejo zvokom materialov, ki gradijo brežiški grad, potipajo reliefno strukturo freske in občutijo ter opazujejo obliko štukature. Zgodovino gradu in razvoj grajske stavbe predstavljajo še ostali taktilni in slušni pripomočki ter avdiovizualno gradivo. Tako lahko uporabniki spoznajo pomen napisa nad vhodom v grad, prisluhnejo pesmi o kmečkem upor, potipajo grbe dveh plemiških rodbin, ki sta bili zaslužni za gradnjo, si ogledajo e-model gradu in video o interaktivnem eksperimentalnem doživetju, ki ga je muzej pripravil v sodelovanju z zunanjim sodelavcem fizikom Garsio Kosincem, ki je tudi avtor eksponata *Harmonija sodelovanja*. V skupni prostor štirih elementov je umeščena tudi aplikacija, ki združuje vse štiri raziskave o priimkih in krajih, ki so povezani s štirimi elementi.

Uporabniško izkušnjo doživetja razstave pa spremlja tudi ustvarjanje lastne zgodbe o štirih elementih skozi nabor ilustracij muzejskih motivov štirih elementov, ki si jih obiskovalci skozi razstave dopolnjujejo in si jih v zadnjem prostoru zvežejo v knjižico.

261

Veččutno doživljanje štirih elementov (foto: arhiv Posavskega muzeja Brežice, september 2023).

Razstava je nastajala v sodelovanju, prepletanju zamisli, iskanju dogovora harmonije med avtorji: Alenko Černelič Krošelj (tudi koordinatorka razstave in avtorica ideje o razstavnem ciklu Štirih elementov), Marušo Erpič, Stanko Glogovič, Boštjanom Kolarjem, Mihaelo Kovačič, Andrejo Matijevc in Jano Puhar. Interaktivni del razstave so pripravili sodelavci Službe za komuniciranje in izobraževanje. Andreja Matijevc je z oblikovalko razstave Polono Zupančič zasnovala interaktivne vsebine v grajskem stolpu. Pri tem je treba izpostaviti izjemno sodelovanje s sodelavci konservatorsko-restavratorske delavnice: Nives Slemenšek, Rokom Verstovškom Tanškom in Ano Sterle, ki so s svojim restavratorskim in rokodelskim znanjem udeleženi vse zamisli. Boštjan Kolar je »oživel« savski čoln in skozi aplikacijo obiskovalcem prikazal povezavo štirih elementov s priimki Posavcev ter posavskimi kraji, Anja Medved pa je likovno opremila in zasnovala družinske koticke.

Harmonija sodelovanja, igriv eksponat v razstavi, primeren za vse generacije (foto: arhiv Posavskega muzeja Brežice, september 2023).

Projekt Štirje elementi, tako posamezne razstave, interaktivno eksperimentalno doživetje kot tudi nova stalna razstava Harmonija 4 elementov, potrjuje eno izmed izjav, ki opredeljuje vizijo muzeja, ki pravi: »Posavski muzej Brežice je prostor, kjer se učimo iz preteklosti, da smo bolj spretni in pogumni za prihodnost« (A. Černelič Krošelj 2020, str. 7). Obiskovalci razstav in obrazstavnih programov so z aktivno udeležbo združili neformalno učenje in zabavo, muzej pa je okrepil svojo družbeno vlogo, da omogoča dostop do predmetov, pojavov in izkušenj, da lahko v njih uživa in jih doživlja veliko ljudi ter iz njih črpa znanja in vedenja za prihodnost.

Muzejski donatorji z razstavljenimi podarjenimi predmeti (foto: arhiv Posavskega muzeja Brežice, september 2023).

V času, ko je vsakodnevno življenje vseh generacij močno prežeto z digitalnimi zasloni različnih velikosti, ki uporabnike potegnejo v pasivno vlogo, so konkretni predmeti, predvsem pa tipni in slušni pripomočki v muzeju nujen spodbujevalec aktivne udeležbe, učenja in radovednosti. Toda inovacije so del našega vsakdana in njena uporaba v muzejih lahko zagotovi zanimive, obogatene izkušnje. Naloga muzejev je, da si prizadevajo za ohranjanje ravnovesja pri ponujanju tako digitalnih kot osebnih, fizičnih izkušenj ter tako ustvarjajo harmonijo muzejske izkušnje (Spletni vir 1).

Literatura in viri

BLACK, Graham: *Transforming Museums in the Twenty-first Century*. London, New York: Routledge, 2012.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka: *Strateški načrt za obdobje 2020 do 2024*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2020.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Vlasta Dejak, Boštjan Kolar, Oži Lorber, Ivanka Počkar in Jana Puhar: *Štirje elementi: 1 – VODA*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2017.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Vlasta Dejak, Boštjan Kolar, Oži Lorber, Ivanka Počkar in Jana Puhar: *Štirje elementi: 2 – OGENJ*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2018.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka: *Štirje elementi: ZEMLJA smo LJUDJE – za sedem desetletij Posavskega muzeja Brežice*. V: Alenka Černelič Krošelj in Maja Marinčič (ur.), *Štirje elementi: 3 – ZEMLJA*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2019, 10–11.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka: *Štirje elementi: 4 – ZRAK, četrti del kvadrata*. V: Alenka Černelič Krošelj in Maja Marinčič (ur.), *Štirje elementi: 4 – ZRAK*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2020, 10–12.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka in Oži Lorber: *Viteška dvorana: sprehod med vodami na svežem zraku po zemlji z ognjenim žarom*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2022.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Boštjan Kolar, Jelena Kostevc in Andreja Matijevc: *Letno poročilo za leto 2021*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2022.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, Boštjan Kolar, Jelena Kostevc in Andreja Matijevc: *Letno poročilo za leto 2022*. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2023.

DE VITA, M. Christine: *Service to People: Challenges and Rewards. How Museums Can Become More Visitor-Centered*. New York: Lila Wallace-Reader's Digest Fund, 2000.

VAN MENSCH, Peter in Leontine Meijer-Van Mensch: *New Trends in Museology II*. Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2015.

Spletni vir 1: NOLAN, Christine: *The Role Of Technology In Museums*, 14. julij 2016; <https://amt-lab.org/blog/2016/4/the-role-of-technology-in-museums/>, 21. 8. 2023.

Spletni vir 2: *Museum experience design based on Multi-sensory transformation approach*, maj 2018; https://www.researchgate.net/signup.SignUp.html?_tp=eyJjb250ZXhoIj-p7ImZpcnNoUGFnZSI6InB1YmxpY2FoaW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2FoaW9uIn19, 21. 8. 2023.

Spletni vir 3: HOWES, David: *Introduction to Sensory Museology*, 16. 4. 2015; <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2752/174589314X14023847039917>, 21. 8. 2023.

Summary

The paper presents the project The Four Elements: Water, Fire, Earth and Air focused on the central iconographic programme of the baroque-style Knight's Hall inside Brežice Castle, which has been the home of Posavje Museum Brežice since 1949.

The multidisciplinary project consisted of four central temporary exhibitions as well as a rich and diverse accompanying programme, which involved various collaborations with museum visitors and users. The paper also presents the collaboration with an external expert, physicist Garsia Kosinac who helped prepare an experimental experience, which connected nature with cultural heritage and emphasised harmony in various fields. This kind of partnership gave museum work a wider dimension and highlighted the importance of preserving cultural and natural heritage, while also strengthening the awareness of the interconnection, interaction and cooperation in the fields of nature, human creation etc.

The paper highlights the transformation of the aforementioned temporary exhibitions into a permanent part of the museum programme titled Harmony of the Four Elements. The exhibition is interactive and focused on creating immersive experiences. When it came to achieving visitors' active involvement, the question was to what extent and in what way, in addition to tactile aids, digital technology should be included in the presentation, to make sure it does not deflect attention and overshadow the museum experience, but rather deepen it.

Ana Koščak, kustosinja, Rokodelski center Ribnica –
OE Galerija Miklova hiša, galerija@rc-ribnica.si

Digitalni mediji kot orodje za predstavitev in popularizacijo likovne zbirke Galerije Miklova hiša

267

Digital Media as a Tool for Presenting and Popularising the Art Collection of the Miklova Hiša Gallery

Izvilleček

Galerija Miklova hiša hrani bogato in referenčno likovno zbirko, ki vsebuje nekatera ključna slovenska likovna dela osemdesetih in devetdesetih let. Zaradi prostorskih omejitev zbirka javnosti še nikoli ni bila predstavljena v celoti, temveč le z ozkimi izbori na občasnih razstavah v matični galeriji. Poleg prizadevanj za stalno postavitev zaposleni ves čas iščemo inovativne načine za predstavitev zbirke javnosti; med katere sodi tudi uporaba digitalnih medijev, ki omogočajo interaktivno in doživeto prezentacijo. V obdobju zadnjih treh let sta bila realizirana dva večja projekta, ki temeljita na digitalni interpretaciji izbranih del iz zbirke. Leta 2020 je bil zaključen EU-projekt z naslovom *Celostni pedagoški program Galerije Miklova hiša*, v okviru katerega je pomembno aktivnost predstavljala zasnova animiranega filma na temo galerijske likovne zbirke. Animirani film z naslovom *Umetnost je zame!* predstavlja ključno orodje za popularizacijo zbirke med otroki, služi kot privlačen didaktični pripomoček pri izvajanju pedagoških programov, omogoča stalen dostop do izbranih del iz zbirke, pomaga pri gradnji lokalne identitete, hkrati pa ima zaradi značilne vizualne in pripovedne privlačnosti učinek tudi na povečevanje otrokovega zanimanja za umetnost. Leta 2021 pa je bil v sodelovanju z umetnikom Mitjo Fickom realiziran VR projekt z naslovom *Vstop v sliko*, ki obiskovalcu omogoča sprehod po eni največjih slik iz likovne zbirke in predstavlja edinstven primer tovrstne virtualne aktivnosti v slovenskem prostoru. Namen virtualne izkušnje je spodbuditi drugačen pristop k »branju« sodobnih umetniških del pristop, ki ne sloni na razumevanju, temveč na doživljanju in občutenju umetnine s pomočjo domišljije.

Ključne besede:

VIRTUALNA RESNIČNOST, ANIMIRANI FILM, LIKOVNA ZBIRKA, POPULARIZACIJA, DOSTOPNOST, DIDAKTIČNI PRIPOMOČEK

Abstract

The Miklova Hiša Gallery houses a rich and reference art collection, which contains some key Slovenian works of art from the 1980s and 1990s. Due to space limitations, the collection has never been presented to the public in its entirety; only some small selections have been on view as part of temporary exhibitions staged at the gallery. In addition to striving for a permanent collection display, the gallery's employees are constantly in search of innovative ways to present the collection to the public, including the use of digital media, which enable an interactive and immersive presentation. Over the past three years, the gallery has carried out two major projects that are based on a digital interpretation of the selected works from the collection. The first of the two was an EU project titled *The Comprehensive Educational Programme of the Miklova Hiša Gallery*, which was completed in 2020 and included the creation of an animated film about the gallery's art collection. The animated film titled *Art Is for Me!* is a key tool for popularising the collection among children. It serves as an appealing teaching aid in educational programmes, provides permanent access to selected works from the collection, helps in establishing the local identity, while also sparking the children's interest in art due to its characteristic visual and narrative appeal. The second project titled *Getting Inside a Painting* was carried out in 2021 in collaboration with the artist Mitja Ficko. The VR project gives visitors an opportunity to walk through one of the largest paintings from the art collection and is a one-of-a-kind example of this kind of VR activity within Slovenia. The aim of the virtual experience is to encourage a different approach to 'reading' contemporary art – an approach that is not based on understanding, but rather on experiencing and feeling artworks with the help of imagination.

269

Keywords

VIRTUAL REALITY, ANIMATED FILM, ART COLLECTION, POPULARISATION, ACCESSIBILITY, TEACHING AID

Galerija Miklova hiša hrani bogato in referenčno likovno zbirko, ki vsebuje nekatera ključna slovenska likovna dela iz druge polovice osemdesetih in z začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja. Temelj zbirke predstavljajo umetniška dela iz obdobja ribniških likovnih srečanj in kolonij (1979–1991), v nadaljevanju pa se je zbirka kontinuirano nadgrajevala in dopolnjevala predvsem z donacijami in odkupi del priznanih in uveljavljenih sodobnih slovenskih likovnih ustvarjalcev. Z odkupi in donacijami si je Ribnica skozi tridesetletno obdobje ustvarila bogat likovni fond z več kot 700 umetniškimi deli.

Zaradi finančnih in prostorskih omejitev zbirka javnosti še nikoli ni bila predstavljena v celoti, temveč le z ozkimi izbori na občasni razstavi v matičnih galerijskih prostorih. Poleg vztrajnega prizadevanja za stalno postavitev zbirke in občasnega prezentiranja izbranih del na razstavi nenehno iščemo tudi druge načine, kako zbirko kljub trenutnim omejitvam ohranjati živo in vsaj deloma dostopno javnosti. Pri tem si pogosto pomagamo tudi z uporabo digitalnih medijev, ki omogočajo interaktivno in doživeto prezentacijo umetniških del. S tem namenom sta bila v zadnjih treh letih realizirana dva večja projekta, ki temeljita prav na digitalni interpretaciji izbranih del iz zbirke. Leta 2020 je bil zaključen EU-projekt z naslovom **Celostni pedagoški program Galerije Miklova hiša**, v okviru katerega je pomembno aktivnost predstavljala tudi zasnova animiranega filma na temo galerijske likovne zbirke. Leta 2021 pa je bil v sodelovanju z umetnikom Mitjo Fickom realiziran virtualni projekt z naslovom **Vstop v sliko**, ki obiskovalcu omogoča sprehod po eni največjih slik iz likovne zbirke in predstavlja edinstven primer tovrstne virtualne aktivnosti v slovenskem prostoru.

270

Celostni pedagoški program Galerije Miklova hiša¹

Projekt, ki ga je Galerija Miklova hiša izvajala v obdobju od leta 2017 do 2020, je bil usmerjen v zasnovo trajnega in strokovnega galerijskega pedagoškega programa za učence prvega triletja osnovne šole. Zasnovan je bil kot trdna osnova vsem pedagoškim aktivnostim, ki jih zaradi spreminjajočega se razstavnega programa (občasne razstave) vsakokrat prilagajamo vsebini aktualne razstave. Zaradi zavedanja o pomenu likovne zbirke, ki jo že dobrih trideset let varuje in hrani Galerija Miklova hiša, in ob odsotnosti njene stalne postavitve smo vsebino pedagoškega programa namenoma zasnovali na temelju umetnin iz zbirke. Hkrati pa smo na ta način nadaljevali tudi vizijo, ki je bila načrtovana že v samih začetkih delovanja galerijske ustanove. Temeljne usmeritve pedagoškega dela so bile namreč oblikovane že v začetku devetdesetih let, ko se je Galerija Miklova hiša zavzela za odkup t. i. didaktične zbirke. Slednja znotraj galerijske likovne zbirke

¹ Projekt Celostni pedagoški program Galerije Miklova hiša sta sofinancirali Republika Slovenija in Evropska unija – iz Evropskega sklada za regionalni razvoj (2. javni poziv za izbor operacij LAS PPD v letu 2017).

tvori zaokroženo in samostojno celoto, v katero so vključena izbrana umetniška dela, ki služijo predvsem didaktičnemu in pedagoškemu namenu. Cilj didaktične zbirke, ki jo je idejno zasnovala likovna pedagoginja in umetnica Alenka Gerlovič, je bil, da se vanjo vključijo čim bolj raznolika umetniška dela, s katerimi so zastopane vse štiri klasične likovne zvrsti, znotraj njih pa so prek posameznih umetniških del predstavljene tudi različne likovne tehnike. Služila naj bi kot pomoč pri predstavljanju temeljnih zakonitosti likovnega ustvarjanja širši javnosti, s poudarkom na srednješolskih in osnovnošolskih učencih ter njihovih učiteljih (A. Gerlovič idr. 2003, str. 5–9).

V skladu z razvojem oz. spreminjajočo se naravo tako umetnosti kot tudi muzejske pedagogike pa bi danes obstoječo didaktično zbirko kljub njeni dragocenosti in odličnosti težko dojemali kot enega ključnih didaktičnih pripomočkov v okviru neformalnega izobraževanja s področja sodobne likovne ustvarjalnosti. Na temelju tega spoznanja smo s pomočjo sodobnejših pristopov oblikovali revitaliziran pedagoški program, s katerim želimo prispevati k razvoju otrokovega opazovanja in doživljanja modernih in sodobnih umetniških del, hkrati pa spodbuditi njegovo odgovornost glede poznavanja in varovanja lokalne in širše slovenske likovne dediščine (L. B. Njatin idr. 2019, str. 8–9). V ta namen je bil v sklopu projekta poleg ostalih aktivnosti (zasnova didaktično-ustvarjalne publikacije in didaktičnih družabnih iger, oblikovanje in ureditev pedagoške sobe) izdelan tudi izviren izobraževalni animirani film, ki zajema predstavitev galerijske ustanove in njene zbirke ter otroke na interaktiven način seznanja s sodobno umetnostjo in lokalno kulturno dediščino.

271

Posnetek iz animiranega filma *Umetnost je zame!* (foto: arhiv Galerije Miklova hiša).

Animirani film z naslovom *Umetnost je zame!* trenutno predstavlja ključno orodje za popularizacijo zbirke med otroki, služi kot privlačen didaktični pripomoček pri izvajanju pedagoških programov, omogoča stalen (digitalni) dostop do izbranih del iz zbirke, pomaga pri gradnji lokalne identitete, hkrati pa ima zaradi značilne vizualne in pripovedne privlačnosti učinek tudi na povečevanje otrokovega zanimanja za umetnost.

Izbrane umetnine iz likovne zbirke so v animiranem filmu predstavljene skozi oči dveh ribniških bajeslovnih likov – Ribice in Velikana, ki otroke popeljeta po razstavi del iz likovne zbirke ter jih na igriv in zabaven način seznani z nekaterimi ključnimi pojmi iz sveta likovne umetnosti. Glavna junaka sta v filmu predstavljena kot značajska povsem različna lika, ki vsak na svoj način doživljata sodobno likovno ustvarjalnost. Velikan je na začetku zgodbe predstavljen v vlogi »laika«, ki je trdno prepričan, da umetnosti *ne razume*, kar hkrati predstavlja tudi eno izmed realnih problematik, s katerimi se pogosto soočamo na področju sodobne umetnosti; Ribici pa je dodeljena vloga poznavalke in ljubiteljice umetnosti, ki poskuša Velikanu na svojevrsten način predstaviti izbrana dela na razstavi, mu pomagati pri krepitvi zmožnosti lastnega interpretiranja umetniških del in posledično vplivati tudi na gradnjo pozitivnega odnosa do umetnosti in kulture nasploh. Otroci so tako skozi zgodbo priča ne le konkretnim umetninam in njihovim zgodbam, temveč tudi transformaciji Velikanovega odnosa do umetnosti. Na ta način je bil oblikovan pedagoški produkt, ki je v prvi vrsti sicer didaktične narave, obenem pa pri gledalcu vzbuja občutek moralne odgovornosti do umetnosti in dediščine, kar je pri zagotavljanju njune svetle prihodnosti ključnega pomena. Z vključitvijo konkretnih del iz zbirke v film smo med osnovnošolskimi učenci nedvomno dosegli večje poznavanje lokalne likovne dediščine, s čimer lahko kot galerijska institucija pripomoremo tudi h gradnji lokalne identitete.

Čeprav v sodobnem času animiranega filma ne dojemamo več kot nekaj izrazito inovativnega, ima slednji še vedno izjemen potencial, da pritegne pozornost otrok in na ta način služi kot zelo uporaben in učinkovit didaktični pripomoček pri posredovanju znanja o likovne umetnosti. Za otroke je vizualno še vedno zelo privlačen, hkrati pa ima lahko zaradi svoje pripovedne komponente tudi zelo močan čustveni vpliv, kar otrokom pomaga, da umetnost doživijo bolj osebno in z umetniškimi deli vzpostavijo globljo čustveno povezavo (A. Goetz idr. 2016, str. 36).

V tem primeru smo torej digitalne medije izkoristili kot orodje za predstavitev in popularizacijo likovne zbirke Galerije Miklova hiša ter za doseganje določenih izobraževalnih ciljev na področju likovne umetnosti in dediščine. Z vizualno pripovedjo, ki je v primerjavi s tradicionalnimi učnimi metodami za najmlajše veliko bolj privlačna in učinkovita (R. Govednik 2012, str. 5), smo želeli otrokom posredovati

nekaj ključnih informacij o galerijski likovni zbirki ter jih na osnovi konkretnih umetniških del na zabaven in igriv način seznaniti s ključnimi likovnimi pojmi, s čimer želimo vplivati tudi na razvijanje in povečevanje njihovega pozitivnega odnosa do umetnosti, hkrati pa okrepiti njihovo zavedanje o pomenu poznavanja, ohranjanja in varovanja likovne dediščine. S praktičnega pedagoškega vidika pa nam uporaba animiranega filma služi tudi za popestritev »učnega procesa«, pripomore k zvišanju ravni motivacije in pozornosti, omogoča boljše razumevanje posredovanih vsebin ter spodbuja aktivno vključevanje in kritično razmišljanje, ki ga lahko otroci izrazijo v dialogu po ogledu filma (P. Kos 2018, str. 37).

Virtualna aktivnost Vstop v sliko²

V duhu odkrivanja in preizkušanja novih oz. drugačnih načinov interpretiranja sodobnih umetniških del smo leta 2021 zasnovali nov projekt, ki prav tako temelji na populariziranju likovne zbirke Galerije Miklova hiša in na predstavitvi izbranega dela s pomočjo digitalnih medijev.

Še vedno pogosto slišano tezo »(sodobne) umetnosti se ne da razumeti« smo že večkrat izkoristili kot izhodišče za iskanje novih poti in pristopov k interpretaciji sočasne umetniške produkcije. Vsebine, ki jih v tem oziru razvijamo, obiskovalca pogosto nagovarjajo k osvoboditvi razumskega spoznavanja in ga usmerjajo k domišljiji ter čutnemu zaznavanju in doživljanju umetniškega sveta.

273

Eno od tovrstno zasnovanih vsebin predstavlja tudi virtualna aktivnost z naslovom *Vstop v sliko*, ki obiskovalcu omogoča sprehod po eni največjih slik iz galerijske likovne zbirke in mu na ta način omogoča bolj doživeto in intenzivnejše dožemanje in doživljanje izbranega umetniškega dela. Za razliko od animiranega filma pri tem projektu gledalcu nismo odvzeli izkušnje ogleda umetniškega dela v živo, temveč smo mu želeli ponuditi zgolj dodatno izkušnjo, s katero želimo spodbuditi nekoliko drugačen način »branja« sodobnega umetniškega dela, ki ne bo toliko slonelo na razumevanju, pač pa bolj na doživljanju in občutenju umetnine z uporabo domišljije.

Obiskovalec s pomočjo virtualnih očal vstopi v umetniško delo, ki ga ima tudi fizično pred seboj, in s tem ko se znajde znotraj umetnine bolj neposredno začuti njegovo vzdušje oz. atmosfero.

Slika je delo akademskega slikarja Mitje Ficka in odpira pogled v zanj značilni mistični in fantazijski svet, ki išče svoja izhodišča v njegovem lastnem izkušanju in doživljanju realnosti. Svojevrsten pogled na svet ga vodi v oblikovanje novih, vzporednih svetov, v katerih zavestno ustvarjene družbene konstrukte in zakonitosti zamenja prvobitno občutenje življenja, ki se kaže v vsej svoji lepoti in

² Projekt Vstop v sliko je financiralo Ministrstvo za kulturo RS.

tudi vseprisotni minljivosti. Slednja je prikazana kot poetična nota življenja, ki omogoča novo rojstvo – nastajanje novega, nikoli prej videnega. Moč popolnosti življenja je mogoče doživeti prav skozi zavedanje (lastne) minljivosti, ki jo lahko razumemo bodisi v luči strahu pred prehitrim iztekanjem neznanega časovnega obdobja ali pa kot krepilo in gonilo človeškega razvoja. Prav želja po tem, da bi preprečili neizogibno ali pa vsaj kakovostno izkoristili svoj preostali čas, nas namreč vodi v bolj doživeto občutenje vsega, kar nas obdaja. V duhu slednjega zavedanje o neizogibni minljivosti trenutka uteleša tudi delo z naslovom *Concerto grosso II*, ki je predmet projekta Vstop v sliko.

Virtualna aktivnost Vstop v sliko (foto: foto arhiv Galerije Miklova hiša).

Ob vstopu v likovno delo smo tako priča estetski izkušnji minevanja, prikazanega skozi zvočno-vizualno dogajanje, ki nas sicer spremlja tudi v realnem svetu, vendar ga zaradi naglice (sodobnega) življenja ne zaznamo. Vstop v umetnino gledalca pahne

v imaginarni, fantazijski svet, ki ob neprestanem spreminjanju, dopolnjevanju in odvzemanju opominja na minljivost tako materialnih sledi družbe kot tudi vseh oblik zemeljskega življenja. Avtor minevanja ne predstavlja v duhu neprijetne izkušnje, ki običajno spremlja tovrstne razmisleke, temveč kot neizogibno resnico, v kateri je kljub krutosti mogoče najti čuten, doživet in neponovljiv svet. Za promocijo »pozitivne« izkušnje minevanja uporabi celo elemente oglaševalske industrije (reklamni panoji in napisi), ki v realnem svetu pogosto učinkujejo ravno nasprotno od resnice in v večini primerov rušijo človekovo zavedanje o minljivosti. Reklamne podobe, ki so običajno usmerjene prav v navidezno podaljševanje življenja in prikrivanje že vnaprej znane človekove usode, se v Fickovem fantazijskem svetu spremenijo v glasnike edine in temeljne življenjske resnice – vsi bomo umrli. Nezgorešljiv monumentalni reklamni napis v kitajščini, ki ga zagledamo takoj ob vstopu v sliko, nas tako vodi k spoznanju neizogibne resnice, ki jo razumemo približno enako težko kot zapletene kitajske pismenke. Pa vendar nam, ko jo enkrat razumemo in sprejmemo, odpre vrata v doživet, enkraten in nikoli več ponovljiv svet. Čeprav gre pri *Concertu grossu II* za na videz kritičen prikaz sodobnih družbenih problemov, likovno delo ni namenjeno problematiziranju ali kritičnemu vrednotenju sodobne družbe, temveč prikazu izkušnje minevanja, ki ponuja neomejene možnosti branja. Velemesto lahko postane prizorišče neznosnega hrupa ali pa doživeto koncertno prizorišče, ki ga odlikuje nikoli več ponovljiva glasba.

275

Mitja Ficko, *Concerto grosso II*, 2016, olje na platnu, 278 x 192 cm (foto: Jaka Babnik, foto arhiv Galerije Miklova hiša).

Kljub dejstvu, da novonastala VR-aktivnost na prvi pogled sloni zgolj na vizualni izkušnji in odkrivanju tistih elementov slike, ki so očem nevidni, se v svojem

bistvu osredotoča predvsem na (kreativni) miselni proces, ki se v gledalcu odvija med opazovanjem umetnine. Vseh vidikov in pomenov umetnine se namreč ne da dojeti le s pomočjo razuma ali prek senzornih dražljajev; bistveni del opazovanja in dojetja umetniških del je abstraktni del, do katerega pa se da priti le z uporabo domišljije in s kreativnim miselnim procesom. Pričujoča virtualna aktivnost tako obiskovalca spodbuja k spoznavanju omenjenega procesa, kar mu je lahko v pomoč tudi pri nadaljnjem opazovanju in dojetanju drugih (sodobnih) umetniških del. V želji, da bi obiskovalci lažje stopili v (lastni) domišljijski svet, smo vidno polje izbrane umetnine razširili tudi na zvočne in vizualne elemente, ki jih v dvodimenzionalni različici ni mogoče videti oz. zaznati, pri čemer smo ves čas neposredno sodelovali tudi z avtorjem slike Mitjo Fickom. Uporaba digitalnih medijev nam je omogočila razširitev oz. transformacijo prostora: ta v virtualni različici ni več omejen s fizičnimi mejami, ampak je odvisen predvsem od moči domišljije gledalca. Na ta način smo ustvarili dinamičen in nekoliko dramatiziran pripovedni prostor, ki pa vselej dopušča dovolj prostora za lastno percepcijo in interpretacijo (U. R. Brückner 2016, str. 77–79).

276

Pri projektu *Vstop v sliko* smo digitalne medije izkoristili predvsem kot orodje za bolj doživeto posredovanje vsebine umetniškega dela in doseganje specifičnih učinkov (neomejen virtualni prostor, 360-stopinjski pogled, zvok itd.), ki gledalcu služijo kot pomoč pri osvoboditvi razumskega dojetanja umetniškega dela. Z uporabo digitalnih medijev smo mu v tem primeru poleg drugačne, zanimive izkušnje dojetanja in čutenja umetniškega dela ponudili tudi izrazito individualen in participativen dostop do vsebine slike, kar ga postavlja v aktivno vlogo raziskovalca. Izkušnje, ki obiskovalcu omogočajo lastno raziskovanje, namreč niso le privlačne in fascinantne, temveč tudi veliko bolj trajne in nepozabne (U. R. Brückner 2016, str. 71–73). Umetniško delo smo spremenili v virtualni pripovedni prostor, ki ga lahko obiskovalec poglobljeno raziskuje in s pomočjo lastne domišljije tudi bolj neposredno doživi in začuti. Četudi so digitalni mediji v sodobnem času za javnost izjemno privlačni in je zato njihova raba v muzejih in galerijah vse bolj prisotna, je njihova smotrna uporaba vse prej kot enostavna. Na eni strani nam omogočajo doživet in atraktiven način posredovanja vsebin, na drugi strani pa neredko pomenijo »grožnjo« fizični obliki predmetov, ki jih hranimo in predstavljamo. V duhu zavedanja, da digitalni mediji ne morejo (in ne smejo) nadomestiti izkušnje ogleda umetniških del v živo, si prizadevamo, da likovna zbirka Galerije Miklova hiša v prihodnje ne bi temeljila samo na tovrstnih predstavitev, temveč da bi digitalne vsebine predstavljale zgolj sodobno »nadgradnjo« oz. atraktivno dopolnitev fizične predstavitve umetniških del.

Literatura in viri

BRÜCKNER, Uwe R. in Linda Greci: *Synaesthetic Translation of Perspectives. Scenography – A Sketchbook*. Dunaj: Edition Mono/Monochrom, 2016.

GERLOVIČ, Alenka, Jožef Matijevič, Ivana Tanko in Uroš Kastelic: *Likovnopedagoška zbirka Dolenjskega muzeja Novo mesto. Grafika, risba, kiparstvo, slikarstvo*. Novo mesto: Dolenjski muzej, 2003.

GOETZ, Andreja, Maja Krajnc, Kolja Saksida, Timon Leder, Samo Krušič, Martina Peštaj, Igor Prassel, Hana Repše in Matija Šturm: *Animirajmo! Priročnik za animirani film v vrtcih in šolah*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2016.

GOVEDNIK, Rok: *Animirani film v izobraževanju. Vključevanje animiranega filma v vzgojno-izobraževalne sisteme*. Maribor: Društvo za razvoj filmske kulture; Ljubljana: Društvo za oživljanje zgodbe 2 koluta, 2012.

KOS, Petra: *Vpliv risank na razvoj otrok*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2018.

NJATIN, B. Lela, Ana Pucelj in Nina Rojec: *Umetnost je! Pedagoški program Galerije Miklova hiša*. Ribnica: Javni zavod Rokodelski center, 2019.

Summary

Digital media can be an appealing and useful tool for presenting content from the world of fine arts or deepening the experience when it comes to perception of artworks. At Miklova Hiša Gallery, the power of digital media has been used to present, popularise and update the extensive collection of modern and contemporary Slovenian art, which represents an important artistic heritage of the town of Ribnica, however, it is still physically inaccessible to the public due to space limitations.

In this paper, the use of digital media for the purposes of presenting and interpreting individual works from the art collection is presented through two major projects carried out during the past three years – an animated children's film titled *Art Is for Me!* and a virtual activity titled *Getting Inside a Painting*.

This animated film is currently a vital tool for popularising the collection among children. It serves as an appealing teaching aid in educational programmes, provides permanent (digital) access to selected works from the collection, helps in establishing the local identity, while also sparking the children's interest in art due to its characteristic visual and narrative appeal.

As part of the *Getting Inside a Painting* project, which gives visitors an opportunity to take a virtual tour of one of the largest paintings from Miklova Hiša Gallery's art collection, digital media have been used primarily as a tool for a more immersed presentation of the artwork's content and for achieving specific effects that help the viewers free themselves from rational perception of the work of art. The artwork was turned into a virtual narrative space, which the visitors can explore in depth and can experience and feel it more directly with the help of their own imagination.

Although digital media are immensely appealing to the public in this day and age, and are thus increasingly common in museums and galleries, their prudent and efficient use is far from easy. On the one hand, they allow the content to be presented in an immersive and attractive way, but on the other hand, they often pose a 'threat' to the physical form of the objects stored and presented at the gallery. Well aware that digital media cannot (and should not) replace the experience of viewing works of art in person, we do our best to make sure that in the future the Miklova Hiša Gallery's art collection will not be based only on virtual presentations and that the digital content will represent only a contemporary 'upgrade' or an appealing addition to the physical presentation of works of art.

Marko Ljubič, muzejski svetovalec, Slovenski šolski muzej – OE Muzej športa, marko.ljubic@solskimuzej.si

V iskanju celostnega poslovnega modela za muzejske ustanove v dobi digitalne transformacije

The quest for an holistic business model for museum institutions in the age of digital transformation

279

Izvleček

Digitalizacija in digitalna preobrazba (transformacija) muzejev je aktualna tema za upravitelje in razvijalce muzejev. Pospešeno se digitizira in digitalizira muzejske vsebine in predmete, medtem ko razprav o digitalizaciji muzejske poslovne (finančno-administrativne) dejavnosti in upravljanja muzejev, vsaj v Sloveniji, skorajda ni. Strateški načrti treh glavnih slovenskih muzejev (NMS, TMS in MNZS) se na primer osredotočajo izključno na digitalizacijo vsebin, zbirk in razstav. Po drugi strani nove tehnologije ponujajo možnost učinkovitejšega izvajanja poslovnih notranjih in zunanjih (tržnih) upravljaljskih aktivnosti. Digitalizacija oz. digitalna transformacija pa ne sme biti omejena zgolj na uporabo tehnoloških rešitev, ampak bo moral postati stalen in inovativen proces, ki celostno preoblikuje sodobne muzejske institucije zlasti na področjih interne (med vsemi zaposlenimi) in eksterne komunikacije (z občinstvom, financerji), kadrovskega in upravno-administrativnega poslovanja, upravljanja z muzejskimi predmeti in zbirkami, znamčenja (to je ustvarjanja in uveljavljanja blagovnih znamk), trženja, financ in trajnosti.

Ključne besede

DIGITALIZACIJA, DIGITALNA TRANSFORMACIJA, UPRAVLJANJE MUZEJEV, POSLOVNI MODEL, INOVACIJE, DIGITALNA STRATEGIJA.

Abstract

The digitisation and digital transformation of museums is a hot topic for museum managers and developers. The digitisation and digitalisation of museum content and objects is accelerating, while discussions on the digitisation of museum business (financial-administrative) activities and museum management, at least in Slovenia, are almost non-existent. For example, the strategic plans of the three main Slovenian museums (NMS, TMS and MNZS) focus exclusively on the digitisation of content, collections and exhibitions. On the other hand, new technologies offer the possibility to carry out internal and external (market) management activities more efficiently. Digitisation or digital transformation should not be limited to the use of technological solutions, but will have to become a continuous and innovative process that holistically transforms modern museum institutions, especially in the areas of internal (among all employees) and external communication (with the public, funders), human resources and administrative operations, management of museum objects and collections, branding (i.e. creating and promoting brands), and in the areas of marketing, finances and sustainability.

Keywords

DIGITISATION, DIGITAL TRANSFORMATION, MUSEUM MANAGEMENT, BUSINESS MODEL, INNOVATION, DIGITAL STRATEGY.

Uvod

Digitalizacija je prepoznana kot eden glavnih sodobnih trendov, ki spreminjajo družbo in poslovanje (Parviainen, Tihinen, Kääriäinen in Teppola, 2022). V tem kontekstu je treba izraz »digitalizacija« razlikovati od izraza »digitizacija. Digitizacija je pretvorba analognih informacij v digitalni zapis ali obliko, ki jo je mogoče kot take prenašati in nadalje obdelovati preko informacijske in komunikacijske tehnologije (P. C. Verhoef idr. 2021, b. n. s.). Pri digitalizaciji pa gre za uporabo te tehnologije in digitaliziranih oziroma izvorno digitalnih informacij za spreminjanje in prilagajanje obstoječih poslovnih procesov digitalnemu svetu. (Spletni vir 1).

Dandanes se v družbenem in političnem življenju veliko uporablja izraz digitalni prehod oz. digitalna transformacija. To »je proces preusmeritve organizacije od starega pristopa k novim načinom dela in razmišljanja z uporabo digitalnih, družbenih, mobilnih in nastajajočih tehnologij. Vključuje spremembe v načinu vodenja organizacije, prevzema drugačno miselnost, spodbuja inovacije in razvoj novih poslovnih modelov z digitalizacijo sredstev in povečano uporabo tehnologije, da bi izboljšali uporabniško izkušnjo za zaposlene v organizaciji, stranke, dobavitelje, partnerje in delničarje« (Spletni vir 1).

Digitalni prehod/transformacija muzejev poteka že več let. V zadnjih letih sta vzpon digitalnih tehnologij in vse večje povpraševanje po digitalnih izkušnjah (zlasti v času pandemije Covid19) ta proces pospešila. Ker je digitalna preobrazba vplivala na vse sektorje gospodarstva, tudi na muzejsko industrijo, je uvedba digitalne tehnologije revolucionarno preobrazila načine, kako muzeji komunicirajo z obiskovalci, pripravljajo eksponate in upravljajo zbirke.

Digitalizacija in digitalna transformacija v muzejih

Kako so muzeji digitalno pripravljeni in kako to vpliva na njihovo poslovno uspešnost, je eno od glavnih vprašanj tega prispevka in vsekakor predmet nadaljnjih analiz v bližnji prihodnosti. Izhajamo iz predpostavke, da je, zlasti po obdobju Covida, večina muzejev digitalizirala ali vsaj začela digitalizirati svoje zbirke, nekateri so že razvili digitalne spletne razstave, vendar pa še niso v celoti razvili konkretnih celovitih poslovnih modelov za delovanje v digitalni družbi. Pri digitalnem prehodu muzejev se ne sme pozabiti na vlogo muzejskih uprav, saj imajo in bodo imele ključno vlogo pri razvoju in izvajanju novih poslovnih modelov, ki bodo določali prihodnjo identiteto muzejev v digitalni dobi.

Digitalizacija in digitalna prihodnost muzejev je aktualna tema za upravitelje in razvijalce muzejev. Medtem ko je digitalizacija muzejskih vsebin in predmetov

v polnem teku, se o digitalizaciji muzejske poslovne (finančno-administrativne) dejavnosti in upravljanja muzeja v Sloveniji skorajda ne govori. Strateški načrti treh glavnih slovenskih muzejev se osredotočajo izključno na digitalizacijo vsebin, zbirk in razstav (P. Car 2021; N. Polenec 2020; K. Širok, 2018¹). Ali je to samoumevno? Ne bi smelo biti. Po drugi strani pa po mnenju Pive (M. E. Piva 2016, b. n. s.) nove tehnologije ponujajo možnost učinkovitejšega izvajanja poslovnih notranjih in zunanjih (tržnih) upravljavskih aktivnosti. Ali kot trdita Güner in Gülaçti (2022) »digitalizacija ni omejena na tehnično uporabo, ampak je proces, ki preoblikuje sodobne umetniške institucije kot celoto, zlasti v komunikaciji, institucionalizmu, znamčenju (to je ustvarjanju in veljavanju blagovnih znamk, op. p.), trženju, financah in trajnosti.« (I. E. Güner in A. Gülaçti 2022, str. 13). Nadaljnji pregled tuje literature nam daje vpogled, da se že razmišlja o poslovnih modelih delovanja muzejev v digitalni dobi. V članku A digital business model: an illustrated framework from the cultural heritage business (T. Russo-Spena idr. 2022, b. n. s.) italijanski raziskovalci razmišljajo, kako na celovit način razviti digitalni poslovni model za muzejske institucije, da bodo le te tvorile most med starim in novim, med analognim in digitalnim, da staro oziroma dediščino, ki jo ohranjajo, integrirajo v sodobno digitalno obliko in prezentacijo. Muzeji so tudi poklicani, da zagotavljajo trajnostno prihodnost. Poleg skrbi za svoje zbirke in cilje, morajo ostati pomembna vrednota za prihodnje generacije tudi v digitalnem okolju, kar predstavlja za upravljanje muzejev resen izziv (A. M. Grigore, A. Coman in A. Ardelean 2019, b. n. s.).

Agostino in Costantini (2022) sta vzpostavili ocenjevalni okvir stanja digitalnega prehoda v muzejih, ki ga sestavlja 5 glavnih področij:

- Ljudje (digitalne veščine zaposlenih, izobraževanje za večjo digitalno pismenost in uporabo digitalnih tehnologij)
- Tehnologija (informacijsko-komunikacijska tehnologija (IKT), umetna inteligenca, podatkovna analitika)
- Procesi (medsebojna povezanost v digitalizaciji delovnih, učnih, administrativnih, računovodskih in kadrovskih procesov)
- Stranke (interakcija z obiskovalci preko digitalnih platform)
- Strategija in naložbe (stalne investicije v IKT infrastrukturo na podlagi digitalne strategije organizacije).

Iz teh področji se nato ocenjuje digitalna pripravljenost muzejskih institucij (D. Agostino in C. Costantini 2022, str. 1149–1152).

Potrebo po razvoju ustreznih digitalnih veščin še posebej nagovarjajo avtorice članka »Digitalno izobraževanje kot katalizator muzejske preobrazbe: primer izobraževalnega programa „Muzeji in nove digitalne kulture“ (S. Zardini, M.

1 Muzej novejši in sodobne zgodovine Slovenije ima od novembra 2023 nov strateški načrt 2023-2027, katerega eden ključnih strateških ciljev je tudi »nadgradnja digitalne preobrazbe muzeja« (N. Robežnik in sodelavci 2023, str. 19). Na področju poslovne-finančne dejavnosti ni opredeljenega nobenega konkretnega cilja na področju digitalne preobrazbe muzeja (N. Robežnik in sodelavci 2023, str. 51-52). Kljub temu predstavlja napredek pri načrtovanju strategij, saj s t. i. SWOT analizo dobro opredeli stanje digitalnega prehoda (N. Robežnik in sodelavci 2023 str.12).

Tamma in F. Fazzi 2019, b. n. s.). Tu se izpostavlja vprašanje, kako obravnavati nove izobraževalne potrebe posameznih strokovnjakov, ki delajo v kulturnih organizacijah, zlasti v majhnih muzejih, in sicer na način, ki podpira širše organizacijske spremembe v okviru digitalne preobrazbe. Kot je razvidno iz pregleda literature, se muzeji zavedajo pomena prilagajanja spreminjajoči se digitalni kulturi in potrebe po razvoju svojih vlog, tudi s »preusmeritvijo pozornosti z digitalnih spretnosti na digitalno samozavest« (S. Zardini, M. Tamma in F. Fazzi 2019, str. 48) zaposlenih.

Avtorice članka opozarjajo na pomanjkanje jasnosti glede tega, kako nagovoriti nove izobraževalne potrebe kulturnih delavcev na način, ki podpira širše organizacijske spremembe (S. Zardini, M. Tamma in F. Fazzi 2019, str. 48–49 in str. 62).

Predstavljajo poseben program usposabljanja, ki je bil namenjen posodobitvi digitalnih spretnosti delovne sile v kulturi italijanske regije Benečija. Program zajema pet izobraževalnih modulov:

1. Muzejsko izobraževanje v digitalni dobi: poudarek na uporabi tehnologije in digitalnih orodij v aktivnem izobraževalnem procesu s študenti.
2. Spletna javnost in digitalna angažiranost: komunikacija z novo javnostjo prek družbenih medijev in njihovo vključevanje v življenje in delo muzeja.
3. Muzej zunaj muzeja: nove kulturne produkcije. Raziskovanje novih tehnologij za vključevanje javnosti v čutne, interaktivne in participativne izkušnje ter širjenje muzejske pripovedi izven muzejskih zidov.
4. Digitalna dediščina: avtorske pravice in odprti podatki: Ravnanje z digitalno dediščino in nove oblike digitalnih kustodiatov.
5. Množično financiranje in kulturni marketing: raziskati nove trajnostne možnosti financiranja v digitalni dobi, s poudarkom na sodelovanju z lokalnimi skupnostmi in na programih financiranja, kot sta Ustvarjalna Evropa in Erasmus Plus. Avtorji podrobno opisujejo, kako so v programu izvajali nove strategije kulturnega trženja, vključno z vodenjem udeležencev pri oblikovanju kampanje množičnega financiranja za podporo kulturnim projektom prek digitalnih platform (S. Zardini, M. Tamma in F. Fazzi 2019, str. 54–55).

Rezultati so pokazali, da je usposabljanje pozitivno vplivalo na posameznike, ne glede na njihove vloge, kar je vključevalo premik v pogledu na njihov poklic, povečanje digitalne samozavesti, uvedbo pristopov sodelovanja in spodbujanje ustvarjalnosti. Kljub temu pa vsi, ki v kulturnih inštitucijah nastopajo v organizacijskih vlogah, niso zaznali tega razvoja kot prispevka k širši organizacijski spremembi. Medtem ko so najvišji menedžerji sprejeli digitalno revolucijo, so bili menedžerji na srednji ravni in ostalo osebje muzejev bolj skeptični do oblikovanja

prihodnje usmeritve svojih organizacij. Na podlagi te študije lahko tako izpeljemo dva temeljna zaključka. Prvič, sprejemanje novih digitalnih praks ima lahko ključno vlogo pri prilagajanju celotne kulturne ponudbe in dolgoročno vpliva na strateško usmeritev muzeja. Drugič, potreben je medsektorski razmislek o uvedenih novih praksah, da se povečajo možnosti za interakcijo med različnimi organizacijskimi vlogami ter spodbudi vključevanje srednjega menedžmenta in vodilnega osebja v razvoj kulturne ponudbe. Čeprav je študija omejena in odvisna od konteksta, nakazuje, da program usposabljanja lahko privede do določene stopnje organizacijskih sprememb. Posledično ta raziskava poudarja, kako lahko digitalno izobraževanje deluje kot sprožilec za popolno preoblikovanje organizacije (S. Zardini, M. Tamma in F. Fazzi 2019, str. 57–62).

Digitalnega prehoda ne more biti brez ustrezne tehnologije. Prav muzejska tehnologija zaseda osrednje mesto v modelu MUSETECH. Ta model služi muzejem in kulturnim ustanovam kot celovit in vsestranski okvir za ocenjevanje vpliva in učinkovitosti digitalnih tehnologij v njihovih razstavah in programih. Upošteva stališča strokovnjakov, institucij in obiskovalcev ter ponuja zaokrožen pogled na vključevanje tehnologije v doživljanje kulturne dediščine. Pri vrednotenju muzejske tehnologije je potrebno muzeje upoštevati kot družbene, gospodarske in javne institucije (A. Damala, I. Ruthven, in E. Hornecker 2019a, str. 20). Vsekakor muzejsko poslovanje vključuje upravljanje virov, financ in dejavnosti za doseganje organizacijskih ciljev, kar vključuje tudi implementacijo digitalnih tehnologij. Matrika modela MUSETECH, ki predstavlja navodila za uporabo tega modela, prepozna vlogo poslovno-administrativnega upravljanja muzejev (proračun, naložbe, razvoj blagovne znamke, itd.), vendar ne gre v nadaljnje podrobnosti (A. Damala, I. Ruthven in E. Hornecker 2019b, b. n. s.). Večina literature se še vedno osredotoča predvsem na vsebinski vidik procesa digitalne preobrazbe muzejskih ustanov (L. A. Tsyganova in E. Krichever 2022, b. n. s.).

Toda kot je razvidno iz raziskave, objavljene pod znanstvenim prispevkom „Logike, ki ovirajo digitalno preobrazbo v strateškem upravljanju kulturne dediščine“ (P. De Bernardi, A. Bartello in R. Shams 2019, b. n. s.), » še vedno manjka sistematičen in celovit pristop k digitalnim inovacijam v muzejski organizaciji in sistemih upravljanja«. (P. De Bernardi, A. Bartello in R. Shams 2019, str. 319). Glavni cilj omenjene italijanske raziskave je bil raziskati dejavnike, ki ovirajo digitalne inovacije v muzejih, in načine oviranja digitalizacije na področju Torina. Izvedena raziskovalna študija primera je preučevala stopnjo digitalizacije, ki jo morajo muzeji sprejeti v svojih komunikacijskih strategijah, in „prepoznati logike, ki ovirajo digitalno transformacijo v strateškem upravljanju kulturne dediščine“ (P. De Bernardi, A. Bartello in R. Shams 2019, str. 315). Študija se je osredotočila na muzeje v Torinu v Italiji in zbirala podatke iz različnih virov, vključno z

institucionalnimi poročili, muzejskimi spletnimi stranmi, družbenimi mediji in pol strukturiranimi intervjuji z vodji muzejev. Za izvedbo celovite raziskave je bil vzpostavljen tristopenjski okvir digitalnih strategij, ki predstavlja tri možne (muzejske) pristope k digitalni strategiji: 1) nestrukturiran pristop (uporaba digitalnih tehnologij ni načrtovana, ni formalne digitalne strategije), 2) delni pristop (uporaba digitalnih tehnologij je načrtovana v okviru sprejete digitalne strategije) in 3) integriran pristop (vključitev sprejete digitalne strategije v krovno muzejsko strategijo) (P. De Bernardi, A. Bartello in R. Shams 2019, str. 319 in str. 322–323). Glede na ugotovitve raziskave je v času raziskave (časovno obdobje med letoma 2017 in 2018) velika večina muzejev v Torinu pri sprejemanju nekaterih novih digitalnih tehnologij z namenom pridobivanja večjega števila obiskovalcev uporabljala (če sploh) nestrukturiran pristop. Le dva muzeja sta bila v delnem pristopu, nobeden od njiju pa ni dosegel celostnega pristopa. Zdi se, da so vodje pozabljali na pomen vzpostavljanja dvosmerne komunikacije z muzejskim občinstvom, ki presega zgolj posredovanje informacij (P. De Bernardi, A. Bartello in R. Shams 2019, str. 321). Študija identificira več ovir, ki ovirajo integracijo procesov digitalizacije v upravljanje kulturne dediščine: nezadostno financiranje kulturnih ustanov, institucionalni pritiski ter pomanjkanje organizacijske in vodstvene koordinacije med različnimi muzejskimi oddelki in funkcijami (P. De Bernardi, A. Bartello in R. Shams 2019, str. 324).

Zaključek

Na področju muzejev imamo očitno pomanjkanje digitalne transformacije obstoječih poslovnih procesov in metod dela. Vprašati se moramo, ali bodo obstoječi poslovni modeli zadostovali pri njihovi digitalni preobrazbi ali pa bo treba spremeniti način razmišljanja in pogledati širšo sliko, da bi našli nov in inovativen poslovni model za muzeje, ki bo optimiziral procese v trajnostnem vodenju poslovanja, nadgradil ali uveljavil nove kompetence in principe dela tako s kupci – obiskovalci muzeja, kakor tudi z zaposlenimi znotraj muzejev, da bodo z digitalnimi kompetencami in veščinami lažje in bolj učinkovito opravljali svoje poslanstvo. S tem v zvezi bi bilo v Sloveniji smiselno uvesti obvezna osnovna in dodatna usposabljanja Arhiva republike Slovenije za dopolnjevanje in obnavljanje strokovnega znanja za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom v digitalni obliki.

Vključevanje digitalnih tehnologij v muzejsko izkušnjo je ustvarilo nove priložnosti za ustvarjanje prihodkov in varčevanje s stroški, vendar je prineslo tudi nove izzive, ki zahtevajo inovativne poslovne modele in njihovo izvajanje v vsakdanjem življenju in delu muzejev. Vloga muzejske poslovne administracije pri digitalni tranziciji je po našem mnenju ključna za zagotovitev uspešnega sprejetja in izvajanja digitalnih tehnologij. Vsak muzej mora pri tem ustvariti svojo lastno digitalno strategijo (določiti cilje, kako bo izvedel digitalni prehod), jo začeti uresničevati ter jo tudi redno preverjati. Pri vpeljevanju novih tehnologij bi bilo dobro krepiti sodelovanje med muzeji in med zaposlenimi znotraj posameznih institucij, predvsem pri dokumentnih sistemih, ki zajemajo upravljanje celotnega poslovanja.

Literatura in viri

AGOSTINO, Deborah, Chiara Costantini: A measurement framework for assessing the digital transformation of cultural institutions: the Italian case. *Meditari Accountancy Research*, 30/4, 2022, 1141–1168; <https://doi.org/10.1108/MEDAR-02-2021-1207>, 20. 2. 2024.

DAMALA, Areti, Ian Ruthven in Eva Hornecker: The MUSETECH model: A Comprehensive Evaluation Framework for Museum Technology. *ACM Journal on Computing and Cultural Heritage*, 12/1, 2019a, 1–22; <https://doi.org/10.1145/329771>, 20. 2. 2024.

DAMALA, Areti, Ian Ruthven in Eva Hornecker: The MUSETECH Companion: Navigating the Matrix, 2019b, 1–21; https://strath.elsevierpure.com/ws/portalfiles/portal/85114850/Damala_etal_2019_The_MUSETECH_companion_navigating.pdf, 20. 2. 2024.

CAR, Pavel: Strateški načrt 2021–2025. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2021; <https://www.nms.si/si/files/default/muzej/informacije-javnega-znacaja/strateski-nacrt-2021-2025.pdf>, 20. 2. 2024.

DE BERNARDI, Paola, Alberto Bertello in S. M. Riad Shams: Logics Hindering Digital Transformation in Cultural Heritage Strategic Management: An Exploratory Case Study. *Tourism Analysis*, 24/3, 2019, 315–327.

GRIGORE, Ana Maria, Adela Coman, Andrea Ardelean: Rethinking museums in the digital era? *Proceedings of the International Management Conference* 13/1, 2019, 550–562.

GÜLAÇTI, İsmail Emir in Atiye Güner: Business models transformed by digitalization in contemporary art museums and galleries. *Journal of Graphic Engineering and Design*, 13/1, 2022, 13–20.

PARVIAINEN, Päivi, Marit Tihinen, Jukka Kääriäinen in Susanna Teppola: Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitalization in practice. *International Journal of Information Systems and Project Management*, 5/1, 2017, 63–77; <https://doi.org/10.12821/ijispm050104>, 20. 2. 2024.

PIVA, M. E.: *Museums In The Digital Era: Technology And Innovation*. Rim: Luiss, 2016.

POLENEC, Natalija: Strateški načrt javnega zavoda Tehniški muzej Slovenije za obdobje 2020–2024. Ljubljana: Tehnični muzej Slovenije, 2020; <https://www.tms.si/wp-content/uploads/2020/01/Strateski-nacrt-2020-2024.pdf>, 20. 2. 2024.

ROBEŽNIK, Nataša, sodelavke in sodelavci: Strateški načrt 2023–2027: Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije. Ljubljana: Muzej novejšje in sodobne zgodovine, 2023; <https://www.muzej-nz.si/si/files/default/o-muzeju/Strate%C5%A1ki%20na%C4%8Drt%20MNSZS%202023-2027.pdf>, 20. 2. 2024.

RUSSO-SPENA, Tiziana, Marco Tregua, Anna D'Auria in Francesco Bifulco: A digital business model: an illustrated framework from the cultural heritage business. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research* 22/8, 2022; <https://doi.org/10.1108/IJEBr-01-2021-0088>, 20. 2. 2024.

ŠIROK, Kaja: Strateški načrt muzeja novejšje zgodovine Slovenije 2018–2022. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2018; <http://www.muzej-nz.si/wp-content/uploads/2016/03/strategija.pdf>, 20. 2. 2024.

TSYGANOVA, A. Lubov in Evgeniia Krichever: The Influence of Digitization on the Transformation of the Heritage Institutions. *ESSACHESS - Journal for Communication Studies*, 15/1 (29), 2022, 15–34; <https://doi.org/10.21409/Z50W-F620>, 20. 2. 2024.

VERHOEF C., Peter, Thijs Broekhuizen, Yakov Bart, Abhi Bhattacharya, John Qi Dong, Nicolai Fabian in Michael Haenlein: Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. *Journal of Business Research*, 122, 2021, 889–901; <https://doi.org/10.1016/J.JBUSRES.2019.09.022>, 20. 2. 2024.

ZARDINI LACEDELLI, Stefania, Michele Tamma in Fabiana Fazzi: Digital Education as a catalyst for museum transformation: the case of the Museum and New Digital Cultures *European Journal of Cultural Management and Policy*, 9/2, 2019, 47–65.

Spletni vir 1: GORENŠEK, Tilen: Digitizacija, digitalizacija in digitalna transformacija, 28. 2. 2019; <https://homopolitikus.si/digitizacija-digitalizacija-in-digitalna-transformacija/>, 20. 2. 2024.

Summary

The article explores the importance of digital transformation in museum institutions, which often focuses primarily on the digitization and digitalization of content, collections, and exhibitions but frequently overlooks the digitization of business activities and museum management. However, new technological advancements enable more efficient management of internal and external museum activities. Digital transformation must become an innovative process that holistically reshapes museum institutions in areas such as communication, collection management, marketing, finances, and sustainability. The research indicates the need to develop adequate digital skills among employees and to develop comprehensive business models that facilitate sustainable and efficient management of museum institutions in the digital age.

Jan Malec Svetel, kustos, Muzej narodne
osvoboditve Maribor, jan.malec@mnom.si

Trafika ob mostu: Stičišče (ne)strpnosti, mitov in zgodovine

***Kiosk by the bridge: A
meeting point of
(in)tolerance, myths and
history***

291

Izvleček

Kustosi smo mnogokrat izzvani zagovarjati določene vrednote, ki jih obče družbeno dogajanje velikokrat skuša obrniti na glavo. Bodisi gre za populistične neresnice bodisi iskrene zmote pri razlaganju sveta – je izziv, za katerega ni enoznačne rešitve. V prispevku bomo na praktičnih primerih predstavili možne načine, kako se soočiti z različnimi težavami, ki nastopijo pri nasprotujočih se mnenjih in interpretacijah, ki so potencialno škodljive za družbeni razvoj. Pri tem bomo spoznali, da lahko tudi razstavni predmeti in ponudbe, ki na prvi pogled ne bi smeli vzbujati polemike, spodbudijo prav to. V prvem delu prispevka bodo na kratko definirane vrednote, ki so izpeljane iz ICOM-ovega etičnega kodeksa, sledi nekaj besed o Trafiki – Muzeju za enega in opis njenih dosedanjih vlog, v nadaljevanju pa bo predstavljeno tudi ključno orodje, ki se je v praksi izkazalo za zelo koristno.

Ključne besede

INKLUZIJA, ODPRTOST, TRAJNOSTNO, SOČUTNO, VREDNOTE, MUZEJ

Abstract

As curators, we are often challenged to defend certain values, which the general social situation often tries to turn upside down. Whether it's populist untruths or sincere mistakes in interpreting the world - it's a challenge for which there is no clear-cut solution. In this article, we will use practical examples that the author has personally experienced and present possible ways to deal with the various problems that arise from these conflicting opinions and interpretations, which are potentially harmful to social development. In doing so, we will realize that even exhibits and offers that should not arouse controversy at first glance, can do just that. The first part of the paper will briefly define the values derived from the ICOM Code of ethics, followed up with the presentation of Trafika - the Museum for One and its roles; In the next the author will present a key tool that has proven to be very useful in practice.

Keywords

INCLUSION, OPENNESS, SUSTAINABILITY, COMPASSION, VALUES, MUSEUM.

Muzeji so institucije, zavezane vrednotam, opredeljenim z najvišjimi pravnimi akti, ki varujejo človekove pravice. Iz slednjih sta izpeljana tudi ICOM-ov etični kodeks ter definicija muzejev.¹ Iz tega sledi, da moramo zaposleni v muzejih pri interpretaciji preteklosti nenehno triangulirati med: Listino Človekovih pravic, ICOMovo definicijo muzejev in ICOMovim kodeksom.

Če na kratko povzamemo že iz same definicije, lahko te vrednote omejimo na: inkluzijo, odprtost in trajnost.

Čeprav gre pri Trafiki – Muzeju za enega za »netradicionalen« muzej, deluje po istem principu kot muzeji »normalne« velikosti. Trafika je muzej, katerega razstavni prostor zajema približno 7 kvadratnih metrov. Sama zgradba je bila postavljena med letoma 1925-1930 in ima pomembno vlogo v romanu Severni sij Draga Jančarja. Mariborska občina je marca 2018 napovedala prodajo trafike na javni dražbi. Mariborska kulturnica Zora A. Jurič se je na to novico odzvala in v javnem pismu zapisala poziv proti temu. Na njeno pisanje so se odzvali številni mariborski kulturniki, predstavniki kulturnih institucij in nekateri mariborski podjetniki ter jo podprli. Mestna občina Maribor je naposled od prodaje odstopila, podjetnik Marko Novak pa se je postavil v vlogo mecena in ponudil celostno obnovitev tega zgodovinskega spomenika. Pod okriljem Muzeja narodne osvoboditve Maribor je Trafika pričela delovati kot del kulturne in turistične ponudbe mesta. Osnovno programsko zasnovo je pripravljala etnologinja Jerneja Ferlež. Najboljša stvar Trafike je zagotovo ta, da je dostopna: tako finančno (saj so storitve v njej, razen prodajnih artiklov, brezplačne)² kot tudi fizično – steklena vrata ne skrivajo prav dosti, in ko ljudje radovedno pokukajo skozi, lahko hitro vzpostavimo očesni kontakt in s tem enega izmed prvih korakov vzpostavitve odnosa z obiskovalci.³

Preden pa preidemo h konkretnim primerom, bi vendarle morali omeniti ključno orodje, ki ga pravzaprav vsi dobro poznamo in pri vsakdanjem delu uporabljamo tako zavedno kot tudi na nezavedni ravni. »Historical empathy« oz. »zgodovinska empatija« ali še bolje, »sočutje do preteklosti« je sposobnost doživljanja čustvenih izkušenj in njihove umestitve v izkušnje življenj ljudi preteklosti. To orodje je pomembno predvsem zato, ker preteklost postavi v kontekst, ki ga lažje ponotranjimo na poglobljeni ravni (K. Yilmaz 2007, str. 331–337). Banalen primer, ki zelo nazorno prikazuje povedano, zveni takole: »Lahko razumemo Hitlerjevo kruto in ekstremno ravnanje v kontekstu njegove krute vzgoje in očeta alkoholika, a to hkrati ne pomeni, da s tem opravičujemo njegova dejanja in da taistih slabih dejanj ne obsodimo. Kljub spremembam skozi celotno zgodovino smo vendarle na vseh točkah v našem bistvu ostali ljudje – kot take pa nas definira univerzalizem čustvenega sveta.« (C. Stangor 2010, pogl. 11).

1 Sprejeta 24. avgusta 2022 v Pragi, glasi pa se takole: »A museum is a not-for-profit, permanent institution in the service of society that researches, collects, conserves, interprets and exhibits tangible and intangible heritage. Open to public, accessible and inclusive, museums foster diversity and sustainability. They operate and communicate ethically, professionally and with the participation of communities, offering varied experiences for education, enjoyment, reflection and knowledge sharing.« (Spletni vir 1).

2 Storitve zajemajo informacije o dogodkih, mestu, zgodbe preteklosti, zbiranje zgodb, materiala, promocije, širjenje ostale kulture (predvsem literarne, saj je močno vezana na Draga Jančarja), pomoč pri zgodovinskih seminarskih nalogah učencev, povezovanje, ...).

3 »Znamenita mariborska trafika postala najmanjši muzej v Sloveniji« (Spletni vir 2).

Poglejmo nekaj primerov:

1. Primer: »Turek s pipo«

Kako je lahko problematičen okras, ki je še pred kakšnim stoletjem zaradi orientalskega konteksta tobaka bil stalnica na kioskih? Za tem se skrivata najmanj dva razloga: Vzbuja ksenofobijo (»Zakaj mate gor muslimana? Vi ziher podpirate emigrante!«) in hkrati gre za upodobitev, ki temelji na stereotipu (»Kaditi kot Turek.«).

Prvi problematični razlog bi lahko označili kar za ksenofobijo. Izraz ksenofobija označuje strah pred tujci in vsem, kar je tuje. Ksenofobni glasovi, čeprav vselej prisotni, so postali še posebej glasni po letu 2015, ko je izbruhnila »begunska kriza« kot posledica dogodkov v Siriji. Mnogo ljudi je sprejelo načelo »ustavimo čolne« in s tem sooblikovalo retoriko strahu pred »drugáčnimi«, prav posebej muslimani. Za tem se skriva argument pomembnosti domovine kot prostora statičnosti, katere državljani so povezani z občutkom skupnosti, idealno nedotaknjene od drugih svetov. Tudi mnogo predstavnikov ljudstva je uporabljalo jezik, ki je temeljil na tem. »Mi bomo odločali, kdo lahko pride v to državo in kakšni bodo pogoji za vstop vanjo.« (A. Witcomb 2018, str. 74–87). Seveda načelo statične domovine z narodom, ki je »čist«, hitro odpove, saj dokazano enostavno ne drži in pri popravljanju tovrstnih zmot moramo biti še posebej dosledni. Zgodovina človeštva je v najpreprostejši obliki preplet interakcij in odnosov med ljudmi in okoljem. Obe komponenti, torej ljudje in okolje, sta spremenljivi in zavoljo tega ne moremo reči, da živimo izolirano. Pri razlagi tega uporabljam kar primere iz mariborske zgodovine, ki je nekoč bil industrijski Marburg z relativno mednarodnim značajem.⁴

Drugi problem, kako mi sami pripomoremo k stereotipizaciji, je težava, za katero nimam konkretnega odgovora, le nekaj razmišljanj. »Turek« je bil od samega začetka na Trafiki, a so ga prebelili tam nekje v sedemdesetih – ga popolnoma izbrisali. Pri rekonstrukciji objekta so se odgovorni odločili, da ga skušajo povrniti. In res so ga uspešno – kolikor so dopuščali viri in ostala sredstva – vrnil nad Trafiko. »Kaditi kot Turek« je stereotip, ki ima sicer historično podlago, pa vendarle gre, kot pri vseh stereotipih, tudi tukaj za posploševanje. Tobak se je kaj kmalu pričel povezovati z orientalskim prostorom in v tem oziru se ne smemo preveč čuditi, da so kioske (v katerih se je nekoč dobil tobak) pričeli okraševati z estetiko, navdihnjeno z Bližnjega vzhoda. Absolutno je naloga muzejev hraniti in ohranjati predmete; sam pa nisem prepričan o tem, ali je dobro, da smo obudili element kulturne apropiacije iz preteklosti.⁵ Zato vselej, ko je govora o mojem »Turku«, povem zgodovinska dejstva, na podlagi katerih se je razvil ta stereotip, in hkrati jasno dam vedeti, da je to problematično in zakaj je tako.

⁴ Poleg najštevilčnejšega slovenstva, imamo seveda Nemce, pa tudi Čehe, romsko skupnost, nekaj judovskih družin, Srbov, Italijano ...kot nov, obsežen element po Prvi svetovni vojni pa recimo tudi »čiče«.

⁵ »Vodnik o tem, kako si kulturo prisvojit s spoštovanjem« (Spletni vir 4).

2. Primer: Josip Broz Tito na naslovnici prve izdaje časopisa, ki je bila tiskana 9. maja 1945

Tako znotraj znanstvenega zgodovinopisja kot tudi politike obstaja veliko dilem glede dogajanja med drugo svetovno vojno in po njej. V istih krogih je čutiti bipolarno pozicijo, to pa pomeni, da se oba nasproti stoječa se pola zdita rigidno zacementirana v svojem mnenju. Žal pa to vpliva tudi na napačno in spačeno javno dojemanje tragične zgodovine, kar pa ne omogoča pravilnega celjenja ran (Spletni vir 3). Josip Broz Tito je zagotovo ena izmed bolj kontroverznih oseb, ki še danes vzbuja paleto čustev. Ker je govora o čustvih, prav pride prej omenjeno orodje, imenovano »zgodovinska empatija«. V praksi sogovornike pozovem k temu, da se odprejo in skušajo ubesediti razlog, zakaj imajo takšno mnenje. Običajno je, da imajo ekstremno stališče bodisi na eni bodisi na drugi strani. Tudi za svoj odnos do prejšnje države, odporniškega gibanja, Tita ... imajo ljudje praviloma dokaj legitimne razloge (krivica, ki se je zgodila družinskemu članu, premoženju, tragedije ...). Na podlagi pojasnjevanja čustev sogovornika lahko pričnemo »graditi mostove.« Pri tem gre za osnove teorije argumenta. Z izgradnjo »mostu« upamo, da lahko dodamo del, ki bo pomagal pri transkripciji težav, ki ju imata obe strani,⁶ slednje pa lahko vodi k širši konsolidaciji. Tak pogovor vodim z uporabo neformalne logike in pragma-dialektike, v to pa skušam vnesti narativo, ki je seveda faktično podkrepljena, hkrati pa vsebuje željo po izgradnji pravičnejše družbe (K. Debowska 2009, str. 1–4).

3. Primer: »Adolf Hitler stal na balkonu Mestne hiše na Glavnem trgu.«

Gre za mit, ki so ga Mariborčani prevzeli in ga včasih tudi goreče zagovarjajo. Kako razbiti ta mit in hkrati ohraniti integriteto sogovornika? Za kaj takega je dobro poznati, zakaj sploh imamo potrebo ustvarjati mite. Lahko bi jih dojemali kot brezčasne pripovedi, ki odsevajo življenje in ga hkrati oblikujejo; opominjajo nas, kaj pomeni biti človek. Človeštvo že od nekdaj ustvarja mite; imamo sposobnost, da oblikujemo predstave, ki so onkraj vsakdanjega doživljanja. In če k vam pride starejši gospod, ki se oklepa spomina, da je kot deček videl samega Hitlerja stati na balkonu, moramo razumeti potrebo, zakaj ta mit ohranja pri življenju. Miti nam povedo, kdo smo. Niso nič drugega kot manifestacije naših notranjih konfliktov in želja (Spletni vir 5). Naša naloga ni, da delamo psihoanalizo pri ljudeh - in za naš cilj to tudi ni potrebno; le razumeti je potrebno, da obstajajo čustveni razlogi, ki nas vodijo v mitsko razumevanje segmentov sveta. Ko to razumemo, mit lažje nadomestimo z resnico. Naše bistvo ni povedati, kar vemo in da imamo prav, ampak umestiti posameznikovo doživljanje, spomin, čutenje v pravilen kontekst.

⁶ V tem primeru se ena ali druga stran materializirata v obiskovalcu.

»Maribor ima res nenavadno zgodbo, saj ga je obiskal Hitler. In čeprav ni bil nikoli na balkonu, to ne minimizira pomembnosti njegovega obiska in ne zmanjša niti ene izkušnje posameznikov, ki so živeli v tem času.«

4. Primer: Antisemitizem

Antisemitska retorika danes znova ni več omejena na obrobne družbene žepke, ponekod se znajde že v »mainstream« medijih. Pri tem ni izjema niti slovenski prostor. Čeprav menim, da je pri odpiranju tovrstnih tem tudi pri nas potrebno postoriti še ogromno, hkrati mislim, da smo na dobri poti - predvsem po zaslugi muzejev in šolstva. Pa vendarle v Trafiko velikokrat zajadrajajo obiskovalci, ki kmalu razgalijo svoja diskriminatorna mnenja – predvsem takrat, ko se pogovarjamo o okupaciji Maribora. Najbolj se mi je v spomin vtisnila na prvi pogled prijetna poljska družina (oče, mati in dva najstniška sinova). Ko sem pri pripovedovanju o okupaciji Maribora omenil dejstvo, da je mesto obiskal sam Adolf Hitler, je gospa dodala, da je imel veliko stvari narobe, ampak da se ni motil v eni stvari: Judih. Zavedam se, da včasih znam »sprovocirati« kakšno temo, a je tokrat iskreno nisem. Zaradi začetnega šoka glede izrečenega sem ostal tiho. Ker je vidno nastala neprijetna situacija, je seveda gospa goreče pričela razlagati o »hudobni« Evropski uniji, ki želi uničiti poljski narod; o tem, kako to vse orkestrirajo iz ozadja Judje s svojim medijskim imperijem in kako smo mi, »neprebujeni« liberalci zavedeni; kako so si ravno judovski globalisti izmislili korono in nas hočejo »pocepiti« in s tem vzeti svobodo; kako nas polnijo s to grozno, nenaravno LGBTQIA+ ideologijo,... Kako ravnati s tako prepričanimi ljudmi? Seveda je čas omejen in govoriti o zgodovini antisemitizma v takšnem primeru nima smisla. Poskusil sem z pragma-dialektiko in ji na podlagi zgodb konkretnih posameznikov skušal vzbuditi vsaj neko empatijo do številnih žrtev holokavsta. Po navadi je v praksi to že dovolj, saj ljudje praviloma po svetovnonazorskih prepričanjih niso a priori nacisti, rasisti. Zgodbe niso dosegle zelenega učinka in gospa mi je na podlagi stereotipiziranja očitala, da sem tako ali tako tudi sam Jud in da imam oprane možgane. Naj omenim, da je njen mož ves čas samo tiho prikimal njenim besedam, sinova pa sta se vidno sramovala materine gorečnosti. Naposled sem videl, da ne bomo prišli nikamor, in sem gospo prijazno opozoril, da je vendarle na obisku v državi, kjer se spoštuje integriteto posameznika in da je kljub visoki stopnji svobode govora ta omejena in še več – če širimo takšen sovražni govor, kot ga je prikazala ona, to tudi po zakonu sankcioniramo.

Pri refleksiji neljubega dogodka sem seveda ugotovil, kje in kako bi lahko ravnal boljše, a menim, da sem vseeno s svojo držo dal jasno vedeti, da je takšno prepričanje vsaj v očeh velike večine ljudi nedopustno.

Stuart E. Eizenstat iz United States Holocaust Memorial Museum je izjavil sledeče: *»Holokavst ima pomembne lekcije za danes in ena izmed njih je ta, da antisemitizmu ne smemo dovoliti lahkega razcveta. Nacisti so previdno uporabili stopnjujoč antisemitizem, da bi preizkusili, kaj bodo običajni Nemci tolerirali. Nacisti so računali na brezbržnost in molk, ko so okrepili svojo protijudovsko retoriko in dejanja. Danes, leta 2022, Združene države niso nacistična Nemčija in živimo v demokratični družbi s številnimi varovali in ravnovesji, a kljub temu je za vsakega izmed nas še vedno nujno, da na silo zavračamo antisemitizem in rasizem.«*(Spletni vir 6).

6. Primer: Homofobija in transfobija

Kot se zavračata antisemitizem in rasizem, se morata v kontekstu izgradnje pravičnejše družbe zavračati tudi homofobija in transfobija. Med tednom ponosa imamo tudi v Trafiki simbolno izobešeno LGBTQIA+ zastavo. Muzeji moramo dati jasno vedeti, da smo zatočišče vsem marginaliziranim skupinam. A to še vedno prevelikokrat vzbuja negodovanje s strani mimoidočih oz. nekaterih obiskovalcev. Seveda se stopnje diskriminacije, ki jo ljudje počnemo, med seboj razlikujejo. Tako imamo ljudi, ki uporabljajo nepolitično korektno izrazoslovje, kot tudi takšne, ki bolj aktivno – prav z željo delujejo v smeri povzročitve trpljenja. Nevednost mi je pri ljudeh ljubša, saj lahko pomagamo k pravilnemu razumevanju situacije s preprostimi orodji, kot je že prijeten klepet in pripovedovanje zgodb iz preteklosti. Pri tistih drugih, ki so »prepričani«, pa je stvar nekoliko kompleksnejša in ne morem ponuditi konkretnega odgovora/rešitve. Včasih bolj, včasih manj uspešno skušam ljudem s pomočjo različnih tragičnih zgodb iz zgodovine, s katerimi bi se vsaj na neki ravni ljudje lahko čustveno povezali, približati trpljenje, ki ga povzročajo sami⁷ (Spletni vir 7).

7 Namen je ustvariti scenarij, v katerem skušamo »nasilneža« vživeti v vlogo žrtve. Obstaja kopica tragičnih zgodb iz lokalne zgodovine; predvsem okupacije, ki je predstavljala skrajnost sistemskega nasilja.

Literatura in viri

DEBOWSKA, Kamila, Pawel Lozinski in Chriss Reed: Building bridges between everyday argument and formal representations of reasoning. V: Halina Świączkowska (ur.), *Studies in logic, grammar and rhetoric*. Białystok: Białystok University Press, 2009, 95-135.

STANGOR Charles in Jennifer Walinga: *Introduction to Psychology*. Victoria: BCcampus, 2010; <https://www.historyskills.com/historical-knowledge/motives-and-historical-empathy/>, 11. 9. 2023.

YILMAZ, Kaya: Historical Emphaty and Its Implications for Classroom Practices in Schools. V: Jane Dabel (ur.), *Society for History Education Vol. 40, no. 3*. Long Beach: Society for History Education, 2007, 331-337.

WITCOMB, Andrea: Xenophobia: museums, refugees and fear of the other. V: Simon Knell (ur.), *The contemporary museum: shaping museums fort he global now*. London: Routledge, 2018, 78-87.

Spletni vir 1: Museum Definition; <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>, 11. 9 2023.

Spletni vir 2: KRUŠEC Sterguljec Janez in T. H.: Znamenita mariborska trafika postala najmanjši muzej v Sloveniji, 23. 11. 2019; <https://www.rtv slo.si/zabava-in-slog/zanimivosti/znamenita-mariborska-trafika-postala-najmanjsi-muzej-v-sloveniji/505766>, 11. 9. 2023.

Spletni vir 3: RYDER, Gina: How Intergenerational Trauma Impacts Families; <https://psychcentral.com/lib/how-intergenerational-trauma-impacts-families>, 11. 9. 2023.

Spletni vir 4: A guide on how to appropriate culture with appreciation; <https://www.yoair.com/sl/blog/a-guide-on-how-to-appropriate-culture-with-appreciation/>, 11. 9. 2023.

Spletni vir 5: PENN, Amanda: Mythology and Psychology: Myth Tells Us Who We Are, 15. 11. 2019; <https://www.shortform.com/blog/mythology-and-psychology/>, 8. 8. 2023.

Spletni vir 6: Museum Strongly Condemns Rising Antisemitism, 31. 10. 2022; <https://www.ushmm.org/information/press/press-releases/museum-strongly-condemns-rising-antisemitism>, 11. 9. 2023.

Spletni vir 7: Welcoming Guidelines for Museums, maj 2019; <https://www.aam-us.org/wp-content/uploads/2019/05/2019-Welcoming-Guidelines.pdf>, 11. 9. 2023.

Summary

As ICOM already points out, the important role of museums is to spread social responsibility and peace among people. Not even Trafika - museum for one is an exception to this. On seven square meters, the mini museum advocates everything that also the bigger museums do. However, Trafika has a slightly different role, as it is very accessible: both financially (services in it are free), as well as physically - the glass doors do not hide much and they directly invite curious glances. The diverse audience that enters the museum sometimes presents a unique challenge. Because of this, we often find ourselves in a role, where we have to actively defend the values, to which we are committed as museums. Among these values, inclusion, openness and sustainability certainly stand out. In the article, the author dealt with a key tool that museum workers can use - and actually already use (either on a conscious or unconscious level). It is a tool called „Historical empathy“ or „Compassion for the Past“. In the second part, the author continues on the basis of practical examples, how he uses this tool to combat everything from open anti-Semitism, homophobia,... to dealing with historical myths. He wants to point out that this is primarily useful because it puts the past into a context that is easier to internalize on a deeper level.

Urška Purg, muzejska svetovalka,
Muzej bančništva Slovenije, urska.purg@guest.nlb.si

**Moje finance, moja
prihodnost**

**Ali: Kaj ima muzej
skupnega s finančno
pismenostjo?**

301

***My finances, my future:
What does a museum
have to do with financial
literacy?***

Izvilleček

Bankarium, Muzej bančništva Slovenije si prizadeva približati kulturno dediščino denarja, bank in bančnih praks ter razložiti njihov vpliv na življenje ljudi skozi zgodovino do sodobnosti. Muzej aktualizira zgodovinsko vrednost nacionalne dediščine in to združuje z aktivnim pristopom muzejev k izboljšanju družbe. Njegovo poslanstvo vključuje željo, da vsak obiskovalec odide z novim spoznanjem, kako ravnanje z denarjem vpliva na življenje.

V izpolnjevanju poslanstva in trajnostnega vidika v muzejih, daje poudarek tudi na finančni pismenosti kot ključni sestavini finančne zmožnosti, ki pomembno vpliva na vse vidike življenja. Bankarium se je v okviru teme MMD 2023 aktivno ukvarjal s sloganom „Moje finance, moja prihodnost“. Sodeluje v projektih, ki združujejo skrb za nacionalno dediščino, skrb za obiskovalce ter sledenje ciljem Združenih narodov, zlasti cilju 3, in ciljem Načrta za okrevanje in odpornost Evropske unije. Muzej sodeluje v projektni skupini Projekta Finančna pismenost za odrasle 2022-2024 in se aktivno vključuje v partnerstva za izboljšanje kakovosti življenja posameznikov in družbe, v skladu s ciljem 17 ZN. Prispevek bo razložil, kako muzej igra ključno vlogo pri izvajanju izobraževanj na področju osebne finančne pismenosti za zagotavljanje osnov za trajnostne pristope posameznikov v vsakdanjem življenju.

302

Ključne besede

MUZEJI IN TRAJNOST, KULTURNA DEDIŠČINA, MUZEJI IN FINANČNA PISMENOST, MEDSEKTORSKO SODELOVANJE

Abstract

Bankarium, the Slovenian Banking Museum strives to bring closer the cultural heritage of money, banks and banking practices and to explain their impact on people's lives throughout history to modern times. The museum actualizes the historical value of the national heritage and combines this with the active approach of museums to the improvement of society. Its mission includes the desire that every visitor leaves with a new understanding of how handling money affects everyone's life.

In fulfilling the mission and sustainability aspect in museums, it also emphasizes financial literacy as a key component of financial ability, which significantly affects all aspects of life. As part of the IMD 2023 theme, Bankarium actively worked with the slogan "My finances, my future". It participates in projects that combine the care of national heritage, the care of visitors and the pursuit of the goals of the United Nations, especially Goal 3, and the goals of the European Union's Recovery and Resilience Plan. The museum participates in the project group of the Financial Literacy for Adults Project 2022-2024 and is actively involved in partnerships to improve the quality of life of individuals and society, in accordance with goal 17 of the UN. The paper will explain how the museum plays a key role in the implementation of education in the field of personal financial literacy to provide the basis for sustainable approaches of individuals in everyday life.

303

Keywords

MUSEUMS AND SUSTAINABILITY, CULTURAL HERITAGE, MUSEUMS AND FINANCIAL LITERACY, CROSS-SECTORAL COOPERATION

Bankarium je Muzej bančništva Slovenije, ki je leta 2021 odprl svoja vrata v nekdanjih prostorih Mestne hranilnice ljubljanske. Deluje kot privatni zavod NLB kulturna dediščina, ustanovljen pod okriljem NLB. V svojem bistvu nosi željo javnosti približati pomen denarja, bank in bančnih praks ter predstaviti vpliv, ki so ga imeli na naša življenja v svoji več kot 200-letni zgodovini na Slovenskem do danes – od prve hranilnice pa vse do digitalnih mobilnih denarnic.

Bankarium, Muzej bančništva Slovenije (foto: Miran Kambič).

Stalna razstava v Bankariumu temelji na treh vsebinskih enotah. Najprej predstavi zgodbo o razvoju bančništva s svetovno zgodovino bančnih storitev, začeni s posojilom – človekovim zvestim spremljevalcem že več kot pet tisoč let in od tam naprej predstavi postopni razvoj bančništva, ki gre z roko v roki z razvojem denarja – od naturalnega do elektronskega. Nadaljuje z zgodovino slovenskega bančništva s pregledom valut, ki smo jih zamenjali od ustanovitve prve bančne ustanove na slovenskem ozemlju ter govori o razvoju institucij in bančnih praks – od prvih hranilnic do digitalne transformacije, ki je obiskovalcem oprijemljivejša prikazana preko VR izkušnje. Zraven redkih razstavljenih predmetov, kot sta odprti bankomat in več kot 100 let star trezor, je osrčje stalne razstave Finančni labirint, ki služi kot center osebnega finančnega opismenjevanja. V samem jedru muzeja je skrb za izboljšanje osebne finančne pismenosti obiskovalcev, ki lahko individualno nadgrajujejo svoje znanje preko Finančnega labirinta, ali pa preko delavnic finančnega opismenjevanja. Vsak zadnji četrtek v mesecu je obiskovalcem muzeja na voljo brezplačna delavnica osebnega finančnega opismenjevanja.

Otroci med obiskom Bankariuma (foto: Urška Purg).

V prispevku se bomo osredotočali predvsem na ta tretji sestavni del vsebine v Bankariumu – finančno pismenost. Že v sami viziji muzeja je namreč želja, da je vsak obiskovalec po obisku muzeja bogatejši za novo spoznanje: Denar ima v našem življenju pomembno vlogo, a na naše življenje najbolj vpliva, kako znamo z njim ravnati. Finančna pismenost je namreč tesno povezana s trajnostjo in muzeji. V prispevku si bomo pogledali kako.

Finančna pismenost je sestavni del finančne zmožnosti, ki je ena od pomembnih življenjskih zmožnosti, ki vpliva na vse druge ravni človekovega življenja in delovanja. Na vse ravni, tudi na trajnostni odnos do sveta. Kot finančno pismenost opredelita Luburić in Fabris (R. Luburić in N. Fabris 2017, b. n. s.) je del finančne zmožnosti, ki se šteje za eno od ključnih življenjskih kompetenc. Ta kompetenca ima neposreden vpliv na blagostanje posameznika in družbe kot celote. Finančna pismenost pomembno vpliva na kakovost življenja posameznika, saj je tesno povezana z zaposlitvijo, izobraževanjem, zdravjem, socialnim življenjem, osebno in družinsko varnostjo ter varstvom okolja.

Kot taka je ključna življenjska kompetenca za posameznika in družbo. Omogoča aktivno vključevanje posameznika v vsakdanje življenje, saj pomaga pri sprejemanju učinkovitih finančnih odločitev in ustvarjanju finančnega blagostanja. Odrasli se s to kompetenco lažje odločajo o svojem denarju in finančni prihodnosti, bolje razumejo osebne finance, učinkovito načrtujejo proračun, varčujejo za prihodnost, razumejo naložbena tveganja in odgovorno upravljajo s svojimi dolgoročnimi cilji. Prav tako so bolj zmožni prepoznati in obvladovati finančne pasti ter se zaščititi pred goljufijami. Pomembna je tudi stalna krepitev finančne odpornosti. To vključuje finančno znanje, spretnosti, ozaveščen odnos do denarnih vprašanj in vzdržno finančno vedenje. Skupaj tvorijo temelje za stabilno finančno prihodnost.

In ne le to, finančno pismeni ljudje so bolj ozaveščeni o vplivu svojih finančnih odločitev na okolje, družbo in gospodarstvo. Razumejo, da imajo njihove naložbe in potrošnja lahko dolgoročne učinke na trajnostni razvoj. Le posamezniki s stabilnim finančnim stanjem so tisti, ki se ukvarjajo s trajnostnimi vidiki življenja. Finančna pismenost je ključnega pomena za izpolnjevanje ciljev trajnostnega razvoja Združenih narodov, saj igra ključno vlogo pri ustvarjanju stabilnih, vzdržnih in pravičnih gospodarstev po vsem svetu. V nadaljevanju bomo pokazali, zakaj je finančna pismenost nepogrešljiva pri uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja ZN, za dosego katerih so odgovorni tudi muzeji:

306

- Povečana učinkovitost porabe sredstev: Finančno pismeni posamezniki in skupnosti so bolj zmožni učinkovito upravljati z denarjem. To pomeni boljšo sposobnost načrtovanja in prihrankov, kar lahko vodi k pametnejši porabi sredstev za izobraževanje, zdravstvo in druge ključne potrebe.
- Zmanjšanje revščine in socialne izključenosti: Ljudje, ki razumejo osnove osebnih financ, so se bolj verjetno sposobni izogniti pastem zadolževanja in obvladovati svoje dolgove. S tem se zmanjša tveganje, da bodo padli v dolgotrajno revščino ali postali socialno izključeni.
- Spodbujanje podjetništva in inovacij: Finančno pismeni posamezniki so bolj pripravljeni prevzemati tveganja, ki so povezana s podjetništvom. To spodbuja gospodarsko rast, ustvarjanje delovnih mest in spodbuja inovacije, kar prispeva k uresničevanju gospodarskega cilja trajnostnega razvoja.
- Okrepitev prilagodljivosti v času finančnih težav: Krize in nepričakovani dogodki so neizogiben del življenja. Finančno pismeni posamezniki so bolj pripravljeni na soočanje s finančnimi težavami in imajo več možnosti za rešitev teh situacij, ne da bi se zatekli k ekstremnim ukrepom, kot sta prodaja premoženja ali odplačevanje dolgov s previsokimi obrestmi.
- Spodbujanje trajnostnih finančnih praks: Finančno pismeni posamezniki so bolj nagnjeni k izbiri trajnostnih finančnih produktov in investicij. To vključuje vlaganje v podjetja in projekte, ki sledijo trajnostnim načelom in prispevajo k okoljski, socialni in ekonomski blaginji.

- Izboljšanje kakovosti življenja in dostop do osnovnih storitev: Z razumevanjem, kako upravljati denar, lahko ljudje zagotovijo dostop do kakovostne prehrane, zdravstvene oskrbe, izobraževanja in drugih osnovnih storitev, kar je ključno za uresničevanje večine ciljev trajnostnega razvoja.
- Spodbujanje odgovornega potrošništva: Finančno pismeni potrošniki so bolj ozaveščeni o vplivu svojih odločitev na okolje in družbo. To pomeni bolj premišljene odločitve o potrošnji, kar lahko prispeva k manjšemu izpustu ogljikovega dioksida in drugim okoljskim koristim.
- Povečanje socialne pravičnosti in enakosti: Finančna pismenost je ključnega pomena za zmanjšanje vrzeli med bogatimi in revnimi ter spodbujanje socialne pravičnosti. Zagotavlja enakopraven dostop do finančnih priložnosti in orodij za vse družbene skupine.

Kot navedeno, finančna pismenost služi kot osnova za trajnostno naravnost posameznikov in neposredno prispeva k uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja ZN in s tem k bolj trajnostni, pravični in stabilni prihodnosti za vse. Posameznike torej ne le opolnomoči pri boljšem upravljanju lastnih financ, ampak tudi povečuje njihovo sposobnost vplivanja na družbene in globalne vidike trajnostnega razvoja. Vzpostavili smo povezavo med finančno pismenostjo in trajnostno naravnostjo. Kakšno vlogo pa lahko pri tem igrajo muzeji?

Muzeji so edinstveni kulturni in izobraževalni prostori, ki izstopajo po več ključnih značilnostih, zaradi katerih imajo odlično izhodišče za spodbujanje finančne pismenosti in prispevanje k trajnostno naravnani družbi. Njihova neprofitna narava omogoča neodvisnost od komercialnih interesov in usmerjanje v izobraževanje obiskovalcev. Kot je ICOM zapisal ob letošnjem Mednarodnem muzejskem dnevu, so muzeji kot zaupanja vredne ustanove v edinstvenem položaju za ustvarjanje učinka, ki spodbuja pozitivne spremembe (Spletni vir 4). Vsi muzeji imajo pomembno vlogo pri oblikovanju in ustvarjanju trajnostne prihodnosti, kar lahko storijo z izobraževalnimi programi, razstavami, povezovanjem s skupnostmi in raziskavami (Spletni vir 3).

Uporaba interaktivnih tehnik in razstav omogoča obiskovalcem aktivno udeležbo ter osebni vpogled v predstavljene teme, kar je še posebej učinkovito pri poučevanju kompleksnih vsebin, kot je finančna pismenost. Muzeji so lahko tudi središča lokalnih skupnosti, kjer lahko sodelujejo s šolami, univerzami, organizacijami in drugimi partnerji, kar omogoča doseganje širše publike in vplivanje na lokalno družbo. Zgodovinski in kulturni kontekst, ki ga muzeji ponujajo, obiskovalcem pomaga razumeti oblikovanje finančnih praks skozi čas ter razumeti vpliv na družbeno dinamiko. Muzeji se trudijo biti vključujoči in dostopni različnim skupinam, kar omogoča širjenje sporočil o finančni pismenosti med raznolikim

občinstvom. S temi lastnostmi muzeji nudijo interaktivno, izobraževalno in kulturno bogato okolje, ki spodbuja razumevanje in razvoj veščin upravljanja z denarjem.

Glede zaupanja javnosti, muzeji uživajo visoko stopnjo zaupanja zaradi njihove vloge nepristranskih in zanesljivih institucij, ki skrbijo za kulturno dediščino in izobraževalne programe. Prav tako so muzeji običajno odprti za vse obiskovalce, kar prispeva k vključujoči naravi teh ustanov. Poleg tega muzeji pogosto sodelujejo s strokovnjaki in akademiki, kar prispeva k njihovi kredibilnosti.

Fairley (Spletni vir 2) pravi, da muzeji v očeh javnosti predstavljajo verodostojne informacije ter nimajo političnih agend, kar je vzrok za stabilnost in zaupanje v muzejsko delo. Prav nepristranskost, zanesljivost in kredibilnost so med najpomembnejšimi kvaliteta, ko govorimo o finančni pismenosti, saj so osebne finance in na sploh urejanje financ običajno občutljiva tema, ki zahteva zaupanja vrednega sogovornika – muzej. Glede na nedavne raziskave v zahodnem svetu, so muzeji institucije, ki imajo to razkošje, da lahko delujejo na družbeno najbolj občutljivih temah. V Združenih državah Amerike se muzeji dosledno uvrščajo med najbolj zaupanja vredne ustanove. Raziskava, ki jo je leta 2001 naročila The American Alliance of Museums, je pokazala, da skoraj 9 od 10 Američanov meni, da so muzeji vredni zaupanja. Tako visoke ocene ni prejela nobena druga institucija (Spletni vir 6). Po Collins (Spletni vir 1) so muzejski kustosi med petimi najbolj zaupanja vrednimi poklici, kar jih uvršča v družbo z medicinskimi sestrami in zdravniki. 86 odstotkov bi glede na raziskavo med odraslimi Britanci zaupalo muzejskim kustosom. V Avstraliji pa je raziskava po naročilu Sveta direktorjev avstralskih muzejev pokazala, da se je zaupanje javnosti v muzeje v letu 2021 dvignilo na 78 %. Ravno v času, ko se zaupanje v večino virov informacij zmanjšuje, so muzeji ohranili status zanesljivih virov informacij in strokovnega znanja (Spletni vir 5).

Muzeji tako igrajo ključno vlogo pri izobraževanju, ohranjanju kulture dediščine in spodbujanju družbenih razprav ter uvajanju sprememb v družbi. V družbi imajo pomembno mesto ter uživajo visoko raven zaupanja in spoštovanja javnosti. Kot taki so torej odlična platforma za zagotavljanje finančne pismenosti, kar je ena od treh komponent Bankariuma.

V nadaljevanju prispevek prikaže več načinov, kako si Bankarium prizadeva za zviševanje finančne pismenosti posameznikov in družbe.

Stalna razstava v Bankariumu: Finančni labirint (foto: Miran Kambič).

Igrivo preko Finančnega labirinta

309

Finančna pismenost je, kot smo predstavili zgoraj, temeljna veščina, ki pa je zelo občutljiva in spregledana tema skozi izobraževalni sistem, kakor se je mnogo posameznikov izogiba. Ravno zato se je v Bankariumu lotevamo na igriv način in tudi preko skoraj neopaznih točk znotraj same stalne razstave (kot na primer Bankarium bankovci, s katerimi se lahko igramo v trezorju ali jih odnesemo domov. Vsaka vrednost bankovca je opremljena s kratkimi finančnimi nasveti za finančno opismenjevanje »mimogrede«). Jasneje in sistematično, vendar še vedno igrivo pa je temu namenjen Finančni labirint, ki je tretji steber vsebine na stalni razstavi. Zamišljen je kot dinamičen prostor s šestimi interaktivnimi postajami, kjer se preizkusimo v finančnih igrah, preko katerih spoznamo osnove upravljanja osebnih financ ter se na igriv način soočimo s finančnimi situacijami in možnimi rešitvami.

- „Finančni zdravnik“ na prvi postaji na podlagi naših odgovorov postavi „diagnozo“, kak tip zapravljaljivca smo. Izberemo torej svoj profil in preverimo, kakšen odnos do denarja imamo, nato pa se prepustimo sanjam in izberemo želene dobrine. Zavedanje lastnega odnosa do denarja je ključnega pomena. Človeška življenja so zelo prepletena z denarjem – tako ali drugače. Ljudje imamo do denarja nek odnos, ki nas usmerja v tem, kako z njim ravnamo.

Razumevanje odnosa do denarja je za nekatere avtorje bistveno, ker ta stališča oblikujejo človeško vedenje, še posebej nakupovalno vedenje (S. Durvasula in S. Lysonski 2010, str. 5). In ne le to, odnos do denarja lahko vpliva na naše potrošniške navade, politično ideologijo ter odnos do okolja (J. A. Roberts idr. po Durvasula in Lysonski 2010, str. 5). Lahko pa vpliva tudi na motivacijo posameznikov, na njihovo dobro počutje in medosebne odnose (A. Furnham in A. Lewis po Durvasula in Lysonski 2010, str. 5).

- Finančni tetris pripomore k seznanjanju s pomembnim področjem nadzora nad denarjem. Na drugi postaji tako preko tetrisa spoznamo, kaj pomeni pravilo 60/40, ki uči, kako razporejati in porabljati prejemke.
- Finančni monopoli se osredotoča na pametno financiranje. Če smo na prvi postaji izbrali zelene dobrine, tu preverimo, ali jih lahko tudi plačamo. Igrica finančni monopoli uči, kako financirati nakupe in ločiti med potrebami in željami.
- Finančna kača nas vpelje v pomembno področje finančne varnosti. Preko igre spoznamo, kaj sta in zakaj sta pomembni varnostna in pokojninska rezerva.
- Na peti postaji zadenemo na loteriji in se preizkusimo v vlogi investitorja s pomočjo simulacije borze, kjer neposredno vidimo rezultate svojih odločitev in se seznanimo z investiranjem. Ta postaja služi kot simulacija investiranja brez realnih posledic z vidnimi nemudnimi posledicami naših odločitev v igri z napovedjo za naslednjih 10 let.
- Na končni postaji nas čaka kviz, s katerim lahko preverimo, kakšno je naše finančno znanje. Ta kviz posamezniki lahko rešujemo individualno, ali pa se povežemo s skupino in skupaj poskušamo priti do konca kviza.

310

Intenzivneje in bolj poglobljeno na delavnicah finančnega opismenjevanja

Delavnice finančnega opismenjevanja pod naslovom Gospodarno ravnanje z denarjem se dotakne našega odnosa do denarja, pomembnih osnov za ravnanje z denarjem danes in v prihodnosti za urejene osebne finance. Po korakih in v dialoški obliki nas pelje čez vse korake, ki jim moramo slediti za lasten nadzor nad svojimi financami:

- načrtujemo življenjske dogodke,
- obvladujemo porabo denarja,
- ustvarjamo prihranke,
- zagotavljamo finančno varnost,
- se razumno zadolžujemo in
- plemenitimo premoženje.

Delavnice so namenjene za posameznike in skupine, prilagojene za otroke, mladostnike in odrasle. Z namenom čim širše dostopnosti se delavnica enkrat na mesec izvaja brezplačno za obiskovalce muzeja. Cilj delavnice je udeležencem na življenjski način predstaviti teme, s katerimi se soočamo v življenju z namenom, da imamo uvid v osebne finance in se opremimo z znanji za obvladovanje lastnih financ ter zmožnost razumevanja in postavljanja ključnih vprašanj, ko se soočamo z bančnimi in zavarovalniškimi storitvami.

Sodelovanje pri pripravi javnoveljavnega izobraževalnega programa

Širše pa se v skladu s 17. ciljem trajnostnega razvoja ZN povezujemo v interdisciplinarno partnerstvo z Andragoškim centrom, kjer sodelujemo pri Projektu Finančna pismenost za odrasle 2022-2024 (krajše FPO 2022-2024). FPO 2022-2024 je načrtovan med ukrepi Načrta za okrevanje in odpornost (NOO) in sodi v razvojno področje Pametna, trajnostna in vključujoča rast, komponenta 5: Krepitev kompetenc, zlasti digitalnih in tistih, ki jih zahtevajo novi poklici. Gre za dveletni projekt, ki se izvaja skladno z načrtom v okviru razvojnega področja Pametna, trajnostna in vključujoča rast, ki odgovarja na potrebo po sistematičnem pristopu k doseganju finančne pismenosti v Sloveniji za dve ciljni skupini odraslih: mladi odrasli in seniorji. V okviru projekta FPO 2022-2024 se pripravlja analiza stanja in potreb po razvoju finančne pismenosti pri odraslih v Sloveniji. Na podlagi rezultatov analize pripravljamo smernice za pripravo javnoveljavnih in vzorčnih neformalnih programov za odrasle. Kot odgovor na ugotovljene potrebe in strokovne smernice pripravljamo nove javnoveljavne in neformalne programe za dvig finančne pismenosti pri odraslih. Razširjena ponudba izobraževalnih programov finančne pismenosti za odrasle bo omogočila izvedbo investicije NOO v točki E, ki je namenjena celoviti transformaciji (trajnost in odpornost) zelenega in digitalnega izobraževanja.

311

Mladi med raziskovanjem Finančnega labirinta v Bankariumu (foto: Urška Purg).

Prav vsi poznamo pregovor: Denar – sveta vladar! Ta pregovor pogosto slišimo in se v veliki večini z njim strinjamo. V veliko primerih pa se ne zavedamo, da nas na čustveni ravni strinjanje s tem pregovorom potisne v nemočno in pasivno vlogo, kjer sprejmemo, da nad denarjem nimamo kontrole in da nam denar vlada. Vsi trije načini delovanja Bankariuma so usmerjeni v to, da posameznike opremimo z znanji in veščinami za ravnanje z lastnimi financami. Želja je, da iz nemočne in pasivne vloge deležniki dobijo uvid v to, da je mogoče prevzeti vajeti nad osebnimi financami in da se da veliko narediti že z načrtovanjem in disciplino. Posameznike želimo opremiti s sredstvi in znanji, kako to lahko storijo z namenom, da živijo kvalitetnejša življenja in so odgovorni akterji družbe, usmerjene v trajno prihodnost.

Literatura in viri

DURVASULA, Srinivas in Steven Lysonski: Money, Money, Money – How do Attitudes Toward Money Impact Vanity and Materialism? – the Case of Young Chinese Consumers. *Journal of Consumer Marketing*, 27/2, 2010, 1-30; https://epublications.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=market_fac, 12. 10. 2023.

LUBURIĆ, Radoica in FABRIS, Nikola: Money and the Quality of Life. *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 3, 2017, 17-34; <https://www.cbcbg.me/repec/cbk/journal/vol6no3-2.pdf>, 10. 10. 2023.

Spletni vir 1: COLLINS, Francesca: *Museum curators among top five most trustworthy professions, poll finds*. Museums Association, 10. 12. 2021; <https://www.museumsassociation.org/museums-journal/news/2021/12/museum-curators-among-top-five-most-trustworthy-professions-poll-finds/#>, 10. 10. 2023.

Spletni vir 2: FAIRLEY, Gina: Data shows that people trust museums more than newspapers, 25. 5. 2018; <https://www.artshub.com.au/news/opinions-analysis/data-shows-that-people-trust-museums-more-than-newspapers-255590-2359287/>, 12. 10. 2023.

Spletni vir 3: Resolution No.1 “On sustainability and the implementation of Agenda 2030, Transforming our World”. ICOM Kyoto, 2019; <https://icom.museum/wp-content/uploads/2021/01/Resolution-sustainability-EN-2.pdf>, 12. 10. 2023.

Spletni vir 4: Mednarodni muzejski dan, 2023; <http://www.icom-slovenia.si/aktivnosti/mednarodni-muzejski-dan/>, 12. 10. 2023.

Spletni vir 5: KELLY, Lynda: Are museums trusted?, 24. 1. 2022; <https://musdigi.wordpress.com/2022/01/24/are-museums-trusted/>, 10. 10. 2023.

Spletni vir 6: The American Alliance of Museums, 30. 9. 2021; <https://www.aam-us.org/2021/09/30/museums-and-trust-2021/>, 10. 10. 2023.

Summary

Bankarium, the Slovenian Banking Museum, supported by NLB, focuses on bringing the meaning of money, banking and banking practices closer to the public, while at the same time presenting their impact on society and the lives of individuals. The permanent exhibition includes three content units: the history of world banking with the development of Slovenian banking; display of financial practices; and the financial labyrinth, which serves as a centre for personal financial literacy.

The focus of the paper is on the third part of the exhibition – financial literacy.

Financial literacy is defined as a key life competence that affects various areas of an individual's life and activities. The article emphasizes that financial literacy is key to sustainable development, as it affects the efficient use of resources, poverty reduction, entrepreneurship, flexibility in financial difficulties, sustainable financial practices, improvement of quality of life and access to basic services, and promotion of responsible consumption.

The Bankarium's three modes of operation are presented, through which it works to improve financial literacy:

1. **Financial Labyrinth:** The Bankarium uses a playful approach to financial literacy already with the content part of the permanent exhibition called „Financial Labyrinth“. This dynamic space includes six interactive stations that allow visitors to playfully learn about personal finance. With such an approach, the Bankarium encourages active participation, which facilitates the understanding and application of financial literacy concepts for visitors of all age.
2. **Financial literacy workshops:** The museum organizes personal financial literacy workshops entitled „Economic handling of money“, which deal in-depth with attitudes towards money, planning life events, managing spending, creating savings, ensuring financial security, reasonable borrowing and wealth enrichment. These workshops are tailored for different age groups including children, teenagers and adults. In doing so, they provide diverse and customized approaches to financial literacy.
3. **Cooperation in educational programs:** Bankarium participates in an interdisciplinary partnership with the Slovenian Institute for Adult Education in the project Financial Literacy for Adults 2022–2024. This project focuses on the analysis of the situation and needs for financial literacy in Slovenia, the preparation of guidelines for public and exemplary informal programs for adults, and the implementation of workshops to increase financial literacy. Through this cooperation, Bankarium contributes to the expansion of educational programs and enables a comprehensive approach to achieving financial literacy among different target groups.

The paper concludes with the assertion that museums, as unique cultural and educational spaces, play an important role in promoting financial literacy and contributing to a sustainable society. Their non-profit nature, high level of public trust, interactive techniques, collaboration with local communities, and cultural and historical context enable effective education and development of money management skills.

Špela Regulj, višja kustosinja, Muzej Velenje,
spela.regulj@muzej-velenje.si

Kavčnikova domačija, stičišče znanj, izkušenj in zgodb

***Kavčnik Homestead,
a meeting point of
knowledge, experience
and stories***

315

Izvleček

Kavčnikova domačija v Zavodnjah nad Šoštanjem je zaradi svoje ohranjene dimnice eden izmed pomembnejših etnoloških arhitekturnih spomenikov v Sloveniji. Tako v preteklosti kot tudi danes ima pomembno družbeno vlogo v lokalni skupnosti. Kljub skromnemu načinu življenja na odmaknjeni legi, so bili njeni zadnji lastniki bogat vir raznolikih znanj in veščin, s katerimi so znali pomagati in svetovati domačinom. V vlogi muzeja od 90tih let 20. stoletja je Kavčnikova domačija uspela ohraniti stik z domačini, ki že več kot trideset let na različne načine sodelujejo pri ohranjanju, promociji in vsebinski prezentaciji dediščine Kavčnikove domačije kot tudi pri ohranjanju nesnovne kulturne dediščine. Kavčnikova domačija predstavlja dober primer prepleta izkušenj različnih generacij, strokovnih in ljudskih znanj ter vedenj.

Ključne besede

KAVČNIKOVA DIMNICA, VKLJUČEVANJE DOMAČINOV, OHRANJANJE ZNANJ IN VEŠČIN

Abstract

The Kavčnik Homestead in Zavodnje near Šoštanj is one of the most important ethnological architectural monuments in Slovenia thanks to its preserved smoke room. Both in the past and today, it plays an important social role in the local community. Despite their modest lifestyle in a remote location, its last owners were a rich source of diverse knowledge and skills, which they were able to use to help and advise the local people. In its role as a museum since the 1990s, the Kavčnik Homestead has managed to maintain contact with local people, who have been involved in various ways in the preservation, promotion and presentation of the heritage of the Kavčnik Homestead, as well as in the preservation of intangible cultural heritage, for more than thirty years. The Kavčnik Homestead is a good example of the intertwining of the experiences of different generations, professional and folk knowledge and attitudes.

Keywords

KAVČNIK SMOKEHOUSE, INVOLVING LOCALS, PRESERVING SKILLS AND KNOWLEDGE

Kavčnikova domačija, ena od enot Muzeja Velenje, v letu 2023 praznuje jubilejnih trideset let v vlogi muzeja na prostem. Njen pomen ima evropske razsežnosti, saj je najjužnejši ohranjeni primerek dimnice¹ v evropskem alpskem prostoru. Več kot tristo let stara predhodnica tipa hiš s črno kuhinjo ima zaradi ohranitve dimničnega prostora, razvoja kasnejših dozidav² in obnov skozi stoletja ter zgodb njenih prebivalcev posebno mesto med drugimi ohranjenimi tovrstnimi spomeniki. Primeri, kot je Kavčnikova dimnica, so pomembni za našo nepremično, premično in nesnovno kulturno dediščino. Pripomorejo k oblikovanju ter ohranjanju lokalne in narodne zavesti, identitete in odnosov med domačini, različnimi lokalnimi društvi, muzealci in ostalimi strokovnimi sodelavci ter obiskovalci.

Kavčnikova domačija (foto: Damijan Kljajič, 1997).

1 Dimnica sodi med najstarejše stavbne tipe na slovenskem ozemlju. Zanj je značilen enoceličen prostor, namenjen bivanju, delu, pripravi hrane in spanju. Osrednje mesto je imelo ognjišče. Hiša dimnika ni imela, zato se je dim valil po prostoru ter uhajal ven nad vrati in skozi lesen zračnik v stropu. Za dimnice so značilna tudi majhna okenca na smuk oziroma na drsni mehanizem. Tak tip domačije je bil pri nas razširjen od 11. do 18. stoletja, ko so ga z reformo Marije Terezije zaradi vse pogostejših požarov začeli prepovedovati in so ga postopoma začele zamenjevati hiše s črnimi kuhinjami.

2 Hiša je vrhkletna. Najstarejši del hiše je dimnična soba, poleg nje je bila kasneje (v 19. stoletju) dograjena bela »hiša«. V nivoju pritličja se vrstijo še vhodna veža (lopa), pod (gumno – prostor, kjer se navadno mlati žito) in parna (senik). Pod dimnico je v živo skalo vkopana klet, pod lesenim gospodarskim delom sta svinjak in hlev (štala). Pred hišo pod bivalnim delom je zeliščni vrt, t. i. »gartl« ali »gartlc«. Hiše se drži preša, v okolici so še lopa za žganjekuho, leseno zunanje stranišče in zelenjavni vrt.

Notranjost dimničnega prostora, v ozadju kasneje dograjena »bela soba« (foto: Tanja Verboten, 2022).

319

Obstoj Kavčnikove dimnice skozi čas

Kavčnikova domačija se nahaja nad Zavodnjami v občini Šoštanj, na strmem bregu na približno 800 m nadmorske višine. Samotna in nekoliko izolirana lega hiše je bila tudi ena od pomembnih dejavnikov njenega obstoja. Po strokovnih ocenah naj bi nastala med 17. in 18. stoletjem, njen obstanek pa je bil skozi stoletja večkrat pod vprašajem. Prepoved dimnic s terezijanskimi reformami in slabo stanje hiše, na katerega sta vplivala tako narava kot človek, bi lahko hitro izbrisala ta pomemben arhitekturni spomenik. Leta 1979 je zadnji lastnik Kavčnik prodal hišo novemu lastniku, ki se je odločil za gradnjo nove hiše. Leta 1981 je zato porušil kaščo in gospodarski del osrednjega poslopja. Dimnica k sreči ni utrpela poškodb, saj je bil postopek rušenja pravočasno ustavljen. Zaradi neurejenega lastništva, financiranja in statusa spomenika je bilo treba vsaj v začetni fazi obnove večkrat prilagajati strokovne odločitve glede postopka obnove. Ko je domačijo leta 1981 prevzela takratna Skupščina občine Velenje, so pod organizacijskim vodstvom Muzeja Velenje³ in strokovnim vodstvom Zavoda za varstvo kulturne dediščine – enota Celje⁴ začeli teči postopki za rekonstrukcijo in obnovo (B. Hostnik 2023, b. n. s.).

³ Nekoč združen še pod okriljem Kulturnega centra Ivana Napotnika Velenje.

⁴ Nekdanji Zavod naravne in kulturne dediščine Celje; strokovna obnovitvena dela Kavčnikove domačije je vodil takratni odgovorni konservator Vito Hazler.

Obnovitvena dela so se začela maja 1984 in trajala skoraj desetletje. S konservatorskega in muzeološkega zornega kota je bila naloga obsežna, tudi zahtevna. Obnoviti je bilo treba osrednje domačijsko poslopje, rekonstruirati hlev z gumnom, lopo za žganjekuho, zelenjavni in zeliščni vrt, plotove, leseno zunanje stranišče in del poti.⁵

Stičišče znanj in izkušenj nekoč in danes

Kavčnikova domačija ni posebna zgolj zaradi svojega primarnega kulturnega statusa, temveč zaradi ljudi, ki so nekoč in ki še danes živijo, delajo ali sodelujejo s Kavčnikovo domačijo in njenim širšim prostorom.

Pomemben pečat domačiji so zagotovo pustili zadnji prebivalci Kavčnikove domačije, kjer se je po domače reklo tudi »Pri Kaučelu«. Posebno vlogo v lokalni skupnosti sta imela zeliščarka in zdravilka Ana Samec ter njen vnuk Ferdinand Kavčnik. Še danes je možno na terenu v Zavodnjah (kot tudi v širšem družbenem okolju) govoriti z mnogimi, ki se ju še spominjajo. Ferdinand oziroma **Ferdo Kavčnik (1947–1986)** ali »Filozof« kot so ga mnogi poimenovali, je bil pesnik, esejist, alpinist, študent filozofije v Ljubljani, Kajuhov poznavalec, razgledan človek, a tudi samotar in posebej med domačini. Vse do leta 1983 je občasno bival v (beli) »hiši« Kavčnikove domačije, precej prvinsko; brez elektrike in vode. Redno je zahajal v Robanov kot, kjer je leta 1986 dočkal bridki konec, ko si je star komaj 39 let, (domnevno) zaradi nesrečne ljubezni, vzel življenje. Svoje znanje in misli je rad delil z vsakim, ki ga je želel poslušati, čeprav ga ni vedno najbolje razumel (Š. Regulj 2023, b. n. s.).

Ferdova babica, **Ančka Samec (1888–1973)**, je bila zadnja znana zavodenjska zeliščarka in ljudska zdravilka. Zнала je zdraviti s številnimi zdravilnimi rastlinami. Te so rasle v okolici domačije ali pa jih je gojila na svojem zeliščnem in zelenjavnem vrtu oziroma »gartlcu«; naj bi jih bilo preko 60 različnih vrst⁶. Z njimi je v obliki posušenih ali svežih rož, tinktur, žganj ali podobno znala pomagati domačinom, ki so zdravili svoje zdravstvene tegobe ali bolezni živine. Nekateri domačini se še danes spominjajo, kako so šli ob svojih zdravstvenih tegobah ali boleznih živine k njej po nasvet ali po domače zdravilne pripravke. **»Če je koga kaj matralo, je pomagala«**, pove Kavčnikova sorodnica. Bližnja Kavčnikova sosedka se še živo spominja iz svojega otroštva: **»Me je mama kdaj tja poslala, k Ančki, če lahko da, take pa take rože za to pa za to‘. Pa je nabrala, zvezala z vrstico, pa smo domov nesli, da je čaj skuhala. Včasih je bilo tako, da se nič k zdravnikom ni hodilo.«**⁷ (S. Urleb, Zavodnje, 21. 12. 2022).

⁵ Kavčnikova domačija je bila po več kot deset let trajajočih konservatorsko-restavratorskih delih 19. junija 1993 odprta za javnost. Že v prvem letu je bila nominirana s strani EMYA 1994 (nagrada Evropski muzej leta) kot najboljši projekt slovenskega muzeja in bila v družbi dvajsetih najboljših muzejev v Evropi za tisto leto. Leta 2006 je bila domačija s strani Občine Šoštanj še trajno razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena.

⁶ Po njeni zaslugi se je verjetno na Kavčnikovi domačiji tudi v 20. stoletju obdržal začimbni in zeliščni vrt – »gartl« (N. Kugonič in J. Rode 1996, str. 148).

⁷ Zaradi odmaknjenosti od doline so si nekaj Zavodenjčani ob boleznih največkrat pomagali sami. Pot v dolino do zdravnika je bila predolga ali je bil slednji predrag za revne žepe. Kot piše M. Makarovič, je bilo v 19. stoletju je poleg strokovnega, uradno priznanega zdravstva, še vedno znano samouško, ljudsko zdravilstvo in z njim povezana, uradno prepovedana zakonita dejavnost razglavcev in vračev (M. Makarovič 1988/90, str. 487). Veliko ljudi na slovenskem podeželju se je še do srede 20. stoletja pogosto zanašalo na domače zdravljenje z rastlinami ter tudi z raznimi zagovori in uroki, ki jih je izvajal ljudski zdravilec, če ga je kraj seveda imel. Na slovenskem imamo kar nekaj (roko)pisnih virov, kjer so zapisani napotki za zdravljenje, zdravilne učinkovine rastlin, obredni zagovori zoper bolezen ali odštevanje urokov.

Ana Samec je po pripovedovanju združevala več načinov zdravljenja, zato je imela s svojim znanjem posebno mesto v skupnosti. V ljudskem zdravilstvu je bilo najpogostejše zdravljenje z zdravilnimi rastlinami. Posebej zanimivo pa je, da je znala zdraviti tudi z besedami, *zagovori*, kar ob koncu 19. in začetku 20. stoletja ni bila redkost za slovenske kraje. Pravijo, da je znala Ana Samec »uroke dol mo(d)lit«. *Urek* ali *urok* naj bi bila bolezen, ki jo je po ljudskem verovanju najpogosteje povzročil »hud(oben) pogled« človeku ali živali, največkrat zaradi zavisti. Običajno so uročenost »spoznali« po glavobolih, ki so se pojavljali okrog oči. Ljudje so se ga nekoč ubranili z različnimi reki, pljuvanjem ali kako drugače.⁸ Pri takem zdravljenju največkrat ni bilo mogoče razložiti besed, torej so »modlili«, kot so temu takrat rekli.

Zagovor⁹ so lahko spremljale tudi kretnje z rokami. Kavčnikova sosedka se iz svojega otroštva spominja, kako sta s sestro včasih nesli gor h Kavčnikovim domače žganje. To je bilo prvo žganje pri žganjekuhi, ki so mu rekli cvet ali »foržič«.

»Potem je Ana z možem stopila vstran, da niso mogli slišati, kaj sta tam mrmrala. Nekaj sta tudi z rokami delala, neke znake, tudi križe nad tisto stekleničko, ki smo jo prinesli.« Ko sta končala, so žganje lahko odnesli domov in je bilo za mažo – za revmo, rane in otekline v sklepih, za ljudi in živino.

Tudi danes okolica Kavčnikove domačije ponuja pester nabor rastlin, ki jih nekateri domačini še znajo uporabljati v zdravilne namene. Muzej Velenje s svojimi etnološkimi vsebinami, ohranjanjem zelenjavnega in zeliščnega vrta s pomočjo bližnje sosedke in Krajevne skupnosti Šentvid nad Zavodnjami skrbi za ohranjanje spomina na zadnjo zavodenjsko zeliščarko. S tem se ohranja ne le zgodba o Ani Samec, temveč tudi dejavnost zeliščarstva, ki je ena od enot, ki so vpisane v Register nesnovne kulturne dediščine (zvrst: znanja o naravi in okolju, podzvrst: znanja o rastlinskem svetu in zdravilstvu). Prednost terena na Kavčnikovi domačiji je vsekakor še živ spomin na Ančko Samec in Ferda Kavčnika.¹⁰

321

Rokodelska znanja in druge veščine ...

Kavčnikova domačija je z vidika njenega obstoja in nadaljnjega delovanja dober primer prepleta različnih strok in lokalne skupnosti. Kot pri nekaterih drugih podobnih muzejih na prostem gre za redno sodelovanje strokovnjakov (s področja konservatorstva in restavratorstva, muzeologije in drugih) z najrazličnejšimi nosilci

⁸ V Mlinškovem berilu, povzeto po rokopisnih zvezkih Frana Mlinška (J. Hudales in I. Stropnik 1991, str. 89).

⁹ Veliko zagovorov sta v Šaleški dolini v prvi polovici 20. stoletja zapisala učitelja Fran Mlinšek iz Velenja in Martin Mencej iz Šoštanja. Bolezni so ljudski vrči in vrčarice zdravili na različne načine, pogosto so jih »dol molili« z zagovarjanjem, rotnjem, preklinjanjem, odštevanjem in molitvami. Bolezen je bilo mogoče z zagovarjanjem prenesti s človeka na predmete, živali in drevesa. Med zagovori so prevladovali predvsem takšni zoper kačji ugriz, uroke, ječmen in bradavice.

¹⁰ Ob nastajanju razstave ob tridesetletnici Kavčnikove domačije kot muzej sem našla kar nekaj ustnih virov tako glede ljudskega zdravilstva kot tudi nekaj še živih ljudskih verovanj v obliki vrač, »cahnov« in lokalnih pripovedk (bele ali žal žene, divja jaga ipd.), ki prehajajo s štajerskega na koroško območje (bajnih bitij) in obratno. Zgodbe in pripovedi sem našla pri starejših generacijah, kot tudi pri paru srednjih let, ki je potrdil, da nekaj teh verovanj še vedno obstaja.

rokodelskih in obrtnih znanj¹¹, izučenih mojstrov ali samoukov. Preko konkretnih primerov v zadnjih štiridesetih letih lahko spremljamo širok spekter praktičnih znanj ter tehnik obnov in prenov na tradicionalne načine, kot tudi s strokovno vodenimi sodobnimi prijemi, ki so nujno potrebni, hkrati pa vidno ne posegajo v podobo in prvotno namembnost domačije oziroma muzeja.

Pečar pri saniranju notranjosti peči na Kavčnikovi domačiji (foto: Špela Regulj, 2023).

Kavčnikova domačija se lahko pohvali tudi z več kot trideset let trajajočim odličnim sodelovanjem s krajskimi, domačimi, sosedi,¹² krajevno skupnostjo, društvu, člani Univerze za tretje življenjsko obdobje. Gre za prenos različnih znanj med generacijami¹³, družbenimi in socialnimi skupinami, spoznanja pa so predstavljena širši javnosti (tradicionalni dogodki za obiskovalce, vodstva po domačiji in občasne razstavne vsebine).

Muzej z njihovim sodelovanjem vsekakor pridobi(va) na obogatitvi celostne podobe domačije ter na izvirnosti in avtentičnosti,¹⁴ hkrati pa se odpira teren za dodatna etnološka raziskovanja in nove vsebine. Nasprotno je medsebojno sodelovanje z muzejem tudi za domačine pozitiven, saj radi izpostavljajo potrebo po medsebojnem druženju, kvalitetno preživetem prostem času (predvsem v tretjem življenjskem

¹¹ Znanja in spretnosti, ki jih imajo posamezniki ali posamezna društva (zeliščarstvo, kritina strehe s šikli, pečarstvo, vzgoja vrtnih kultur, ohranjanje starih lokalnih receptov v kulinariki, ljudsko godčevstvo ...).

¹² Medtem ko po svetu obstajajo skupnosti, ki so primarno organizirane na podlagi sorodstvenih skupin (na primer vasi mnogo amazonskih ljudstev), pa antropologa John Monaghan in Peter Just ugotavljata, da večina skupnosti na svetu temelji na preprostem sobivanju in vsakodnevni interakciji, ki jo zahteva bližina. Skupnosti v svojem jedru zahtevajo identifikacijo in zvestobo, ki temeljita na skupnih izkušnjah članov, četudi je mogoče veliko povedati o razlikah med vaškim in urbanim življenjem. (J. Monaghan in P. Just 2008, str. 114)

¹³ Kavčnikovo domačijo obiskujejo šolske skupine, družine z otroki in mladi, katerim pedagoške in druge interaktivne vsebine so predstavljene tako s strani muzealcev kot tudi s strani starejših domačinov, krajanov, člani društev ipd. in jih pri tem tudi vključujejo v sam učni proces.

¹⁴ Med drugim se je do sedaj na Kavčnikovi domačiji izvrstilo nemalo pedagoških in andragoških programov, demonstracij tkanja, striženja ovc, izdelovanje masla, kolin, peke »japka« in »žulika«, zeliščarstvo, igrane igre itd.

obdobju), njihovo delo pa ima zanje lahko tudi terapevtski vpliv.¹⁵ Sodelovanje z muzejem predstavlja priložnost, da pokažejo svoje znanje, izkušnje in talente. Te lahko še krepijo in jih razvijajo, hkrati pa so slišani ter se počutijo sprejete in pomembne članke skupnosti. Kot piše etnologinja Tanja Tomažič, je »socialna kultura stenje, ki pogojuje nastajanje prijateljstev, poznanstev ali pridobitniških klik. Nenazadnje je pomemben del narodove socialne kulture vrsta šeg in navad, ki se prenašajo iz roda v rod in so skupna lastnina skupin, naroda ali vseh prebivalcev.« (T. Tomažič 1988/90, str. 389).

Peka jabolk v peči (foto: Janez Poles, fototeka Muzeja Velenje, 2003).

323

Prikaz in snemanje predenja na dogodku Pomlad na Kavčnikovi domačiji (foto: Damijan Kljajič, 2005).

¹⁵ Sosea Slavica Urleb ob skrbi za Kavčnikov vrt ohranja spomin na svojega pokojnega moža, ki je vrsto let vodil skupine po Kavčnikovi domačiji. Slavica tudi z veseljem pripravlja domače dobrote (kruh, pečena jabolka) za tradicionalne dogodke na domačiji, sodeluje pri intervjujih za nove razstavne vsebine o Kavčnikovi domačiji ipd.

Kako v prihodnosti?

V Sloveniji imamo kar nekaj muzejev na prostem. Vsak na svoj način predstavlja kulturo bivanja določenega prostora in časa, prikazuje način življenja in zgodbe morebitnih njegovih prebivalcev, predstavlja dejavnost kraja ipd. V večini imajo takšni muzeji kvalitetne in obiskovalcem zanimive interaktivne spremljevalne programe. Kar nekaj jih dobro živi z lokalnim okoljem, ima podporo občine ali države. Kavčnikova domačija je le eden od takšnih primerov, kjer se na istem prostoru srečujeta preteklost in sedanjost, ki sta osnova za dobro delovanje v prihodnosti.

A namesto z vprašanjem, kako naj muzej, kot je Kavčnikova domačija, deluje tudi v prihodnosti, ko bo najverjetneje vse manj redno dejavnih in samoiniciativnih (starejših) sosedov in domačinov, ki pomagajo skrbeti za okolico domačije in bogatijo muzejske vsebine, naj zaključim s cilji, katerih smerniki se kažejo že zdaj *in situ* v sedanjem prostoru in času. Zagotovo je prednost Kavčnikove domačije dobro ohranjena dimnica, njene vidne razvojne faze stavbarske dediščine, premična in duhovna zapuščina zadnjih lastnikov. Že od odprtja muzeja pa vse do danes je ključen stik z domačini, njihova skrb za razvoj domačije, muzeja, kraja, sodelovanje pri muzejskih vsebinah, na dogodkih, ob razstavah ipd. Tu je močno prisotna skrb za oživljanje in ohranjanje šeg ter navad – tako lokalnih kot širše slovenskih.

Prednost je tudi mirna lokacija domačije. Odmaknjenost od doline je sicer za množično obiskanost večkrat šibka točka takšnega muzeja, a mirno okolje kljub temu pretehta. Z današnjim hitrim tempom vsakdana se bo ta prednost še stopnjevala in toliko bolj cenila.

Eden od mnogih ciljev je nadalje spodbujati zavest o lokalni in nacionalni pripadnosti med lokalnim prebivalstvom ter krepiti zavedanje o pomembnosti ohranitve tovrstne kulturne dediščine, kot je Kavčnikova domačija. Kljub oddaljeni lokaciji, družbenim spremembam v smislu potreb in želja javnosti na področju kulturnih vsebin muzejev želimo ohranjati dolgoletno sodelovanje z domačini pri ustvarjanju celovite podobe muzeja. Včasih se ob homogeni povezanosti različnih lokalnih akterjev¹⁶ nehote porodi misel o t. i. *imaginarni idealni skupnosti*, kot bi ob podobnih začasnih večjih druženjih takšno obliko medsebojnih odnosov naslovlila etnologinja Tanja Tomažič. Dejstvo je, da sodelovanje ni vedno *romantično*; tu so tudi kompleksni vsakdanji medsosedski odnosi, ki bi lahko otežili nepristranskost muzealca in raziskovalca na terenu. Kljub temu mora slednji obdržati nevtrarno držo v vlogi objektivnega opazovalca ter pričevalca zgodb in lokalne zgodovine, hkrati pa mora znati dosegati zadostno mero empatije, prisluhniti potrebam in idejam posameznih članov (in členov) lokalne skupnosti, nastopiti strokovno, prepoznati fleksibilne prioritete med življenjskim in praktičnim ter strogo strokovnim. Vsekakor ga nove zgodbe in spomini, na novo odkrito fotografsko gradivo ali uspešno izpeljani vsakoletni družabni dogodki (kot je tradicionalno kresovanje in Žar stoletij), ki se jih večinoma z veseljem udeležijo prav domačini, motivirajo za nadaljnje ustvarjanje in delo.

¹⁶ Na primer lokalni citrar Knez, ki že trideset let nastopa na kresovanjih na Kavčnikovi domačiji, ljudski godci Roglšek in ljudske pevke, ki radi popestrijo kulturne programe, sosedje, ki prinesejo domače dobrote, se skupaj poveselejo, delijo spomine ipd.

Druženje z domačini na Kresno noč (foto: Janez Poles, fototeka Muzej Velenje, 2005).

325

Gvido Urleb, nekdanji dolgoletni zunanji sodelavec in vodič po Kavčnikovi domačiji (foto: Blaž Verbič, 2009).

Literatura in viri

HOSTNIK, Božena: Konservatorska obnova Kavčnikove domačije. V: Špela Regulj, Kavčnikova dimnica - življenje na robu II: razstava. Šoštanj: Muzej Velenje, 2023.

HUDALES, Jože in Ivo Stropnik: Znanje o zdravilstvu. V: Jože Hudales in Ivo Stropnik (ur.), *Mlinškovo berilo: Izbrani etn. in slovst. zapiski. Šaleški razgledi* 7. Velenje:1991, 89–93.

KUGONIČ Nives in Janko Rode: Vrt zdravilnih zelišč na Kavčnikovi domačiji. V: Ivo Stropnik (ur.), *Zbirka Šaleški razgledi* 12, *Razprave – presoje – akcenti*. Velenje: 1996, 147–172.

MAKAROVIČ, Marija: Zdravstvena kultura agrarnega prebivalstva v 19. stoletju. V: Ivan Sedej (ur.), *Slovenski etnograf*, 33/34, 1988/90, str. 487–528.

MONAGHAN John in Peter Just: *Socialna in kulturna antropologija*. Ljubljana: Krtina, 2008.

REGULJ, Špela: *Kavčnikova dimnica - življenje na robu I: razstava*. Šoštanj: Muzej Velenje, 2023.

TOMAŽIČ, Tanja: Nekatera bistvena dogajanja in pojavi na področju družbene kulture v 19. stoletju na Slovenskem. V: Ivan Sedej (ur.), *Slovenski etnograf*, 33/34, 1988/90, 389–431.

URLEB S., intervju, Zavodnje, 21. 12. 2022.

Summary

The Kavčnik Homestead in Zavodnje near Šoštanj is a unique example of an open-air museum, which has been successfully managed by the Velenje Museum for thirty years. It is the southernmost Alpine smokehouse in the European area and one of the most important ethnological architectural monuments in Slovenia. With its last inhabitants (in the 19th and 20th centuries), the homestead played an important social role in the local community. Despite their modest lifestyle in a remote location, the last owners were a rich source of diverse knowledge and skills, which they were able to use to help and advise the local people. Herbalist and healer Ana Samec and her grandson, the philosopher Ferdo Kavčnik, stood out among them. Both are still remembered and talked about by local people today, making an important contribution to ethnological research and understanding of life in the smoke house. In its role as an 'in situ' museum, the homestead has managed to maintain contact with the local people who have contributed in various ways to the preservation, promotion and presentation of the heritage of the Kavčnik homestead since the 1990s. They have actively participated in the traditional June midsummer bonfires with folk music, dance, games and local cuisine, preserving the narrative tradition, helping with the restoration of the surroundings of the homestead, demonstrating their skills in the field of intangible cultural heritage. These are just some of the many activities involving the closest neighbours, local residents, members of the local cultural association, the Third Age University, young museum friends, individual visitors and museum professionals. The homestead is a good example of the interweaving of experiences of different generations, professional and folk knowledge and attitudes. The care of the tangible heritage and the collection of objects, and the involvement of local people (in order to cultivate awareness of the importance of preserving local cultural heritage), is a prerequisite for the fulfilment of one of the objectives of the Kavčnik Homestead: for visitors (and local people) to discover new (re)knowledge, relaxation in a peaceful environment and various opportunities for creative collaboration.

Urška Repar, kustosinja, Muzej novejš
zgodovine Celje, urska.repar@mnzc.si

**Evropski muzeji
razmišljajo o odpadkih:
Trajnostne prakse
muzejev, vključenih v
projekt Throwaway**

***European museums
think about waste:
Sustainable practices of
museums involved in the
Throwaway project***

329

Izvleček

Muzej novejšje zgodovine Celje sodeluje v evropskem projektu Throwaway, ki poteka pod okriljem Hiša evropske zgodovine iz Bruslja. V okviru projekta je 10 partnerjev svoje gradivo in dejavnosti predstavilo skozi prizmo odnosa do smeti, ponovne uporabe, trajnostnih praks in podobno. Nastala je digitalna platforma Throwaway, na kateri so na ogled muzejsko gradivo, video vsebine, pregleda dogodkov v partnerskih muzejih, blogi in podcasti ter posnetkov cikla predavanj, ki je potekal v okviru projekta. Pomemben del sodelovanja v projektu Throwaway pa je bilo za vsak muzej je tudi ovrednotenje lastnega delovanja. Predstavili smo naše predhodne izkušnje in analizirali naš način dela na podlagi trajnosti; način produkcije razstav in programov, delovanje ustanov, pristope pri ozaveščanju javnosti in vključevanje okoljskih vsebin v pedagoške in andragoške programe muzejev ter vpetosti muzejev v lokalno skupnost in sodelovanja z različnimi angažiranimi posamezniki. Potencial različnih pristopov in praks, ki jih pri svojem delu uporabljajo muzeji, je zajel segment projekta, imenovan »aktivistični muzej«. Prispevek predstavlja primere nekaterih muzejev, partnerjev projekta Throwaway, njihove pretekle in aktualne razstave, dejavnosti in način delovanja, s katerimi nagovarjajo publiko k zanimanju za različne teme, povezane z okoljem in odpadki ter uvajajo spremembe v način dela, da je ta bolj trajnosten.

330

Ključne besede

ODPADKI, TRAJNOSTNI PRISTOPI, EVROPSKI PROJEKT, AKTIVIZEM

Abstract

The Museum of Recent History Celje participates in the European project Throwaway, coordinated by the House of European History in Brussels. In the framework of the project, ten partners presented their materials and activities through the prism of attitudes towards waste, repair, sustainable practices, etc. By interpreting museum objects through this prism, a pan-European collection of material from all partner museums has been created and is on view on digital platform Throwaway. In addition to the collection, visitors can access video materials, an overview of events in the partner museums, blogs and podcasts, and recordings of the project's lecture series. An important part of participating in the Throwaway project was for each museum to evaluate its own functioning. We presented our previous experiences, which led to the museums being invited to participate in the project, and analysed our way of operating on the bases of sustainability; the way we produce exhibitions and programmes, the way our institutions operate, our approaches to the raising of public awareness and the integration of environmental themes in the museums' educational and pedagogical programmes, as well as the museums' involvement in the local community and our collaboration with various committed individuals. The paper presents the activism potential of the different approaches and practices captured in the part of the project named 'activist museum' that is used by different European museums, partners of the Throwaway project.

331

Keywords

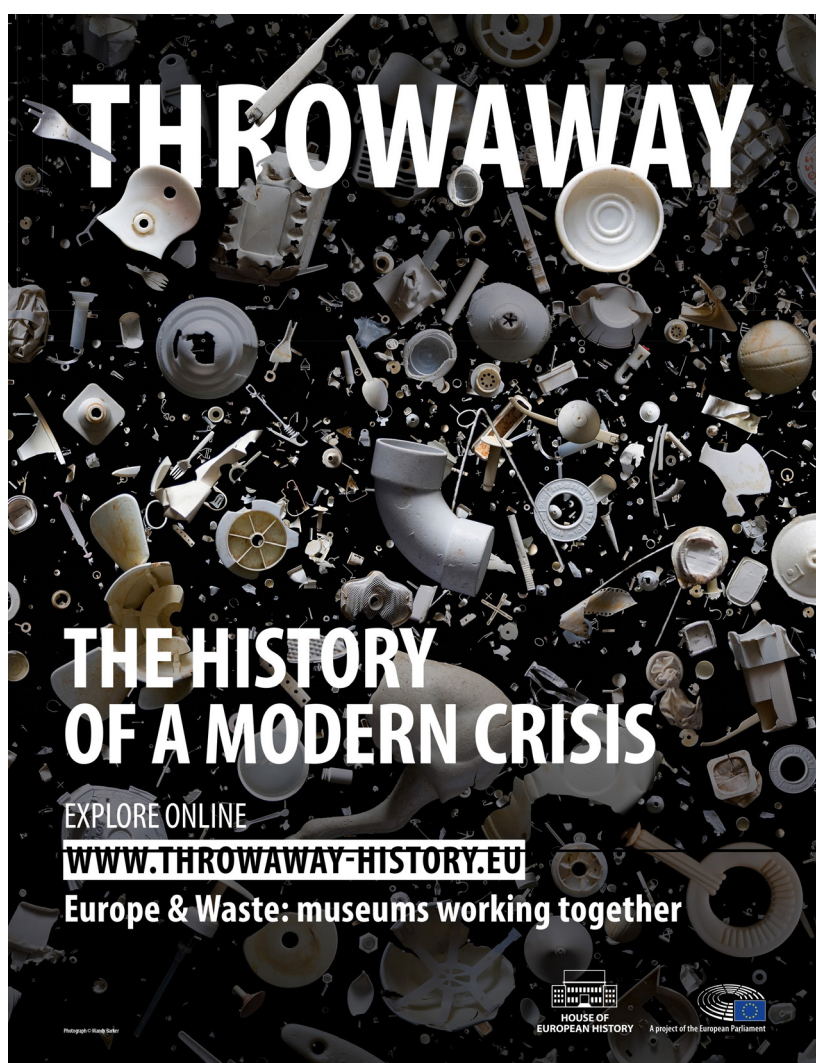
WASTE, SUSTAINABLE APPROACHES, EUROPEAN PROJECT, ACTIVISM

Projekt Throwaway, evropsko partnerstvo muzejev na temo odpadkov

Muzej novejšje zgodovine Celje se je leta 2021 pridružil evropskemu projektu z naslovom Throwaway: The history of a modern crisis, ki poteka pod okriljem Hiše evropske zgodovine iz Bruslja. V projekt je vključenih 10 muzejev iz vse Evrope, ki sodelujemo v izvedbi različnih aktivnosti. Nekatere med njimi potekajo v spletni obliki na za to zasnovani digitalni platformi throwaway-history.eu, druge pa izvajamo v muzejih in jih obiskujejo lokalni obiskovalci, a preko obveščanja in prenosa na digitalno platformo dosežejo tudi mednarodno javnost, ki spremlja projekt. Evropsko partnerstvo predstavlja le del projekta, ki ga sicer sestavljata še razstava, na ogled v Hiši evropske zgodovine v Bruslju in pa aktivnosti, ki so potekale ob njej. V okviru partnerstva smo zasnovali več segmentov aktivnosti, v slogu projekta poimenovanih 'bins' oziroma koši. Nastala je obsežna zbirka več kot 70 kosov muzejskega gradiva iz vseh sodelujočih muzejev, interpretiranega s stališča smeti, ponovne uporabe, okolja, aktivizma in podobnih gledišč, v katero smo partnerji prispevali fotografije in kratke opise predmetov iz naših zbirk. Zbirka je na ogled na omenjeni digitalni platformi, nekateri izmed predmetov pa tudi na razstavi v Bruslju in na občasnih razstavah v partnerskih muzejih, ki potekajo sočasno. Drugi segment se imenuje 'Zgodbe' in ga sestavljajo video zapisi, ki smo jih muzeji ustvarjali na teme, s katerimi se ukvarjamo in sodijo v tematski kontekst projekta. Gre za različne strokovne intervjuje, predstavitev muzejev, zbirk in posameznega gradiva, terensko delo in podobno. Ta segment tematsko polje poveže z ljudmi in vsebine predstavi skozi njihove poglede, dejavnosti in odnos, ki ga imajo do smeti, potrošništva, metanja stran ter različnih prask, s katerimi temu botrujejo. Zadnji skupni sklop, v katerem smo muzeji aktivno sodelovali, pa je združeval različne aktivnosti, ki so potekale v lokalnih okoljih. Trije partnerji smo izvedli tako imenovane 'urbane safarije', v okviru katerih smo raziskovali okolico muzeja na izbrano tematiko ter sodelovali v seriji predavanj strokovnjakov, ki so nastopili v muzejih in smo jih hkrati neposredno prenašali na digitalni platformi s simultanim prevajanjem v angleščino. Vsi omenjeni sklopi dejavnosti so tvorili del projekta, ki smo ga zasnovali in izvajali skupaj in je bil na ogled javnosti. Vendar pa so hkrati potekale še druge aktivnosti, namenjene raziskovanju tematike in sorodnih praks v drugih muzejih, spoznavanju partnerjev in okolja ter razmer, v katerih delujemo in naših vzgibov za sodelovanje v projektu, mreženju, deljenju izkušenj in nenazadnje tudi promociji različnih aktivnosti muzejev, ki niso bile predvidene kot del projekta, a so vseeno časovno in tematsko sovpadle z njim. Takšen je bil tudi

sklop poimenovan ‚Aktivistični muzej‘, v okviru katerega je Laia Puig i Espar Iz Hiše evropske zgodovine izvedla raziskavo, v kateri je sodelovalo pet muzejev, in sicer Volkskunde Museum Wien, Fundacija Museo Ettore Guatelli, Museum Europäischer Kulturen, Hiša evropske zgodovine in pa Muzej novejšje zgodovine Celje. Na podlagi obsežnih polstrukturiranih intervjujev s predstavniki iz sodelujočih muzejev je predstavila, kako muzeji v svoje delo vključujejo trajnostne prakse in tematike ter kako vidijo njihov aktivistični potencial. Svojo raziskavo je predstavila v prispevku z naslovom Reflecting, Sharing, Changing: Throwaway and Museum Activism, ki je izšel v zborniku Throwaway: The History of a Modern Crisis (2023). Iz njenih ugotovitev izhaja moja predstavitev praks, ki jih uporabljajo muzeji pri svojem delu in aktivnosti na temo trajnosti, ki sem jim dodala še nekatere primere od drugih partnerjev, ki niso sodelovali v raziskavi in sem se z njimi seznanili med diskusijami in predstavitvami na srečanjih v okviru projekta.

333

Plakat evropskega partnerstva Throwaway.

Trajnostne prakse muzejev v luči aktivizma

Pojma trajnosti in aktivističnega delovanja v muzejih pokrivata zelo širok spekter različnih področij, od vključevanja ranljivih skupin, omogočanja dostopnosti, spodbujanja družbenih sprememb, a se v prispevku osredotočam na vidik odnosa do okoljskih problematik, saj je bila to tema projekta. V sklopu ‚Aktivistični muzej‘ smo si zadali tri ključna vprašanja, na podlagi katerih smo razvijali cilje našega projekta, in sicer: Kako lahko muzeji pritegnemo obiskovalce in jih nagovorimo k temu, da se dejansko odzovejo na probleme, ki jih predstavimo skozi svoje delo oziroma muzejske razstave?, S katerimi metodami lahko povečamo učinek tega, kar delamo? ter Ali lahko od naših obiskovalcev pričakujemo spremembe v njihovem ravnanju ali razmišljanju, če tega ne storimo tudi sami v muzeju?

Pri iskanju odgovorov in hkrati načinov, kako izboljšati svoje načine dela, smo izhajali predvsem iz preteklih praks, ki smo jih muzeji pri svojem delu že uporabljali in so bile za večino partnerjev tudi razlog, da smo se priključili projektu. Vendar pa številni svojih pristopov do takrat nismo dojemali kot aktivističnih praks, zato smo morali nanje pogledati z druge perspektive.

Aktivistične pristope, ki jih muzeji uporabljajo pri svojem delu, je Puig i Espar (2023) razdelila na pristope, ki so usmerjeni navzven, torej k obiskovalcem muzejev, usmerjeni navznoter in zadevajo muzeje in njihove zaposlene, načine delovanja ter pa institucionalne, pod katere sodijo izvajanje dejavnosti, vključevanje v razne kampanje, gibanja in podobno. Muzeji pri svojem delu uporabljamo posamezne pristope ali pa kombiniramo različne, zato v nadaljevanju predstavljam dejavnosti muzejev, sodelujočih v projektu.

Volkskunde Museum Wien, Avstrija

Muzej je soorganizator re:pair festivala, posvečenega ponovni uporabi, recikliranju, in popravilom. V muzeju vsako leto pripravijo tematsko razstavo in pa vrsto delavnic in predavanj, pri čemer sodelujejo s širokim krogom različnih organizacij in strokovnjakov. Oktobra 2023 je v okviru otvoritve festivala potekala tudi predstavitev projekta Throwaway, ki smo se je udeležili predstavniki štirih partnerskih muzejev in občinstvo seznanili z našim sodelovanjem v projektu.

Ob 150. obletnici svetovne razstave na Dunaju, ki je bila na temo gojenja soje, so v muzeju pripravili manjšo razstavo skromnega gradiva iz svojih zbirk v povezavi s tem dogodkom, ki ga hranijo. Prav zaradi pomanjkanja zgodovinskega gradiva pa so ubrali še drug način in na spletu ter z delavnicami v muzeju zajeli še aspekt problematike gojenja soje s stališča monokultur, gensko spremenjenih semen in tako posegli na področje znanstvenih in družbenih polemik, ki jih želijo s tem vzpodbujati tudi v njihovem muzeju.

Dunajski muzej je tudi eden od glavnih gonilnih sil mreže Muzeji za prihodnost, ki povezuje različne muzeje in muzealce predvsem iz Avstrije in Nemčije, pa tudi

nekaterih drugih držav. Njihov namen je izvajanje pritiska na odločevalce k državi dogovorov pariškega podnebne dogovora in preko različnih koordiniranih akcij opozarjati na to, da podnebne spremembe ogrožajo tudi kulturno dediščino. Dunajski muzej je bil organizator proteste in je sodeloval pri številnih podnebnih štrajkih. Niso se jih le udeležili, temveč ob tem tudi razmišljali, kaj lahko ponudijo protestnikom, da nagovorijo njihove potrebe. Pri tem niso razmišljali, kako bi lahko muzej sodeloval in privabil obiskovalce v svojo ustanovo, na primer z razstavo, zbiranjem gradiva in podobno, ampak so se vprašali, kaj lahko muzej podnebnim protestnikom ponudi – odločili so se, da jim odprejo muzej zato, da so lahko tam uporabili sanitarije in pa dobili vodo in čaj. Kot pa opažajo sami, je gibanje zadnje leto v precejšnjem zatonu in mu manjka novih članov in konkretnih akcij.

Fundacija Museo Ettore Guatelli, Italija

Muzej zbirke predmetov zasebnega zbiratelja Ettoreja Guatellija predstavlja nasprotje od prevladujoče prakse, s katero smo se v projektu ukvarjali – metanja stran. Gre namreč za izredno obsežno muzejsko zbirko zbiratelja, ki je intenzivno zbiral in hranil različno gradivo, predvsem orodje in različne pripomočke, našel vsakemu predmetu določen namen in se veliko ukvarjal tudi s predelovanjem, popravili in iskanjem uporabnih funkcij predmetom. Dodatno pa v smislu aktivističnega ravnanja v muzejih v fundaciji Guatelli izpostavljajo tudi vidik skrbi za materialno gradivo in prakse ljudi nižjih družbenih slojev, ki so slabše prezentirani v muzejih in skozi njihovo gradivo prikazujejo vrednost in ustvarjalnost vsakdanjega življenja.

335

Museum Europäischer Kulturen, Nemčija

V Berlinu so v zadnjih letih pripravili dve razstavi, ki se tematsko ukvarjata tudi s problematiko odpadkov. Prva je bila razstava Fast fashion: Temna stran mode, na ogled med leti 2019 in 2021. Predstavitvi problematičnosti modne industrije, ki je eden od največjih onesnaževalcev okolja in proizvajalcev odpadkov, so skušali nadgraditi tako, da so vključili še potencialne rešitve. Na razstavi so dali prostor lokalnim proizvajalcem oblačil, predstavili koncept slow fashion in krožnega ravnanja z oblačili kot je ponovna uporaba ali predelava. S tem so hoteli spodbuditi obiskovalce k bolj družbeno in pa okoljsko vzdržnemu ravnanju.

Od oktobra 2023 dalje pa je na ogled razstava o menstruaciji z naslovom Läuft, ki med drugim naslavlja tudi vprašanje menstrualnih odpadkov. Raziskovanje te tematike so vključili tudi v projekt Throwaway in posneli več intervjujev, ki so na ogled na digitalni platformi.

Musée de la Vie wallonne, Belgija

Sočasno s potekom projekta je muzej iz Valonije pripravil razstavo »Garbage, the exhibition that sorts«, ki je nastala v sodelovanju z MUCEM - Muzejem evropskih civilizacij iz Marseilla. Obsežna razstava večplastno prikazuje, da odpadki s tem, ko jih odvržemo, ne nehajo obstajati, ampak jih najdemo praktično povsod, od oceanov do vesolja. Na domišljen način obravnava različna ekološka, družbena in gospodarska vprašanja, sama razstava pa je delo scenarista, ki je imel v mislih tudi krožnost in trajnost uporabe materialov.

Hiša evropske zgodovine, Belgija

Hiša evropske zgodovine se je v okviru projekta Throwaway lotila nečesa inovativnega v več pomenih. Za začetek že s samo tematiko – zgodovino odpadkov, hkrati pa so vzpostavili sodelovanje z lokalno skupnostjo, in sicer specifično ljudmi, ki so na tak ali drugačen način povezani s smetmi. V okviru raziskave so posneli 50 intervjujev s smetarji, aktivisti, popraviljenci, zbiralci in številnimi drugimi profili, ki so predstavljeni v zborniku, ki je izšel ob razstavi. Poleg tega pa so med raziskovanjem lastnih zbirk za namen projekta odkrili, da hranijo precej gradiva, ki je tako ali drugače povezano z okoljsko tematiko, na primer številni kosi, povezani z okoljskimi protesti. Med njimi je tudi oblačilo protestnice na okoljskem protestu, ki je narejeno iz odvrženih balonov, najdenih na belgijski obali, ki so prileteli iz Združenega kraljestva.

336

Oblačilo iz balonov (foto: Hiša evropske zgodovine).

Nacionalni etnografski muzej Varšava

Prizadevanja za bolj trajnostno delovanje so se v muzeju v Varšavi začela z ustanovitvijo tako imenovanega »green teama«, sestavljenega iz zaposlenih v muzeju, ki si na prostovoljni bazi prizadevajo vnašati spremembe v način dela in v muzej vpeljati bolj trajnostne prakse. Muzejsko dvorišče so ozelenili z visokimi gredami, spremenili nekatere navade pri svojem delu, povezane z ravnanjem z odpadki, porabo papirja, izdelkov za enkratno uporabo in podobno. Vendar se je tudi pri njih pokazala problematika, značilna za takšne aktivistične pristope v muzejih. V veliki meri so namreč odvisni od prizadevanj nekaj posameznikov, ki so gonilo delovanja ter zato tudi od volje, energije in zagona, ki pa ima vselej svojo dinamiko in nihanja. Z odhodi nekaterih zaposlenih iz muzeja, ki so sodelovali v njihovem »green teamu«, je ta vedno manj dejaven.

Drugo področje pa je njihova muzejska zbirka, v kateri hranijo zanimive predmete, povezane s predelavo ali ponovno uporabo in so nekatere izmed njih izpostavili na digitalni platformi in tudi razstavi v Bruslju.

Muzej novejšje zgodovine Celje

V našem muzeju smo se s temo odpadkov prvič ukvarjali že leta 2019, ko smo pripravili občasno razstavo Nevidno življenje odpadkov, zasnovano kot interaktivna inštalacija pred muzejsko zgradbo, ki je nagovarjala ljudi k zavedanju, da je ločevanje odpadkov v ustrezne zabojnike šele začetek njihove poti in k premisleku o tem, koliko odpadkov zavržejo ter kje ti pristanejo.

337

Interaktivna inštalacija pred Muzejem novejšje zgodovine Celje (foto: MnZC).

Sodelovanje v evropskem projektu pa nas je spodbudilo k temu, da sočasno s potekom projekta pripravimo razstavo tudi v našem muzeju. Tako smo maja 2023 odprli razstavo Stran pa ne bomo metal': O pogubnih navadah in boljših praksah, na kateri predstavljamo odnos naše družbe do stvari. Razstava se osredotoča na človeške prakse, navade, ravnanja in vrednotenja, ki so povezana s tem, kako ravnamo s svojimi stvarmi, ki vse prehitro pristanejo med smetmi, a tudi s tem, kakšne rešitve iščejo posamezniki in skupnosti, ki skušajo živeti bolj trajnostno in kakovostno. Razstava je tudi izdelana tako, da je kar najmanj potratna, tako da smo pri postavitvi uporabljali zgolj materiale, ki smo jih imeli že na voljo v muzeju. Upoštevali čim manjšo porabo pri tisku, uporabljali recikliran papir, ki smo ga pritrdili na kartonaste panoje od pretekle razstave, za montažo pa uporabljali pretežno žeblice, risalne žebličke, vrvmi in podobno. Razstavno pohištvo je izdelano iz ostankov lesa in eksponatov od preteklih razstav. Tekom postavljanja smo skrbno zbirali vse odpadke, ki so pri montaži nastali, in jih tudi dali na ogled na sami razstavi, kar je bila za ekipo še dodatna motivacija, da je ta kup čim manjši.

Zaključek

V zadnjih letih postaja trajnost ena glavnih agend muzejev in pri tem ne rabimo iskati navodil in idej le iz teorije ali konferenc na to temo, temveč se lahko ozremo po drugih muzejih, kjer najdemo številne primere, od koder lahko črpamo navdih za naše delovanje. Medsebojno spoznavanje in deljenje izkušenj je bilo tudi pomemben del projekta Throwaway, kjer smo imeli možnost spoznati različne primere ter razpravljati, kako se obnesejo in kakšen je njihov učinek ter si zastavili določene cilje. Nekatere od njih smo že tekom projekta tudi implementirali, na primer na razstavi Stran pa ne bomo metal' v Muzeju novejše zgodovine Celje.

Na podlagi konkretnih izkušenj in skupnih diskusij smo prišli do zaključkov, kaj prepoznavamo kot pomembne premike v smeri bolj trajnostnega delovanja muzejev. Med njimi smo izpostavili tri:

- Podaljšati čas odprtja posameznih razstav.
- Zmanjševanje produkcije razstav in programov.
- Posluževanje recikliranja, ponovne uporabe in koncepta krožnosti materialov.

Ravno diskusije okoli teh ključnih vprašanj so bile izredno pomemben del sodelovanja v projektu. Preko spoznavanja, kaj počnejo na tem področju drugi muzeji in kakšne učinke svojega dela prepoznavajo pri obiskovalcih, smo dobili najbolj konkretne odgovore in tudi ideje, kaj lahko v prihodnje vključimo v svoj način dela, da bomo bolj neposredno nagovarjali teme trajnostnega delovanja in pa podnebnih sprememb.

Spremembe, ki jih bomo naredili pri svojem delu in jih je navdihnilo sodelovanje v projektu, so nekaj, kar je nenazadnje mnogo bolj konkretno in pa dostopno kot sama digitalna platforma in se bodo zagotovo razvijale še po zaključku projekta.

Literatura in viri

PUIG I ESPAR, Laia: Reflection, sharing, changing: Throwaway and museum activism. V: Christine Dupont, Stephanie Goncalves in Emma Teworte (ur.), *Throwaway: The History of a Modern Crisis*. Bruselj: House of European History, 2023, 228-241.

Summary

This article presents the European project Throwaway, which is run under the auspices of the House of European History in Brussels and in which the Museum of Recent History Celje is one of the 10 project partners. In the frame of a project the digital platform has been created, where museum objects, videos and activities can be viewed. In this paper, the author focuses on a segment of the project that focused on the previous and current practices, methods and exhibitions of some of the museums participating in the project on the themes of waste, sustainable practices and the environment. It presents the different museums and their concrete activities in terms of the activist potential that museums have in this field. Finally, it outlines some of the objectives that the museums in the European partnership have identified as key to making their institutions more sustainable.

Polona Rigler Grm, muzejska svetovalka,
Rokodelski center Ribnica – OE Muzej Ribnica,
polona.rigler@rc-ribnica.si

Avdiovizualno dokumentiranje v Muzeju Ribnica

Audiovisual documentation at the Museum of Ribnica

343

Izvleček

Muzej Ribnica hrani kar nekaj enot avdiovizualnega gradiva. V svojem arhivu hranimo filme, zvočne zgodbe, posnetke intervjujev, pogovore. Tovrstne vsebine se nanašajo na dediščino Ribniške doline, Sodražice in Loškega Potoka. Zapise hranimo v DVD formatu, na kasetah VHS, diskih in serverju. Med filmi so zapisi o suhorobarstvu, lončarstvu, krošnjarstvu, kulinariki, petju in delavno kmečkih šegah. Med zvočnimi zgodbami je subtilno umeščen tudi ribniški humor, med intervjuji in pogovori pa so posnete in zapisane zgodbe suhorobarjev, lončarjev, krošnjarjev, delavcev, kmetov in gospodinj. Čaka nas še obdelava gradiva v muzejski dokumentaciji Galis, zato naše avdiovizualije še niso muzealije.

Področje avdiovizualnega je dokaj novo v muzejski stroki in neurejeno ter polno različnih dilem, kar pogosto sproža zelo različna temeljna vprašanja, kako naprej (D. Skrt 2016, str. 1).

Ključne besede

DIGITALIZACIJA, AVDIOVIZUALNO, ELEKTRONSKI MEDIJI, ROČNO KMEČKO DELO, ROKODELSTVO, KROŠNJARSTVO, RIBNICA

Abstract

The Museum of Ribnica keeps quite a few units of audiovisual material. The museum's archives house films, audio stories, recordings of interviews and conversations. This type of content relates to the heritage of the Ribnica Valley, Sodražica and Loški Potok. Archival audiovisual material is stored in DVD format, on VHS tapes, discs and on the server. The films include video recordings of woodenware making, pottery, pack peddling, cuisine, singing and farming-related customs. Among other things, the audio stories subtly illustrate the wit and humour characteristic of the Ribnica Valley, and the interviews and conversations feature the stories of woodenware makers, potters, pack peddlers, workers, farmers and housewives. The audiovisual materials have yet to be processed in the Galis museum documentation system, which means that they are not yet museum objects.

The audiovisual field is fairly new in the museum profession. It lacks organisation and is full of various dilemmas, which often raises different fundamental questions about how to proceed (D. Skrt 2016, p. 1).

Keywords

DIGITISATION, AUDIOVISUAL, ELECTRONIC MEDIA, MANUAL FARM LABOUR, HANDICRAFTS, PACK PEDDLING, RIBNICA

V Muzeju Ribnica se med drugim ukvarjamo tudi z nesnovno kulturno dediščino. Izpostavljamo avdiovizualno dokumentiranje, ki je značilna metoda etnološke in antropološke znanstvene vede. Pri tovrstnem načinu proučevanja se ukvarjamo z razmerji med ljudmi in njihovim načinom življenja. Ohranjanje in predstavljanje vsebin avdiovizualno poteka s pomočjo različnih klasičnih medijev, kot so pogovori, fotografije, dokumenti, film, glasba in tudi preko elektronskih medijev, kot so Facebook, spletna stran, YouTube, QR kode, televizija.

Dokumentiranje in ilustriranje nesnovne kulturne dediščine ni novost. Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine je leta 2003 poskrbela za metodologijo avdiovizualnega dokumentiranja nesnovne kulturne dediščine, ki je formalno najmlajša med vsemi kategorijami kulturne dediščine in tudi najbolj živa (Š. Spanžel 2012, str. 9). Njen obstoj je najbolj odvisen od ljudi, ki so njeni nosilci in jo iz roda v rod prenašajo kot del svoje lastne kulture. Načini njenega ohranjanja so drugačni, bolj osebni in še bolj participativni, povezani z vsakim posameznikom. Enako velja tudi za njeno dokumentiranje, enega temeljnih ukrepov za ohranjanje, razvoj in predstavljanje, zato njeno dokumentiranje in predstavljanje izražamo tudi avdiovizualno. Hkrati pa digitalizacija in nove tehnologije zagotavljajo nove priložnosti za zavarovanje ter povečujejo dostopnost nesnovne kulturne dediščine in njene rabe (N. Valentič Furlan 2015, str. 108).

Naše stoletje poudarja vizualnost. V prejšnjem stoletju je veljalo, da tisti ali tisto, kar ni zapisano v dokumentih, ne obstaja. Nova doba uveljavlja nove medije in njihovo vodilno vlogo. Kako občutljiva je njihova naloga in kaj vse je pri beleženju dinamične nesnovnosti, ambienta, vedenja, vzdušja, čustvovanja in reakcij ljudi treba zajeti, delno poskušamo osvetliti tudi s tem prispevkom. Verjamemo, da je za splošno javnost ta način ohranjanja in predstavljanja zanimiv, saj so elektronski mediji pomembno sredstvo sporazumevanja med nosilci, gledalci in poslušalci.

Dediščinske vsebine, oplemenitene z metodami in etiko avdiovizualne komunikacije, imajo velik pričevalni pomen za ljudi (N. Valentič Furlan 2015, str. 108). Vsi strokovno vpleteni v vsebine se dobro zavedamo, da z načini zaznavanja in procesiranja informacij nagovarjamo različne tipe obiskovalcev, tako vizualne, avditivne, kinestetične, olfaktorične in digitalne, ki se najbolje učijo z branjem in procesiranjem množice podatkov. Z avdiovizualnimi projekti skušamo povezati medijske kanale in posredovati med pripadniki »besedilne«, »vizualne« in »avdio« skupnosti ter izboljšati njihovo medsebojno razumevanje.

Projekt snemanja suhorobarskih panog

Z večletnim projektom snemanja suhorobarskih panog smo ohranili in predstavili panoge suhorobarstva. Dokumentirali in predstavili smo žličarstvo, orodjarstvo, zobotrebčarstvo, podnarstvo, obodarstvo, rešetarstvo, posodarstvo, pletarstvo, strugarstvo in ročno mizarstvo. Panoge so ključno zaznamovale razvoj krošnjarstva, oblikovale identiteto prostora, ljudi in njihov način življenja.

347

Snemanje izdelave podna za sito na statvah (foto: Polona Rigler Grm, 2003).

Glede na to, da nekateri postopki izdelovanja pri posameznih panogah izumirajo, da se drugi porajajo na novo in da je ogrožen obstoj panog, kjer je možno samo ročno izdelovanje, je bilo prav, da smo zabeležili in ohranili tovrstno rokodelstvo tudi avdiovizualno. Ključni cilj je bil s kamero zabeležiti vse postopke dela, ki so se razvili skozi čas, to se pravi od ročnega pa do strojnega dela. Ob snemanju smo na terenu vzpostavili stik z rokodelci, ki že več rodov iz preteklosti v sedanost nadaljujejo s suhorobarsko tradicijo in bogatijo narodovo identiteto v prihodnost. Ob postopkih in tehnologiji dela smo predstavili tudi delovno orodje. S tem zapisom ni ohranjena zgolj materialna dediščina, ampak tudi živa dediščina, saj so izdelovalci različnih izdelkov ob delu pripovedovali tudi zgodbe življenja, ki se je odvijalo ob delu.

Ohranjeno je tudi narečje, ki se nenehno spreminja, saj vemo, da je jezik živ organizem. Tovrsten zapis muzeju, ljudem, morebitnim novim uporabnikom in izdelovalcem omogoča kakršno koli uporabo za nadaljevanje in razvoj postopkov, raziskovanje, interpretiranje in promocijo. Rešetarstvo je tista panoga domače obrti, ki je zaradi svoje množičnosti v izdelovanju, prodaji in ne nazadnje svojevrstni trgovini – krošnjarstvu Ribnico in Slovenijo ponesla v svet. Osnovna izdelka obod in rešeto še danes ostajata v zavesti naroda. Zaradi teh osnovnih izdelkov, izdelave in prodaje se je razvil specifičen način življenja, specifična materialna, duhovna in socialna kultura dela naroda, ki bogati dediščino posameznika, kraja, naroda in širši evropski prostor.

Vse arhivsko gradivo lahko muzej kadar koli uporabi pri svojem delu, prenovi in dopolnjevanju razstav, izobraževalnih programih in raziskovanju. S tovrstno dokumentacijo suhorobarskih postopkov vstopamo v evropski prostor, ki daje zelo velik poudarek temeljitemu in vsestranskemu dokumentiranju rokodelskih dejavnosti.

Projekt Poljane

Projekt se je izvajal med leti 2009 in 2018 v sodelovanju Muzeja Ribnica in Turističnega društva Grmada. Organizirali smo aktivno delovno skupino, ki je sodelovala pri raziskovanju, naredili 14 intervjujev, zbrali fotografsko in dokumentacijsko gradivo. Dokumentarno in avdiovizualno smo zabeležili delovne šege žetve, mlatve in čiščenja pšenice ter ličkanja koruze. Kratki filmčki so bili na ogled na razstavi, dosegljivi pa so na portalu YouTube in spletni strani Muzeja.

348

Žetev pšenice na Velikih Poljanah (foto: Polona Rigler Grm, 2017).

Razstavne vsebine in vsebine publikacije z naslovom *Moja vas*, njen podedovani obraz so razdeljene na več sklopov, in sicer povezovalne elemente, preživetvene strategije, družino Gregorič, avdiovizualne predstavitve delovnih šeg z glavnim naslovom *Tako se je živelo*, intervjuje in predmete. Vsak sklop je sestavljen iz strokovnih besedil, citatov intervjujev, fotografij, dokumentov, predmetov. Preživetvene strategije Poljancev določajo kmetijstvo, obrt, trgovina, izseljenstvo, medsebojna pomoč, druženje, infrastruktura, komunikacije, zaposlovanja doma in v tujini, združništvo in povezovalni elementi: šola, cerkev in družina Kosler.

Obravnavan je mali človek na mikro ravni, ki predstavlja delček mozaika širšega, narodovega, globalnega. Razvoj in napredek posameznika, družine in kraja izvirajo iz pridnosti, prodaje, iznajdljivosti, različnih znanj, izobraženosti, odprtosti in poznavanja sveta.

Projekt ob 520- obletnici krošnjarskega patenta

23. oktobra 2012 je minilo 520 let od podpisa privilegija cesarja Friderika III., imenovanega krošnjarski patent. S tem privilegijem je bilo prebivalcem kočevskega in ribniškega območja omogočeno prodajati brez davka vse, kar so sami izdelali ali pridelali doma. S patentom so kraji ribniško-kočevskega območja dobili pogoje za razvoj različnih oblik krošnjarjenja, najbolj znani so zagotovo prodajalci suhe robe, znani pod imenom zdomarji oziroma krošnjarji, ki so se ohranili tako rekoč do danes. Pri projektu smo sodelovali s številnimi strokovnimi institucijami: Slovenskim etnografskim muzejem, Muzejem novejšje zgodovine Celje, Muzejem novejšje zgodovine Slovenije, Pokrajinskim muzejem Murska Sobota, Pokrajinskim muzejem Kočevje, Knjižnico Miklova hiša, ZRC SAZU – Inštitutom za slovensko narodopisje, Moderno galerijo, Umetnostno galerijo Maribor, Posavskim muzejem Brežice, Muzejem na prostem Rogatec in Slovenskim društvom Sava iz Beograda. Zbrali smo veliko dragocenega muzejskega gradiva in informacij o različnem gradivu, ki ga hranijo na temo Ribničanov – zdomarjev.

349

Projekt je bil sestavljen iz naslednjih sklopov:

- Snemanje in realizacija filma *Sita in rešeta mojstra Debeljaka* – sodelovanje s Slovenskim društvom Sava iz Beograda.
- Razstava *Križem svajt so se podala pa sujo ruobo ponujala: pregled ribniškega krošnjarjenja od patenta 1492 do danes* – pregledna razstava o zgodovini krošnjarstva na Kočevskem s poudarkom na ribniškem krošnjarstvu s suho robo in lončenino.

- Multimedijske vsebine:
 - dokumentarna pripoved Metke Klun, potomke krošnjarske družine Prijatelj z Vinic, ki je predstavila različne vidike življenja krošnjarske družine,
 - intervju s še delujočim krošnjarjem v Avstriji, gospodom Janezom Ambrožičem,
 - izbor pesmi, vezanih na krošnjarsko tematiko.
- Katalog (slovensko-angleški) z osmimi strokovnimi prispevki različnih avtorjev, kjer je predstavljeno krošnjarstvo z različnih zornih kotov. Katalog vsebuje tudi dokumentirano fotografsko gradivo o krošnjarstvu, ki ga hranijo Muzej Ribnica in drugi slovenski muzeji.

Razstava o krošnjarstvu (foto: Daniel Vincek, 2012).

Avdiovizualne vsebine so dostopne na stalni razstavi Suhorobarstvo in lončarstvo in na spletni strani Muzeja Ribnica.

Projekt avdio-video dokumentiranja nesnovne dediščine

V letu 2022 smo avdiovizualno dokumentirali petje v Slemenih, v letih 2020, 2021 in 2022 pa tudi del življenja lončarjev. Petje v Slemenih smo raziskali in posneli s pevci v Slemenih, z Glasbenonarodopisnim inštitutom in zavodom

SAETA in mojstrom zvoka Boštjanom Perovškom, del življenja lončarjev pa smo s kamero zabeležili s snemalnim studiom Produkcija FOS, zavodom SAETA, mojstrom zvoka Boštjanom Perovškom, dolenjevaškimi lončarji, gospodinjami in ljudskimi pevci.

V Slemenih je petje vkopano v skoraj vsak hišni prag. Tako kot povsod drugod se je pelo ob raznih šegah, včasih pa se je iz kakšne hiše naključno zaslišalo petje in kmalu so se mu pridružili še iz sosednjih hiš.

351

Snemanje ljudskih pevk pri Kaplanovih na Grabnu (foto: Polona Rigler Grm, 2022).

V Dolenji vasi smo dokumentarno posneli postopke in načine izdelovanja lončenine, pripravo in postrežbo nekaterih starih jedi ter petje, vezano na življenje in delo lončarjev.

Lončarstvo Bojc v Dolenji vasi (foto: Polona Rigler Grm, 2020).

Naredili smo kratke filmčke o kulinariki, petju in lončarstvu. Posebej naj izpostavim še dokumentarni film *Med lončarji*, narejen skupaj z lončarji, dolenjevaškimi gospodinjami in ljudskimi pevci. Vsebine so dosegljive na spletni strani muzeja Ribnica in na razstavi *Suhorobarstvo in lončarstvo*.

Projekt prenove stalne razstave Suha roba in lončarstvo

Razstava Suha roba in lončarstvo je bila prva razstava ribniškega muzeja. Prvič je bila postavljena leta 1961, nazadnje prenovljena leta 2001. V letu 2021 je muzej praznoval 60 let od svoje prve postavitve in v ta namen smo v letih 2020, 2021 in 2022 izvedli celotno prenovo razstave. V letu 2020 smo izvedli virtualno razstavo, ki je predstavljena na spletu in je tudi del stalne postavitve. V letu 2021 je bila izvedena fizična in vsebinska prenova z menjavo lokacije iz gradu v Rokodelski center, v letu 2022 pa končna izvedba in postavitve, izdana sta bila tudi fizični in e-katalog razstave. Gre za predstavitev nacionalne vsebine, ki je kot takšna edinstvena v slovenskem prostoru in predstavlja osnovno dejavnost, ki je zaznamovala ribniški, slovenski, evropski in mednarodni prostor v preteklosti in tudi še danes.

V prvi fazi prenove stalne razstave suha roba in lončarstvo smo realizirali pomemben del virtualnih vsebin, ki so umeščene tudi v fizično prenovo v 2. fazi.

Vse digitalne vsebine so konec leta 2020 zaživele na ekranu, ki je za javnost dostopen v Rokodelskem centru in tudi na spletni strani muzeja. Zastavili smo štiri tematske sklope prenove. Vsebina prostora glina ima sedem tem, les šest tem, prodaja štiri teme in Dežela suhe robe in lončarstva eno temo. Poleg tega so virtualno predstavljeni tudi krajši filmčki s postopki izdelovanja, spomini na očeta krošnjarja Janeza Prijatelja, sestavljanje krošnje, interaktivni zemljevidi (reliefne in kamninske značilnosti območja, gozdnatost območja, geološka podlaga ilovnatih tal in grafična obdelava Troštovega zemljevida suhe robe in lončarstva).

Vse vsebinske sklope in besedila smo pripravili zaposleni, interpretacijo besedil je naredil Marko Slapnik iz podjetja Natur-Etno Alp. Kreativna tovarna je naredila renderiranje prostora, pripravila umestitev renderja prostora v sprehod VR (360 stopinj) s klikabilnimi točkami s podrobnejšim opisom predmeta, galerijo in videom, tudi dostopno preko spleta.

353

Virtualna razstava Suha roba in lončarstvo (foto: Žiga Lovšin, 2020).

Vsebinska prenova fizične postavitve razstave z naslovom Suhorobarstvo in lončarstvo je bila zasnovana ob predlogih muzejskih kustosov in zunanjih strokovnih sodelavcev. Rezultati izvedenih aktivnosti projekta so plod medinstitucionalnega sodelovanja Muzeja Ribnica z Oddelkom za lesarstvo Biotehniške fakultete, Univerze v Ljubljani, Gozdarskim inštitutom Slovenije, Geološkim zavodom Slovenije, Geografskim inštitutom Antona Melika ZRC SAZU, podjetjem Natur-Etno Alp, Kreativno tovarno, podjetjem Mašera Mahnič arhitekti in podjetjem RPS.

Razstava SUHOROBARSTVO & LONČARSTVO (foto: Daniel Vincek, 2022).

354

Vsebine zaokrožajo in dopolnjujejo večstoletno zgodbo ribniškega rokodelstva, ki pušča neizbrisen pečat v ljudskem spominu, ne samo v kraju, ampak tudi širše. Zaposleni smo pripravili scenarij, vsebine, izbor predmetov in fotografij, filme/slike. Zaradi manka avdiovizualnih vsebin na temo lončarstva smo te vsebine zabeležili tudi s kamero, jih arhivsko dokumentirali in pripravili 10 filmčkov/slik in 2 zvočni zgodbi.

Arhitekti so pripravili 3D izris razstavnega prostora, ki je vsebinsko razdeljen na naslednje sklope: celostna grafična podoba, vstop v svet narave, les in glina, na obisku pri ribniških rokodelcih: ambientalna postavitve – hiša kot delovno-bivalni prostor suhorobarjev in lončarjev, krošnjarski patent, potrdilne listine in načini krošnjarenja, ribniško krošnjarstvo in prodaja, otroški kotiček in oblikovanje dveh likov – Leska in Glinka, ki otrokom približata vsebino razstave v obliki stripa, prehod iz preteklosti v prihodnost.

V razstavo je vključena preko zvočnih posnetkov tudi nesnovna dediščina, npr. Bajka o nastanku Ribnice, ribniške anekdote, tudi ribniški humor je na subtilen način preko zvočnih zgodb s QR kodami umeščen na razstavo. Preko QR kod so predstavljene naslednje zgodbe: Stara ribniška navada je bila, Opekarna, Šam z Ribnice Urban, Pečarstvo, Ožaga, Kako je Ribničan pri spovedi dobil odvezo?, Ribniška, Ribniški procent. Zvočna zgodba o lesu in glini, katerih vonj

je prežemal suhorobarske in lončarske domove, je predstavljena v hiši, ki je bila nekoč glavni delovno-bivalni prostor. Zgodbe so pripovedovali profesionalni in narečni govorci. Največ zgodb pripoveduje ribniški interpret Medard Pucelj, zgodbo o ožagi pripoveduje lončar Janez Bojc. Vse zgodbe je posnel zavod SAETA z Boštjanom Perovškom na čelu. Predstavitev vsebin je zasnovana za različne socialne in starostne skupine na različnih interpretacijskih ravneh (analogno in digitalno). Zasnova je prilagojena tudi ranljivim skupinam.

Zaključek

Dokumentiranje nesnovne kulturne dediščine v Muzeju Ribnica izvajamo med drugim tudi s projekti e-dediščine in digitalizacije. Prispevek osvetljuje avdiovizualno dokumentiranje nesnovne kulturne dediščine. Digitalizacija in nove tehnologije zagotavljajo nove priložnosti za varovanje ter povečujejo njeno dostopnost in rabo. Kako občutljiva je njihova naloga in kaj vse je pri beleženju dinamične nesnovnosti, ambienta, vedenja, vzdušja, čustvovanja in reakcij ljudi treba zajeti, v Muzeju Ribnica osvetljujemo z naslednjimi projekti: avdiovizualno dokumentiranje ročnega kmečkega dela na Poljanah, petje v Slemenih, video in interaktivna predstavitev suhorobarstva in krošnjarstva, postopki izdelovanja suhe robe, življenje in delo lončarjev v Dolenji vasi. Tak način ohranjanja in predstavljanja je za splošno javnost zanimiv, saj so elektronski mediji pomembno sredstvo sporazumevanja med nosilci, gledalci in poslušalci. Vključevanje sodobnih tehnologij z nadgradnjo dela na področju digitalizacije uspešno povezuje nosilce dediščine, lokalno okolje in javnost ter omogoča trajnostni razvoj med nosilci identitete, muzejem in dediščino. Tovrstne predstavitve vsebin javnosti in njihovo ohranjanje prispevajo k popularizaciji in predstavljajo trajnostno komponento muzeološkega dela. Digitalizirane vsebine so javnosti predstavljene preko različnih elektronskih medijev: Facebooka, spletnega portala YouTube, QR kod, ekranov, vključenih na razstave, spletne strani Muzeja Ribnica in televizije Rkanal+.

Literatura in viri

SKRT, Darja: Predgovor. V: Darja Skrt (ur.), *Muzeji in avdiovizualno: e-zbornik*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2016, 3–5; [http://www.sms-muzeji.si/ckfinder/userfiles/files/E-zbornik%20PDF%20za%20objavo\(2\).pdf](http://www.sms-muzeji.si/ckfinder/userfiles/files/E-zbornik%20PDF%20za%20objavo(2).pdf), 15. 11. 2023.

SPANŽEL, Špela: Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine. V: Anja Jerin, mag. Adela Pukl in dr. Nena Židov (ur.), *Priročnik o nesnovni kulturni dediščini*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2012, 9–13; https://www.etno-muzej.si/files/prirocnik_o_nesnovni_kulturni_dediscini.pdf, 15. 11. 2023.

VALENTINČIČ FURLAN, Nadja (ur.): *Dokumentiranje in predstavljanje nesnovne kulturne dediščine s filmom = Documenting and presenting intangible cultural heritage on film*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2015.

ZVKD-1 – Zakon o varstvu kulturne dediščine, *Uradni list RS* 16, 15. 2. 2008.

Summary

The Museum of Ribnica documents intangible cultural heritage through, inter alia, e-heritage and digitisation projects. The paper sheds light on audiovisual documentation of intangible cultural heritage. Digitisation and modern technologies provide new opportunities for safeguarding heritage and increasing its accessibility and use. The museum provides insight into the sensitive nature of this task and into everything that needs to be captured when documenting the dynamic intangibility, setting, behaviour, atmosphere, people's emotions and reactions with the following projects: audiovisual documentation of manual farm labour in Poljane, singing in Slemenca, a video and interactive presentation of woodenware making and pack peddling, woodenware-making methods, and life and work of the potters in Dolenja vas. This preservation and presentation method is interesting for the general public, as electronic media are an important means of communication between heritage bearers, viewers and listeners. The integration of modern technologies by upgrading work in the field of digitisation brings together heritage bearers, the local environment and the public, thus enabling sustainable development that involves identity holders, the museum and heritage. This kind of content presentation and preservation contributes to popularisation and represents a sustainable component of museological work.

357

Digitised content is presented to the public by means of various electronic media: Facebook, YouTube, QR codes, exhibition screens, the Museum of Ribnica website and the Rkanal+ TV station.

dr. Kaja Širok, muzejska svetnica, docentka
za novejšo zgodovino, Fakulteta za humanistiko
(UNG), sirokkaja@gmail.com

Izzivi ali preizkušnje?

**Trajnostna vloga
muzejev v družbi in
njihov pomen v novi
muzejski definiciji**

359

***Challenges or new
actions?***

***The sustainable role of
museums in society and
their importance in the
new museum definition***

Izvleček

Vprašanje trajnostnega razvoja je za muzeje postala pomembna referenčna točka, in sicer v zavedanju, da mora vsaka ustanova spodbujati trajnostne prakse in prispevati k skrbi za naš planet. Prakse vrednotenja, ohranjanja in upravljanja kulturne dediščine so se v zadnjih desetletjih spremenile, predvsem zaradi zahtev in pobud po demokratizaciji muzejev, restitucijskih zahtevkov, zavedanja o uresničevanju globalnih ciljev trajnostnega razvoja. Z namenom vključevanja trajnostih tem v svoje delovanje muzeji odpirajo nove tematike delovanja in s pomočjo digitalizacije gradiva v skupnosti ohranjajo tradicijo in znanje, ozaveščajo o vprašanju trajnostnega razvoja v luči družbene in okoljske odgovornosti, izobražujejo o pestrosti in raznolikosti kulturne dediščine ter s tem vplivajo na boljšo kakovost življenjskega okolja in dialog med različnimi kulturami. Tako kot je globalna implementacija nove muzejske definicije kolektivno delo, je tudi uspešna integracija ciljev trajnostnega razvoja naša kolektivna odgovornost.

Ključne besede

MUZEJI, CILJI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA, ICOM, KULTURNA DEDIŠČINA

Abstract

The theme of sustainable development has become an important point of reference for museums, aware that every institution must promote sustainable development practices and contribute to the care of our planet. The practices of valuation, preservation and management of cultural heritage have changed in recent decades, especially regarding the demands and initiatives for the democratization of museums, restitution claims and awareness of the implementation of the global Sustainable Development Goals. With the aim of incorporating sustainability issues into their activities, museums are exploring new themes and preserving traditions and knowledge in the community through the digitization of materials, raising awareness of the issue of sustainable development in the light of social and environmental responsibility. They also educate about the diversity and richness of cultural heritage, promote a better living environment and dialog between different cultures. Just as the global implementation of the new museum definition is a collective effort, the successful integration of the Sustainable Development Goals is our collective responsibility.

Keyword

MUSEUMS, SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS, ICOM, CULTURAL

24. avgusta 2022 so predstavniki nacionalnih in mednarodnih komitejev ICOM na izredni generalni skupščini ICOM v Pragi izglasovali sprejetje nove muzejske definicije. 92 % predstavnikov vseh komitejev je potrdilo nov predlog in prvič so besede »dostopnost«, »inkluzivnost«, »trajnost« in »etika« postale del muzejske definicije. Večletna prizadevanja za spremembo petdeset let stare definicije so med letoma 2014 in 2022 razburkala muzejsko stroko in po kongresu v Kjotu povzročila resno krizo v menedžmentu ICOM. Stara definicija, ki je petdeset let odražala poslanstvo muzejev in njihovo delo glede na pretekla geopolitična razmerja moči, je postala odvečna, vendar nova ni zadovoljila javnosti. Potrjene muzejske definicije namreč niso sprejele vse države z enakimi navdušenjem. Kot odraz družbenih sprememb je sicer ponudila odgovor na namen, delo in potrebe muzejev danes, a žal se z njeno vsebino niso strinjali vsi deležniki in ne odločevalci kulturnih politik. Vse kaže, da je bil osemletni proces participativnega oblikovanja nove definicije lažji izziv kot njena realna implementacija na strani ustanoviteljev muzejev, kulturnih odločevalcev in zaposlenih v muzejih.

Kljub rednemu poudarjanju, da je poslanstvo muzejev delovanje v korist družbe, da morajo biti dostopni in vključujoči ter da morajo skrbeti za ohranjanje kulturne dediščine in njenega vrednotenja, žal to še zdaleč ni realna slika stanja. Večajo se politični pritiski na muzeje, vprašanja restitucije postajajo diplomatski zapleti, v vojnah in bombnih napadih se ciljno uničuje dediščina drugih skupnosti, muzejski strokovnjaki po vsem svetu se spoprijemajo z etičnimi izzivi o enakopravnosti dela, dekolonizacijo zbirk in z razumevanjem vloge muzejskega dela danes. Kako razumeti nove izzive v muzeologiji, drugačne pristope dela in vključevanja ranljivih skupin? Kako lahko muzejska skupnost razvija standarde in podpira svoje člane pri spoprijemanju z novimi izzivi?

Muzeji po svoji funkciji in delu niso nevtralni, nasprotno, saj morajo za svoja dejanja in načine delovanja tudi javno odgovarjati. O tem, da delo v muzejih razumemo skozi prizme lastnih prepričanj, vrednot in vzgoje, obstaja veliko strokovne literature, a kljub temu velja poudariti, da se ob opravljanju svojega dela premalo ukvarjamo z lastnimi percepcijami in omejitvami razumevanja zbirk, ki jih preučujemo. Prakse vrednotenja, ohranjanja in upravljanja kulturne dediščine so se v zadnjih desetletjih spremenile, predvsem glede na zahteve in pobude po demokratizaciji muzejev, vprašanjih restitucije, ozaveščanju o vprašanju trajnostnega razvoja v luči družbene ter okoljske odgovornosti. Ravno koncept »trajnostne dediščine« opozarja na načela ohranjanja za prihodnje rodove ter poudarja pomen varovanja in vrednotenja kulturne dediščine v zagotavljanju priznavanja in spoštovanja tradicij (in

narativ) različnih skupnosti. Trajnostni elementi ohranjanja dediščine temeljijo na spodbujanju socialne vključenosti, multidisciplinarnih raziskavah in na inovativnih pristopih, ki vključujejo vladne in lokalne skupnosti ter strokovnjake iz nevladnega sektorja. A koliko smo resnično dovzetni za implementacijo trajnostnega upravljanja dediščine? Ali to razumemo kot preizkušnjo ali izziv, s čimer se bodo ukvarjale naslednje generacije muzealcev? Družbeni pomen in vloga muzejev se spreminjata ter tako tudi odražata razvoj družbe, njenih vrednot, prepričanj in razumevanja nacionalnih kulturnih politik. Strategije dela muzejev in mednarodno sodelovaje, publikacije in razstavni projekti predstavljajo odgovore na vprašanja skupnosti ter njene potrebe, da razume družbene pojave in spozna svojo preteklost. Čeprav so bili muzeji tradicionalno obravnavani kot ustanove, ki hranijo in razstavljajo artefakte ter umetniška dela v korist znanosti in širše javnosti, se je v zadnjih desetletjih njihova funkcija spremenila. Muzeji so danes po mnenju javnosti med najzanesljivejšimi viri informacij (Spletni vir 1); omogočajo dostop in varovanje ustvarjalnega izražanja, ki ga skupnost ceni in varuje. Poslanstvo varovanja ter ohranjanja kulturne in naravne dediščine tvori osnovo širokega spektra učnih in gospodarskih priložnosti, ki krepijo družbeno vrednost muzejev po vsem svetu. Digitalizacija je dodatno razširila možnosti delovanja muzejev, tj. od boljšega pregleda zbirk do strukturiranega znanstvenega dela in objav novih raziskav. Ne le da je internacionalizirala delo in postavila nove parametre za razumevanje dela muzealstva, ampak je odprla tudi nove strokovne možnosti in načine dela, ki smo si jih pred desetletjem lahko le predstavljali.

Vprašanje trajnostnega razvoja je za muzeje postala pomembna točka, in sicer v zavedanju, da mora vsaka ustanova prispevati k skrbi za okolje in spodbujati trajnostne prakse njenega razvoja. Z namenom vključevanja trajnostih tem v svoje delovanje, kot je npr. prenašanje tradicije in znanja, muzeji krepijo ozaveščenost, da znanje iz lokalnega okolja pripomore k skrbi za trajnostno prihodnost. Drugi ukrepi vključujejo aktivacijo različnih družbenih skupin, ohranjanje pestrosti in raznolikosti kulturne dediščine, vpliv na boljšo kakovost življenjskega okolja ter dialog med različnimi kulturami.¹ Dediščina nudi priložnosti za vsestranski razvoj posameznika, družbe, lokalnih skupnosti in države. Na podlagi prioritete znotraj posameznih trajnostnih ciljev dediščina igra pomembno vlogo pri oblikovanju programov znanja in vseživljenjskega učenja. Znanje in usvajanje tradicionalnih veščin pa nedvomno spodbujata naše zavedanje o pomenu pozitivnih sprememb trajnostnega razvoja (t. i. sustainable development).

1 Več o projektih in strategijah mednarodnih muzejskih društev (Spletni vir 2 in Spletni vir 3).

Globalni cilji trajnostnega razvoja (SDG)

O »Agendi 2030 za trajnostni razvoj«, ki jo je leta 2015 sprejelo 193 držav na Generalni skupščini ZN, je bilo v zadnjih letih veliko napisanega, še posebej v luči strategije t. i. Sustainable Development Goals (SDG), ki predstavlja 17 globalnih ciljev trajnostnega razvoja ter z njimi povezanih 169 podciljev in 232 kazalnikov. Zadnji so zasnovani tako, da se spoprijemajo s številnimi svetovnimi izzivi ter zagotavljajo skupni načrt za doseganje bolj trajnostne in pravične prihodnosti (Spletni vir 4). Obenem so cilji trajnostnega razvoja univerzalni in nedeljivi; veljajo za vse akterje, vključno s civilno družbo in socialnimi partnerji, za javni in zasebni sektor. Vsi akterji morajo sistematično sodelovati pri oblikovanju in izvajanju politik, povezanih s cilji trajnostnega razvoja. Kje smo z doseganjem teh ciljev? Danes, šest let do magičnega leta 2030, se globalno spoprijemamo z velikimi težavami v odnosu do doseganja omenjenih ciljev. Šepajo prepotrebno kolektivno ukrepanje in skupne globalne politike, ki bi lahko ponudili vzdržne rešitve za globalne težave naše družbe, kot je revščina, ki ogroža na stotine milijonov življenj, in za do zdaj nevidene grožnje naravnih nesreč, ki jih povzročata podnebna kriza in kriza biotske raznovrstnosti, ki sta medsebojno povezani (Rescuing SDG 11 for a Resilient Urban Planet 2023, b. n. s.).

364

Cilji trajnostnega razvoja pozivajo k aktivaciji vseh sektorjev družbe, pri čemer se del ciljev usmerja tudi v delovanje javnih ustanov, kar posebej definira enajsti globalni cilj, tj. »narediti mesta in naselja vključujoča, varna, odporna in trajnostna«, ter njegov podcilj 11.4, tj. »okrepiti prizadevanja za zaščito in varovanje svetovne kulturne in naravne dediščine« (Spletni vir 5). Oprijemljivi pokazatelj uspešne realizacije cilja je uporaba mednarodno primerljivega kazalnika, ki odraža skupni znesek na prebivalca, ki ga vsaka država porabi za zaščito svoje kulturne in naravne dediščine. Zadnji mora vključevati javne in zasebne vire izdatkov, vključno z naložbami na lokalni, nacionalni in na mednarodni ravni, samostojno ali v sodelovanju z organizacijami civilne družbe.² Podatkov za Slovenijo v obdobju 2018–2022 izdano poročilo Urada za statistiko UNESCO nima, prejete baze podatkov iz drugih držav pa izražajo premalo podatkov, da bi se lahko naredila konsistentna analiza realizacije podcilja 11.4. Tudi poročilo UN – Habitat za leto 2023 kaže, da obstaja velika verjetnost, da cilj trajnostnega razvoja številka enajst v naslednjih letih ne bo dosežen, razen če države članice in svetovna skupnost povečajo politike, pobude in naložbe ter jih začnejo izvajati. Te namreč pospešujejo napredek v realizaciji desetih podciljev globalnega cilja 11 (Rescuing SDG 11 for a Resilient Urban Planet 2023, b. n. s.).

² Več podatkov (Spletni vir 6).

Cilji trajnostnega razvoja (SDG 2030) (foto: splet).

Kje so izzivi muzejev v realizaciji globalnih trajnostnih ciljev?

Publikacija »Muzeji in cilji trajnostnega razvoja« navaja, da so muzeji pomemben del uspeha doseganja posameznih ciljev Agende 2030. S tem, ko skrbijo za hrambo kulturne in naravne dediščine v obliki zbirk in z njimi povezanega znanja, tvorijo osnovo širokega nabora učnih in raziskovalnih programov, ki lahko podpirajo cilje trajnostnega razvoja ter ohranjanje kulturne in naravne dediščine zunaj muzejev (Rescuing SDG 11 for a Resilient Urban Planet 2023, b. n. s.).

Skozi svojo vlogo krepiteve javnega izobraževanja, promocije vseživljenjskega učenja in sodelovanja lahko muzeji dosežejo širšo zainteresirano javnost. S tem spodbujajo zanimanje in zaskrbljenost ljudi za vprašanja, povezana s cilji trajnostnega razvoja, ter sposobnost obravnavanja teh vprašanj. Z združevanjem ljudi iz podobnih/različnih okolij in interesov muzeji izobražujejo ter spodbujajo k pravični in strpni družbi. Ravno zaupanje, ki ga imajo ljudje v muzeje, nam omogoča širše neformalno izobraževanje, participacijo in prehod iz pasivne v aktivno vsvključujočo družbo. To ima pomen tudi pri ustvarjanju boljših pogojev življenja in enakih obravnav, zlasti na območjih z revščino ali na katerih so določene skupine ljudi marginalizirane. Skozi participativne delavnice z ranljivimi skupinami in s skupnimi razstavnimi projekti lahko muzeji pomagajo pri odpravljanju socialnih in ekonomskih neenakosti (Rescuing SDG 11 for a Resilient Urban Planet 2023, b. n. s.). Velja pa dodati, da morajo muzeji te projekte izvajati s skupnostjo in jo opolnomočiti pri realizaciji projekta. Tak način dela se sklada s cilji nove muzejske definicije,

ki govori o inkluzivnosti, dostopnosti, etiki in o trajnosti, tj. elementih, ki so obenem zapisani v trajnostnih ciljih štiri – »Kakovostno izobraževanje«, enajst – »Trajnostna mesta in skupnosti«, šestnajst – »Mir, pravičnost in močne institucije«.

Primer dobre prakse integracije trajnostnih ciljev v delokrog muzejev so leta 2022 predstavili kolegi iz ICOM Avstrija, ki so ob priložnosti generalnega kongresa v Pragi objavili rezultate projekta »17 MUSEUMS 17 SDGS – Sustainable development goals«.

ICOM Avstrija je leta 2021 imenoval 17 muzejev za oblikovanje 17 ciljev trajnostnega razvoja, s poudarkom na udejanjanju konkretnih ukrepov in dejavnosti za vsakega izmed predstavljenih ciljev. V želji, da bi prikazali primere dobre prakse za druge muzeje in implementirali standarde dela, so povabili k sodelovanju različne avstrijske muzeje. Pazili so na širšo vključenost sodelujočih – od majhnih prek srednje velikih do velikih muzejev – in na širšo zemljepisno razpršenost. Na uvodnem dogodku so z žrebom določili posamičen cilj trajnostnega razvoja in dali partnerjem do konca leta čas za pripravo. Celoten projekt je bil participativno voden, potekale so skupne delavnice o strategijah, ukrepih in o dejavnostih. Aktivni sta bili tudi komunikacijska kampanja v družbenih medijih ter predstavitev projekta javnosti skozi podkaste in objave. Vsak izbran muzej je imel od konca avgusta do sredine decembra 2021 v obdobju 17 tednov en teden, v katerem je ozaveščal izbrano ciljno temo in predstavljal dejavnosti za prispevanje k svojim ciljem trajnostnega razvoja.³

To pa ni edini projekt, ki ga je ICOM Avstrija namenila ozaveščanju o trajnostnem razvoju. Preobrazbeni in inovacijski koraki na področju trajnostnega razvoja zahtevajo znatne naložbe, ki jih muzeji ne morejo financirati iz lastnih sredstev, zato so se v društvu povezali z drugimi društvi ter skupaj z organizacijo Museumsbund Österreich in pod pokroviteljstvom Ministrstva za promet, inovacije in tehnologijo⁴ začeli lani muzejem podeljevati certifikat »muzejski pečat kakovosti«. To je edini certifikat, ki potrjuje delo muzejev na področju zelenega prehoda ter ponuja standard kakovosti in prizadevanja na področju trajnosti.

Oba uspešna primera iz sosednje države dokazujeta, da je za uspešno realizacijo projektov treba zadovoljiti več faktorjev – prvič, nujno je vzpostaviti dobro sodelovanje med nevladnim sektorjem muzejskih organizacij in muzeji; drugič, k projektom je treba pritegniti tudi zainteresirana ministrstva, ki ne le zagotovijo finančna sredstva, ampak tudi aktivno sodelujejo pri implementaciji projektov; tretjič, dobri projekti se ne razvijejo čez noč, ampak so dolgoročne smernice dela, ki jih morajo posamezni muzeji ponotranjiti in udejanjiti timsko.

³ Več o projektu (B. Leidl in E. Kellner 2022, b. n. s.).

⁴ T. i. »Žig kakovosti BMK (The Federal Ministry for Climate Action, Environment, Energy, Mobility, Innovation and Technology).

Sprememba in učinek

Na temo trajnostnega razvoja in kulturne dediščine je bilo izdanih že veliko poročil in publikacij, ki predstavljajo primere dobrih praks trajnostne kulturne dediščine, spopadanja s podnebnimi spremembami, vloge kreativnih industrij (...) (Spletni vir 7). Vsak, ki ga ta tema zanima, lahko dobi na medmrežju dovolj informacij za začetno izobraževanje. Nekaj vodnikov, člankov in razvojnih projektov je predstavljenih v opombah tega članka.

Eden boljših vodnikov na temo je publikacija »Muzeji in cilji trajnostnega razvoja«, ki ponuja začetne korake in uporabne nasvete glede spoprijemanja s področjem trajnosti in muzejskega dela. Kot opisuje publikacija, »so muzeji tako po velikosti, finančah, kadrovskih kapacitetah in namenu različni, in ob dejstvu, da različno delujejo tudi znotraj istih držav, so njihove težave in način dela različni. Obstaja veliko realnosti, s katerimi se danes muzeji soočajo, kot so različne realnosti v smislu družbenih, kulturnih in okoljskih vprašanj, ki jih obravnavajo. Lepota globalnih ciljev trajnostnega razvoja je, da so univerzalni, in tudi, da vsakomur omogočajo, da najde svojo lastno dostopno točko do njih« (McGhie 2019, str. 13).

Osebo menim, da je treba SDG (globalne cilje in podcilje) najprej spoznati in se timsko v muzeju o njih tudi pogovoriti. Tako kot je vsak muzej specifičen, sta tudi narava dela in individualna naravnost do teh tematik različni.

Ob vprašanju, katerih pet ciljev je za muzej pomembnih pri razvoju (in implementaciji) nove strategije pomembnih, bomo verjetno dobili množico odgovorov, ki bodo nakazovali različne interese in načine razumevanja muzejskega delokroga. To lahko variira generacijsko, lahko je pogojeno z okoljem, v katerem zaposleni živijo, družbenimi in ekonomskimi razlikami, s spolom, z osebnimi ambicijami muzejskega kadra in perspektiv razvoja ustanove. Po prvem pregledu različnih odgovorov se timska vaja lahko ponovi z vprašanjem individualnih prioritet; po preučitvi ključnih ciljev trajnostnega razvoja je treba sodelujoče pozvati, da vsak predstavi tri cilje, ki ga/jo/jih najbolj definira in za katere se zavzema. Skozi dialog in pregled prioritet posameznika se lahko hitro razvijejo nove vizije dela in razvoja ustanove. Preseneti lahko že ugotovitev, koliko navidezno nesodelujočih v razpravi se prepozna znotraj istih tematskih področij, prevzema skupne odgovornosti in nove izzive, posledično tke projekte sodelovanja ter razvije dialog z lokalno in mednarodno skupnostjo.

Zavedati se moramo, da se, tako kot se spreminja družba, spreminja tudi poslanstvo naših muzejev. Kot ustanove, ki delujejo v službi skupnosti, morajo znati odgovoriti na njene potrebe ter iskati nove možnosti prikazovanja,

sodelovanja, izobraževanja in soustvarjanja družbe. S tem, ko muzeji sledijo in vključujejo globalne trajnostne zaveze, zagotavljajo svoj prispevek k razvoju politik in strategij, ki vplivajo na življenja ljudi in gradijo boljšo skupnost.

Oseben izbor treh trajnostnih ciljev: 1. »Odprava revščine«, 4. »Kakovostno izobraževanje« in 16. »Mir, pravičnost in močne institucije« (foto: splet).

Zaključek

Muzealec Bruno Brulon Soares, ki je skupaj s Lauran Bonilla - Merchav koordiniral nastanek nove muzejske definicije, je v svojem članku Towards the Integral (and Integrating) Museum: Over 50 Years of Practices and Reflections From the Global South zapisal, da vključevanje »pomeni tudi premostitev vseh vrzeli, ki bi lahko skupnostim ovirale dostop do muzejev in sodelovanje v njih. Zmanjšanje vstopnin ni dovolj; prav tako je pomembno ustvariti mobilne pripomočke, ki bodo upoštevali občinstvo, kot so: otroci, starejši in osebe z omejeno mobilnostjo. To bi lahko pomenilo tudi uporabo preprostega jezika za pojasnjevalna besedila ali skupno vključevanje v izobraževalne dejavnosti in pobude za ozaveščanje s pedagoškim poudarkom, s čimer bi ustvarili priložnosti za globlje učenje ali preprosto humanizirali kulturne pobude in razstave, ki so pogosto bolj preobremenjene z ustvarjanjem oblikovalskih presežkov, namesto da bi se osredinjali na to, da bi bile pomembne za ljudi. Tu se morajo muzeji v svojem služenju družbi preoblikovati v zavestne akterje, ki spodbujajo spremembe: prave gonilne sile integracijske družbene transformacije, ki so hkrati družbeno in okoljsko trajnostne« (Soares, 2022).⁵

Delo za skupnost in s skupnostjo ustvarja spremembe ter pripomore k oblikovanju novih pristopov k reševanju vprašanj neenakosti, družbenih izbrisov in vključevanja tistih, ki so potisnjeni na rob. Tako kot je globalna implementacija nove muzejske definicije kolektivno delo, je tudi uspešna integracija ciljev trajnostnega razvoja naša kolektivna odgovornost. Muzeji delujejo v korist družbe, so dostopni, vključujoči ter spodbujajo raznovrstnost in trajnostni razvoj. Zapisan prvi del muzejske definicije jasno nakazuje, da so muzeji spodbujevalci družbenih sprememb in obenem – ob opravljanju javne službe – tudi agent družbene transformacije in integracije.

⁵ Spletni citat.

Literatura in viri

BRULON, Soares Bruno, Mario Chagas, Leonardo Mellado Gonzales in Karin Weil: Towards the Integral and Integrating Museum: Over 50 Years of Practices and Reflections From the Global South. *Museum International* 75/ 3–4, 2022, 24–35; link in datum. *Museum International* 74, 2022, 3–4 in 24–35; <https://icom.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/13500775.2022.2234187?needAccess=true>, 8. 1. 2024.

LEIDL, Bettina in Elke Kellner: 17 Museums 17 SDGs- Sustainable development goals. ICOM Austria, 2022; http://icom-oesterreich.at/sites/icom-oesterreich.at/files/attachments/icom-17x17-projektinfo-en_2.pdf, 8. 1. 2024.

MCGHIE, A. Henry: *Museums and the Sustainable Development Goals: A how-to guide for museums, galleries, the cultural sector and their partners*. Liverpool: Curating Tomorrow, 2019; <https://sdghelpdesk.unescap.org/sites/default/files/2020-10/museums-and-the-sustainable-development-goals-2019.pdf>, 8. 1. 2024.

Shaping investments to safeguard cultural and natural heritage across the world: Results of the UIS Survey of Expenditure on Cultural and Natural Heritage (SDG Indicator 11.4.1) June 2022. Montreal: UNESCO Institute for Statistics, 2022; https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/analysis_sdg_11.4.1_2022_final_alt_cover.pdf, 8. 1. 2024.

Rescuing SDG 11 for a Resilient Urban Planet: SDG 11 Synthesis report high level political forum 2023. Nairobi: United Nation/ UN-Habitat, 2023; https://unhabitat.org/sites/default/files/2023/11/sdg_11_synthesis_report_2023_executive_summary_2023.pdf, 8. 1. 2024.

Spletni vir 1: MERRITT, Elizabeth: Exploring museums and Trust 2021, 5. 10. 2021; <https://www.aam-us.org/2021/10/05/exploring-museums-and-trust-2021/>, 8. 1. 2024.

Spletni vir 2: Sustainability; <https://icom.museum/en/research/sustainability-and-local-development/>, 8. 1. 2024.

Spletni vir 3: Museums and Sustainability; <https://www.ne-mo.org/advocacy/our-advocacy-themes/museums-and-sustainability>, 8. 1. 2024.

Spletni vir 4: Make a SDGS a reality; <https://sdgs.un.org>, 8. 1. 2024.

Spletni vir 5: Sustainable development goal 11.4; <https://uis.unesco.org/en/topic/sustainable-development-goal-11-4>, 8. 1. 2024.

Spletni vir 6: UNESCO Institute of Statistic releases data and key finding on cultural and natural heritage expenditure, 2. 6. 2022; <https://uis.unesco.org/en/news/unesco-institute-statistics-releases-data-and-key-findings-cultural-and-natural-heritage>, 8. 1. 2024.

Spletni vir 7: HOSAGRAHAR, Jyoti: Culture: at the heart of Sustainable Development Goals, 11. 4. 2017; <https://courier.unesco.org/en/articles/culture-heart-sustainable-development-goals>, 8. 1. 2024.

Spletni vir 8: LAZNIK, Matej in Teja Rutar: Stopnja recikliranja komunalnih odpadkov najvišja do zdaj, 20. 12. 2023; <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/11549>, 8. 1. 2024.

Summary

The article describes the role of museums in achieving the Sustainable Development Goals and defines how museums are an important part of the Agenda 2030. By taking care of the preservation of cultural and natural heritage in the form of collections and the knowledge associated with them, they design programs that support the Sustainable Development Goals and the preservation of cultural and natural heritage outside museums. We need to be aware that as society changes, so does the mission of our museums. As institutions working to serve the community, they must be able to respond to its needs and look for new ways to present, collaborate, educate, and co-create society. By following and integrating global sustainability commitments, museums ensure that they contribute to the development of policies and strategies that impact people's lives and build a better community.

With the aim of incorporating sustainability issues into their work, museums are exploring new topics by digitizing materials, preserving traditions and knowledge in the community, and raising awareness of the issue of sustainable development in light of social and environmental responsibility. They also educate about the diversity and richness of cultural heritage, promote a better living environment and dialog between different cultures. Just as the global implementation of the new definition of a museum is a joint effort, the successful integration of the Sustainable Development Goals is our joint responsibility.

Vasja Zidar, kustosinja, Rokodelski center Ribnica
– OE Muzej Ribnica, vasja.zidar@rc-ribnica.si

Vključevanje lokalne javnosti in soustvarjanje skozi t. i. množično zunanje izvajanje oz. »crowdsourcing«

Public Participation and Co-Creation through Crowdsourcing

371

Izvleček

Sodobni muzejski trendi vedno bolj poudarjajo potrebo po vključevanju javnosti tudi v nekoč dokaj ekskluzivno muzejsko delo. Metodo crowdsourcinga, poslovenjeno množičnega zunanjega izvajanja, zadnja leta ciljno uporabljamo tudi v Muzeju Ribnica.

Prva razstava je bila na ta način izvedena leta 2020, ko smo preko družbenih omrežij pozvali ljudi, naj nam pošljejo fotografije, povezane z izzivi, ki jih je prineslo obdobje epidemije covid-19. Naslednje leto smo povabili ljudi, naj sodelujejo pri soustvarjanju zgodbe ob 30. obletnici osamosvojitve Slovenije, pri čemer smo del vsebin namenili osamosvojitvenemu obdobju, drugi del pa prelomnim trenutkom v teh 30 letih. V letu 2022 smo s pomočjo crowdsourcinga izvedli projekt „Praznično leto“, s čimer smo prvič v celoto povezali območje vseh štirih občin, kjer opravljamo državno javno službo.

Uporaba crowdsourcinga se je izkazala kot inovativna in uspešna praksa, ki prinaša koristi tako muzeju kot tudi lokalni skupnosti. V Muzeju Ribnica pridobivamo novo dokumentarno gradivo, kot so fotografije, zgodbe, zvočni posnetki, ter hkrati krepimo sodelovanje z lokalnim okoljem. Občani pa prepoznajo naš muzej kot varen prostor skupnosti, kjer so slišani, kjer njihovi spomini postanejo pomembni, hkrati pa se zavejo svoje vloge in prispevka k skupnosti.

Ključne besede

CROWDSOURCING, MNOŽIČNO ZUNANJE IZVAJANJE, VKLJUČEVANJE JAVNOSTI, FOTOGRAFSKO GRADIVO, MUZEJ RIBNICA

Abstract

Contemporary museum trends increasingly emphasise the need to involve the public in museum work that used to be fairly exclusive. In recent years, crowdsourcing has also been used in a targeted manner at the Museum of Ribnica.

The first crowdsourcing-based exhibition was held in 2020, when we asked people via social media platforms to send us photos related to the challenges presented by the COVID-19 epidemic. The following year, we invited people to help us create a story to mark the 30th anniversary of Slovenia's independence; a part of the content was devoted to the path-to-independence period and the other part to the turning points over the past thirty years. In 2022, we used crowdsourcing to carry out 'The Festive Year' project; this was also the first time we fully connected the area of all four municipalities where the museum provides a public service.

The use of crowdsourcing has proven to be an innovative and successful practice that brings benefits to both the museum and the local community. The Museum of Ribnica thus acquires new documentary material, such as photographs, stories, audio recordings, while also strengthening cooperation with the local area. The local people, on the other hand, recognise our museum as a safe community space, where they are heard and where their memories become important, and at the same time they become aware of their role and contribution to the community.

373

Keywords

CROWDSOURCING, PUBLIC PARTICIPATION, PHOTOGRAPHIC MATERIAL, MUSEUM OF RIBNICA

Kaj je crowdsourcing in kaj lahko doprinese k muzejskemu delu

Besedo crowdsourcing sta skovala Jeff Howe in Mark Robinson, urednika revije Wired, da bi opisala nov pristop, ki ga uporabljajo različne industrije za reševanje raznih nalog. Jeff Howe je v isti reviji leta 2006 izdal članek z naslovom „The Rise of Crowdsourcing,“. Beseda je sestavljena iz dveh delov: „crowd,“ kar pomeni množico ljudi, in „sourcing,“ kar označuje pridobivanje virov ali storitev iz zunanjih virov. Howe je uporabil to besedo, da bi opisal nov način, kako podjetja in različne organizacije pridobivajo storitve, informacije ali nove ideje preko spletnih portalov s sodelovanjem širše javnosti. »Načelo množičnega izvajanja je torej uporabiti strokovno znanje in izkušnje celotnega spektra neke javnosti, tako amaterjev kot strokovnjakov (P. Mensch 2011, str. 53). Sam termin je danes splošno sprejet in je uvrščen v Oxford English Dictionary.

Crowdsourcing je torej metoda dela, pri kateri organizacija ali posameznik z javnim pozivom nagovori širšo skupino ljudi, običajno preko nekega spletnega portala, pri nas sta najpogostejša Facebook ali Twitter, da mu pomagajo pridobivati informacije, iskati nove ideje, kreativne rešitve ali pa to širšo množico ljudi pozovejo k sodelovanju pri večjem projektu. »Projekt, narejen po metodi množičnega zunanjega izvajanja, lahko ustvari veselje, spodbudi radovednost, spodbudi novo razumevanje, spodbuja širše družbene povezave, spodbuja učenje in ljudem pomaga gojiti nove veščine in strokovno znanje« (M. Ridge 2021, pogl. 2).¹

V muzejih lahko z uporabo crowdsourcinga veliko pridobimo:

- S pomočjo javnih pozivov **dopolnjujemo zbirke podatkov o muzejskih predmetih**. Javnost prispeva svoje znanje o izpostavljenih predmetih, vključno z njihovo zgodovino, uporabo, morda se javi kdo, ki tak podoben predmet hrani v domači zbirki. Na objavljenih fotografijah javnost lahko prepozna osebe, priložnost, za katero je bila fotografija posneta, ter kraj in datum posnetka. Vsaka oseba, ki se na poziv odzove, s svojim znanjem doprinese k novemu vedenju o muzejskih predmetih.
- Skupnost pri javnem pozivu ni več le pasivni opazovalec našega dela, temveč je povabljen k aktivnemu raziskovanju različnih tem. Vključevanje javnosti v proces raziskovanja in dokumentiranja muzejskih vsebin tako spodbuja **povezanost muzeja (muzealcev) s skupnostjo**. Muzej, ki je dobro povezan s svojo skupnostjo, pa je tudi dobro **informiran o stanju kulturne dediščine na terenu**.
- Različni javni pozivi povečujejo zanimanje ljudi za muzeje, kar pripomore **k večji prepoznavnosti muzeja in popularizaciji muzejske dejavnosti** nasploh.

¹ Citirano delo je dostopno samo v spletni obliki in nima oštevilčenih strani, zato v pomoč pri iskanju navajam poglavje, v katerem je citirano besedilo.

- S pozivom javnosti lahko v muzejih **pridobivamo nove predmete**, ki obogatijo muzejske zbirke. Primer takega javnega poziva je bila objava našega muzeja na Facebooku, ko smo ljudi zaprosili za slike Srce Jezusovo in Srce Marijino, s katerima smo želeli opremiti 'hišo' na stalni razstavi Suhorobarstvo & Lončarstvo; odziv je bil neverjeten. Največkrat pa smo takšne pozive uporabljali za pridobivanje tematskih fotografij za razstave iz cikla „Sodelovanje z javnostmi – Crowdsourcing“.

Ker smo muzealci zavezani Icomovemu kodeksu muzejske etike, moramo ohranjati visoke etične standarde tudi pri izvajanju crowdsourcinga. Vedno moramo priznati prispevek vseh posameznikov, ki so se odzvali na naš javni poziv, saj s tem spoštujemo njihov doprinos k projektu. Vsem udeleženi stranem mora biti jasno, kakšne so naše vrednote in kako so cilji projekta skladni s temi vrednotami. Projekti, ki se izvajajo odgovorno in etično, ustvarijo medsebojno zaupanje, kar pa je pogoj za plodno sodelovanje vseh akterjev. Uporaba crowdsourcinga tako ne koristi le muzejem, temveč tudi ljudem, ki se odzovejo na takšen poziv:

- Sodelujoča oseba prispeva k ohranjanju tako snovne kot nesnovne kulturne dediščine. To ji prinaša **občutek osebnega zadovoljstva**.
- Sodelovanje v muzejskem crowdsourcingu pripomore k občutku **pripadnosti skupini z enakimi interesi**. Oseba spozna nove ljudi, širi svojo socialno mrežo ter postane del aktivnega kulturnega dogajanja.
- Sodelujoči pridobiva novo znanje o kulturni dediščini. To pripomore k **vseživljenjskemu izobraževanju in osebnemu razvoju**.

375

Pri uporabi crowdsourcinga v muzejih je ključno, da gre pri takem javnem pozivu k skupni akciji za vzajemno korist vseh vpletenih strani. »Udeleženci se poglobljeno ukvarjajo s svojo dediščino in izvedo več o zgodovini, znanosti, umetnosti, jeziku in vedno večjem področju predmetov. Ustanove povečujejo doseg in dostop do svojih zbirk. Raziskovalci izkoriščajo strast in strokovno znanje javnosti, da opravijo naloge, ki se jih ne bi mogli lotiti sami. Skupnosti najdejo nove priložnosti za izmenjavo svojih pogledov in zgodb (M. Ridge 2021, pogl. 3).

Cikel razstav Muzeja Ribnica „Sodelovanje z javnostmi – Crowdsourcing“

Cikel razstav je spodbudil predlog Taje Vovk van Gaal, da bi v Muzeju Ribnica določene teme raziskali tudi s pomočjo crowdsourcinga. Njen predlog nas je navdušil zaradi inovativnosti, zato smo se odločili, da sprejmemo izziv.

Na razstavah, kjer smo se posluževali te metode dela, smo si že v začetni fazi zadali ambiciozen cilj: popularizirati muzejsko delo ter ga približati širši javnosti. Sprejeli smo odločitev, da bodo razstave panojske ter postavljene na prostem, na alternativnih lokacijah: v ribniškem gradu na več lokacijah, pred cerkvijo v Dobropolju, na glavnem trgu v Sodražici ter pred športno dvorano v Loškem Potoku. Ko razstave stojijo na prostem na zelo obiskanih točkah, dosežejo najširši krog obiskovalcev, tudi t. i. ne-publiko, ljudi, ki v muzej ne zaidejo.

Postavitev razstave Praznično leto v Sodražici na trgu (foto: Vasja Zidar, november 2022).

Pogled na današnji dan skozi sito preteklosti

V času razglašene epidemije covid-19 smo začeli pospešeno dokumentirati. Preko naše FB strani smo pozvali ljudi, da slikajo svoj koronski vsakdan. Ob velikonočnih praznikih smo jih še posebej zaprosili za fotografije praznovanja velike noči. Tako smo npr. pridobili fotografije velikonočnih jedi ter blagoslova velikonočnih jedi doma pred TV ekrani in podobno. Pri foto dokumentiranju takratnega dogajanja je neprecenljivo vlogo odigral ribniški fotograf Matevž Petrovič, ki je večkrat poslikal različne lokacije v Ribnici.

377

Blagoslov velikonočnih jedi na pred domačimi TV ekrani, MR, V_2502 (foto: Polona Benedik, april 2020).

Ob pregledu pridobljenega fotografskega gradiva smo premišljevali, kako predstaviti ta fond javnosti. Pokazale so se tri teme, pri katerih smo lahko preteklost povezali z realnostjo covidnega obdobja. Izpostavili smo gostinstvo, zdravstvo in splošni utrip na ribniškem trgu. Vsaka tema je bila predstavljena s fotografijami iz različnih časovnih obdobj, vse do aprila 2020. Na eni strani je bil tako predstavljen vsakdanji ribniški vrvež, na drugi strani pa mesto duhov v času razglašene epidemije. Razstavo smo postavili na prostem na predvečer Poletne muzejske noči in jo poimenovali Pogled na današnji dan skozi sito preteklosti.

30 let samostojne Slovenije

Z razstavo 30 let samostojne Slovenije smo v Muzeju Ribnica želeli obeležiti obletnico samostojne države in osvežiti spomin na dogodke izpred tridesetih let. Teritorij današnje ribniške občine je v procesu osamosvajanja odigral pomembno vlogo. V ribniški Vojašnici narodnega heroja Mirka Bračiča je bil stacioniran topniški polk, eden največjih v Sloveniji, v Ortneku pa so bile shranjene državne naftne rezerve – dve pomembni strateški točki pri oblikovanju mlade države.

Razstava je bila sestavljena iz dveh vsebinskih delov. V prvem delu smo predstavili osamosvojitveno dogajanje na Ribniškem in v Sloveniji. Posebej pa smo izpostavili zapise spominov civilistov na vojni čas, saj smo s tem želeli pokazati, kako se je slovensko osamosvajanje dotaknilo prav vsakega posameznika. Svoje izjave so prispevali kulturni delavci, podjetniki, učitelji ter povsem običajni delavci v ribniški industriji.

“

Spomini civilistov

Da je zadeva zelo resna, smo občutili tistega dne, ko so iz ribniške kasarne letele granate. Bilo je pozno popoldne. Hiša se je tresla in šipe so žvenketale. Mama, ki je kot mlada preživela 2. svetovno vojno, nas je tolažila in mirila. Ker pokanje ni ponehalo, je rekla: 'Zdaj gre pa zares. Vzemite nekaj hrane, pijače, odej in oblačil, gremo v klet.' Obokana klet v Pakiževi hiši je že med 2. svetovno vojno služila tržanom za zaklonišče. V hladni in vlažni kleti smo sedeli tiho, le starejša hči Nina je bridko zajokala.

Marjana Starc, profesorica slovenščine na OŠ Ribnica in kulturna ustvarjalka, leta 1991.

“

Drugi vsebinski del pa je predstavil pomembne mejnike oziroma prelomne trenutke na področju politike, športa, kulture in gospodarstva v zadnjih 30 letih tako v Sloveniji kot na Ribniškem.

Praznično leto

Pri prvih dveh razstavah smo uporabili javni poziv samo za občino Ribnica. Ker pa imamo državno javno službo muzejev v štirih občinah, smo pri projektu Praznično leto pozvali k sodelovanju občane vseh štirih občin.

Projekt Praznično leto je imel dva osnovna namena. Prvi je bil pridobivanje novega gradiva za našo dokumentacijo. Zbrali smo obsežno gradivo novejše zgodovine, ki je obdelano po muzejskih standardih. Drugi, nič manj pomemben, je bil krepitev sodelovanja muzeja z lokalnim okoljem, želeli smo se povezovati z ljudmi, biti prisotni na terenu. In katera tema je bolj primerna za povezovanje kot prazniki, saj so prazniki nekaj veselega, z njimi pa se lahko identificira najširša množica ljudi.

Raziskovanje sodobnega prazničnega leta je potekalo več let in je vključevalo prebiranje strokovne literature o praznikih, pregledovanje lokalnih časopisov vse od leta 2010 do vključno 2022, raziskovanje spletnih portalov, kot sta YouTube in Facebook, in seveda udeleževanje različnih dogodkov tekom let ter tkanje vezi z domačini, ki bi lahko postali del akcijske skupine. Na podlagi zbranih podatkov, intervjujev, pogovorov in fotografij smo skupaj naredili izbor praznikov, kar je bila podlaga za koncipiranje razstave in kataloga.

Fotografsko gradivo, ki je bilo uporabljeno na razstavi in v katalogu, je bilo v celoti pridobljeno v času trajanja naše akcije. Ljudje, s katerimi smo navezali stike, so bili pogosto neznanci, toda vsi, z izjemo ene osebe, so se takoj odzvali vabilu k sodelovanju. Gradivo so prispevali posamezniki, društva, šole, vrtci, novinarji, fotografi, občinske uprave in drugi. Pridobili smo okoli 1000 fotografij s praznično tematiko.

379

Blagoslov traktorjev in traktoristov poteka vsako leto 1. maja pri sv. Gregorju, MR, V-2630 (foto: Matevž Kaplan, maj 2022).

Sklepno dejanje projekta je bila razstava z obrazstavnim katalogom. Prazniki na razstavi so bili razdeljeni v štiri vsebinske sklope: cerkveno praznično leto, posvetno praznično leto, osebni prazniki in krajevni dogodki s praznično noto. Za zadnji sklop panojev, krajevni dogodki s praznično noto, je bilo prvotno mišljeno, da bodo v vsaki občini gostovanja predstavljeni samo njihovi dogodki. Toda že na prvem odprtju v Ribnici, ki so se ga udeležili tudi sodelujoči pri razstavi iz drugih občin, so le-ti izrazili željo, da se ta del ne menja, temveč se povsod predstavlja celota. Ljudi kar naenkrat ni več zanimalo samo to, kaj se dogaja pri njih, temveč tudi, kaj se dogaja pri sosedih. S pomočjo razstave so tako prebivalci vseh štirih občin začutili, da skupne identitete občinske meje ne omejujejo.

S projektom smo dokazali, kako pomembno je za muzej, da se povezuje s svojo skupnostjo. Posamezniki, s katerimi smo navezali stike, so dejansko postali naši sodelavci in so se ves čas trajanja projekta počutili del njega. Angažirali so se pri pridobivanju fotografij, videoposnetkov in drugega materiala. Prihajali so na odprtja razstav in se udeleževali obrazstavnih dogodkov. Muzej je s projektom razširil svojo podporno ekipo zunanjih sodelavcev, domačinov, ki nas še danes obveščajo o dogajanju na terenu.

380

Zaključek

Projekti, ki smo jih izvedli z metodo crowdsourcinga, so imeli pomembne učinke tako za Muzej Ribnica kot za prebivalce. V muzeju smo prvič združili vse občine, kjer izvajamo državno javno službo, in pridobili nove sodelavce, na katere se bomo lahko zanašali tudi v prihodnosti. Poleg tega smo zbrali obsežno gradivo o novejši zgodovini, krajan pa so začutili, da je Muzej Ribnica njihov muzej, ki se posveča ohranjanju njihovih spominov, hkrati pa natančno dokumentira sodobnost za prihodnje generacije. Muzej Ribnica se je tako pokazal kot pomemben deležnik pri soustvarjanju trdne lokalne identitete.

Literatura in viri

AGOSTINO, Cristiano: Museum Crowdsourcing as Playful Labour. V: *Nouvelles tendances de la muséologie: New trends in museology. ICOFOM Study Series* 43a, 2015, 23–37; <https://journals.openedition.org/iss/545>, oktober 2023.

BATIČ, Nejka, Ralf Čeplak Mencin, dr. Marjeta Mikuž in Gregor Moder (ur.): *Icomov kodeks muzejske etike*. Ljubljana: Društvo ICOM, Mednarodni muzejski svet, Slovenski odbor, 2005; http://www.icom-slovenia.si/fileadmin/user_upload/dokumenti/eticni_kodeks/eticni_kodeks.pdf, oktober 2023.

KADAK, Klemen: *Analiza storitev množičnega zunanjega izvajanja*. Neobjavljeno diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za računalništvo in informatiko, 2013.

MENSCH, Peter van in Léontine Meijer-van Mensch: *New trends in museology*. Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 2011.

RIDGE, Mia: From tagging to theorizing: deepening engagement with cultural heritage through crowdsourcing. Curator. *The Museum Journal*, 56/4, 2013, 435–450; http://oro.open.ac.uk/39117/2/cura_12046.pdf, oktober 2023.

RIDGE, Mia, Samantha Blickhan, Meghan Ferriter, Austin Mast, Ben Brumfield, Brendon Wilkins, Daria Cybulska, Denise Burgher, Jim Casey, Michael Haley Goldman, Kurt Luther, Nick White, Pip Willcox, Sara Carlstead Brumfield, Sonya J. Coleman, in Ylva Berglund Prytz: What is crowdsourcing in cultural heritage? V: Mia Ridge, Meghan Ferriter in Sam Blickhan (ur.), *The Collective Wisdom Handbook: Perspectives on Crowdsourcing in Cultural Heritage*. London: Arts and Humanities Research Council, 2021; <https://britishlibrary.pubpub.org/pub/what-is-crowdsourcing-in-cultural-heritage/release/2>, oktober 2023.

RIDGE Mia, Samantha Blickhan, Meghan Ferriter, Austin Mast, Ben Brumfield, Brendon Wilkins, Daria Cybulska, Denise Burgher, Jim Casey, Kurt Luther, Michael Haley Goldman, Nick White, Pip Willcox, Sara Carlstead Brumfield, Sonya J. Coleman in Ylva Berglund Prytz: Why work with crowdsourcing in cultural heritage? V: Mia Ridge, Meghan Ferriter in Sam Blickhan (ur.), *The Collective Wisdom Handbook: Perspectives on Crowdsourcing in Cultural Heritage*. London: Arts and Humanities Research Council, 2021; <https://britishlibrary.pubpub.org/pub/why-work-with-crowdsourcing-in-cultural-heritage/release/2>, oktober 2023.

Spletni vir 1: Oxford English Dictionary; <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=crowdsourcing>, oktober 2023.

Summary

The projects carried out by means of crowdsourcing had significant effects both for the Museum of Ribnica and the local people. This was the first time the museum has brought together all the municipalities where it performs its public service and has also acquired new collaborators who it might rely on again in the future. In addition, we collected a wealth of material on recent history and the locals became aware of the fact that the Museum of Ribnica is their museum, a museum dedicated to preserving their memories, while also accurately documenting modernity for future generations. The museum has thus proved to be an important stakeholder in co-creating a strong local identity.

UREDNIŠKI ODBOR:

JANA BABŠEK,
predsednica Društva ICOM – mednarodni
muzejski svet – slovenski odbor, Tržiški muzej

ALENKA ČERNELIČ KROŠELJ,
predsednica predsedstva Skupnosti
muzejev Slovenije, Posavski muzej Brežice

MAJA HAKL SAJE,
predsednica SMD,
Slovenski šolski muzej, OE Muzej športa

TEHNIČNA UREDNICA:

ANDŽELINA JUKIČ,
Muzej Velenje

OBLIKOVANJE IN PRELOM:

UROŠ LEHNER/oOkie

ZALOŽNIK:

SMD / Slovensko muzejsko društvo

SOZALOŽNIKI:

Skupnost muzejev Slovenije, ICOM Slovenija

Ljubljana, 2023

SMD
SLOVENSKO
MUZEJSKO
DRUŠTVO

ICOM
international council
of museums
mednarodni
muzejski svet
Slovenia / Slovenija

M SKUPNOST
MUZEJEV
SLOVENIJE

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

Za vsebinsko in jezikovno korektnost prispevkov so odgovorni avtorji.

